

คู่มือการใช้สมุนไพรไทย-จีน

กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

กระทรวงสาธารณสุข

พ.ศ. 2551

ISBN 978-974-8062-72-3

คู่มือการใช้สมุนไพรไทย-จีน

ที่ปรึกษา

นายแพทย์ลือชา วรรัตน์	อธิบดีกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน์	ผู้ทรงคุณวุฒิ
นายแพทย์สมยศ เจริญศักดิ์	ผู้ทรงคุณวุฒิ

บรรณาธิการ

เย็นจิตร เตชะดำรงสิน

คณะกรรมการ

ทัศนีย์ ฮาชาไนน์	พเยาว์ เหมือนนวงษ์ญาติ	อภิัญญา เวชพงศา	รพีพล ภาโววาท
วิญญู เตชะวานิชย์	วุฒิ วุฒิธรรมเวช	สว่าง กอแสงเรือง	สมชาย จิรพินิจวงศ์
เบญจนิษฐ์ เกาพานิชย์	ยุพาวดี บุญชิต	รวินันท์ กุดทิง	

เจ้าของลิขสิทธิ์: กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข

ออกแบบ: เย็นจิตร เตชะดำรงสิน

ถ่ายภาพ: อาวุธ ราชสิทธิ์วรรณ อัศวิน นรินทร์ชัยรังษี

พิมพ์ครั้งที่ 1: มีนาคม 2551 จำนวน 1,000 เล่ม

พิมพ์ที่ : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์ องค์การทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์
2/9 ซอยกรุงเทพฯ-นนทบุรี 31 เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร 10800

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

เย็นจิตร เตชะดำรงสิน (บรรณาธิการ)

คู่มือการใช้สมุนไพรไทย-จีน—กรุงเทพมหานคร:

สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2551. 208 หน้า ภาพประกอบ

กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

กระทรวงสาธารณสุข

ISBN 978-974-8062-72-3

ก

เนกาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

คำนำ

ประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีนตั้งอยู่ในภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางชีวภาพของทรัพยากรพืชและสัตว์ และทรัพยากรพืชของทั้งสองประเทศมีจำนวนไม่น้อยที่เหมือนกัน ยังผลให้สมุนไพรไทยและจีนมีบางส่วนที่เหมือนกัน แต่มีชื่อเรียกไทยและจีนต่างกัน นอกจากนี้สาธารณรัฐประชาชนจีนยังเป็นแบบอย่างที่ดีประเทศหนึ่งของโลกที่มีการใช้สมุนไพรในการป้องกันและรักษาโรคต่าง ๆ ให้กับประชาชนจีนจำนวน 1,300 ล้านคนได้อย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ มีการบันทึกการใช้สมุนไพรอย่างเป็นระบบมานานนับพันปี และมีแบบแผนในการใช้วิธีทางวิทยาศาสตร์มาสนับสนุนภูมิปัญญาดั้งเดิม โดยเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศทั่วโลก

ประเทศไทยมีระบบการแพทย์แผนไทยเช่นกัน แต่ไม่มีการบันทึกอย่างเป็นระบบมากนัก การแพทย์และสมุนไพรทั้งของไทยและจีนที่ได้สืบทอดเป็นภูมิปัญญามาแต่โบราณกาล มีความลุ่มลึก สุขุม และละเอียด ประณีต สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอันดีงามของคนไทยและคนจีนอย่างแนบแน่น เมื่อศึกษาในแนวคิดจะพบว่า การแพทย์ทั้งสองแผนต่างมีจุดเด่นของตัวเองและมีบางส่วนที่คล้ายคลึงกัน สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม การพัฒนาทางการแพทย์ตามภูมิปัญญาจะต้องพัฒนาควบคู่ไปกับด้านเภสัชกรรม เพื่อให้การใช้ยาสมุนไพรเป็นไปอย่างถูกต้อง ปลอดภัย และมีประสิทธิผล จำเป็นต้องทราบบทวิธีแปรรูปตัวยาให้มีคุณภาพและวิธีใช้สมุนไพรที่ถูกต้อง

กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เป็นหน่วยงานในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข ที่รับผิดชอบการถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีด้านการแพทย์แผนไทย การแพทย์ทางเลือกและสมุนไพร ได้ตระหนักถึงความจำเป็นของการรวบรวมข้อมูลการใช้สมุนไพรไทยและจีนเหล่านี้ไว้ใช้ประโยชน์ จึงได้จัดทำหนังสือ “คู่มือการใช้สมุนไพรไทย-จีน” ขึ้น โดยได้คัดเลือกสมุนไพรที่ยอมรับว่ามีประโยชน์ ทำได้ง่ายในประเทศไทย และมีความสำคัญด้านเศรษฐกิจและการสาธารณสุข มีการใช้ทั้งสองประเทศจำนวน 50 ชนิดมารวบรวมไว้ ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมทั้งด้านความรู้ทั่วไปและการใช้สมุนไพรเป็นรายชนิด เพื่อให้บุคลากรสาธารณสุขและผู้สนใจทั่วไปศึกษาและสามารถนำสมุนไพรดังกล่าวไปใช้ได้อย่างมั่นใจ มีเหตุผล และกว้างขวางยิ่งขึ้น

กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ขอขอบคุณคณะทำงานทุกท่านที่มีความตั้งใจและความทุ่มเทเสียสละ ร่วมมือกันทำงานจนหนังสือเล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และหวังเป็น

คู่มือการใช้สมุนไพรไทย-จีน

๒

อย่างยิ่งว่า องค์ความรู้ด้านสมุนไพรไทย-จีนในหนังสือเล่มนี้จะมีส่วนช่วยสะท้อนให้เห็นการนำข้อดีของศาสตร์อื่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อพัฒนาศาสตร์ของตนและเกิดความร่วมมือกัน มุ่งหวังให้ผลการรักษาโรคมะเร็งมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น และสนับสนุนการพึ่งตนเองด้านสุขภาพของประเทศ

(นายแพทย์ลือชา วรรณรัตน์)

อธิบดีกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

ก

นมาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ค
สารบัญภาพ	จ
ภาพสมุนไพรไทย-จีน	1
บทนำ	11
ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสมุนไพร	13
การใช้ยาสมุนไพร	21
รสของยาไทยและยาจีน	30
การเตรียมตัวยาพร้อมใช้	34
การใช้สมุนไพรรายชนิด	44
- กระวาน : ใต้โคว (豆蔻 Doukou)	45
- กะเม็ง : ฮันเหลียนเฉ่า (早莲草 Hanliancao)	48
- กานพลู : ดิงเซียง (丁香 Dingxiang)	51
- กิ่งหม่อน : ซังจื่อ (桑枝 Sangzhi)	55
- กิ่งอบเชยจีน : กุ้ยจื่อ (桂枝 Guizhi)	57
- เกสรบัวหลวง : เหลียนซู่ (莲须 Lianxu)	60
- โกลฐี่แมว : ตี้หวง (地黄 Dihuang)	62
- โกลฐี่เขมา : ซังจู่ (苍术 Cangzhu)	66
- โกลฐี่ฟ้าลำพา : ซิงเฮา (青蒿 Qinghao)	69
- โกลฐี่เซียง : ตังกู่ย (当归 Danggui)	72
- โกลฐี่น้ำเต้า : ต้าหวง (大黄 Dahuang)	76
- โกลฐี่สอ : ไป่จื่อ (白芷 Baizhi)	80
- โกลฐี่หัวบัว : ชวนซุงยง (川芎 Chuanxiong)	83
- ชิง : เจียง (姜 Jiang)	86
- คนทีสอ : ม่านจิงจื่อ (蔓荆子 Manjingzi)	90
- เฉาก๊วย : เฉ่ากั่ว (草果 Caoguo)	93

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
- ชะเอมเทศ : กั้นเฉ่า (甘草 Gancao)	95
- ดอกคำฝอย : หงฮวา (红花 Honghua)	101
- ดีบัว : เหลียนจื่อซิน (莲子心 Lianzixin)	104
- ดีปลี : ปี่ป้อ (萹苈 Bibo)	106
- ต้นพิมเสน : ฮั่วเซียง (藿香 Huoxiang)	109
- ต้นสะระแหน่ : ป้อเทอ (薄荷 Bohe)	111
- บัวดำ : อุเหมย (乌梅 Wumei)	113
- ใบมะขามแขก : ฟานเซี่ยเยี่ย (番泻叶 Fanxieye)	116
- ใบหม่อน : ซังเยี่ย (桑叶 Sangye)	119
- เปลือกรากโบทัน : หมู่ตันผี (牡丹皮 Mudanpi)	122
- เปลือกรากหม่อน : ซังไปผี (桑白皮 Sangbaipi)	125
- โป่งรากสน : ฟู่หลิง (茯苓 Fuling)	128
- ผลพุทช้อน : จื่อจื่อ (栀子 Zhizi)	130
- ผลเลี่ยน : ชวนเลี่ยนจื่อ (川楝子 Chuanlianzi)	133
- ผักคาวทอง : ยฺหวิซิงเฉ่า (鱼腥草 Yuxingcao)	136
- ผิวส้มจีน : เฉินผี (陈皮 Chenpi)	139
- พุทราจีน : ต้าเฉ่า (大枣 Dazao)	142
- ฟ้าทะลายโจร : ชวนซินเหลียน (穿心莲 Chuanxinlian)	144
- เมล็ดบัว : เหลียนจื่อ (莲子 Lianzi)	149
- เมล็ดฝอยทอง : ทุซื่อจื่อ (兔丝子 Tusizi)	151
- ราชดัด : ยาต่านจื่อ (鸭胆子 Yadanzi)	154
- เร่วดง: ซาเหริน (砂仁 Sharen)	157
- ลูกจันทน์เทศ : โรว์ไต่วโค่ว (肉豆蔻 Roudoukou)	160
- ลูกเดือย : อี้เอี๋เหริน (薏苡仁 Yiyiren)	164
- เล็บมีอนาง : ลื่อจวินจื่อ (使君子 Shijunzi)	167

จ

นทาการแพทยแผนไทยและการแพทยทางเลือก

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
- ว่านพร้าว : เซียนเหมา (仙茅 Xianmao)	170
- ว่านน้า : จั้งซางผุ (藏菖蒲 Zangchangpu)	173
- สายน้ำผึ้ง : จินอินฮวา (金银花 Jinyinhua)	176
- สีสือด : เอ้อฉา (儿茶 Ercha)	179
- หญ้าคา : ไปเหมาเกิน (白茅根 BaiMaogen)	182
- หญ้าแห้วหมู : เซียงฟู (香附 Xiangfu)	185
- หมาก : ปิงหลาง (槟榔 Binglang)	189
- โทราเดือยไก่อ : ฟู่จื่อ (附子 Fuzi)	192
- อบเชยจีน : โร่วก้วย (肉桂 Rougui)	196

สารบัญภาพ

	หน้า
1. กระวาน : ใต้วโค้ว (Fructus Amomi Rotundus)	1, 45
2. กะเม็ง : ฮั่นเหลียนเฉ่า (Herba Ecliptae)	1, 48
3. กานพลู : ดิงเซียง (Flos Caryophylli)	1, 51
4. กิ่งหม่อน : ซังจื่อ (Ramulus Mori)	1, 55
5. กิ่งอบเชยจีน : กุ้ยจื่อ (Ramulus Cinnamomi)	1, 57
6. เกสรบัวหลวง : เหลียนชู่ (Stamen Nelumbinis)	1, 60
7. โกลูซี่แมว : ตี้หวง (Radix Rehmanniae)	2, 62
8. โกลูเซมา : ซังจู้ (Rhizoma Atractylodis)	2, 66
9. โกลูจู่ฟาลำพา : ซิงเฮา (Herba Artemisiae Annuae)	2, 69
10. โกลูเซียง : ตังกู่ย (Radix Angelicae Sinensis)	2, 72
11. โกลูน้ำเต้า : ต้าหวง (Radix et Rhizoma Rhei)	3, 76
12. โกลูสอ : ไปจื่อ (Radix Angelicae Dahuricae)	3, 80
13. โกลูหัวบัว : ชวนชุงยง (Rhizoma Chuanxiong)	3, 83
14. ชิง : เจียง (Rhizoma Zingiberis)	3, 86
15. คนทีสอ : ม่านจิงจื่อ (Fructus Vitis)	3, 90
16. เฉาก้วย : เฉ่ากั่ว (Fructus Tsaoko)	3, 93
17. ชะเอมเทศ : กั้นเฉ่า (Radix Glycyrrhiza)	4, 95
18. ดอกคำฝอย : หงฮวา (Flos Carthami)	4, 101
19. ดีบัว : เหลียนจื่อซิน (Plumula Nelumbinis)	4, 104
20. ดีปลี : ปี่ป้อ (Fructus Piperis Longi)	4, 106
21. ต้นพิมเสน : ฮั่วเซียง (Herba Pogostemonis)	4, 109
22. ต้นสะระแหน่ : ป้อเหอ (Herba Menthae)	5, 111
23. บัวยดำ : อูเหมย (Fructus Mume)	5, 113
24. ใบมะขามแขก : ฟานเซี่ยเยี่ย (Folium Sennae)	5, 116
25. ใบหม่อน : ซังเยี่ย (Folium Mori)	5, 119
26. เปลือกกรากโบทัน : หมูตันผี (Cortex Moutan)	5, 122

สารบัญญภาพ (ต่อ)

	หน้า
27. เปลือกกรากหม่อน : ซังไปผี (Cortex Mori)	5, 125
28. โป่งรากสน : ผู่หลิง (Poria)	6, 128
29. ผลพุดซ้อน : จี้อจื่อ (Fructus Gardeniae)	6, 130
30. ผลเลี่ยน : ชวนเลี่ยนจื่อ (Fructus Toosendan)	6, 133
31. ผักคาวทอง : ยหวิซิงเฉ่า (Herba Houttuyniae)	6, 136
32. ผิวส้มจีน : เฉินผี (Pericarpium Citri Reticulatae)	6, 139
33. พุทราจีน : ต้าเจ่า (Fructus Jujubae)	6, 142
34. ฟ้ายะลาโยจร : ชวนซินเหลี่ยน (Herba Andrographitis)	7, 144
35. เมล็ดบัว : เหลี่ยนจื่อ (Semen Nelumbinis)	7, 149
36. เมล็ดฝอยทอง : ฟู่ซื่อจื่อ (Semen Cuscutae)	7, 151
37. ราชดัด : ยาต่านจื่อ (Fructus Bruceae)	7, 154
38. เร่วดง : ซาเหริน (Fructus Amomi)	7, 157
39. ลูกจันทน์เทศ : โร่วไต่วโค่ว (Semen Myristicae)	7, 160
40. ลูกเดือย : อี้เอ้เหริน (Semen Coicis)	8, 164
41. เล็บมือนาง : ลื่อจวินจื่อ (Fructus Quisqualis)	8, 167
42. ว่านพรวัว : เซียนเหมา (Rhizoma Curculiginis)	8, 170
43. ว่านน้ำ : จั้งซางผู่ (Rhizoma Acori Calami)	8, 173
44. สายน้ำผึ้ง : จินอินฮวา (Flos Lonicerae)	8, 176
45. สีเสียด : เอ้อฉา (Catechu)	8, 179
46. หญ้าคา : ไปเหมาเกิน (Rhizoma Imperatae)	9, 182
47. หญ้าแห้วหมู : เซียงฟู่ (Rhizoma Cyperi)	9, 185
48. หมาก : ปิงกลาง (Semen Arecae)	9, 189
49. โหระพาเดือยไก่อ : ฟู่จื่อ (Radix Aconiti Lateralis Preparata)	9, 192
50. อบเชยจีน : โร่วก้วย (Cortex Cinnamomi)	9, 196

ภาพสมุนไพรไทย-จีน

กระวาน (Fructus Amomi Rotundus)

กะเม็ง (Herba Ecliptae)

กิ่งอบเชยจีน (Ramulus Cinnamomi)

กิ่งหม่อน (Ramulus Mori)

กานพลู (Flos Caryophylli)

เกสรบัวหลวง (Stamen Nelumbinis)

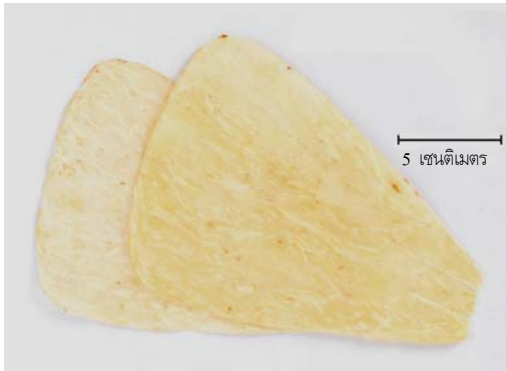
โกฐขี้แมว (*Radix Rehmanniae*)

2 เซนติเมตร

โกฐเขมา (*Rhizoma Atractylodis*)

2 เซนติเมตร

ตั้งกุยเขิน (*Radix Angelicae Sinensis*)

5 เซนติเมตร

โกฐเขียง หรือ ตั้งกุยเหวย (*Radix Angelicae Sinensis*)

2 เซนติเมตร

ตั้งกุยโถว (*Radix Angelicae Sinensis*)

2 เซนติเมตร

โกฐจุฬาลำพา (*Herba Artemisiae Annuae*)

3 เซนติเมตร

โกฐน้ำเต้า (Radix et Rhizoma Rhei)

โกฐสอ (Radix Angelicae Dahuricae)

โกฐหัวบัว (Rhizoma Chuanxiong)

ขิงแห้ง (Rhizoma Zingiberis)

คนที่สอ (Fructus Viticis)

เจาก้วย (Fructus Tsaoko)

ชะเอมเทศ (Radix Glycyrrhizae)

ชะเอมเทศผัดน้ำผึ้ง (Radix Glycyrrhizae Preparata)

ดอกคำฝอย (Flos Carthami)

ดีบัว (Plumula Nelumbinis)

ดีปลี (Fructus Piperis Longi)

ต้นพิมเสน (Herba Pogostemonis)

ต้นสะระแหน่ (Herba Menthae)

บ๊วยดำ (Fructus Mume)

ใบมะขามแขก (Folium Sennae)

ใบหม่อน (Folium Mori)

เปลือกรากโสมต้น (Cortex Moutan)

เปลือกรากหม่อน (Cortex Mori)

โปรงรากสน (Poria)

ผลพุดช้อน (Fructus Gardeniae)

ผลเลี่ยน (Fructus Toosendan)

ผักคาวทอง (Herba Houttuyniae)

ผิวส้มจีน (Pericarpium Citri Reticulatae)

พุทราจีน (Fructus Jujubae)

ฟ้าทะลายโจร (Herba Andrographis)

เมล็ดบัว (Semen Nelumbinis)

เมล็ดฝอยทอง (Semen Cuscutae)

ราชดัด (Fructus Bruceae)

เร่วแดง (Fructus Amomi)

ลูกจันทน์เทศ (Semen Myristicae)

ลูกเดือย (Semen Coicis)

เล็บมือนาง (Fructus Quisqualis)

ว่านพริ้ว (Rhizoma Curculiginis)

ว่านน้ำ (Rhizoma Acori Calami)

สายน้ำผึ้ง (Flos Lonicerae)

สีเสียด (Catechu)

หญ้าคา (Rhizoma Imperatae)

หญ้าแห้วหมู (Rhizoma Cyperi)

เมล็ดหมาก (Semen Arecae)

โหระเดียดยู่ (Radix Aconiti Lateralis Preparata)

อบเชยจีน (Cortex Cinnamomi)

อบเชยจีน (Cortex Cinnamomi)

10

แผนการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

บทนำ

จากการศึกษาฐานงานด้านการแพทย์และสมุนไพรจีนในสาธารณรัฐประชาชนจีนของนักวิชาการไทยพบว่า การวิจัยและพัฒนาจากสมุนไพรจีนมีความก้าวหน้ามาก และสาธารณรัฐประชาชนจีนมีทรัพยากรด้านสมุนไพรและตำราเกี่ยวกับสมุนไพรมากมาย การนำสมุนไพรมาใช้เป็นยารักษาโรคในการแพทย์แผนจีนนั้น ได้มีการพัฒนาสืบต่อกันมานานนับพันปี ทั้งในช่วงที่สาธารณรัฐประชาชนจีนปิดประเทศระหว่างปี ค.ศ. 1949-1990 รวมเวลา 41 ปีนั้น การพัฒนาสมุนไพรได้ดำเนินการมาโดยตลอด และได้เพิ่มการวิจัยและพัฒนาสมุนไพรในทุก ๆ ด้าน ตามนโยบายการเร่งรัดการผลิตยาจากสมุนไพรมาทดแทนยาที่ขาดแคลนซึ่งต้องนำเข้าจากต่างประเทศ ทำให้สาธารณรัฐประชาชนจีนมีการใช้สมุนไพรและยาจากสมุนไพรในงานสาธารณสุขของประเทศอย่างกว้างขวาง ข้อมูลการใช้และการพัฒนาสมุนไพรในด้านต่าง ๆ ได้มีการบันทึกอย่างต่อเนื่อง โดยใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่มาศึกษาวิจัยเพื่อหาข้อมูลสนับสนุนการใช้ตามภูมิปัญญาดั้งเดิม

ในปี พ.ศ. 2534-2535 กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์การอนามัยโลกในการจัดทำโครงการ “Expert Committee, for Transferring Technology and Integration of Knowledge in Chinese and Thai Herbal Medicine” โดยได้ดำเนินการในรูปแบบของคณะกรรมการ และได้จัดตั้งคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญการถ่ายทอดเทคโนโลยีและประสมประสานประโยชน์ด้านการใช้สมุนไพร เพื่อแปลและรวบรวมข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการใช้ การวิจัย รวมทั้งการควบคุมคุณภาพของสมุนไพร ซึ่งข้อมูลต่าง ๆ เหล่านั้นได้รวบรวมจากตำราสมุนไพรจีนที่น่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับของแพทย์แผนจีนจำนวน 19 เล่ม เป็นงานที่ยังไม่มีการแปลเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษในขณะนั้น โดยใช้ข้อมูลจากรายงานการศึกษาวิจัยทั้งในและต่างประเทศ นำมาประกอบเพื่อให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น สมุนไพรที่ได้คัดเลือกเป็นสมุนไพรที่มีการใช้และมีความสำคัญด้านสาธารณสุข ได้แก่ เถา ไร่หวง และพลูคาว แต่เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านงบประมาณจึงไม่สามารถดำเนินการต่อเนื่องได้ และนำเสียดายที่ปรมาจารย์หลายท่านในคณะกรรมการดังกล่าวได้ล่วงลับไปแล้ว อาทิ ศาสตราจารย์ ดร.วิเชียร จีรวงศ์ ดร.มานะ รักรักษาศาสตร์ นายเจนกิจ เวชพงศา นายวิฑิต วัฒนวิบูล ท่านเหล่านั้นล้วนเป็นผู้มีความรู้ภาษาจีนด้านการแพทย์และเภสัชกรรมเป็นอย่างดีและได้อุทิศเวลาในการศึกษา พิจารณา แปล และเรียบเรียงเป็นภาษาไทย สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ถูกต้องให้ผู้สนใจนำไปใช้ประโยชน์ ผู้เขียนโชคที่ได้มีโอกาส

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสมุนไพร

ประเทศไทยอยู่ในเขตร้อนชื้นที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงมากประเทศหนึ่งของโลก มีรายงานว่าประเทศไทยมีพืชประมาณ 15,000 ชนิด มีสมุนไพรที่ใช้เป็นยาในท้องถิ่นประมาณ 800 ชนิด และหากมีการสำรวจอย่างต่อเนื่องเพิ่มเติมจะต้องพบชนิดพันธุ์ใหม่ ๆ อีกมาก คนไทยรู้จักนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์กว่า 2,000 ปี ทั้งเป็นยารักษาโรคและเป็นอาหาร นอกจากนี้สมุนไพรยังสามารถนำมาใช้ประโยชน์ทางด้านอื่น ๆ เช่น นำมาบริโภคเป็นเครื่องดื่ม สีสผสมอาหาร สีย้อม และเครื่องสำอางอีกด้วย

คำนิยาม

คำว่า “สมุนไพร” ได้มีการให้คำนิยามไว้หลากหลาย ดังต่อไปนี้

1. “สมุนไพร” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2546 หน้า 1,132 น. ผลิตผลธรรมชาติ ได้จากพืช สัตว์ และแร่ธาตุ ที่ใช้เป็นยา หรือผสมกับสารอื่นตามตำรับยา เพื่อบำบัดโรค บำรุงร่างกาย หรือใช้เป็นยาพิษ เช่น กระเทียม น้ำผึ้ง รากดิน (ไส้เดือน) เขากวางอ่อน ก้ามตะกิด ยางน่อง โลติ้น¹
2. “ยาสมุนไพร” ตามพระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510 ในมาตรา 4 หมายความว่า ยาที่ได้จากพืช สัตว์ หรือแร่ธาตุ ซึ่งมีได้ผสม ประจุ หรือแปรสภาพ²
3. “สมุนไพร” ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 หมายความว่า พืช สัตว์ จุลชีพ ธาตุวัตถุ สารสกัดดั้งเดิมจากพืชหรือสัตว์ ที่ใช้ หรือ แปรสภาพ หรือ ประจุเป็นยา หรืออาหารเพื่อการตรวจวินิจฉัย บำบัด รักษา หรือป้องกัน หรือส่งเสริมสุขภาพร่างกายมนุษย์ หรือสัตว์ และให้หมายความรวมถึงถิ่นกำเนิด หรือถิ่นที่อยู่ของสิ่งดังกล่าว³

การเก็บเกี่ยวสมุนไพร

สมุนไพรส่วนใหญ่ได้มาจากพืช พืชแต่ละชนิดมีแหล่งกระจายพันธุ์และถิ่นที่อยู่แตกต่างกัน ส่งผลให้สมุนไพรแต่ละชนิดมีลักษณะเฉพาะตัว มีองค์ประกอบทางเคมี และสรรพคุณทางยาแตกต่างกันด้วย การเก็บเกี่ยววัตถุดิบสมุนไพรต้องคำนึงถึง การเก็บเกี่ยวให้ถูกชนิดของพืช การเก็บเกี่ยวให้ถูกส่วนที่ใช้ทำยา และการเก็บเกี่ยวในอายุของพืช ช่วงเวลาของวัน และฤดูกาลเก็บที่เหมาะสม จะได้ยาที่มีคุณภาพดี หรือได้สรรพคุณทางยาตามต้องการ ส่วนของพืชสมุนไพรที่ใช้เป็นยามี 5 ส่วน จะเก็บในระยะเวลาที่มีปริมาณตัวยานในพืชสูงสุด⁴ ดังนี้

2. **การทำให้แห้ง** สมุนไพรที่มีความชื้นมากเกินไป นอกจากจะทำให้แบคทีเรียและเชื้อราเจริญได้ง่ายแล้ว ยังจะเร่งให้เกิดการสูญเสียสารสำคัญได้อีกด้วย จึงจำเป็นต้องทำให้สมุนไพรแห้งโดยกรรมวิธีที่เหมาะสม ดังนี้

- การตาก อาจจะตากในร่มหรือตากแดด แล้วแต่ชนิดของสมุนไพร
- การอบ ควรใช้ตู้อบที่มีพัดลมระบายอากาศด้วย ควรเลือกอุณหภูมิให้เหมาะสมกับส่วนของพืช โดยทั่วไปความร้อนที่เหมาะสมต่อส่วนของดอก ใบ และต้นพืชล้มลุก ประมาณ 35-45 องศาเซลเซียส เปลือกต้น เนื้อไม้ ราก ผลขนาดใหญ่ ประมาณ 40-60 องศาเซลเซียส

การเก็บรักษาสมุนไพร

การเก็บรักษาสมุนไพรไว้เป็นเวลานานมักจะเกิดการขึ้นรา มีหนอน เปลี่ยนลักษณะ สี กลิ่น ทำให้ยาสมุนไพรนั้นเสื่อมคุณภาพลง ทำให้มีผลไม่ดีต่อฤทธิ์การรักษาหรือสูญเสียฤทธิ์การรักษาไปเลย ดังนั้น จึงควรจะมีการจัดการเก็บรักษาที่ดี เพื่อจะประกันคุณภาพและฤทธิ์การรักษาของยาสมุนไพรนั้น การเก็บรักษาควรปฏิบัติ ดังนี้

1. **ยาที่จะเก็บรักษาไว้จะต้องทำให้แห้ง** เพื่อป้องกันการขึ้นราและการเปลี่ยนแปลงลักษณะเกิดภาวะออกซิไดซ์ ยาที่ขึ้นราง่ายต้องหมั่นเอาออกตากแดดเป็นประจำ
2. **สถานที่เก็บรักษาจะต้องแห้ง เย็น การถ่ายเทของอากาศดี**
3. **ควรเก็บแบ่งเป็นสัดส่วน** ยาที่มีพิษ ยาที่มีกลิ่นหอม ควรเก็บแยกไว้ในที่มิดชิดป้องกันการสับสนปะปนกัน
4. **ดูแลป้องกัน ไฟ หนอน หนู และแมลงต่าง ๆ**

สารสำคัญที่พบในสมุนไพร

สารสำคัญในพืชมีหลายชนิดแตกต่างกันไปตามส่วนต่าง ๆ ของพืช การทราบองค์ประกอบเคมีที่สำคัญจะช่วยให้สามารถนำสมุนไพรมาพัฒนาเป็นยาได้อย่างเหมาะสม กลุ่มสารเคมีสำคัญที่พบในพืช⁷ มีดังนี้

1. **คาร์โบไฮเดรต (carbohydrates)** ในพืชมักจะถูกสร้างขึ้นจากการสังเคราะห์แสงและถูกเก็บเป็นอาหารสะสมของพืช จะถูกนำมาใช้เป็นอาหารของคนและสัตว์ แบ่งเป็น 2 ชนิดใหญ่ ๆ คือ พวกที่เป็นน้ำตาล และพวกที่ไม่ใช่น้ำตาล
 - พวกที่เป็นน้ำตาล แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ น้ำตาลเชิงเดี่ยว (monosaccharides) และน้ำตาลเชิงซ้อน (oligosaccharides)

6. เรซินและบาลซั่ม (resins and balsams)

- เรซิน เป็นสารประกอบที่มีรูปร่างไม่แน่นอน ส่วนมากมักเปราะ แตกง่าย บางชนิดอาจจะนิ่ม เมื่อเผาไฟจะหลอมเหลวได้สารที่ใส ชื่น และเหนียว เรซินเกิดจากสารเคมีหลายชนิด เช่น resin acid, resin alcohol, resene และ ester มีเรซินหลายชนิดนำมาใช้ในทางเภสัชกรรม เช่น ชันสน (rosin หรือ colophony) เป็นสารที่ทำให้ยาขี้ผึ้งแข็งตัว jalap ใช้เป็นยาถ่ายอย่างแรง เป็นต้น

- บาลซั่ม เป็น resinous mixture ซึ่งประกอบด้วยกรดซินนามิก (cinnamic acid) หรือกรดเบนโซอิก (benzoic acid) หรือเอสเทอร์ของกรดทั้งสองชนิดนี้ บาลซั่มที่นำมาใช้ประโยชน์ทางเภสัชกรรม ได้แก่ Tolu balsam, storax, กายาน (benzoin) กายานที่ใช้ในตำรับยาส่วนใหญ่คือ กายานสุมาตรา ใช้ขับเสมหะ

7. แอลคาลอยด์ (alkaloids) เป็นสารที่มีรสขม มีไนโตรเจนเป็นองค์ประกอบ มีคุณสมบัติเป็นด่าง และมักมีฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา เช่น ควินิน มอร์ฟีน คาเฟอีน เป็นต้น

8. กลัยโคไซด์ (glycosides) เป็นสารประกอบที่มี 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นน้ำตาล (glycone) และส่วนที่ไม่เป็นน้ำตาล (aglycone) กลัยโคไซด์หลายชนิดมีประโยชน์ทางยา เช่น ดิจิโทกซิน ซึ่งมีผลต่อระบบหมุนเวียนของโลหิตและการทำงานของหัวใจ

9. แทนนิน (tannins) เป็นสารประกอบพวกโพลีฟีนอลซึ่งเมื่อทำปฏิกิริยากับโปรตีนในหนังสือสัตว์ ทำให้หนังสือตัวไม่เน่าเปื่อยไปตามธรรมชาติ แทนนินมีรสฝาด มีฤทธิ์เป็นยาฝาดสมาน บรรเทาอาการท้องร่วง

10. ฟลาโวนอยด์ (flavonoids) เป็นสารประกอบพวกโพลีฟีนอล มักจะมีสี เช่น แดง ม่วง เหลือง หรือน้ำเงิน มักจะพบในรูปกลัยโคไซด์ เช่น รูติน หรือ เคอร์ซีติน มีฤทธิ์ในการลดอาการเส้นโลหิตเปราะ

11. สเตียรอยด์ (steroids) เป็นสารที่มีสูตรโครงสร้างเช่นเดียวกับฮอร์โมน และยาด้านอักเสบ เช่น เบต้าซิโทสเตอรอล ซึ่งพบบ่อยในพืช มีฤทธิ์เป็น anticholesteremic

12. ซาโปนิน (saponins) เป็นสารประกอบจำพวกกลัยโคไซด์ที่มีส่วน aglycone (sapogenin) เป็นสารจำพวกสเตียรอยด์ หรือ ไตรเทอร์พีนอยด์ ส่วนนี้จะจับกับส่วนน้ำตาล น้ำตาลที่พบส่วนใหญ่เป็น oligosaccharides 1-5 หน่วย ซาโปนินมีคุณสมบัติบางอย่างคล้ายสบู่ เช่น สามารถเกิดฟองเมื่อเขย่ากับน้ำ เป็นสารลดแรงตึงผิวที่ดี และทำให้เม็ดเลือดแดงแตกได้ เช่น ไดออกซิน กลีเซอไรซิน เป็นต้น

13. **แอนทราควิโนนส์ (anthraquinones)** เป็นสารประกอบจำพวกควิโนนที่พบมากที่สุด และมีความสำคัญที่สุด พบทั้งในรูปอิสระ และรูปกลัยโคไซด์ มีสูตรโครงสร้างพื้นฐานประกอบด้วย 3-ring system เป็นสารที่มีสีแดง-ส้ม ส่วน aglycone ของแอนทราควิโนนส์ละลายได้ดีในด่าง ให้สีชมพู-แดง เช่น อิโมดิน อะโลอิน เป็นต้น

คุณภาพของสมุนไพรมะขาม

ในสมัยโบราณ แพทย์หรือหมอพื้นบ้านจะปลูกพืชสมุนไพรมะขามบางชนิดไว้ใช้เอง แต่อีกส่วนหนึ่งจะเก็บจากธรรมชาติ โดยได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครูแพทย์ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์อันยาวนาน สอนให้รู้จักลักษณะของพืชสมุนไพรมะขามแต่ละชนิด ส่วนที่ใช้ วิธีเก็บ และวิธีเตรียมต่าง ๆ แต่ปัจจุบันบางครั้งเราไม่สามารถหาสมุนไพรมะขามเตรียมให้แห้งได้เอง จำเป็นต้องซื้อจากท้องตลาดหรือร้านขายยาแผนโบราณเกือบทั้งหมด ซึ่งสมุนไพรมะขามบางชนิดอาจดูได้ยาก การไม่รู้จักรูปร่างลักษณะของสมุนไพรมะขาม อาจซื้อสมุนไพรมะขามผิดชนิดได้ เพราะสมุนไพรมะขามไทยมีชื่อพ้องมาก และบางครั้งสมุนไพรมะขามบางชนิดราคาแพง ผู้ขายบางคนขาดจริยธรรมก็จะใช้สมุนไพรมะขามชนิดอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกันมาปนปลอม (adulteration) หรือทดแทนทั้งหมด (substitution) ส่งผลให้ยาที่ได้มีคุณภาพลดลงหรือไม่มีคุณภาพเลยหรือเกิดผลอื่นอันไม่พึงประสงค์ จึงมีความจำเป็นต้องตรวจสอบสมุนไพรมะขามเพื่อให้แน่ใจในความถูกต้อง⁴

เนื่องจากประสิทธิผลของยามีความสัมพันธ์โดยตรงกับคุณภาพยา ดังนั้น การควบคุมคุณภาพจึงเป็นเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะยาจากสมุนไพรมะขาม องค์ประกอบที่ทำให้สมุนไพรมะขามมีคุณภาพแตกต่างกัน มีดังนี้

1. **ความแตกต่างของสารประกอบเคมีในพืช (biochemical variation)** ซึ่งอาจเกิดจากพันธุ์ ระยะเวลาในการเก็บเกี่ยว ฯลฯ
2. **การเสื่อมสภาพของสมุนไพรมะขาม (deterioration)** เช่น การนำเสีย ก็จะทำให้คุณภาพของสมุนไพรมะขามต่ำลงด้วย
3. **การใช้สมุนไพรมะขามอื่นมาปนปลอม (adulteration) หรือทดแทนทั้งหมด (substitution)**

ในทางการแพทย์แผนโบราณมักจะตรวจสอบคุณภาพของสมุนไพรมะขามโดยดูจากลักษณะภายนอก ตมกลิ่น ชิมรส หรือโดยวิธีการอื่น ๆ ตามประสบการณ์ของภูมิปัญญาพื้นบ้าน ส่วนการควบคุมคุณภาพของสมุนไพรมะขามในทางวิทยาศาสตร์จะทำได้โดยการจัดทำข้อกำหนดมาตรฐานของสมุนไพรมะขาม หากสมุนไพรมะขามชนิดใดมีข้อกำหนด (specification) ในเภสัชตำรับของประเทศต่าง ๆ หรือในตำรามาตรฐานยาสมุนไพรมะขามไทย (Thai Herbal Pharmacopoeia) ก็สามารถดำเนินการตามที่กำหนดไว้ได้ แต่หากสมุนไพรมะขามชนิดใดยังไม่มีการจัดทำข้อกำหนดมาตรฐานไว้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาวิจัยเพื่อจัดทำข้อกำหนดคุณภาพ (quality

specification) ของสมุนไพรชนิดนั้น ๆ ไว้ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการควบคุมคุณภาพของวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์ยาจากสมุนไพร การอ้างอิงถึงประวัติการใช้อันยาวนานจากบรรพบุรุษและไม่พร้อมที่จะมีการทดลองทางวิทยาศาสตร์นั้นคงทำไม่ได้ เนื่องจากสมุนไพรในปัจจุบันอยู่ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างไปจากเดิมมาก มีสารพิษ โลหะหนัก ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าวัชพืช ที่ตกค้างในดินมากมาย ทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องทดลองให้ได้ผลแน่นอนอีกครั้งหนึ่ง เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้บริโภคในด้านประสิทธิผลและความปลอดภัย⁴

วัตถุดิบสมุนไพรจะมีคุณภาพดีมากขึ้นขึ้นอยู่กับกระบวนการในการผลิตสมุนไพร ซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคลากรหลายสาขาวิชาชีพ ได้แก่ นักวิชาการเกษตร เกษตรกร ผู้เก็บสมุนไพรจากแหล่งธรรมชาติ และผู้ค้ำวัตถุดิบ สำหรับการนำสมุนไพรมาใช้เป็นยาให้มีประสิทธิผลในการรักษาที่ดี มีความปลอดภัยในการใช้ และมีประโยชน์เชิงพาณิชย์ ตามหลักสากลควรต้องทราบรายละเอียดเกี่ยวกับสมุนไพร^{4,7} ดังนี้

1. **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพืชสมุนไพร** (general description of the plant): ชื่อท้องถิ่น ชื่ออังกฤษ ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อพ้อง ลักษณะทั่วไปของพืชสมุนไพร แหล่งกระจายพันธุ์ ถิ่นที่อยู่ ส่วนที่ใช้เป็นยา และการเตรียมวัตถุดิบสมุนไพร

2. **ข้อกำหนดคุณภาพ** (quality specification): บทนิยาม การตรวจสอบคุณลักษณะ การตรวจสอบเอกลักษณ์ทางเคมี การตรวจสอบความบริสุทธิ์ การวิเคราะห์ปริมาณสารสำคัญ การปนเปื้อนด้วยสารหนูและโลหะหนัก การปนเปื้อนด้วยจุลินทรีย์ การปนเปื้อนด้วยสารพิษตกค้าง และการเก็บรักษา

3. **ข้อบ่งใช้** (indication)

4. **ความเป็นพิษ** (toxicity)

5. **ข้อห้ามใช้** (contraindication)

6. **ข้อควรระวัง** (warning)

7. **รูปแบบและขนาดที่ใช้** (preparation and dose)

สมุนไพรแต่ละชนิดที่จะนำมาใช้เป็นยา ผู้บริโภคและผู้ผลิตควรให้ความสนใจในเรื่อง ข้อบ่งใช้ ความเป็นพิษ ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง รูปแบบและขนาดที่ใช้ เพื่อจะได้รับประโยชน์ที่แท้จริงจากสมุนไพร

การพัฒนาสมุนไพรจำเป็นต้องใช้องค์ความรู้หลัก 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร และการใช้ตามภูมิปัญญา (ethnobotanist) และส่วนที่เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งทั้ง 2 ส่วน ล้วนมีความสำคัญ ในส่วนของความรู้ทางวิทยาศาสตร์นั้น การตรวจสอบสมุนไพรนั้นว่ามีความสำคัญยิ่งและ

เป็นรากฐานของการพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกที่ยั่งยืน ช่วยยกระดับมาตรฐานคุณภาพของสมุนไพรให้เป็นที่ยอมรับในประสิทธิภาพการรักษาที่สม่ำเสมอและมีความปลอดภัย เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคและเพิ่มความยอมรับจากบุคลากรทางการแพทย์

เอกสารอ้างอิง

1. ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, 2546
2. วุฒิชัย วุฒิชัยธรรมเวช. คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรณกิจและกราฟิก จำกัด, 2547.
3. กันทิมา สิทธิธัญกิจ, พรทิพย์ เต็มวิเศษ (คณะบรรณธิการ). คู่มือประชาชนในการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2547.
4. วิชัย โชควิวัฒน์. คุณภาพสมุนไพร. วารสารการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. 2547; 2(2): 84-91.
5. สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. หลักเกณฑ์ขององค์การอนามัยโลกเกี่ยวกับเกษตรและการเก็บเกี่ยวที่เหมาะสมสำหรับพืชสมุนไพร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), 2548.
6. สถาบันวิจัยสมุนไพร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์. ชมันันัน : มาตรฐานสมุนไพรไทย เล่มที่ 2. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), 2544.
7. เย็นจิตร์ เตชะดำรงสิน. การตรวจสอบคุณภาพทางเคมีของสมุนไพร. เอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตร “การจัดการอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร” จัดโดยสถาบันวิจัยสมุนไพร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ วันที่ 28 กันยายน 2543.

การใช้ยาสมุนไพร

การใช้ยาสมุนไพรด้วยตนเอง เป็นการดูแลสุขภาพเบื้องต้น ในอาการของโรคที่เป็นอยู่โดยทั่วไป และไม่เป็นโรคที่ร้ายแรง ด้วยสมุนไพรที่มีผลข้างเคียงน้อย ใช้สะดวก ประหยัด และปลอดภัย การใช้ยาสมุนไพรควรใช้เมื่อมีอาการไม่สบายและเมื่อเห็นผลชัดเจนควรหยุดใช้ ไม่ควรใช้เรื่อย ๆ ไปตลอดเวลา ถ้าอาการยังไม่ดีขึ้นหลังจากใช้ยาแล้วประมาณ 2-3 วัน ควรไปพบแพทย์

อาการของโรคที่สามารถใช้สมุนไพรเดี่ยวรักษาอาการได้ด้วยตนเอง! มีดังนี้

1. ท้องผูก	2. ท้องอืดเฟ้อ แน่นจุกเสียด
3. ท้องเดิน	4. พยาธิในลำไส้
5. บิด (ปวดเบ่ง มีมูก อาจมีเลือดปน)	6. คลื่นไส้อาเจียน (ไม่พุ่งหรือมีเลือดออกมากด้วย)
7. ไอและมีเสมหะ	8. ไข้
9. ชัดเบา (ปัสสาวะขัด ๆ คล่อง ๆ)	10. กลาก เกื้อง
11. ปวดฟัน	12. นอนไม่หลับ
13. เบื่ออาหาร	14. ไข้ แผลพุพอง
15. เคล็ด ขัด ยอก	16. ผื่นคัน แพ้ อักเสบ แผลงัสต์ว์กัดต่อย
17. ไข้ไหม้ น้ำร้อนลวก	18. เหา
19. ชันนะตุ	20. โรคกระเพาะอาหาร
21. เจ็บคอ	22. แผลถลอก ฟกช้ำ
23. ไล้ยุ่งและแมลง	24. ผื่นคัน

อาการของโรคที่ไม่ควรใช้ยารักษาด้วยตนเอง²⁻⁴

1. ไข้สูง (ตัวร้อนจัด) ตาแดง ปวดเมื่อยมาก ซึม บางที่พูดเพ้อ (อาจเป็นไข้หวัดใหญ่หรือไข้ป่าชนิดขึ้นสมอง)
2. ไข้สูงและดีซ่าน (ตัวเหลือง ฯลฯ) อ่อนเพลียมาก อาจเจ็บในท้องแถวชายโครง (อาจเป็นโรคตับอักเสบ ภู่น้ำดีอักเสบ ฯลฯ)
3. ปวดท้องแถวสะดือ เวลาเอามือกดเจ็บมากขึ้น หน้าท้องแข็ง อาจท้องผูกและมีไข้เล็กน้อยหรือมาก (อาจเป็นโรคไส้ติ่งอักเสบเฉียบพลันหรือลำไส้ส่วนอื่นอักเสบ)

4. เจ็บแปลบในท้องคล้ายมีอะไรจิกขาด ปวดท้องรุนแรงมาก อาจมีตัวร้อนและคลื่นไส้อาเจียนด้วย บางทีมีประวัติปวดท้องบ่อย ๆ มาก่อน (อาจมีการทะลุของกระเพาะอาหารหรือลำไส้)
5. อาเจียนเป็นเลือดหรือไอเป็นเลือด (อาจเป็นโรคร้ายแรงของกระเพาะอาหารหรือปอด) ต้องให้คนไข้พักนิ่ง ๆ ก่อน ถ้าแพทย์อยู่ใกล้ควรเชิญมาตรวจที่บ้าน ถ้าจำเป็นต้องพาไปหาแพทย์ ควรรอให้เลือดหยุดเสียก่อน และควรพาไปโดยมีการกระเทือนกระแทกน้อยที่สุด
6. ท้องเดินอย่างแรง อุจจาระเป็นน้ำ บางทีมีลักษณะคล้ายน้ำข้าวข้าว บางทีถ่ายพุ่ง ถ่ายติดต่อกันอย่างรวดเร็ว คนไข้อ่อนเพลียมาก ตาลึก หน่งแห้ง (อาจเป็นอหิวาตกโรค) ต้องพาไปหาแพทย์โดยด่วน ถ้าไปไม่ไหวต้องแจ้งแพทย์หรืออนามัยที่ใกล้ที่สุดโดยเร็ว
7. ถ่ายอุจจาระเป็นมูกและเลือด บางทีเกือบไม่มีเนื้ออุจจาระเลย ถ่ายบ่อยมาก อาจจะมีถึงสิบครั้งในหนึ่งชั่วโมง คนไข้เพลียมาก ๆ (อาจเป็นโรคมืดอย่างแรง)
8. สำหรับเด็ก โดยเฉพาะอายุภายใน 12 ปี ใช้สูง ไอมาก หายใจมีเสียงผิดปกติ คล้าย ๆ กับมีอะไรติดอยู่ในคอ บางทีมีอาการหน้าเขียวด้วย (อาจเป็นโรคคอตีบ) ต้องรีบพาไปหาแพทย์โดยด่วนที่สุด
9. อาการตกเลือดเป็นเลือดสด ๆ จากทางไหนก็ตาม โดยเฉพาะทางช่องคลอด ต้องพาไปหาแพทย์โดยเร็วที่สุด
10. การใช้สมุนไพรแก้อาการชัดเบา นั้น ควรใช้ในกรณีที่มีสภาวะน้อย หรือไม่สะดวกโดยไม่มีอาการบวม และเมื่อปัสสาวะคล่องดีแล้วให้หยุดใช้
11. โรคร้ายแรงหรือโรคเรื้อรังบางชนิด เช่น วัณโรค สุนัขบ้ากัด บาดทะยัก กระจุกหัก มะเร็ง วัณโรค กามโรค ความดันโลหิตสูง เบาหวาน โรคเรื้อน เป็นต้น ควรไปพบแพทย์รักษา เพราะยาสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคเหล่านี้ ยังไม่ทราบผลแน่ชัด การรักษาด้วยแพทย์แผนปัจจุบันได้ผลแน่นอนและปลอดภัยกว่า

อันตรายที่เกิดจากการรักษาตัวเอง^{2,4}

1. เมื่อใช้ยาตรงกับโรคแล้ว แต่ใช้ขนาดมากเกินไป เช่น ควรจะใช้เพียง 1 กำมือ ใช้เข้าไปถึง 3 กำมือ หรือควรจะกินวันละ 2 มื้อ กินเสียวันละ 3 มื้อ
2. เมื่อใช้ยาตรงกับโรค แต่ใช้นานเกินระยะกำหนด ถึงคราวจะหยุดแล้วไม่หยุด ร่างกายได้รับยามากเกินไป กรณีนี้เป็นเหตุให้ตายบ่อย ๆ
3. เมื่อใช้ยาไม่ตรงกับโรค เช่น เอายาแก้หวัดไปรักษาไข้ป่า (มาลาเรีย) เอายาแก้ท้องเฟ้อไปรักษาโรคท้องเดิน

4. เมื่อใช้ยาไม่ตรงกับคน โดยใช้ยาสำหรับผู้ใหญ่ เอาไปใช้กับเด็ก หรือเอายาสำหรับผู้ชายไปใช้กับผู้หญิง (ยาบางอย่าง เช่น ฮอร์โมน)

อาการที่เกิดจากพิษของยา^{1,2}

อาการที่เกิดจากพิษของยา ถ้าปรากฏขึ้นควรหยุดใช้ยาเสียก่อน ถ้าหยุดแล้วอาการหายไปอาจลองใช้ยาอีกครั้งโดยระมัดระวัง ถ้าอาการอย่างเดิมเกิดขึ้นอีก แสดงว่าเป็นพิษของยาแน่ ควรหยุดยาแล้วไปปรึกษาแพทย์โดยเร็ว

พิษของยาอาจทำให้เกิดอาการตามข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อ อาจเป็นกับคนหนึ่งแต่ไม่เป็นกับคนอื่น ๆ ก็ได้ อาการที่ชวนให้สงสัยว่าเกิดจากพิษของยา มีดังต่อไปนี้

1. เบื่ออาหาร คลื่นไส้ อาเจียน (หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง) ถ้ามีอยู่ก่อนกินยา อาจเป็นเพราะโรค
2. ตัวเหลือง ตาเหลือง ปัสสาวะสีเหลือง เขียวเกิดฟองสีเหลือง (เป็นอาการของดีซ่าน) อาการนี้แสดงถึงอันตรายร้ายแรง ต้องรีบไปหาแพทย์
3. ผื่นขึ้นตามผิวหนัง อาจเป็นตุ่มเล็ก ๆ ตุ่มโต ๆ เป็นปื้น หรือเป็นเม็ดแบนคล้ายลมพิษ อาจบวมที่ตา (ตาปิด) หรือริมฝีปาก (ปากเฉ่อ) หรือมีเพียงดวงสีแดงที่ผิวหนัง
4. หูอื้อ ตามัว ชาที่ลิ้น ชาที่ผิวหนัง
5. ประสาทความรู้สึกทำงานไวเกินปกติ เช่น เพียงแตะผิวหนังก็รู้สึกเจ็บ ลูบผมก็แสบหนังศีรษะ ฯลฯ
6. ใจสั่น ใจเต้น หรือรู้สึกวูบวาบคล้ายหัวใจจะหยุด และเป็นบ่อย ๆ

โรคผิวหนังจำพวกเริมและงูสวัด ถ้าเป็นแผลเปิด ไม่ควรใช้สมุนไพรที่ต้องใส่เกล้า^{2,4}

การเตรียมยาสมุนไพร^{3,5}

การเตรียมยาสมุนไพรให้มีรูปแบบที่เหมาะสมเป็นรูปแบบที่มีประสิทธิภาพในการรักษาโรค ใช้ได้สะดวก มีรสและกลิ่นชวนรับประทาน รูปแบบยาสมุนไพรที่นิยมใช้ มีดังนี้

1. ยาต้ม เป็นรูปแบบยาเตรียมที่นิยมใช้และสะดวกมากที่สุด สามารถใช้ได้ทั้งตัวยาสดและแห้ง ในตัวยาค่าสำคัญสามารถละลายได้ในน้ำ

การแพทย์แผนไทย เตรียมโดยหั่นหรือสับสมุนไพรเป็นชิ้นเล็กพอดี ใส่ลงในหม้อดิน กระเบื้องหรือภาชนะที่มีใช้โลหะและใส่น้ำลงไปพอท่วมยาเล็กน้อย หากเป็นสมุนไพรแห้งให้แช่น้ำทิ้งไว้สักครู่ สมุนไพรสดไม่ต้องแช่น้ำ ใช้ไฟขนาดกลางต้มให้เดือด หลังจากเดือดแล้วให้ใช้ไฟอ่อน ควรคนยาสม่ำเสมอให้ยา

ไ้ใหม่ (การต้มยาไทยมักจะต้มแบบ 3 เา 1 คือใส่้ำ 3 ส่วน ของปริมาณที่ใช้และต้มให้เหลือ 1 ส่วน) ระยะเวลาในการต้มขึ้นอยู่กับส่วนของพืชสมุนไพร หากเป็นส่วนของใบ ดอก หรือกิ่งขนาดเล็ก ใช้เวลาต้ม 3-4 นาที หากเป็นส่วนที่แข็ง เช่น รากหรือแก่นของลำต้นใช้เวลาต้ม 10 นาที ยาต้มไม่ทิ้งไว้ค้างคืน ต้มและรับประทานให้หมดภายในวันเดียว โดยทั่วไปมักแบ่งรับประทานเป็น 3 ครั้ง ก่อนอาหาร และ วันรุ่งขึ้นค่อยเติมน้ำและต้มใหม่อีกครั้งหนึ่ง ยาไทยสมัยก่อนนิยมต้มในหม้อดิน และปากหม้อยาใช้ใบตองสด หรือผ้าขาวบางปิดหม้อยาประมาณครึ่งหนึ่งเพื่อความสะดวกในการรินยา และที่หม้อยาจะมี “เฉลว” ซึ่งทำด้วยไม้ไผ่ จักเป็นตอกสานเป็นรูปคล้ายดาว เพื่อป้องกันของร้ายไม่ให้มารบกวน บางทีก็มีการผูกเหรียญสลึงไว้ที่ปากหม้อ เมื่อคนไข้หายแล้วก็จะนำเงินนี้มาซื้อของทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้เจ้าของตำรานั้น

การแพทย์แผนจีน ให้ความสำคัญกับวิธีต้มยาเป็นอย่างมาก เนื่องจากวิธีต้มยาสมุนไพรมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับประสิทธิผลในการรักษาโรคของยาตำรับ ในการเตรียมยาที่มีคุณภาพและมีประสิทธิผลในการรักษานั้นควรปฏิบัติ ดังนี้

1. **ภาชนะที่ใช้ในการต้มยา** นิยมใช้ภาชนะจำพวกเครื่องปั้นดินเผาที่มีฝาปิด เพื่อป้องกันการทำปฏิกิริยาขององค์ประกอบเคมีในตัวยากับภาชนะที่ใช้ในระหว่างการต้มยา ทำให้ประสิทธิภาพหรือความแรงของตัวยาลดลงสูญเสียไป ไม่ควรใช้ภาชนะจำพวกเหล็กหรือทองแดง ทั้งนี้เพื่อป้องกันการตกตะกอน และอาจทำปฏิกิริยาทางเคมีกับตัวยา ซึ่งจะทำให้เกิดผลข้างเคียงหรือความเป็นพิษได้

2. **น้ำที่ใช้ต้มยา** จะต้องเป็นน้ำสะอาดและบริสุทธิ์ เช่น น้ำประปา น้ำแร่ และน้ำกลั่น เป็นต้น

3. **ระดับไฟที่ใช้ต้มยา** ไฟที่ใช้ต้มยาแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ไฟอ่อน และไฟแรง โดยทั่วไปการต้มยามักจะใช้ไฟแรงก่อนแล้วจึงใช้ไฟอ่อน บางครั้งอาจใช้ไฟอ่อนหรือไฟแรงเพียงอย่างเดียวในการต้มยา เช่น ใช้ไฟอ่อนอย่างเดียวในการต้มยาประเภทยาบำรุง หรือใช้ไฟแรงอย่างเดียวในการต้มยาประเภทรักษาอาการภายนอก

4. **วิธีต้มยา** การต้มยามี 2 วิธี คือ

(1) **วิธีทั่วไป** เตรียมโดยนำตัวยาใส่ในภาชนะที่มีฝาปิด เติมน้ำให้ท่วมตัวยา ตั้งทิ้งไว้ประมาณ 30-60 นาที เพื่อให้ให้น้ำซึมเข้าตัวยาอย่างเต็มที่ เวลาต้มจะใช้ไฟแรงก่อน เมื่อเดือดจะใช้ไฟอ่อน ๆ ต้มต่อเพื่อป้องกันไม่ให้น้ำยาล้นออกนอกภาชนะ หรือไม่ให้น้ำยาแห้งงวดเร็วเกินไป ในระหว่างต้มยาเปิดฝาย่อย ๆ เพื่อป้องกันไม่ให้สารที่ระเหยได้สูญเสียไป ในการต้มยาประเภทรักษาอาการภายนอกหรือยาลดไข้ ควรใช้ไฟแรงเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดสารสำคัญระเหยไป สำหรับยาบำรุงควรต้มโดยใช้ไฟอ่อน ๆ เพื่อสกัดสารสำคัญ

ออกมาได้อย่างสมบูรณ์ ด้วยที่มีพิษบางชนิด เช่น โหระพาเดี่ยวไก่ ควรใช้ไฟอ่อนต้มนาน ๆ เพื่อลดพิษของสมุนไพร เมื่อต้มเสร็จ ให้นำน้ำยาเก็บไว้ เติมน้ำลงในภาชนะที่เหลือแล้วต้มต่อ โดยทั่วไปยาหนึ่งห่อจะต้ม 2-3 ครั้ง เมื่อต้มเสร็จให้รวมน้ำยาที่ต้มได้เข้าด้วยกันแล้วแบ่งรับประทาน ควรรับประทานขณะที่ยังอุ่น ๆ ยกเว้นยาที่เมื่อรับประทานตอนอุ่นแล้วจะทำให้คลื่นไส้ อาเจียน ก็ให้รับประทานเมื่อเย็นแล้ว

(2) **วิธีเฉพาะ** เป็นวิธีที่ใช้ต้มตัวยาที่มีคุณลักษณะพิเศษบางชนิด ซึ่งจำเป็นต้องใช้วิธีเฉพาะ และจะต้องระบุไว้ในสูตรตำรับด้วย ดังนี้

- 1) **ใส่ก่อน** มีตัวยา 3 ประเภท ซึ่งต้องต้มก่อนตัวยาดูอื่นในตำรับ ได้แก่
 - ตัวยาที่มีพิษ ให้ต้มก่อนตัวยาดูอื่น 30-45 นาที
 - แร่ธาตุและเปลือกหอย เช่น เกลือจืด เป็นตัวยาที่มีลักษณะแข็ง สารออกฤทธิ์ละลายออกมาได้ยาก จึงต้องต้มให้เดือดประมาณ 15 นาทีก่อน แล้วจึงใส่ตัวยาดูอื่น ๆ ในตำรับลงไปต้มพร้อมกัน
 - ตัวยาที่มีน้ำหนักเบาและใช้ในปริมาณมาก หากต้มพร้อมตัวยาดูอื่น ๆ จะทำให้ตัวยาเต็มหม้อจนต้มไม่ได้ จึงให้ต้มตัวยาดังกล่าว 20 นาทีก่อน แล้วเอาเฉพาะน้ำที่ต้มได้ไปใช้ต้มตัวยาดูอื่นในตำรับยา
- 2) **ใส่หลัง** ตัวยาบางชนิดมีน้ำมันหอมระเหย ควรใส่หลังจากต้มตัวยาดูอื่น ๆ ในตำรับให้เดือดแล้วประมาณ 5-10 นาที แล้วจึงต้มต่อประมาณ 5 นาที เพื่อป้องกันไม่ให้ออกฤทธิ์ประเภทน้ำมันหอมระเหยสลายไป ตัวอย่างสมุนไพรเหล่านี้ เช่น เรวตง สะระแหน่ เป็นต้น นอกจากนี้ ตัวยาบางชนิดที่มีสรรพคุณเป็นยาระบายหรือยาถ่าย ก็ควรใส่ทีหลัง เช่น โกล้าน้ำเต้า และใบมะขามแขก เป็นต้น
- 3) **ใส่ห่อ** สมุนไพรบางชนิดมีลักษณะเป็นผง หรือมีลักษณะเหนียว หรือเป็นยาง หรือมีลักษณะเป็นขน ควรใส่ในถุงผ้าเพื่อป้องกันไม่ให้น้ำยาขุ่น หรือเหนียวติดภาชนะที่ใช้ต้ม หรือทำให้ไม่ระคายคอ เช่น เมล็ดผักกาดน้ำ เป็นต้น
- 4) **แยกต้ม** ตัวยาบางชนิดมีราคาแพง เช่น โสมคน โสมอเมริกัน เป็นต้น ควรแยกต้มต่างหาก หรือตุ๋นด้วยหม้อตุ๋น 2 ชั้นนาน 2-3 ชั่วโมง เพื่อสกัดตัวยาออกมาให้มากที่สุด อาจแยกรับประทาน หรือนำมาผสมกับน้ำยาของตัวยาชนิดอื่นที่ต้มได้ เพื่อป้องกันไม่ให้อุญเสียฤทธิ์ของยา
- 5) **ชงน้ำรับประทาน** สมุนไพรบางชนิดไม่ควรนำมาต้ม แต่ควรบดให้เป็นผงละเอียดมาก ๆ แล้วชงน้ำอุ่นดื่ม หรือนำไปชงกับน้ำยาของสมุนไพรชนิดอื่นที่เตรียมได้ ตัวอย่างสมุนไพรเหล่านี้ เช่น อำพัน เป็นต้น

6) **แช่น้ำ** ตัวยาบางชนิดมีสารออกฤทธิ์หรือมีองค์ประกอบของน้ำมันหอมระเหยซึ่งสามารถละลายในน้ำร้อนได้ง่าย ควรเตรียมยาโดยการนำมาแช่ในน้ำร้อนหรือน้ำยาของตัวยาชนิดอื่นที่ร้อน เช่น อบเชยจีน เป็นต้น

2. ยาดอง เป็นยาที่ใช้สารละลายหลายชนิด เช่นสมุนไพรแบบเย็น เช่น เหล้า น้ำมะกรูด น้ำส้ม เป็นต้น ยาดองเหล้าในรูปแบบที่ใช้บ่อย การปรุงยาทำได้โดยนำส่วนของสมุนไพรที่ใช้น้ำมาเป็นผงหยาบและห่อด้วยผ้าขาวบางหลวม ๆ เพื่อยาพองตัวเวลาอมน้ำ ถ้าหากเป็นรากหรือแก่นของต้นไม้ให้ผ่านเป็นชิ้นบาง ๆ เท่า ๆ กัน เพื่อให้น้ำเหล้าซึมเข้าสู่ยาได้ทั่วถึง ภาชนะที่ใช้สำหรับเตรียมยาดองเหล้า ควรใช้โถกระเบื้องหรือขวดโหลแก้วที่มีฝาปิดสนิท เมื่อใส่ยาลงในภาชนะเรียบร้อยแล้ว ให้เทน้ำเหล้าให้ท่วมยา ตั้งทิ้งไว้ 1 สัปดาห์ และคนยาให้ทั่ววันละ 1 ครั้ง ยาดองเหล้าเป็นยาที่ค่อนข้างแรง ปริมาณที่ใช้มีน้อยกว่ายาต้ม และห้ามใช้กับผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ หญิงมีครรภ์ และผู้ที่แพ้เหล้า

3. ยาผง ปรุงจากส่วนของพืชสมุนไพร บดละเอียดเป็นผงชนิดเดียวหรือหลายชนิดผสมกัน ยาแผนโบราณหลายตำรับปรุงเป็นยาผง เช่น ยาหอม ยาเขียว เป็นต้น เวลารับประทาน มักจะใช้กับน้ำกระสายยา ซึ่งน้ำกระสายยาอาจเป็นน้ำสุก น้ำดอกมะลิ น้ำชาข้าว น้ำมะนาว น้ำมะกอก เป็นต้น

4. ยาขง เป็นรูปแบบที่มีการเตรียมคล้ายการชงชา โดยใช้น้ำเดือดใส่ลงในสมุนไพร โดยทั่วไปมักใช้สมุนไพรตากแห้งทำเป็นยาขง ส่วนของสมุนไพรที่ใช้เป็นยาอาจเป็นใบ กิ่ง ผล หรือเมล็ด หั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ บาง ๆ หรือบดเป็นผงหยาบ ผึ่งแดดให้แห้ง บางชนิดมีการนำไปอบกลิ่นหอมก่อน ภาชนะที่ใช้ชงควรเป็นกระเบื้อง แก้ว หรือภาชนะเคลือบ ไม่ใช้ภาชนะโลหะ วิธีการชงทำได้โดยใช้สมุนไพร 1 ส่วน เติมน้ำเดือดประมาณ 10 ส่วน หรือตามปริมาณที่ระบุไว้ในตำรับยา บางตำรับอาจเติมน้ำตาลหรือน้ำผึ้งในการปรุงรส ปิดฝาทิ้งไว้ 5-10 นาที ยาขงเป็นรูปแบบยาที่มีกลิ่นหอม ชวนดื่ม ดื่มง่าย ปัจจุบันมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ยาขง โดยการบรรจุในถุงกระดาษห่อหุ้ม ปิดสนิท 1 ซองใช้ 1 ครั้ง พืชสมุนไพรที่ใช้ในรูปแบบยาขงมักเป็นพืชที่มีสรรพคุณไม่รุนแรง ใช้ดื่มตลอดวันแทนน้ำ ยาขงนิยมปรุงและดื่มทันที ไม่ทิ้งไว้นาน สมุนไพรที่ใช้เป็นยาขง เช่น ยาขงชุมเห็ดเทศ ยาขงหญ้าหนวดแมว เป็นต้น นอกจากนี้เครื่องดื่มสมุนไพรหลายชนิด เช่น ขิง มะตูม แก้วฮวย เป็นต้น ก็ปรุงด้วยการชงเช่นเดียวกัน ยาขงเป็นวิธีการง่าย สะดวกและเป็นที่ยอมรับทั่วไป

5. ยาลูกกลอน การปรุงยาลูกกลอนทำได้โดยเอาส่วนของสมุนไพร มาหั่นเป็นแว่นบาง ๆ ผึ่งแดดให้แห้ง บดเป็นผงละเอียด และนำผงมาผสมกับน้ำผึ้ง (น้ำผึ้งที่ใช้ปั้นลูกกลอนมักต้มให้ร้อนเพื่อขจัดสิ่งสกปรกก่อน) อัตราส่วนผสมระหว่างผงสมุนไพรต่อน้ำผึ้งเท่ากับ 1-2 ส่วน : 1 ส่วน ทั้งนี้ขึ้นกับลักษณะ

ของผงสมุนไพร เคล้าผงยาให้กลมกลืนประมาณว่าผงสมุนไพรที่ผสมน้ำผึ้งแล้วไม่ติดมือเป็นใช้ได้ จากนั้นปั้นเป็นก้อนกลมขนาดเท่าปลายนิ้วก้อย (เส้นผ่าศูนย์กลาง 0.8 เซนติเมตร) หรืออาจใช้รางไม้ปั้นเป็นลูกกลอนก็ได้ จากนั้นจึงเอาไปอบแห้งหรือตากแดดจัด 1-2 วัน และบรรจุภาชนะที่ปิดมิดชิดและสะอาด

นอกจากกรรมวิธีปรุงยาดังกล่าวแล้ว ยาสมุนไพรยังปรุงได้อีกหลายวิธี เช่น การต้ม การพอก การเตรียมเป็นยาประคบ การทุบด้วยน้ำมัน เป็นต้น การเลือกกรรมวิธีปรุงยาได้เหมาะสมจะทำให้สมุนไพรออกฤทธิ์ได้เต็มที่ ส่งผลต่อการรักษาความเจ็บป่วยได้อย่างถูกต้อง

คำแนะนำในการใช้ยาสมุนไพร¹⁻⁴

1. **ใช้ให้ถูกต้อง** จะต้องพิจารณาถึง รูปลักษณะ สี กลิ่น รส ชื่อ ของตัวยานำมาใช้ทำยาว่าถูกต้องตรงตามตำรับหรือข้อบ่งใช้หรือไม่
2. **ใช้ให้ถูกส่วน** จะต้องพิจารณาว่าตัวยานำมาใช้ส่วนใดของต้นพืช เพราะแต่ละส่วนของต้นพืชย่อมแตกต่างกันไป บางต้นสรรพคุณเหมือนกันแต่มีฤทธิ์ที่อ่อนกว่ากัน บางต้นมีสรรพคุณไม่เหมือนกัน
3. **ใช้ให้ถูกขนาด** จะต้องดูว่าข้อบ่งใช้ ให้ใช้ตัวยานั้น ๆ ในปริมาณหรือน้ำหนักเท่าใด กินครั้งละเท่าใด วันละกี่มื้อ
4. **ใช้ให้ถูกวิธี** จะต้องดูว่าข้อบ่งใช้ ให้บริหารยาโดยวิธีใด เช่น ต้มหรือดอง กินหรือทา เป็นต้น
5. **ใช้ให้ถูกกับโรค** จะต้องมีความเข้าใจในเรื่องอาการของโรค ว่าเป็นโรคนั้น ๆ จริงหรือไม่ จะต้องใช้ยาที่มีสรรพคุณตรงต่อโรค มิฉะนั้นแล้วก็อาจเกิดโทษ หรือไม่สามรถบรรเทาอาการของโรคได้

ข้อห้ามใช้

ในการใช้ยารักษาโรคนั้น หากใช้ถูกกับโรคจะให้คุณ หากใช้ผิดจะให้โทษ ดังนั้นการใช้ยาบางชนิดจำเป็นต้องระมัดระวังในการใช้ เพื่อไม่ให้เกิดโทษต่อร่างกาย ข้อห้ามใช้มี 4 ประเภท ดังนี้

1. **ข้อห้ามใช้ในกลุ่มอาการบางอย่าง** ตัวยานแต่ละชนิดเหมาะกับโรคแตกต่างกัน หมายถึงตัวยานแต่ละชนิดจะใช้ภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดไว้เท่านั้น เช่น หมาหวง มีสรรพคุณเป็นยาขับเห็บ แก้อหobot เหมาะสำหรับโรคไข้หวัดจากการกระทบลมเย็น ไม่มีเห็บ ออหobot เนื่องจากชื้อปอดไม่กระจาย จึงห้ามใช้กับผู้ป่วยที่มีอาการอ่อนแอ เหงื่อออกมาก ออหobot เนื่องจากปอดพร่อง เป็นต้น
2. **ข้อห้ามตามหลักการจัดยาร่วมหรือยากลุ่ม** ตัวยานบางชนิดเมื่อใช้ร่วมกันแล้วจะทำให้เกิดพิษหรือเกิดอาการอันไม่พึงประสงค์ หรือทำให้เกิดพิษเพิ่มขึ้น หรือทำให้ฤทธิ์ของตัวยานหมดไป ยาเหล่านี้ก็ไม่

ควรใช้ร่วมกัน เช่น กานพลูถูกข่มด้วยว่านหางค่าง ชะเอมเทศจะลบล้างสรรพคุณของสาหร่ายทะเล เป็นต้น

3. ข้อห้ามในหญิงมีครรภ์ ตัวยาบางชนิดมีผลต่อทารกในครรภ์ ทำให้แท้งลูกได้ จึงห้ามใช้ในหญิงมีครรภ์ ซึ่งตัวยาส่วนใหญ่ในกลุ่มนี้มักมีพิษมาก เช่น สลอด ตัวยาบางชนิดต้องใช้อย่างระมัดระวังในหญิงมีครรภ์ เนื่องจากเป็นตัวยาที่มีฤทธิ์กระจายซี้และเลือด ทำให้เลือดไหลเวียน เช่น เมล็ดท้อ ดอกคำฝอย มีฤทธิ์ขับของเสียตกค้าง และขับถ่ายพิษร้อน โกลฐน้ำเต้า ฤทธิ์ระบาย ขับพิษร้อน อบเชยจีนมีฤทธิ์ให้ความอบอุ่น เสริมหยางระบบไต เป็นต้น ดังนั้นหากไม่จำเป็นจริง ๆ ควรหลีกเลี่ยงการใช้ตัวยาดังกล่าวในหญิงมีครรภ์

4. ข้อห้ามในช่วงเวลาที่รับประทานยา นิยมเรียกว่า “ของแสลง” กล่าวคือ ในช่วงเวลาที่รับประทานยา ควรงดดื่มน้ำเย็น ของมัน ของคาว อาหารที่ย่อยยาก หรือที่มีรสจัด เช่น กรณีผู้ป่วยที่มีไข้สูง ห้ามรับประทานของมัน เป็นต้น

ขนาดยาที่ใช้

ขนาดยาที่ใช้ หมายถึงปริมาณของยาที่ใช้ในผู้ใหญ่ต่อวัน เนื่องจากยาสมุนไพรเป็นผลผลิตจากธรรมชาติ ดังนั้นปริมาณของตัวยาที่ใช้จึงไม่เข้มงวดเหมือนกับยาแผนปัจจุบัน ยกเว้นตัวยาบางชนิดเท่านั้นที่ต้องใช้ขนาดยาด้วยความระมัดระวัง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดอันตราย โดยทั่วไปขนาดยาที่ใช้ควรคำนึงถึงปัจจัยดังต่อไปนี้

1. คุณลักษณะของยา ตัวยาที่มีฤทธิ์แรงควรใช้ปริมาณน้อย หรือเริ่มใช้ปริมาณน้อยแล้วค่อย ๆ เพิ่มขึ้น เมื่อผู้ป่วยมีอาการดีขึ้นให้ค่อย ๆ ลดขนาดยาลงจนหยุดใช้ สำหรับตัวยาที่มีฤทธิ์อ่อนมักใช้ในปริมาณมาก โดยทั่วไปตัวยาที่มีความหนาแน่น หรือแข็งมาก เช่น แร่ธาตุ หรือ เปลือกหอย เป็นต้น จะใช้ในปริมาณมาก ส่วนตัวยาที่มีน้ำหนักเบา เช่น ดอก ใบ หรือตัวยาที่มีน้ำมันหอมระเหย จะใช้ในปริมาณน้อย

2. การใช้อย่างร่วมและรูปแบบของยา โดยทั่วไปตัวยาเดี่ยวจะใช้ในปริมาณมากกว่ายาตำรับ และหากใช้เป็นยาต้ม ปริมาณที่ใช้จะมากกว่ายาลูกกลอนหรือยาผง และในยาแต่ละตำรับ ตัวยาหลักจะใช้ในปริมาณมากกว่าตัวยาอื่น ๆ

3. อาการของโรค รูปร่าง และอายุของผู้ป่วย โดยทั่วไปผู้ป่วยหนัก ผู้ป่วยโรคเฉียบพลัน หรือผู้ป่วยที่มีร่างกายอ่อนแอ จะใช้ยาในปริมาณมาก ส่วนผู้สูงอายุมีร่างกายอ่อนแอ หญิงหลังคลอดหรือเด็ก จะใช้ยาในปริมาณน้อย สำหรับเด็กอายุ 6 ปีขึ้นไป ให้ใช้ยาขนาดครึ่งหนึ่งของขนาดที่ใช้ในผู้ใหญ่ เด็กที่มีอายุต่ำกว่า 6 ปี ให้ใช้ยาขนาด 1 ใน 4 ของขนาดที่ใช้ในผู้ใหญ่

วิธีรับประทานยา⁵

วิธีรับประทานยา รวมถึงเวลาที่เหมาะสมในการรับประทานยา โดยทั่วไปปฏิบัติ ดังนี้

ยาต้ม ให้รับประทานวันละ 1 ห่อ หากอาการรุนแรงสามารถรับประทานวันละ 2 ห่อได้ ยาห่อหนึ่ง ๆ ต้มแบ่งรับประทาน 2-3 ครั้ง โดยกำหนดว่าอาการป่วยทั่วไปให้รับประทานเช้า-เย็น หากอาการป่วยหนัก สามารถรับประทานได้ทุก 4 ชั่วโมง ยาประเภทบำรุงควรรับประทานก่อนอาหาร แต่หากจะให้เหมาะสม ไม่ว่าจะรับประทานก่อนหรือหลังอาหาร ให้เว้นระยะเวลาห่างกันพอสมควร ยาประเภทฆ่าพยาธิหรือยาระบายให้รับประทานขณะท้องว่าง ยารักษาโรคมalaria เรียกว่าให้รับประทานยาก่อนมาลาเรียกำเริบ ยาช่วยให้จิตใจสงบหรือนอนหลับให้รับประทานก่อนนอน โรคเรื้อรังควรกำหนดเวลารับประทานยาให้แน่นอน ยาประเภทซาซง ให้รับประทานต่างน้ำชา จิบได้บ่อย ๆ

ให้รับประทานยาต้มขณะอุ่น ๆ แต่ถ้าป่วยด้วยโรคกลุ่มความร้อน สามารถรับประทานยาในขณะที่ยาเย็นแล้ว ถ้าป่วยด้วยโรคกลุ่มความเย็น ให้ต้มขณะร้อน ๆ ในอาการที่ป่วยด้วยโรคกลุ่มอาการเย็นแต่ร้อนเทียม ให้รับประทานขณะที่ยาเย็นแล้ว ถ้าป่วยด้วยโรคกลุ่มอาการร้อนแต่เย็นเทียม ให้รับประทานขณะที่ยายังร้อนอยู่

เอกสารอ้างอิง

1. วุฒิ วุฒิธรรมเวช. คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรจุกัมภ์และการพิมพ์ จำกัด, 2547.
2. สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงสาธารณสุข. คู่มือการใช้สมุนไพร เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร : หจก. เอช-เอน การพิมพ์, 2527.
3. กันทิมา สิทธิชัยกิจ, พรทิพย์ เต็มวิเศษ (คณะบรรณาธิการ). คู่มือประชาชนในการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2547.
4. กองวิจัยและพัฒนาสมุนไพร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. สมุนไพรพื้นบ้านฉบับรวม. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : Text and Journal Corporation Co., Ltd., 2533.
5. วิชัย โชควิวัฒน์, ชวลิต สันติกิจรุ่งเรือง, เย็นจิตร์ เตชะดำรงสิน (คณะบรรณาธิการ). ตำรับยาจีนที่ใช้บ่อยในประเทศไทย เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2549.

รสของยาไทยและยาจีน

รสของยาไทย

รสของตัวยาจะบอกถึงสรรพคุณของยา สรรพคุณเภสัชของยาแบ่งรสยาออกเป็น รสประธาน 3 รส และรสยา 9 รส ดังนี้

ยารสประธาน 3 รส¹ ได้แก่

1. **ยารสร้อน** ได้แก่ ตัวยาที่มีรสร้อน เช่น ดอกคิปลี เมล็ดพริกไทย รากข้าวพลู เถาะสะค้าน รากเจตมูลเพลิง หัสศุณ เป็นต้น เมื่อนำมาปรุงเป็นยาแล้วจะได้ยารสร้อน

ยารสร้อนสำหรับแก้ในทางวาโยธาตุ แก้ลมกองหยาบ ขับผายลม บำรุงธาตุ ขับเลือด เป็นต้น ยารสร้อนเป็นรสยาประจำในฤดูฝน แสงกับไข้ที่มีพิษ

2. **ยารสเย็น** ได้แก่ ตัวยาที่มีรสเย็น เช่น ใบไม้ที่มีรสเย็น เกสรดอกไม้ที่ไม่ร้อน เขียวลัดวี เขา งา นอ เป็นต้น เมื่อนำมาปรุงยาแล้วจะได้ยารสเย็น

ยารสเย็นสำหรับแก้ในทางเตโชธาตุ แก้ไข้พิษ ไข้กาฬ ดับพิษร้อน เป็นต้น ยารสเย็นเป็นรสยาประจำในฤดูร้อน แสงกับโรคลม

3. **ยารสสุขุม** ได้แก่ ตัวยาที่มีรสสุขุม เช่น พวกโกฐต่าง ๆ เทียนต่าง ๆ กฤษณา กระลำพัก ชะลูด อบเชย ขอนดอก เป็นต้น เมื่อนำมาปรุงยาแล้วจะได้ยารสสุขุม

ยารสสุขุมสำหรับแก้ในทางอาโปธาตุ เสมหะและโลหิต แก้ลมกองละเอียด ยารสสุขุมเป็นรสยาประจำในฤดูหนาว แสงกับไข้ที่มีพิษร้อนจัด

รสยา 9 รส¹ นอกจากยารสประธานแล้ว สรรพคุณเภสัชของไทยยังแบ่งรสยาออกไปอีกเป็น 9 รส ดังนี้

1. ยารสฝาด ซอบสมาน

สรรพคุณ สำหรับสมานทั้งภายนอกและภายใน แก้บิด ปิดธาตุ แก้ท้องร่วง กลุ่มเสมหะสมานแผล ชะล้างบาดแผล

ยารสฝาดแสงกับโรคท้องผูก พรรตึก เช่น เปลือกข่อย ใบชา เบญจกานี เปลือกลูกทับทิม เปลือกลูกมังคุด สีเสียดไทย สีเสียดเทศ ลูกหมาก เป็นต้น

2. ยารสหวาน ชุ่มซาบไปตามเนื้อ

สรรพคุณ ชุ่มซาบไปตามเนื้อ ทำเนื้อให้ชุ่มชื้น บำรุงกำลัง แก้อ่อนเพลีย

ยารสหวานแสงกับโรคเสมหะเพื่องบาดแผล เบาหวาน ดีซ่าน เช่น เนื้อฝักคูณ ดอกคำฝอย

ชะเอมเทศ ชะเอมไทย รากสามสิบ อ้อยแดง น้ำผึ้ง เป็นต้น

3. ยารสเมาเบื่อ แก้พิษ

สรรพคุณ สำหรับแก้พิษ พิษดี พิษโลหิต พิษเสมหะ พิษไข้ พิษเมลงสัตว์กัดต่อย
ยารสเมาเบื่อแสดงกับโรคหัวใจพิการ และน้ำดีพิการ เช่น ใบกระท่อม เมล็ดกระเบา
ชันทองพญาบาท เปลือกข่อย รากทับทิม ทองพันชั่ง ยาดำ เล็บมือนาง กำแพงเจ็ดชั้น เป็นต้น

4. ยารสขม แก้ทางดีและโลหิต

สรรพคุณ บำรุงโลหิตและดี แก้ไข้เพื่อดี แก้โลหิตพิการ เจริญอาหาร แก้อ่อนในกระหายน้ำ
ยารสขมแสดงกับโรคหัวใจพิการ เช่น แก่นขี้เหล็ก รากไคร้เครือ ชิงช้าชาลี บอระเพ็ด ใบ
มะกอก มะระขี้นก รากราชดัด ใบเสนียด สะเดา หน้าลูกใต้ใบ เมล็ดมะนาว เป็นต้น

5. ยารสเผ็ดร้อน แก้ลม

สรรพคุณ แก้ลมจุกเสียด แน่นเฟ้อ ขับผายลม บำรุงธาตุ แก้ธาตุพิการ ขับระดู
ยารสเผ็ดร้อนแสดงกับไข้ที่มีพิษร้อน เช่น กระชาย กระเทียม กระเพรา ลูกกระวาน ดอก
กานพลู ใบแก้ว ชิง ข่า ลูกจันทน์เทศ ดอกดีปลี ลูกผักชีลา ลูกยอ เปลือกต้นมะขาม ดอกจันทน์
พริกไทย พริกาสา เป็นต้น

6. ยารสมัน แก้เส้นเอ็น

สรรพคุณ แก้เส้นเอ็นพิการ บำรุงเส้นเอ็น บำรุงร่างกาย บำรุงไขข้อ ทำให้เกิดความอบอุ่น
แก่ร่างกาย

ยารสมันแสดงกับโรคเสมหะพิการ โรคตีชาน เช่น งา เมล็ดถั่วต่าง ๆ เมล็ดบัว ผักกระเฉด
เมล็ดมะขาม รากบัว โกลฐกระดุก แก่นกรันกรา เนื้อฝักกระจับ เป็นต้น

7. ยารสหอมเย็น บำรุงหัวใจ

สรรพคุณ ทำให้ชื่นใจ บำรุงหัวใจ บำรุงครรภ์
ยารสหอมเย็นแสดงกับโรคลม เช่น กฤษณา ดอกกระดังงา ขอนดอก เตยหอม ชะมดเข็ด
ชะมดเชียง หน้าฝรั่ง น้ำดอกไม้เทศ เกสรทั้งห้า ใบบัวบก แฝกหอม ดอกลำดวน พิมเสน เป็นต้น

8. ยารสเค็ม ชี้มซาบไปตามผิวหนัง

สรรพคุณ ชี้มซาบไปตามผิวหนัง แก้โรคผิวหนัง รักษาเนื้อไม้ให้เน่า ขับเมือกมันในลำไส้
ยารสเค็มแสดงกับโรคอุจจาระธาตุพิการ เช่น โคนกระสุน เหงือกปลาหมอ เปลือกต้น
โกกงาง ผักชะคราม ดีเกลือไทย ดินประสิว รากลำพู ลิ่นทะเล เป็นต้น

9. ยารสเปรี้ยว กัดเสมหะ

สรรพคุณ แก้เสมหะ ฟอกเลือด ระบายอุจจาระธาตุ

ยารสเปรี้ยวแสดงกับโรคน้ำเหลืองเสีย บาดแผล ท้องร่วง เช่น ดอกกระเจี๊ยบ ใบมะขาม ใบมะขามแขก น้ำลูกมะกรูด ลูกมะขามป้อม สมอไทย สมอเทศ ส้มป่อย ลูกมะดัน เป็นต้น

นอกจากรสยา 9 รสนี้แล้ว แพทย์แผนไทยยังจัด **ยารสจืด** เพิ่มอีกหนึ่งรส ใช้สำหรับแก้ในทางเตโชธาตุ แก้ทางเสมหะ ขับปัสสาวะ ดับพิษร้อน แก้ไข้ แก้อ่อนในกระหายน้ำ แก้ไตพิการ ถอนพิษผิดลำแดง เช่น ตำลึง ฝอยทอง ผักบุ้ง รวงจืด ผักกระเฉด ผักกระโถม หญ้าถอดปล้อง เป็นต้น

รสของยาจีน

คุณสมบัติและรสของตัวยาคงบอกถึงสรรพคุณของยา การแพทย์แผนจีนได้แบ่งคุณสมบัติของยาออกเป็น 4 อย่าง ได้แก่ ร้อน-อุ่น เย็น-เย็นจัด ซึ่งคุณสมบัติของยาจะขึ้นกับการออกฤทธิ์ของยา เมื่อยาเข้าสู่ร่างกายแล้วจะมีกลไกการออกฤทธิ์และมีประสิทธิผลการรักษาแตกต่างกัน ทั้งสองกลุ่มมีฤทธิ์ตรงข้าม

ตัวยามีคุณสมบัติเย็นหรือเย็นจัด จะมีฤทธิ์ระบายความร้อน บรรเทาพิษไข้ ให้ความชุ่มชื้น ใช้รักษาโรคที่เกิดจากสภาพหยางมากเกินไป ร่างกายเกิดการตอบสนองอย่างแรงต่อโรคภัยไข้เจ็บ ทำให้เกิดอาการร้อน เช่น มีไข้ ปากแห้ง คอแห้ง กระหายน้ำ ท้องผูก ปัสสาวะขุ่นและมีสีเข้ม ส่วนตัวยามีคุณสมบัติร้อนหรืออุ่น มีฤทธิ์ให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย ใช้รักษาโรคที่เกิดจากสภาพยินมากเกินไป ร่างกายบางส่วนอ่อนแอจนกว่าปกติ ทำให้เกิดอาการเย็น เช่น มือเท้าเย็น ตัวเย็น หนาวสั่น ไม่กระหายน้ำ²

นอกจากนี้ ยังเพิ่มคุณสมบัติอีกอย่าง คือ สุกุม (เป็นกลาง) ตัวยางานชนิดคุณสมบัติร้อน-เย็นไม่สามารถแบ่งได้ชัดเจน สามารถใช้ได้ทั้งโรคร้อนและโรคเย็น แม้ว่าคุณสมบัติของตัวยามี 5 อย่างก็ตาม แต่ สุกุมอาจแบ่งได้เป็น สุกุมค่อนข้างเย็น และสุกุมค่อนข้างร้อน ซึ่งแตกต่างกัน ดังนั้นโดยทั่วไปจะแบ่งคุณสมบัติของตัวยาคือ 4 อย่างเท่านั้น²

รสยา หมายถึงรสชาติของตัวยา ตัวยาคณะชนิดจะมีรสชาติไม่เหมือนกันเนื่องจากมีองค์ประกอบทางเคมีแตกต่างกัน ทำให้ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาและประสิทธิผลการรักษาแตกต่างกันด้วย ตัวยามีรสชาติเหมือนกันจะมีฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาใกล้เคียงกัน แม้ว่าองค์ประกอบทางเคมีบางชนิดในตัวยามีเหมือนกัน แต่ก็ไม่แน่ว่าจะมีรสชาติเหมือนกันทีเดียว ประสาทการรับรสของแต่ละคนอาจไม่เหมือนกัน แพทย์แผนจีนแบ่งรสยาออกเป็น 5 รส² ได้แก่

1. ยารสเผ็ด (ฉุนซ่า) ช่วยให้กระจาย ทำให้ซึ่หมุนเวียน เพิ่มการไหลเวียนของเลือด

สรรพคุณ ใช้รักษากลุ่มอาการของโรคภายนอก มักพบในระยะแรกของโรคที่เกิดจากปัจจัย

ภายนอก เช่น ไข้หวัดที่เกิดจากการกระทบลมร้อนหรือลมเย็นในระยะแรกของโรค ซึ่งติดขัดไม่ไหลเวียน เป็นต้น

2. **ยารสหวาน (ชุ่ม)** ช่วยบำรุง ช่วยให้ผ่อนคลาย เสริมให้ร่างกายแข็งแรง ปรับประสานตัวยา สรรพคุณ ใช้รักษาอาการของโรคที่มีอาการพร่อง ระบบภูมิคุ้มกันของร่างกายอ่อนแอ ไอแห้ง ท้องผูก อากาศปวด เป็นต้น

3. **ยารสเปรี้ยว** ฝาดสมาน สรรพคุณ แก้โรคเหงื่อออกง่าย เหงื่อออกมากขณะนอนหลับ ท้องเสียเรื้อรัง ถ่ายบิดเรื้อรัง หลังอสุจิขณะหลับ หรือปัสสาวะรดที่นอนในขณะหลับ ประจำเดือนมาผิดปกติหรือมาทีละน้อยไม่หมด เป็นต้น

4. **ยารสขม** ช่วยระบายความร้อนช่วยให้เลือดเย็น ระบายไอ ต้านอาเจียน ระบายท้อง สรรพคุณ แก้พิษ ขับพิษ แก้ไอ แก้อาเจียน แก้อาเจียน แก้อาเจียน แก้อาเจียน เป็นต้น

5. **ยารสเค็ม** ช่วยละลายก้อน ระบายการอุดตัน สรรพคุณ แก้อาเจียนอย่างแรง ละลายนิ่ว เป็นต้น

นอกจากรสยา 5 รสนี้แล้ว แพทย์แผนจีนยังจัด **ยารสจืด** เข้าไว้ในยารสหวาน เนื่องจากทั้งสองมักใช้ร่วมกัน ยารสจืดมีฤทธิ์ขับปัสสาวะ ใช้รักษาอาการบวม น้ำ ปัสสาวะขุ่น เป็นต้น และจัด **ยารสฝาด** เข้าไว้ในยารสเปรี้ยว เนื่องจากมีฤทธิ์เหมือนกัน

เอกสารอ้างอิง

1. วุฒิ วุฒิชรรณเวช. สารานุกรมสมุนไพร. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2540.
2. Zhang E. The Chinese Materia Medica. Shanghai: Publishing House of Shanghai University of Traditional Chinese Medicine, 1988.

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้ เป็นวิธีเตรียมสมุนไพรให้อยู่ในรูปแบบที่พร้อมใช้ในการเข้าตำรับยา หรือการปรุงยา โดยทั่วไปถ้าส่วนที่ใช้ของสมุนไพรมีขนาดใหญ่ หรือหนา หรือมีเนื้อแข็ง ต้องตัดให้เล็ก หรือบางลง เพื่อให้สมุนไพรแห้งง่ายและสะดวกในการเก็บรักษา เช่น รากหรือลำต้นใต้ดิน เปลือกไม้ หรือผล ควรหั่นหรือฝานเป็นชิ้นบาง ๆ ก่อนทำให้แห้ง และการทำสมุนไพรให้แห้งอาจใช้วิธีตากแดด อบ ในตู้อบ หรือผึ่งในที่ร่ม¹

วัตถุดิบสมุนไพรบางชนิดต้องการกระบวนการแปรรูปเฉพาะ ทั้งนี้เพื่อให้ส่วนที่นำมาใช้มีความ บริสุทธิ์เพิ่มขึ้น ลดระยะเวลาในการทำให้แห้ง ป้องกันการทำลายจากเชื้อรา เชื้อจุลินทรีย์อื่นและแมลง ลดความเป็นพิษที่มีอยู่ในสมุนไพร และทำให้สรรพคุณในการรักษาเพิ่มขึ้น แนวปฏิบัติในการแปรรูป เฉพาะที่ใช้กันทั่วไป ได้แก่ การคัดเลือกเบื้องต้น การปอกเปลือกรากและเหง้า การต้มในน้ำ การนึ่ง การ แขน้ำ การดอง การกลั่น การรมควัน การย่าง การหมัก ตามขบวนการธรรมชาติ การใส่ปูน และการลับ เป็นขึ้น กระบวนการแปรรูปที่เกี่ยวข้องกับการทำให้มีรูปร่างบางอย่าง การมัด และการทำให้แห้งด้วยวิธี พิเศษอาจมีผลต่อคุณภาพของวัตถุดิบสมุนไพร²

สำหรับตัวยาที่มีคุณในการรักษาโรคในขณะเดียวกันก็มีส่วนที่เป็นโทษอยู่ด้วย และตัวยาบาง ชนิดมีฤทธิ์แรงหรือมีพิษ ดังนั้นการนำมาใช้ทำยาจะต้องเข้าใจถึงวิธีพิเศษในการเตรียม เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดโทษหรือพิษอันอาจมีอันตรายถึงชีวิตได้ จึงได้ระบุวิธีฆ่าฤทธิ์ยาอย่างถูกต้องไว้ นอกจากนี้ตัวยาบาง ชนิดมีสรรพคุณหลายอย่าง หากจะใช้ให้ได้ผลตรงตามสรรพคุณที่ต้องการ จำเป็นต้องเตรียมให้ถูกวิธี เช่น ชะเอมเทศมีสรรพคุณระบายความร้อน ขับพิษ แก้ไอ ขับเสมหะ โดยทั่วไปมักใช้เข้าในตำรับยา รักษาอาการไอมีเสมหะมาก พิษจากผีเสื้อ คอบวมอักเสบ หรือพิษจากยาและอาหาร ส่วนชะเอมเทศผัด น้ำผึ้งมีสรรพคุณบำรุงม้ามและกระเพาะอาหาร เสริมชี ทำให้การเดินของชีพจรมีแรงและกลับคืนสภาพ ปกติ โดยทั่วไปมักใช้เข้าตำรับยา รักษาอาการม้ามและกระเพาะอาหารอ่อนเพลียไม่มีแรง ชีพจรหัวใจ พร่อง ปวดท้อง ชีพจรเต้นไม่สม่ำเสมอ¹

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้ตามศาสตร์การแพทย์แผนไทย

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้ โดยทั่วไปนำส่วนที่ใช้เป็นยามาแล้ว ผ่านการคัดเลือก การล้าง การ ตัดเป็นชิ้นที่เหมาะสมแล้ว ใช้ความร้อนทำให้แห้งเพื่อสะดวกในการเก็บรักษา วิธีเตรียมตัวยาพร้อมใช้นั้น

แตกต่างกันไปตามชนิดของพืช ส่วนที่ใช้เป็นยาและความเคยชินของแต่ละท้องถิ่น วิธีการที่ใช้บ่อยโดยแยกกล่าวตามส่วนที่ใช้เป็นยา³ ดังนี้

1. **รากและส่วนที่อยู่ใต้ดิน** ก่อนอื่นคัดขนาดที่พอ ๆ กัน เอาไว้ด้วยกัน เพื่อจะได้สะดวกในการแปรสภาพต่อไป จากนั้นล้างดินและสิ่งสกปรกที่ติดอยู่ให้สะอาด เอารากฝอยออกให้หมด หากว่าเป็นพืชที่มีเนื้อแข็ง แห้งได้ยาก ต้องหั่นเป็นชิ้นที่เหมาะสมก่อน หากเป็นพืชที่ไม่แข็งนำมาผ่านกระบวนการให้ความร้อนตามแต่ชนิดของพืชนั้น พืชที่ใช้หัวและรากส่วนมากประกอบด้วยโปรตีน แป้ง เอนไซม์ หากผ่านการให้ความร้อนแบบต้มหนึ่ง จะทำให้สะดวกในตอนทำแห้ง หลังจากผ่านความร้อน นำมาตัดเป็นชิ้นแล้วอบให้แห้งในอุณหภูมิที่เหมาะสม

2. **เปลือก** หั่นเป็นชิ้นขนาดพอดี ตากให้แห้ง

3. **ใบและกิ่งต้น** ในพืชบางชนิดที่มีน้ำมันหอมระเหย ควรผึ่งไว้ในที่ร่ม ไม่ควรตากแดด และก่อนที่ยาจะแห้งสนิท ควรมัดเป็นกำป้องกันการหลุดร่วงง่าย เช่น กะเพราแดง สะระแหน่ เป็นต้น โดยทั่วไปเก็บใบหรือลำต้นมาล้างให้สะอาด แล้วนำมาตากแดดให้แห้งสนิท จากนั้นจึงเก็บให้มิดชิด ระวังอย่าให้ขึ้นราได้

4. **ดอก** หลังจากเก็บมาแล้ว ตากแห้งหรืออบให้แห้ง แต่ควรรักษารูปดอกไม้ให้สมบูรณ์ไม่ให้ตัวยาถูกทำลายสูญเสียไป เช่น ดอกกานพลู

5. **ผล** โดยทั่วไปเก็บแล้วก็ตากแดดให้แห้งได้เลย มีเพียงบางอย่างเท่านั้นที่ต้องหั่นเป็นชิ้นก่อนตาก หรืออบด้วยความร้อนก่อน

6. **เมล็ด** เก็บผลมาตากให้แห้ง แล้วจึงเอาเปลือกออก เอาเมล็ดออก เช่น ชุมเห็ดไทย บางอย่างเก็บเป็นผลแห้งเลยก็มี

การแพทย์แผนไทยได้กำหนดกระบวนการแปรรูปเฉพาะของสมุนไพร⁴ ดังนี้

1. **การสะดุด** คือ การทำให้ตัวยามีฤทธิ์อ่อนลง หรือ ทำให้พิษของตัวยาน้อยลง หรือ ทำให้ตัวยานั้นสะอาดขึ้น หรือ ทำให้ตัวยานั้นสะอาดปราศจากเชื้อโรค หรือ ทำให้ตัวยานั้นสลายตัวลง เช่น เกลือเมื่อสะดุดแล้ว จะละเอียด ผสมง่ายขึ้น และฤทธิ์อ่อนลง เป็นต้น

- การสะดุดสารส้ม เอาสารส้มมาบดให้ละเอียด นำมาใส่หม้อดิน เอาตั้งไฟจนสารส้มละลาย พูขาวดีแล้วยกออกจากไฟนำมาใช้เป็นยาได้

- การสะดุดรงทอง เอารงทองมาบดให้ละเอียดแล้วห่อด้วยใบบัว หรือใบข่า 7 ชั้น นำไปตั้งไฟจนสุกกรอบดี จึงนำไปใช้ปรุงยาได้

- การสะตุมหาหิงค์ นำมหาหิงค์มาใส่ภาชนะไว้ เอาใบกะเพราแดงใส่น้ำต้มจนเดือด เทน้ำใบกะเพราแดงต้มร้อน ๆ เทลงละลายมหาหิงค์ แล้วนำมากรองให้สะอาดจึงใช้ได้
- การสะตุเปลือกหอย นำเปลือกหอยใส่ในหม้อดิน ตั้งไฟจนเปลือกหอยนั้นสุกดีแล้วจึงยกลงจากไฟ ทิ้งไว้ให้เย็น นำมาใช้ปรุงยาได้
- การสะตุยาดำ นำยาดำใส่ในหม้อดิน เติมน้ำเล็กน้อย ยกขึ้นตั้งไฟจนยาดำนั้นกรอบดีแล้วจึงนำไปใช้ปรุงยา

2. การประสะ มีความหมายดังนี้

- 2.1 การทำให้พิษของตัวยาลง เช่น การประสะยางสลัดได เตรียมโดยนำตัวยาที่จะประสะใส่ลงในถ้วย ใช้น้ำต้มเดือด ๆ เทลงไปในตัวยานั้น กวนจนน้ำเย็น แล้วเทน้ำทิ้งไปแล้วเทน้ำเดือดลงไปอีก กวนจนน้ำเย็น ทำอย่างนี้ประมาณ 7 ครั้ง จนตัวยาสุกดีแล้วจึงนำไปปรุงยาได้
- 2.2 การทำความสะอาดตัวยา เช่น ล้างเอาสิ่งสกปรกออก ล้างเอาดินออก
- 2.3 ตัวยานั้นมีจำนวนหลายอย่าง เช่น ยาประสะกะเพรา ใส่ใบกะเพราหนักเท่าตัวยอื่น ๆ ทั้งหมดรวมกัน เป็นต้น
- 2.4 ใช้ในชื่อของยาที่กระทำให้บริสุทธิ์ เช่น ยาประสะน้ำมัน เป็นยาที่ช่วยทำให้น้ำมันมารดาบริสุทธิ์ ปราศจากโทษต่อทารก

- ## 3. การฆ่าฤทธิ์ยา คือ การทำให้พิษของตัวยาที่มีพิษมากหมดไป หรือเหลืออยู่น้อยจนไม่เป็นอันตรายต่อผู้ใช้ยา เช่น การฆ่าสารหนู ทำให้สารหนูที่มีพิษมากหมดพิษไป สามารถนำไปใช้ทำยาได้ เป็นต้น
- การฆ่าสารหนู เอาสารหนูมาบดให้ละเอียด ใส่ในฝาละมีหรือหม้อดิน บีบน้ำมะนาวหรือน้ำมะกรูดลงไปให้ท่วมยา ตั้งไฟจนแห้ง ทำให้ได้ 7-8 ครั้ง จนสารหนูกรอบดีแล้วจึงนำมาใช้ทำยาได้ ให้นำภาชนะที่ใช้แล้วทุบทำลาย แล้วฝังดินให้เรียบร้อย (ปัจจุบันห้ามใช้ปรุงยาแผนโบราณ)
 - การฆ่าปรอท นำทองแดง ทองเหลือง หรือเงิน ใส่ไว้ในปรอท ให้ปรอทกินจนอิม (ปรอทแทรกตัวไปในเนื้อโลหะนั้น ๆ เต็มที่) แล้วจึงนำไปใช้ทำยา นิยมทำยาต้ม (เป็นยาอันตราย)
 - การฆ่าลูกสลอด (บางตำราเรียกว่าการประสะลูกสลอด ยาที่มีฤทธิ์แรง ควรใช้คำว่าฆ่าฤทธิ์ยา) มีหลายวิธี เช่น

(ก) เอาลูกสลอดห่อรวมกับข้าวเปลือก ใส่เกลือพอควร นำไปใส่หม้อดินต้มจนข้าวเปลือกแตกบานทั่วกัน เอาลูกสลอดมาล้างให้สะอาด ตากให้แห้ง จึงนำไปปรุงยาได้

(ข) ปอกเปลือกลูกสลอดออกให้หมด ล้างให้สะอาด ห่อผ้าใสในหม้อหุงข้าว กวนจนข้าวแห้ง ทำให้ได้ 3 ครั้ง แล้วเอาลูกสลอดมาคั่วด้วยน้ำปลาอย่างดีให้เกรียม นำไปห่อผ้าทับเอาไว้สามวัน ออก จึงนำมาใช้ปรุงยาได้

(ค) เอาลูกสลอดแช่น้ำปลาร้าปากไหไว้ 1 คืน แล้วเอายัดใสในผลมะกรูด ใสหม้อดิน ปิดฝา สุมด้วยไฟกลบ เมื่อสุกดีแล้ว จึงนำไปใช้ปรุงยา พร้อมทั้งผลมะกรูด

(ง) เอาลูกสลอดต้มกับใบมะขาม 1 กำมือ ใบส้มป่อย 1 กำมือ เมื่อสุกดีแล้วจึงเอาน้ำในลูกสลอดมาใช้ปรุงยา

- การฆ่าชะมดเช็ด โดยทันหัวหอม หรือผิวมะกรูดให้เป็นฝอยละเอียด ผสมกับชะมดเช็ด ใสลงบนใบพลู หรือช้อนเงิน นำไปลงไฟเทียน จนชะมดละลายนานพอสมควร หอมดีแล้ว จึงกรองเอาน้ำชะมดเช็ดไปใช้ปรุงยา

4. การทำยารสร้อนแรงให้ฤทธิ์อ่อนลง ด้วยาที่มีฤทธิ์ร้อนแรง เช่น ทัสคุนหั่ง 2 เปล้าทั้ง 2 รากต้องแตก ถ้านำมาปรุงยาในปริมาณมาก อาจเป็นอันตรายแก่คนไข้ได้ ควรทำให้ฤทธิ์อ่อนลงเสียก่อน โดยสับยาให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ คลุกเคล้าสุราให้ชุ่ม ใสกระทะตั้งไฟคั่วให้แห้ง แล้วจึงใช้ปรุงยา

การเตรียมตัวยาร่วมใช้ตามศาสตร์การแพทย์แผนจีน

การเตรียมตัวยาร่วมใช้ เป็นศาสตร์แขนงหนึ่งในศาสตร์การแพทย์แผนจีน ซึ่งสามารถอธิบายและประเมินผลในเชิงวิทยาศาสตร์เพื่อให้เกิดเป็นระบบ มีความสมบูรณ์ สะดวกต่อการศึกษาและสามารถประยุกต์ใช้ได้จริง สมุนไพรที่ผ่านกระบวนการเตรียมโดยวิธีพิเศษ จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางกายภาพและทางเคมี และผลของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้เกิดผลการรักษาตามต้องการได้ เช่น การเตรียมตัวยาร่วมใช้จะช่วยลดพิษของยา ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของยา ช่วยให้ฤทธิ์ของยาสม่ำเสมอและออกฤทธิ์ตามต้องการ ช่วยให้สะดวกใช้ และช่วยในการเก็บรักษาตัวยารวม ทั้งช่วยจัดสิ่งแปลกปลอมที่ไม่ใช้ส่วนที่ใช้ทำยาและขจัดกลิ่นอันไม่พึงประสงค์ การเตรียมตัวยาร่วมใช้ของสมุนไพรแต่ละชนิดมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนโดยมีทฤษฎีการแพทย์แผนจีนช่วยชี้แนะ และต้องอาศัยศาสตร์ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ มาสนับสนุน ได้แก่ เคมี เภสัชวิทยา ชีวโมเลกุล พันธุวิศวกรรม ภูมิคุ้มกันวิทยา สถิติ ฯลฯ

เภสัชตำรับของจีน (Pharmacopoeia of the People's Republic of China) ได้กำหนดมาตรฐานการเตรียมตัวยาร่วมใช้ โดยกำหนดค่านิยามของวิธีการเตรียมต่าง ๆ ที่เป็นมาตรฐานระดับชาติ ดังนี้

1. การทำความสะอาด⁵

สมุนไพรที่ได้ตัดแยกเอาส่วนที่ไม่ต้องการออก (เช่น ตัวยางชนิดใสเฉพาะเนื้อผล ส่วนผิว

ไมใ้ช้ บางชนิดใ้ช้เฉพาะราก ไมใ้ช้ก้าน) และนำมาทำความสะอาดแล้ว เรียกว่า วัตถุติบสมุนไพรมที่สะอาด ซึ่งจะนำไปหั่น แปรรูปโดยวิธีพิเศษ จำหน่าย หรือใ้ช้ปรุงยา

การทำความสะอาดสมุนไพรมทำได้โดย การคัดเลือก การฝัดหรือร่อน การล้าง การหั่น การแช่ ปัดด้วยแปรง การถู การบด ฯลฯ ตามมาตรฐานคุณภาพที่กำหนด

2. การหั่น⁵⁻⁹

นอกจากกำหนดไว้ว่าหั่นสมุนไพรมสดหรือแห้งแล้ว โดยทั่วไปก่อนการหั่นสมุนไพรม จะต้องนำสมุนไพรมไปแช่น้ำสักครู่ ล้างน้ำให้สะอาด ใส่ภาชนะปิดฝาไว้เพื่อให้อ่อนนุ่มและทำให้หั่นได้ง่าย แต่ปริมาณน้ำและระยะเวลาที่ใ้ช้ในการแช่มีความสำคัญมาก เพราะหากใ้ช้ปริมาณน้ำมากหรือแช่นานเกินไปจะทำให้ตัวยาสฤญเสี่ยฤทธิ์ และหากหั่นชิ้นใหญ่หรือหนาเกินไปเวลาต้มจะทำให้ตัวยาไม่ละลายออกมาหรือละลายออกไม่หมด สมุนไพรมที่หั่นแล้วควรรีบทำให้แห้ง

การหั่นสมุนไพรมอาจหั่นเป็นแฉ่น เป็นท่อน เป็นชิ้น หรือซอยเป็นชิ้นเล็ก ๆ โดยทั่วไปเภสัชตำรับของจีนได้กำหนดขนาดและความหนาของวัตถุติบสมุนไพรมไว้ดังนี้

2.1 การหั่นเป็นแฉ่น แฉ่นบางมากจะมีความหนาน้อยกว่า 0.5 มิลลิเมตร แฉ่นบางจะมีความหนาประมาณ 1-2 มิลลิเมตร และแฉ่นหนาจะมีความหนาประมาณ 2-4 มิลลิเมตร

2.2 การหั่นเป็นท่อน เป็นข้อ หรือเป็นปล้อง ความยาวประมาณ 10-15 มิลลิเมตร

2.3 การหั่นเป็นชิ้น รูปสี่เหลี่ยม ต่าง ๆ ขนาดความยาวประมาณ 8-12 มิลลิเมตร

2.4 การหั่นหรือซอยเป็นชิ้นเล็ก ๆ สำหรับสมุนไพรมประเภทเปลือก ขนาดความกว้างประมาณ 2-3 มิลลิเมตร และสมุนไพรมประเภทใบ ขนาดความกว้างประมาณ 5-10 มิลลิเมตร

นอกเหนือจากวิธีหั่นดังกล่าวแล้ว สมุนไพรมบางชนิดอาจใ้ช้วิธีบด หรือตำ หรือทุบ เป็นต้น

3. การทำให้แห้ง^{2,6-9}

การเตรียมวัตถุติบสมุนไพรมแห้งนั้นควรรักษาปริมาณความชื้นของสมุนไพรมให้ต่ำสุด เพื่อลดการทำลายจากเชื้อรา และลดการเจริญของเชื้อจุลินทรีย์อื่น ๆ ข้อมูลเกี่ยวกับปริมาณความชื้นที่เหมาะสมของวัตถุติบสมุนไพรมแต่ละชนิดอาจหาได้จากเภสัชตำรับหรือจากมอโนกราฟที่เป็นทางการอื่น ๆ

พืชสมุนไพรมสามารถทำให้แห้งได้หลายวิธี ได้แก่ การฝึ่งในที่ร่มที่อากาศถ่ายเทดี (มีร่มเงาบังไม่ให้ได้รับแสงอาทิตย์โดยตรง) วางเป็นชั้นบาง ๆ บนแผงตากในห้องหรือในอาคารที่กรุ้มงลวด ตากแดดโดยตรงหากเหมาะสม ทำให้แห้งในเตาอบ ห้องอบ หรือโดยเครื่องอบแห้งพลังแสงอาทิตย์ ใ้ช้ความร้อนจากไฟทางอ้อม การอบ การทำให้แห้งด้วยความเย็น ถ้าเป็นไปได้ ใ้ช้ควบคุมอุณหภูมิและความชื้น

เพื่อหลีกเลี่ยงการสลายตัวของสารเคมีที่เป็นสารออกฤทธิ์ วิธีการและอุณหภูมิที่ใช้ในการทำแห้งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพของวัตถุดิบสมุนไพรได้ เช่น การตากในที่ร่มจะเป็นวิธีที่ดีกว่าเพื่อรักษาหรือลดการจางของสีของใบและดอกให้น้อยที่สุด และควรใช้อุณหภูมิต่ำในกรณีที่วัตถุดิบสมุนไพรมีสารที่ระเหยได้ ควรมีการบันทึกสภาวะที่ใช้ในการทำแห้งด้วย

ในกรณีของการผึ่งให้แห้งไว้ในที่โล่ง ควรแผ้ววัตถุดิบสมุนไพรเป็นชั้นบาง ๆ บนแผงตาก และหมั่นคนหรือกลับบ่อย ๆ เพื่อให้อากาศถ่ายเททั่วถึง แผงตากควรอยู่ห่างจากพื้นมากพอ และควรพยายามให้วัตถุดิบสมุนไพรแห้งอย่างสม่ำเสมอเพื่อหลีกเลี่ยงการเกิดเชื้อรา ไม่ควรตากวัตถุดิบสมุนไพรบนพื้นโดยตรง ถ้าเป็นพื้นปูนซีเมนต์หรือคอนกรีตควรวางวัตถุดิบสมุนไพรบนผืนผ้าใบหรือผ้าชนิดอื่นที่เหมาะสม สถานที่ทำให้อากาศแห้งต้องไม่ให้แมลง หนู นก สัตว์รังควานอื่น ๆ หรือสัตว์เลี้ยงเข้าถึงได้ สำหรับการทำให้แห้งภายในอาคาร ควรกำหนดระยะเวลาการทำให้แห้ง อุณหภูมิ ความชื้น และสภาวะอื่น ๆ โดยคำนึงถึงส่วนของพืชที่ใช้เป็นยา (ราก ใบ ลำต้น เปลือก ดอก ฯลฯ) และสารธรรมชาติที่ระเหยง่าย เช่น น้ำมันหอมระเหย เป็นหลัก

4. การแปรรูปโดยวิธีเฉพาะ⁵⁻⁹

กระบวนการแปรรูปเฉพาะของสมุนไพร โดยทั่วไปจะใช้ไฟเข้ามาเกี่ยวข้อง และเป็นวิธีที่ใช้กันมาก ไม่ว่าจะผัดหรือสะดุ้ง แม้ดูจะง่าย แต่หากระดับไฟ (ไฟอ่อน ไฟแรง) ที่ใช้ไม่เหมาะสม (ผัดให้มีกลิ่นหอม หรือผัดให้เกรียม) จะส่งผลต่อการรักษาได้ เช่น ข้าว (กู่หย่า) ข้าวบาร์เลย์ (ม่ายหย่า) หากจะกระตุ้นการทำงานของม้าม ช่วยให้อุณหภูมิเจริญอาหารดีขึ้น จะต้องนำไปผัดก่อนใช้ หรือ ไปจู้ หากใช้ดิบจะมีสรรพคุณบำรุงที่ เสริมม้าม แต่ฤทธิ์ค่อนข้างแรง เมื่อรับประทานแล้วจะทำให้ท้องอืดได้ จึงต้องนำมาผัดให้เกรียมก่อนใช้ นอกจากจะช่วยบำรุงที่และเสริมม้ามแล้ว ยังไม่ทำให้เกิดอาการท้องอืดได้ สำหรับตัวยาประเภทเมล็ดหรือผลเล็ก ๆ ต้องนำมาผัดก่อนใช้ เพื่อให้มีกลิ่นหอมและเมื่อนำมาต้มจะทำให้สารสำคัญออกมาง่าย ตัวยาที่เป็นยาเย็นเมื่อนำมาผัดจะทำให้ฤทธิ์ของยาไม่แรงเกินไป เป็นต้น

การแพทย์แผนจีนได้กำหนดกระบวนการแปรรูปเฉพาะของสมุนไพร⁵⁻⁹ ดังนี้

4.1 การผัด (stir-baking) แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ การผัดธรรมดา และการผัดโดยใช้รำข้าวสาลี

(ก) การผัดธรรมดา หมายถึงการนำวัตถุดิบสมุนไพรที่สะอาดใส่ในภาชนะที่เหมาะสม ผัดโดยใช้ระดับไฟอ่อน ๆ จนกระทั่งได้ตรงตามข้อกำหนด นำออกจากเตา แล้วตั้งทิ้งไว้ให้เย็น หากต้องการผัดจนกระทั่งไหม้เกรียมให้ผัดโดยใช้ระดับไฟแรง ผัดจนกระทั่งผิวนอกเป็นสีน้ำตาลและรอยแตกเป็นสีเข้ม นำออกจากเตา แล้วตั้งทิ้งไว้ให้เย็น สำหรับสมุนไพรที่ติดไฟในระหว่างการผัด อาจพรมน้ำเล็กน้อย แล้ว

ผัดจนกระทั่งตัวยาคแห้ง

(ข) การผัดโดยใช้รำข้าวสาลี หมายถึงการนำรำข้าวสาลีใส่ลงในภาชนะที่เหมาะสม แล้วให้ความร้อนจนกระทั่งมีควันออกมา เติมวัตตฤติบสมุนไพรมที่สะอาดลงไป คนอย่างรวดเร็วจนกระทั่งผิวของตัวยาคเป็นสีเหลืองเข้ม นำออกจากเตา แล้วร่อนเอารำข้าวสาลีออก โดยทั่วไปใช้รำข้าวสาลี 10 กิโลกรัม ต่อสมุนไพรม 100 กิโลกรัม

4.2 การคั่ว (scalding) หมายถึงการนำทรายที่สะอาดหรือเปลือกหอยที่บดเป็นผงใส่ในภาชนะที่เหมาะสม แล้วให้ความร้อนที่อุณหภูมิสูง เติมวัตตฤติบสมุนไพรมที่สะอาดลงไป คนอย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งตัวยาคกรอบ เอาออกจากเตา ร่อนเอาทรายออก ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น

4.3 การระตุ (calcining) แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ การระตุแบบเปิด และการระตุแล้วจุ่มในของเหลวที่กำหนด

(ก) การระตุแบบเปิด หมายถึงการนำวัตตฤติบสมุนไพรมที่สะอาดมาทุบให้แตกเป็นชิ้นเล็ก ๆ แล้วนำไปวางบนเปลวไฟที่ไม่มีควัน หรือใส่ในภาชนะที่เหมาะสม ระตุจนกระทั่งตัวยาคกรอบ เปราะ หรือร้อนแดง จากนั้นนำออกจากเตา ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น แล้วบดเป็นผงละเอียด สำหรับตัวยาคประเภทเกลืออนินทรีย์ที่มีน้ำผลึก ไม่จำเป็นต้องระตุจนร้อนแดง แต่ให้นำน้ำผลึกระเหยออกอย่างสมบูรณ์

(ข) การระตุแล้วจุ่มในของเหลวที่กำหนด หมายถึงการนำวัตตฤติบสมุนไพรมที่สะอาดมาระตุจนกระทั่งตัวยาคร้อนแดง แล้วนำไปจุ่มลงในของเหลวที่กำหนดเพื่อลดอุณหภูมิจนกระทั่งตัวยาคกรอบ เปราะ (ทำซ้ำถ้าจำเป็น) นำตัวยาคไปทำให้แห้ง บดเป็นผงละเอียด

4.4 การเผาให้เป็นถ่าน (carbonizing) หมายถึงการเผาสมุนไพรม (ระวังอย่าให้เป็นขี้เถ้า) โดยรักษาคุณภาพของตัวยาคไว้ หากเป็นการเผาโดยวิธีผัด ให้ใส่วัตตฤติบสมุนไพรมที่สะอาดลงในภาชนะที่ร้อนแล้วผัดโดยใช้ระดับไฟแรง จนกระทั่งผิวของตัวยาคมีสีเข้ม และเนื้อในเปลี่ยนเป็นสีเหลืองเข้ม พรมน้ำเล็กน้อย เอาออกจากเตา แล้วนำไปตากแห้ง หากเป็นการเผาโดยวิธีระตุ ให้ใส่วัตตฤติบสมุนไพรมที่สะอาดลงในภาชนะสำหรับระตุที่มีฝาปิดมิดชิด อบตัวยาคให้ทั่ว ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น แล้วเอาตัวยาคออกมาใช้

4.5 การนึ่ง (steaming) หมายถึงการนำวัตตฤติบสมุนไพรมที่สะอาดมาคลุกเคล้ากับสารปรุงแต่งที่เป็นของเหลวให้เข้ากัน นำไปใส่ในภาชนะหนึ่งที่มีฝาปิดมิดชิด นึ่งจนกระทั่งสารปรุงแต่งที่เป็นของเหลวแทรกซึมเข้าในเนื้อตัวยาค แล้วนำไปตากแห้ง

4.6 การต้ม (boiling) หมายถึงการนำวัตตฤติบสมุนไพรมที่สะอาดมาต้มกับน้ำหรือสารปรุงแต่งที่เป็นของเหลว จนกระทั่งน้ำหรือสารปรุงแต่งแทรกซึมเข้าเนื้อในตัวยาค แล้วนำไปตากแห้ง

4.7 **การตุ๋น (stewing)** หมายถึงการนำวัตถุดิบสมุนไพรที่สะอาดมาตุ๋นกับสารปรุงแต่งที่เป็นของเหลวในภาชนะตุ๋นที่มีฝาปิดมิดชิด ตุ๋นจนกระทั่งสารปรุงแต่งซึมเข้าไปในตัวอย่างทั่วถึง นำออกมาทำให้แห้ง

4.8 **การลวกด้วยน้ำเดือด (blanching in boiling water)** หมายถึงการนำวัตถุดิบสมุนไพรที่สะอาดใส่ลงในน้ำเดือด คนสักครู่แล้วนำสมุนไพรออกจากน้ำ (สำหรับสมุนไพรบางชนิดเปลือกเมล็ดชั้นนอกมีลักษณะขุ่นและแข็ง จะต้องใส่น้ำเดือดจนกระทั่งเปลือกเมล็ดพองตัวและมีผิวเรียบสามารถแยกออกมาได้) จากนั้นนำไปแช่ในน้ำเย็นเพื่อลอกเอาเปลือกเมล็ดชั้นนอกออก แล้วนำไปตากแดด

4.9 **การแปรรูปโดยใช้เหล้า (processing with wine)** หมายถึงกระบวนการแปรรูปโดยใช้เหล้าเป็นสารปรุงแต่ง (ปกติจะใช้เหล้าเหลือง) ได้แก่ การผัด การตุ๋น การนึ่ง ฯลฯ

4.10 **การแปรรูปโดยใช้น้ำส้ม (processing with vinegar)** หมายถึงกระบวนการแปรรูปโดยใช้น้ำส้มเป็นสารปรุงแต่ง (ปกติใช้น้ำส้มที่เข้มข้นทำมาจากการหมักกลั่นข้าว หรือข้าวสาลี หรือข้าวเกาหลีแห้งหรือหัวเหล้า) ได้แก่ การผัด การต้ม การนึ่ง ฯลฯ

4.11 **การแปรรูปโดยใช้น้ำเกลือ (processing with salt-water)** หมายถึงกระบวนการแปรรูปโดยใช้น้ำเกลือเป็นสารปรุงแต่ง ได้แก่ การผัด การนึ่ง ฯลฯ

4.12 **การผัดด้วยน้ำขิง (stir-baking with ginger juice)** หมายถึงการผัดวัตถุดิบสมุนไพรที่สะอาดโดยใช้น้ำขิงเป็นสารปรุงแต่ง ซึ่งอาจใช้น้ำคั้นขิงสด หรือน้ำต้มจากขิงแห้ง (ใช้ขิงแห้งบดแล้วต้มน้ำ 2 ครั้ง รวมน้ำต้มจะได้น้ำขิง) เตรียมโดยเติมน้ำขิงลงบนวัตถุดิบสมุนไพรที่สะอาด คลุกเคล้าให้เข้ากันนำไปผัดในภาชนะที่เหมาะสมด้วยไฟอ่อน ๆ จนกระทั่งน้ำขิงซึมเข้าเนื้อในตัวยา นำออกมาตากแห้ง ปกติใช้ขิงสด 10 กิโลกรัม หรือ ขิงแห้ง 3 กิโลกรัม ต่อสมุนไพร 100 กิโลกรัม

4.13 **การผัดด้วยน้ำผึ้ง (stir-baking with honey)** หมายถึงการผัดวัตถุดิบสมุนไพรที่สะอาดโดยใช้น้ำผึ้งเป็นสารปรุงแต่ง เตรียมโดยนำน้ำผึ้งบริสุทธิ์มาเจือจางด้วยน้ำต้มในปริมาณที่เหมาะสม ใส่วัตถุดิบสมุนไพรที่สะอาด แล้วคลุกเคล้าให้เข้ากัน หมักไว้สักครู่เพื่อให้น้ำผึ้งซึมเข้าไปในตัวยา จากนั้นนำไปผัดในภาชนะที่เหมาะสมโดยใช้ไฟอ่อน ๆ ผัดจนกระทั่งมีสีเหลืองเข้มและไม่เหนียวติดมือ นำออกจากเตา แล้วตั้งทิ้งไว้ให้เย็น ปกติใช้น้ำผึ้งบริสุทธิ์ 25 กิโลกรัม ต่อสมุนไพร 100 กิโลกรัม

4.14 **การเตรียมผงสีขาวเหมือนน้ำค้างแข็ง (frost-like powder)** หมายถึงการจัดน้ำมันออกจากสมุนไพรโดยการบดวัตถุดิบสมุนไพรที่สะอาดจนมีลักษณะเหมือนแป้งเปียก แล้วให้ความร้อนโดยใช้ไฟอ่อน ๆ จากนั้นบีบน้ำมันในสมุนไพรออกส่วนหนึ่ง จนกระทั่งได้ตัวยาที่มีลักษณะเป็นผงสีขาวละเอียด

4.15 การบดด้วยน้ำให้ละเอียด (levigating) หมายถึงการบดสมุนไพรให้เป็นผงละเอียดโดยการเติมน้ำลงในวัตตุดิบสมุนไพรที่สะอาด ดำเนินการบดให้เป็นผงละเอียด แล้วเติมน้ำเพิ่มอีก คนให้ทั่ว จากนั้นตักเอาเฉพาะตะกอนที่แขวนลอยอยู่ในน้ำออกมาเก็บไว้ ให้ทำซ้ำหลาย ๆ ครั้งจนกระทั่งสามารถแยกสิ่งแปลกปลอมออก นำตะกอนแขวนลอยที่เก็บไว้มารวมกัน ตั้งทิ้งไว้ให้นอนก้น แยกเอาเฉพาะตะกอนนำไปตากแห้ง บดเป็นผงละเอียดมาก

5. สารปรุงแต่งที่ใช้บ่อยในกระบวนการแปรรูปเฉพาะของสมุนไพร⁵⁻⁹

สารปรุงแต่งมี 2 ประเภท คือ สารปรุงแต่งที่ใช้ในการผลิตยาในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งสารปรุงแต่งประเภทนี้ค่อนข้างเสถียรหรือมีความคงตัว และไม่มีผลต่อตัวยาหลักในการแตกตัว การดูดซึม หรือปริมาณสารสำคัญ ส่วนสารปรุงแต่งอีกประเภทหนึ่งจะมีผลต่อตัวยา เช่น เสริมฤทธิ์หรือลดพิษของตัวยา ลดอาการข้างเคียงของตัวยา และมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งทางกายภาพและทางเคมีของตัวยาได้ สารปรุงแต่งมีทั้งรูปแบบที่เป็นของเหลวและเป็นของแข็ง โดยทั่วไปสารปรุงแต่งที่ใช้บ่อยมีดังนี้

5.1 **เหล้า** ในยุคโบราณใช้เหล้าเหลือง ปัจจุบันใช้เหล้าเหลืองและเหล้าขาว เหล้ามีคุณสมบัติร้อนแรง รสหวานเผ็ด มีสรรพคุณเพิ่มการไหลเวียนของเลือด ขับความเย็นสลายลม ดับกลิ่นและรสของสารต่าง ๆ และยังช่วยให้สารอนินทรีย์บางอย่างแตกตัวและละลายน้ำได้ดีขึ้น

5.2 **น้ำส้ม** มีคุณสมบัติอุ่น รสเปรี้ยวขม เป็นตัวนำพาให้ตัวยา (กระสายยา) เข้าตัวได้ดี มีสรรพคุณช่วยให้ชีพไหลเวียน ห้ามเลือด ลดบวม แก้ปวด ช่วยปรับกลิ่นและรสให้ดีขึ้น กรดน้ำส้มจะจับตัวกับแอลคาลอยด์ได้สารประเภทเกลือทำให้ละลายน้ำได้ดี เมื่อต้มจะทำให้ตัวยาละลายออกมาเร็ว

5.3 **น้ำผึ้ง** มีคุณสมบัติเย็น รสหวาน สรรพคุณขับพิษร้อน ลดไข้ หากนำมาต้มให้สุก มีคุณสมบัติอุ่น รสหวานกลมกล่อม สรรพคุณบำรุงจางเจียว (หมายถึงส่วนกลางของร่างกาย ตั้งแต่สะดือขึ้นไปจนถึงลิ้นปี่ ได้แก่ กระเพาะอาหาร ตับ ฤงน้ำดี และม้าม) สามารถขจัดพิษและให้ความชุ่มชื้น แก้ปวด ช่วยปรับกลิ่นและรส เหมาะในการรักษาอวัยวะทั้งหลาย น้ำผึ้งจึงมีคุณสมบัติช่วยปรับประสานตัวยาในตำรับให้เข้ากัน

5.4 **เกลือ** มีคุณสมบัติเย็น รสเค็ม สรรพคุณเสริมเอ็นกระดูกให้แข็งแรง ช่วยสลายตุ่มก้อนให้อ่อนลง ขจัดร้อนทำให้โลหิตเย็น แก้พิษ ป้องกันการเน่า ตัวยาที่แปรรูปโดยใช้เกลือจะทำให้คุณสมบัติของตัวยาเปลี่ยนไปและเพิ่มฤทธิ์ของยาให้ดีขึ้น

5.5 **ขิง** (น้ำขิงสด) ส่วนมากจะใช้น้ำคั้นขิงสด มีคุณสมบัติอุ่น รสเผ็ด สรรพคุณกระจายลมตามผิวหนัง ดังนั้นจึงใช้รักษาโรคแรกขจรของโรคที่เกิดจากปัจจัยภายนอก สลายความเย็น อุณหภูมิ

แก้ไอเจียน ขับเสมหะ ตัวยาที่แปรรูปโดยใช้น้ำจึงสามารถยับยั้งคุณสมบัติเย็นและลดพิษของตัวยาได้

5.6 **น้ำชะเอมเทศ** มีคุณสมบัติเป็นกลาง รสหวาน มีสรรพคุณบำรุงม้าม บำรุงซี่ แก่พิษไข้ แก้ไอขับเสมหะ บรรเทาอาการปวดเฉียบพลัน ตัวยาที่แปรรูปโดยใช้น้ำชะเอมเทศจะช่วยปรับคุณสมบัติของตัวยาให้ชุ่มชื้นและลดพิษของตัวยาได้

5.7 **น้ำถั่วดำ** มีคุณสมบัติเป็นกลาง รสหวาน สรรพคุณช่วยให้เลือดไหลเวียน ขับน้ำ แก้พิษ บำรุงตับและไต ตัวยาที่แปรรูปโดยใช้น้ำถั่วดำจะช่วยให้สรรพคุณของตัวยาดีขึ้นและลดพิษหรือผลข้างเคียงของตัวยาได้

5.8 **น้ำชาข้าว** มีคุณสมบัติเย็น รสหวาน สรรพคุณบำรุงซี่ ลดอาการกระวนกระวาย แก้กระหายน้ำ ขจัดพิษ น้ำชาข้าวยังสามารถดูดซับไขมันได้ดี จึงมักใช้กับตัวยาที่มีไขมันมากและตัวยาที่มีรสเผ็ด จะช่วยบำรุงม้าม ปรับธาตุได้ดี

5.9 **น้ำมันงา** มีคุณสมบัติเย็นเล็กน้อย รสหวาน สรรพคุณจัดความร้อน ทำให้ชุ่มชื้น ช่วยสร้างเนื้อเยื่อ เนื่องจากน้ำมันงามีจุดเดือดสูง จึงมักนำมาแปรรูปตัวยาที่มีเปลือกแข็งมากหรือมีพิษ เพื่อให้ตัวยากรอบและลดพิษของตัวยา

เอกสารอ้างอิง

1. วิชัย โชควิวัฒน์, ชวลิต สันติกิจรุ่งเรือง, เย็นจิตร์ เตชะดำรงสิน (คณะบรรณารักษ์). ตำรับยาจีนที่ใช้บ่อยในประเทศไทย เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2549.
2. สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. หลักเกณฑ์ขององค์การอนามัยโลกเกี่ยวกับเกษตร และการเก็บเกี่ยวที่ตีพิมพ์สำหรับพืชสมุนไพร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), 2548.
3. กันทิมา สิทธิธัญกิจ, พรทิพย์ เต็มวิเศษ (คณะบรรณารักษ์). คู่มือประชาชนในการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2547.
4. วุฒิ วุฒิธรรมเวช. คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรณกิจภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด, 2547.
5. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
6. Xu CJ, Ye DJ. Zhongyao Paozhi Xue. 18th ed. Shanghai: Publishing House of Shanghai College of Traditional Chinese Medicine, 2003.
7. Ye DJ, Zhang SC, Huang WL, Pan SH, Gong QF, Chen Q. Zhongyao Paozhi Xue. 7th ed. Shanghai: Publishing House of Shanghai College of Traditional Chinese Medicine, 2001.
8. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
9. Mei XH. Shiyong Zhongyao Paozhi Zhinan. 1st ed. Hubei: Hubei Science & Technology Publishing House, 2005.

การใช้สมุนไพรรายชนิด

กระวาน : Doukou (豆蔻)

กระวาน หรือ ไต้วโค้ว คือ ผลสุกของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Amomum kravanh* Pierre ex Gagnep. หรือ *A. compactum* Soland ex Maton วงศ์ Zingiberaceae¹

1 เซนติเมตร

ลูกกระวาน (Fructus Amomi Rotundus)

ชื่อไทย: กระวาน (จันทบุรี, ปัตตานี); ปล้าก้อ (ปัตตานี); กระวานขาว, กระวานโพธิ์สัตว์ (ภาคกลาง)²

ชื่อจีน: ไต้วโค้ว (จีนกลาง), เต่าไขว่ (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Round Cardamon Fruit¹

ชื่อเครื่องยา: Fructus Amomi Rotundus¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวผลสุกระหว่างฤดูร้อนกับฤดูใบไม้ร่วง แยกสิ่งที่ปะปนมาออก ตากแดดหรือทำให้แห้งที่อุณหภูมิต่ำ เก็บรักษาผลแห้งในกระสอบป่านหรือถุงพลาสติก เก็บไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

การเตรียมตัวยาร่วมใช้มี 3 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 ผลกระวาน เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรมาคัดเอาสิ่งปนปลอมและก้านผลทิ้ง ร่อนเอาเศษเล็ก ๆ ออก ทูบให้แตกก่อนใช้^{3,4}

วิธีที่ 2 เนื้อผลกระวาน เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 มากะเทาะเอาเปลือกผลออก ใช้เฉพาะส่วนเนื้อผล ทบให้แตกก่อนใช้^{3,4}

วิธีที่ 3 เปลือกผลกระวาน เตรียมโดยนำเปลือกผลที่ได้จากวิธีที่ 2 มาใช้ โดยทบให้แตกก่อนใช้^{3,4}

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยามีคุณภาพดี ผลต้องมีขนาดใหญ่ มีเนื้อมาก เปลือกผลบางและไม่แตก สีขาวสะอาด กลิ่นหอมฉุน³⁻⁵

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

ผลกระวาน รสเผ็ด อุ่น มีฤทธิ์สลายความชื้น ทำให้ชุ่มชื้นเยียน แก้อาการจุกเสียด แน่นลิ้นปี่ เบื่ออาหาร และมีฤทธิ์ให้ความอบอุ่นแก่กระเพาะอาหารและลำไส้ แก้อาเจียน¹

เนื้อผลกระวาน รสเผ็ดเย็น มีกลิ่นหอม มีสรรพคุณเหมือนผลกระวาน^{3,4}

เปลือกผลกระวาน รสเผ็ด มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ มีสรรพคุณเหมือนผลกระวาน แต่คุณสมบัติอ่อน น้อยมาก และฤทธิ์ของยาอ่อนมากเช่นกัน^{3,4}

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

ผลกระวาน รสเผ็ดร้อนหอม ใช้แก้อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ และแน่นจุกเสียด เป็นยาขับ เสมหะ บำรุงธาตุ กระจายเลือดและลมให้ซ่าน ผสมยาถ่ายอื่น ๆ ป้องกันไม่ให้จุกเสียดและใช้ท้อง^{6,7}

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 3-6 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม (ถ้าต้มกับยาอื่นควรใส่ทีหลัง)¹

การแพทย์แผนไทย ใช้ผลแก่จัดบดเป็นผงรับประทานครั้งละ 1.5-3 ช้อนชา (1-2 กรัม) ซง กับน้ำอุ่น หรือนำมาแช่ในแอลกอฮอล์ได้น้ำยาสีแดง รับประทานบำรุงธาตุ แก้อาการอาหารไม่ย่อย ท้องอืดท้องเฟ้อ⁸⁻¹⁰

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. ผลแก่ของกระวานประกอบด้วยน้ำมันหอมระเหย 5-9% ซึ่งมีสารสำคัญคือ borneol, camphor, 1,8-cineole, linalool, pinene เป็นต้น มีฤทธิ์ขับลม ลดการบีบตัวของลำไส้ จากการทดลอง พบว่ามีความปลอดภัยและไม่มีการก่อกลายพันธุ์⁹

2. สารสกัดเอทานอลและสารสกัดคลอโรฟอร์ม มีฤทธิ์ต้านเชื้อรา *Microsporium gysicum*, *Trichophyton rubrum*, *Epiderphyton floccosum*, *Candida albicans* และ *Cryptococcus neoformans*¹¹

3. การทดสอบพิษเฉียบพลันของสารสกัดด้วย 40% เอทานอล น้ำเหล้าจากเมล็ดกระวานในหนูถีบจักร โดยป้อนสารสกัดเข้มข้นเทียบเท่า 0.5 กรัมผงกระวาน/มิลลิลิตร ในขนาด 1, 2 และ 10 มิลลิลิตร/น้ำหนักตัว แก่หนูถีบจักรไม่พบอาการพิษ และทดสอบพิษกึ่งเฉียบพลันโดยให้ในขนาด 2 มิลลิกรัม/กิโลกรัม แก่หนูขาวเพศผู้ เป็นเวลา 14 วัน พบว่าไม่ทำให้สัตว์ทดลองตาย ส่วนพิษเฉียบพลันของน้ำมันหอมระเหยเมื่อให้ทางปากแก่หนูถีบจักร มีค่า LD_{50} เท่ากับ 2.52 และ 2.65 กรัม/กิโลกรัม ในเพศผู้และเพศเมียตามลำดับ อาการพิษที่พบเมื่อให้ในขนาดสูงคือ น้ำลายฟูมปาก ชักเกร็ง หายใจกระตุก หยุดหายใจและตายในที่สุด¹⁰ และยังพบว่าเมื่อให้สารสกัดผลแห้งด้วยแอลกอฮอล์ในขนาด 2 มิลลิลิตร/กิโลกรัม เป็นเวลา 2 สัปดาห์ ไม่พบพิษ¹²

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.1. English Edition. Beijing: Chemical Industry Press, 2000.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ชีร์วัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณาธิการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Mei XH. Shiyong Zhongyao Paozhi Zhinan. 1st ed. Hubei: Hubei Science & Technology Publishing House, 2005.
4. Lei GL, Dun BS. Zhongyao Paozhi Jishu Zhinan. 1st ed. Xi-an: World Library Publishing House, 2002.
5. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
6. ลัดดาวัลย์ บุญรัตนกรกิจ. สมุนไพรนำใช้ เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ แทนทองปรีณตังเซอร์วิส, 2535.
7. สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงสาธารณสุข. คู่มือการใช้สมุนไพร เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: หจก. เอช-เอน การพิมพ์, 2527.
8. วุฒิ วุฒิชรรมเวช. คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิลป์สยามบรรจุกัมภ์และการพิมพ์ จำกัด, 2547.
9. กันทิมา สิทธิธัญกิจ, พรทิพย์ เต็มวิเศษ (คณะบรรณาธิการ). คู่มือประชาชนในการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2547.
10. พร้อมจิต ศรีลัมภ์, วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล, สมภพ ประธานธรรารักษ์ (คณะบรรณาธิการ). สมุนไพรสวนสิริรุกษชาติ สารานุกรมสมุนไพร เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นตังแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2543.
11. กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. เอกสารวิชาการสมุนไพร. นนทบุรี: สถาบันวิจัยสมุนไพร, 2543.
12. Kwanjaipanich S, Likitaporn T, Wongkrajang Y, Jaiarj P, Wacharakup O. Toxicity test of *Amomum krevanh* Pierre. Undergraduate Special Project Report, Fac Pharm, Mahidol Univ 1989.

กะเม็ง: Hanliancao (早莲草)

กะเม็ง หรือ ฮั่นเหลียนเฉ่า คือ ส่วนเหนือดินแห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Eclipta prostrate* L. วงศ์ Compositae¹

1 เซนติเมตร

ต้นกะเม็ง (Herba Ecliptae)

ชื่อไทย: กะเม็ง, กะเม็งตัวเมีย, คัดเม็ง (ภาคกลาง); หญ้าสับ, ฮ่อมเกี้ยว (ภาคเหนือ)²

ชื่อจีน: ฮั่นเหลียนเฉ่า (จีนกลาง), อ้าวโหน่ยเซ่า (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Yerbadetajo Herb¹

ชื่อเครื่องยา: Herba Ecliptae¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวส่วนเหนือดินในระยะออกดอก ตากแดดหรือตากในที่ร่มให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

หลังเก็บเกี่ยวสมุนไพรแล้ว แยกสิ่งอื่นที่ปะปนออก ล้างน้ำอย่างรวดเร็วให้สะอาด ผึ่งไว้ให้แห้งหมาด ๆ นำมาหั่นเป็นท่อน ๆ ตากให้แห้ง^{1,3}

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยามีคุณภาพดี ต้องมีลำต้นกลมสีเขียวเข้ม มีลายเส้นตามแนวยาว เมื่อนำลำต้นและใบมาแช่น้ำจะมีสีเขียวผสมสีหมึก³

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

กะเม็ง รสเปรี้ยวอมหวาน เย็น มีฤทธิ์บำรุงตับและไต ใช้แก้อาการมีนිරิระ ตาลาย ผมหงอกเร็ว ปวดเมื่อยบริเวณเอวและหัวเข่า หูอื้อ ผื่นเป็ยจากภาวะยีนของตับและไตพร่อง และมีฤทธิ์ห้ามเลือด ทำให้เลือดเย็น ใช้แก้อาการเลือดออกเพราะภาวะยีนพร่อง ทำให้เลือดร้อน เช่น เลือดกำเดาไหล ไอเป็นเลือด ปัสสาวะ ถ่ายเป็นเลือด ตกเลือดในสตรี¹

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

ต้นกะเม็ง รสขมฝืดเย็น สรรพคุณ แก้ลมให้กระจาย แก้จุกเสียดแน่นเพื่อ ห้ามเลือด บำรุงเลือด แก้โรคลิหิตจาง แก้ไอเป็นเลือด อาเจียนเป็นเลือด ปัสสาวะเป็นเลือด อุจจาระเป็นเลือด แก้ไอกรน แก้ริดสีดวงทวาร แก้เจ็บตา แก้เจ็บคอ ใช้ทาพอก แก้ผื่นคัน แก้ฝีพุงอง รักษาแผลตกเลือด⁴

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 6-12 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

การแพทย์แผนจีน ห้ามใช้ในผู้ป่วยที่มีลมพร่อง ไตยีนพร่อง และพวกปัสสาวะบ่อย ๆ ไม่หยุดหรือถ่ายเป็นน้ำมาก ๆ³

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. มีรายงานว่าสารสกัดน้ำและสารสกัดบิวทานอลมีฤทธิ์ต้านเชื้อ *Staphylococcus aureus* และ *Escherichia coli* ในหลอดทดลอง และสารสกัดมีฤทธิ์ปกป้องตับจากสารพิษ carbon tetrachloride ในหนูตะเภาเพศเมียได้ผลดี^{5,6} ยาต้มจากต้นกะเม็งมีสรรพคุณแก้โรคบิด โดยทั่วไปรับประทานครั้งเดียวก็เริ่มเห็นผล⁶

2. ต้นกะเม็งผงมีฤทธิ์ห้ามเลือดในสุนัขเมื่อใช้ภายนอกได้ผลดี และยังช่วยให้การไหลเวียนของเลือดไปเลี้ยงหัวใจของหนูตะเภาดีขึ้น เมื่อให้หนูขาวที่ได้รับสาร cyclandelate ขนาด 100 มิลลิกรัม/กิโลกรัม รับประทานสารสกัดแอลกอฮอล์ในขนาด 0.4 มิลลิลิตร เทียบเท่ากับผงสมุนไพร 60 กรัม/กิโลกรัม ทุกวัน ติดต่อกัน 4 วัน พบว่าจำนวนเซลล์เม็ดเลือดขาวเพิ่มขึ้น 483 เซลล์/ตารางมิลลิเมตร แสดงว่าสารสกัดแอลกอฮอล์สามารถลดฤทธิ์ของ cyclandelate ต่อการลดจำนวนเซลล์เม็ดเลือดขาวได้⁶

3. การศึกษาพิษเฉียบพลันโดยให้ผงยาทางปากหนูถีบจักร พบว่าค่า LD₅₀ มีค่าเท่ากับ 163.4 กรัม/กิโลกรัม⁶

4. การทดลองทางคลินิกพบว่า เมื่อให้ผู้ป่วยโรคหัวใจรับประทานสารสกัดต้นกะเม็งในขนาด 15 กรัม/ครั้ง (เทียบเท่าผงยา 30 กรัม) วันละ 2 ครั้ง ติดต่อกันนาน 1 เดือน พบว่า สารสกัดดังกล่าวสามารถบรรเทาอาการวิงเวียนศีรษะ ปวดเค้นอก ปวดหลัง หายใจขัด หรือแน่นหน้าอกได้ผลดี นอกจากนี้ ต้นกะเม็งมีสรรพคุณลดไข้ในเด็ก สามารถใช้รับประทานหรือต้มน้ำอาบก็ได้^{6,7}

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.1. English Edition. Beijing: Chemical Industry Press, 2000.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ชีรวัดณ์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณาธิการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Mei XH. Shiyong Zhongyao Paozhi Zhinan. 1st ed. Hubei: Hubei Science & Technology Publishing House, 2005.
4. วุฒิ วุฒิชรรณเวช. คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรณจักษ์และการพิมพ์ จำกัด, 2547.
5. ชัยโย ชัยชาญพิพยุท, วชิรา แคนตะวัน, สุนทร วิทยานารถไพศาล, ล้ำลี ใจดี, วิบูลย์ โชคชัยวัฒน์พร, นภาพร วิฑิตภัทรภาคย์, ชวัลจุติ ภู่อาระ. การใช้สมุนไพร เล่ม 1: รายงานการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นสำหรับงานวิจัยของโครงการพัฒนาเทคนิคการทำยาสมุนไพร. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
6. Zhang Y, Lin ZB. Herba Ecliptae: mo han lian In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional Chinese medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.
7. Institute of Medicinal Plant Development and Institute of Materia Medica, Chinese Academy of Medicinal Sciences. Chinese Materia Medica. Vol. IV. 2nd ed. Beijing: Renmin Weisheng Publishing House, 1988.

กานพลู: Dingxiang (丁香)

กานพลู หรือ ดิงเซียง คือ ดอกตูมแห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Syzygium aromaticum* (L.) Merr. et Perry. วงศ์ Myrtaceae¹

กานพลู (Flos Caryophylli)

ชื่อไทย: กานพลู (ภาคกลาง)^{2,3}

ชื่อจีน: ดิงเซียง (จีนกลาง), เต็งเฮีย (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Clove¹

ชื่อเครื่องยา: Flos Caryophylli¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวดอกตูมเมื่อก้านดอกเริ่มเปลี่ยนจากสีเขียวเป็นสีแดงอิฐ ตากแดดให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

นำวัตถุดิบสมุนไพรมาคัดแยกเอาสิ่งปนปลอมออก ร่อนเอาเศษเล็ก ๆ ออก หุบให้แตกก่อนใช้

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดีต้องเป็นดอกขนาดใหญ่ แห้งสนิท สีแดงอมม่วง มีน้ำมันมากและมีได้สกัดเอาน้ำมันออก (กานพลูที่ผ่านการสกัดเอาน้ำมันออกแล้ว จะมีสรรพคุณทางยาต่ำ) กลิ่นฉุน รสเผ็ดจัด³⁻⁵

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

กานพลู รสเผ็ด อุ่น มีฤทธิ์ให้ความอบอุ่นแก่กระเพาะอาหาร กระจายความเย็น ระวังปวดสรรพคุณแก้ไอเจียน แก้ระออีกเนื่องจากความเย็น แก้ปวดท้องน้อยเนื่องจากระบบกระเพาะอาหารเย็น นอกจากนี้ยังมีฤทธิ์ให้ความอบอุ่นแก่ระบบไต เสริมหยาง แก้อวัยวะไม่แข็งตัว มดลูกเย็น เป็นต้น¹

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

ดอกกานพลูแห้งที่ยังไม่ได้สกัดเอาน้ำมันออก รสเผ็ดร้อน กลิ่นหอมจัด สรรพคุณแก้ท้องเสีย ขับลม แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ ใช้ดับกลิ่นปาก น้ำมันกานพลูใช้เป็นยาขับลม ยาฆ่าเชื้อโรค ใส่ฟันฆ่าเชื้อและเป็นยาชาเฉพาะที่ ช่วยระงับอาการปวดฟัน ใช้แก้โรครำมะนาด ใช้ระงับกลิ่นปาก^{6,7}

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ขนาด 1-3 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

การแพทย์แผนไทย ใช้ดอกแห้ง 5-8 ดอก (0.12-0.16 กรัม) ต้มเอาน้ำดื่มหรือบดเป็นผง ชงน้ำดื่ม หรือเคี้ยวกานพลูแห้ง 1-2 ดอก หลังอาหาร เพื่อช่วยลดกลิ่นปาก ช่วยให้ปากสะอาด และช่วยลดอาการท้องอืดจากอาหารไม่ย่อย นอกจากนี้ดอกกานพลูยังช่วยป้องกันไม่ให้เกิดก้อนท้องอืดท้องเฟ้อได้ โดยใช้ดอกแห้ง 1 ดอก ใส่ไว้ในกระติกน้ำร้อนที่ใช้ชงนมให้เด็กอ่อน การใช้น้ำมันกานพลูเป็นยาแก้ปวดฟันทำโดยใช้ลำลีชุบน้ำมันกานพลูอุดตรงฟันที่ปวด หรือใช้ดอกแห้งตำพอแหลก ผสมเหล้าขาวเล็กน้อย ใช้ลำลีชุบอุดฟัน^{4,6,8,9}

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

ห้ามใช้ในผู้เป็นไข้ อาเจียน ร้อนใน และห้ามใช้กานพลูร่วมกับवानนางคำ เนื่องจากกานพลูจะถูกขัดด้วยวานนางคำ (การแพทย์แผนจีน)^{1,9}

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. น้ำมันหอมระเหยซึ่งสกัดจากดอกกานพลูด้วยการกลั่นมีฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรียได้ 25 ชนิด (ประกอบด้วยแบคทีเรียแกรมลบ 9 ชนิด และแกรมบวก 16 ชนิด ซึ่งเป็นแบคทีเรียที่ก่อให้เกิดโรคในสัตว์ พืช และแบคทีเรียที่ทำให้อาหารเน่าเสีย) โดยความกว้างของโซนที่ยับยั้งการเจริญของเชื้ออยู่ในช่วง 7-28 มิลลิเมตร¹⁰

2. สารสกัดเมทานอลจากดอกตูมของกานพลูมีฤทธิ์ต้านเชื้อจุลินทรีย์ต่อ oral pathogen ที่ทำให้เกิดฟันผุและโรคเหงือกและฟันได้ 2 ชนิดคือ *Prevotella intermedia* และ *Porphyromonas gingivalis* โดยมีค่า MIC เท่ากับ 156 และ 625 ไมโครกรัม/มิลลิลิตร ตามลำดับ แต่สารสกัดดังกล่าว

ไม่มีฤทธิ์ต่อแบคทีเรียที่ทำให้ฟันผุอีก 2 ชนิดคือ *Streptococcus mutans* และ *Actinomyces viscosus* (MIC > 2.5 มิลลิกรัม/มิลลิลิตร)¹⁰

3. สาร eugenin ที่ได้จากสารสกัดกานพลูมีฤทธิ์ในการต้านเชื้อไวรัสชนิด wild herpes virus type 1 โดยมีค่า EC_{50} เท่ากับ 5 ไมโครกรัม/มิลลิลิตร และสามารถต้านเชื้อไวรัสชนิด acyclovir-phosphonoacetic acid-resistant herpes virus type 1, thymidine kinase-deficient herpes virus type 1 และ wild herpes virus type 2 ได้ด้วย¹⁰

4. สารสกัดเมทานอลจากดอกกานพลูมีฤทธิ์ยับยั้ง IL-8 ได้มากกว่า 50% ซึ่ง IL-8 เป็น neutrophil chemoattractant และเกี่ยวข้องกับกระบวนการอักเสบได้ ดังนั้นสารสกัดกานพลูนี้จึงอาจมีฤทธิ์ต้านการอักเสบ แต่อย่างไรก็ตามกระบวนการอักเสบเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับสารหลายชนิดด้วยกัน ดังนั้นการยับยั้งสารเพียงชนิดใดชนิดหนึ่งจึงยังไม่สามารถบ่งชี้ถึงประสิทธิภาพในการต้านการอักเสบได้¹⁰

5. สาร eugenol บริสุทธิ์ มีค่า LD_{50} ในหนูขาว เท่ากับ 1.93 กรัม/กิโลกรัม อาการพิษที่พบได้แก่ อัมพาตที่ขาหลังและกรามล่าง เฉื่อยชา เคลื่อนไหวช้าหรือเคลื่อนไหวไม่ได้เลย กลืนปัสสาวะไม่ได้ มีปัสสาวะเป็นเลือด และโคม่า ซึ่งจะมีอาการหายใจขัด และหัวใจวาย¹⁰

6. จากการศึกษาพิษเฉียบพลันในหนูถีบจักรของสารสกัด 50% แอลกอฮอล์จากดอกกานพลู พบว่าค่า LD_{50} มีค่ามากกว่า 10 กรัม/กิโลกรัม เมื่อให้โดยการป้อนหรือฉีดเข้าใต้ผิวหนัง¹¹

7. จากการศึกษาในหนูขาวพบว่า สารสกัดน้ำจากดอกกานพลูสามารถยับยั้งการเกิด systemic anaphylaxis โดยมีค่า IC_{50} เท่ากับ 31.25 มิลลิกรัม/กิโลกรัม และสามารถยับยั้งการเกิด local Ig E-mediated passive cutaneous anaphylaxis reaction ได้ โดยมีค่า IC_{50} เท่ากับ 17.78 และ 19.81 มิลลิกรัม/กิโลกรัม เมื่อให้โดยฉีดเข้าเส้นเลือดดำ และให้ทางปาก ตามลำดับ และจากการศึกษาในหลอดทดลอง สารสกัดนี้ยังสามารถลดการหลั่งฮีสตามีน จาก RMPC ได้อีกด้วย ดังนั้นสารสกัดกานพลูนี้มีประสิทธิภาพในการลดการเกิดภูมิคุ้มกันไวเกินได้จากการศึกษา model ดังกล่าว¹⁰

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. สينا ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณารักษะ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. ชยันต์ พิเชียรสุนทร, แม้นมาส ชวลิต, วิเชียร จีรวงศ์. คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2548.

4. กองวิจัยและพัฒนาสมุนไพร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. สมุนไพรพื้นบ้านฉบับรวบรวม. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : Text and Journal Corporation Co., Ltd., 2533.
5. Mei XH. Shiyong Zhongyao Paozhi Zhinan. 1st ed. Hubei: Hubei Science & Technology Publishing House, 2005.
6. กันธิมา สิทธิธัญกิจ, พรทิพย์ เต็มวิเศษ (คณะบรรณารักษ์). คู่มือประชาชนในการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2547.
7. เพียว เหมือนวงษ์ญาติ. สมุนไพรก้าวใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ที.พี. พริน จำกัด, 2537.
8. วันดี กฤษณพันธ์, เอมอร โสมนะพันธ์, เสาวณี สุริยาภรณ์. สมุนไพรในสวนครัว. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมดิคัล มีเดีย, 2541.
9. บริษัท หลักทรัพย์จัดการกองทุน กลีกรไทย จำกัด. มหัศจรรย์สมุนไพรจีน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด มหาชน, 2550.
10. บพิตร กลางกล้า, นงลักษณ์ สุขวาณิชย์ศิลป์. รายงานผลการศึกษาโครงการการประเมินประสิทธิภาพและความปลอดภัยของยาจากสมุนไพร. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส อาร์ พรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, 2544.
11. มงคล โมกษะสมิต, กมล สวัสดิ์มงคล, ประยุทธ์ สาตราวาหะ. การศึกษาพิษของสมุนไพรไทย. ใน: ปราณี ชาลิตขำรง, ทรงพล ชิวะพัฒน์, เอम्मณัส อุตตวิชัย (คณะบรรณารักษ์). ประมวลผลงานวิจัยด้านพิษวิทยาของสถาบันวิจัยสมุนไพร เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2546.

กิ่งหม่อน : Sangzhi (桑枝)

กิ่งหม่อน หรือ ซังจื่อ คือ กิ่งอ่อนที่ทำให้แห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Morus alba* L. วงศ์ Moraceae¹

กิ่งหม่อน (Ramulus Mori)

ชื่อไทย: กิ่งหม่อน (ทั่วไป)²

ชื่อจีน: ซังจื่อ (จีนกลาง), ซังกี (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Mulberry Twig¹

ชื่อเครื่องยา: Ramulus Mori¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวกิ่งอ่อนได้ตลอดปี แต่ระยะที่เหมาะสมควรเก็บตอนต้นฤดูร้อน รีดใบออก ตากแดดให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี^{1,3}

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

การเตรียมตัวยาร่วมใช้มี 3 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 กิ่งหม่อน เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ปราศจากสิ่งปนปลอมมาล้างน้ำให้สะอาด ใส่ภาชนะหมักไว้สักครู่เพื่อให้อ่อนนุ่ม หั่นเป็นแว่นหนา ๆ นำไปตากแดดให้แห้ง^{1,4}

วิธีที่ 2 กิ่งหม่อนผัด เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่กระทะ นำไปผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งตัวยามีสีเหลือง นำออกจากเตา ตากให้แห้งในที่ร่ม^{1,4}

วิธีที่ 3 กิ่งหม่อนผัดเหล้า เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่ในภาชนะที่เหมาะสม เติม

เหล่านี้ปริมาณพอเหมาะ แล้วคลุกเคล้าให้เข้ากัน จนกระทั่งเหล้าแทรกซึมเข้าเนื้อของตัวยา จากนั้นนำไปผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งตัวยามีสีเหลือง นำออกจากเตา ตากให้แห้งในที่ร่ม (ใช้เหล้าเหลือง 12 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)^{1,4}

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดีต้องเป็นกิ่งอ่อน ด้านหน้าตัดสีเขียวอมเหลือง แข็งและเหนียว^{3,5}

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

กิ่งหอม รสขม สุกุม มีฤทธิ์ขับลม ทำให้เส้นลมปราณคล่องตัว ใช้รักษาอาการปวดข้อ เส้นเอ็น หรือกล้ามเนื้อ และมีฤทธิ์คลายอาการหดของข้อต่อ ใช้แก้อาการมือเท้าเป็นตะคริว¹

กิ่งหอมผัด มีฤทธิ์ช่วยให้เส้นลมปราณแขนขาไหลเวียนดี ส่วนใหญ่ใช้รักษาอาการปวดเมื่อยและชาตามหัวไหล่และแขน^{1,4}

กิ่งหอมผัดเหล้า มีฤทธิ์แรงในการขับลมและระบายความชื้น ช่วยให้เส้นลมปราณไหลเวียนและระบบปวดได้ดี ใช้รักษาอาการปวดข้อต่อ แขนขาหดเกร็งหรือชักกระตุก⁴

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 9-15 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

มีรายงานการวิจัยว่าสารสกัดกิ่งอ่อนหอมมีฤทธิ์ยับยั้งเอนไซม์ tyrosinase และการสร้าง melanin แต่ไม่มีผลยับยั้งการสร้างเอนไซม์หรือต่อ gene expression ของเอนไซม์ สารสกัดนี้สามารถลดการสร้าง melanin บนผิวหนูตะเภาที่ได้รับรังสี UV ได้ โดยสารสำคัญที่ออกฤทธิ์คือ 2,3,4,5-tetrahydroxystilbene (2-oxyresveratrol) IC₅₀ มีค่าเท่ากับ 0.23 กรัม/มิลลิลิตร ผลการทดสอบความเป็นพิษของสารสกัดพบว่า ไม่ทำให้เกิดพิษเมื่อทดสอบพิษเฉียบพลัน การระคายเคืองผิวหนัง การก่อให้เกิดอาการแพ้ สาร 2-oxyresveratrol มีฤทธิ์ยับยั้ง tyrosinase ได้แรงกว่า resveratrol (3,4,5-trihydroxystilbene) 150 เท่า⁶

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาองค์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณานุกรม). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. สมุนไพรไทย-จีน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2547.
4. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
5. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
6. Lee KT, Lee KS, Jeong JH, et al. Inhibitory effects of Ramulus mori extracts on melanogenesis. J Cosmet Sci 2003, 54(2): 133-42.

กิ่งอบเชยจีน : Guizhi (桂枝)

กิ่งอบเชยจีน หรือ กุ้ยจื่อ คือ กิ่งอ่อนแห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Cinnamomum cassia* Presl วงศ์ Lauraceae¹

กิ่งอบเชยจีน (Ramulus Cinnamomi)

ชื่อไทย: กิ่งอบเชยจีน²

ชื่อจีน: กุ้ยจื่อ (จีนกลาง), กุ้ยกี (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Cassia Twig¹

ชื่อเครื่องยา: Ramulus Cinnamomi¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวกิ่งอ่อนในฤดูใบไม้ผลิและฤดูร้อน แยกเอาใบออก ตากแดดให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในสถานที่ที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

การเตรียมตัวยาร่วมใช้มี 2 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 กิ่งอบเชยจีน เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ได้ มาล้างด้วยน้ำสะอาด เช่นน้ำลักรู เพื่อให้อ่อนนุ่ม หั่นเป็นแว่นหนา ๆ และนำไปทำให้แห้งที่อุณหภูมิห้อง^{1,3}

วิธีที่ 2 กิ่งอบเชยจีนผัดน้ำผึ้ง เตรียมโดยนำน้ำผึ้งบริสุทธิ์มาเจือจางด้วยน้ำต้มในปริมาณที่เหมาะสม ใส่ตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 แล้วคลุกให้เข้ากัน หมกไว้ลักรูเพื่อให้ น้ำผึ้งซึมเข้าในตัวยา จากนั้นนำไปผัดในกระทะโดยใช้ระดับไฟปานกลาง ผัดจนกระทั่งมีสีเหลืองเข้มและไม่เหนียวติดมือ นำออกจาก

เตา แล้วตั้งทิ้งไว้ให้เย็น (ใช้น้ำผึ้งบริสุทธิ์ 15 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)³

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี หน้าตัดมีสีขาวอมเหลือง แข็ง เหนียว และเปราะ⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

กิ่งอบเชยจีน รสเผ็ดอมหวาน อุ่น มีฤทธิ์ขับเหงื่อ ผ่อนคลายกล้ามเนื้อ ให้ความอบอุ่น ช่วยให้เกิดหมุนเวียน เสริมหยาง ปรับที่ สรรพคุณแก้หวัดจากการกระทบความเย็น แก้ปวดจากการกระทบความเย็น เลือดคั่ง ขับเสมหะ ความชื้นและของเหลวตกค้าง แก้ใจสั้น หัวใจอ่อน¹

กิ่งอบเชยจีนผัดน้ำผึ้ง รสเผ็ดจะลดลง มีฤทธิ์บำรุงและให้ความอบอุ่นแก่ส่วนกลางของร่างกาย (ตั้งแต่สะดือขึ้นไปถึงลิ้นปี่ ได้แก่ กระเพาะอาหาร ตับ ถุงน้ำดี และม้าม) และมีฤทธิ์สลายความเย็น ระบายปวด ใช้เป็นยาบำรุงสำหรับสตรีหลังคลอดแล้วร่างกายอ่อนแอ³

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 3-9 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

การแพทย์แผนจีน ระมัดระวังในการใช้ในผู้ป่วยที่ร้อนในมาก ตกเลือดง่าย¹

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. สารสกัดน้ำมีฤทธิ์ลดไข้และระบายความร้อนอย่างอ่อน ๆ ในหนูถีบจักรและกระต่าย เมื่อใช้ร่วมกับหมาหวงจะเพิ่มฤทธิ์ขับเหงื่อของหมาหวงให้แรงขึ้นในหนูขาว สารสกัดขนาดเทียบเท่าผงยา 0.01-0.2 กรัม มีฤทธิ์ต้านการแข็งตัวของเลือดในหลอดทดลอง สารสกัดน้ำยังมีฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรียและเชื้อไวรัสบางชนิด⁵

2. โดยทั่วไปกิ่งอบเชยจีนมักไม่ใช้เดี่ยว ส่วนใหญ่จะเป็นส่วนประกอบในตำรับยาต่าง ๆ เช่น ยารักษาอาการไข้หวัดจากการกระทบลมเย็นภายนอก โรคติดเชื้อระบบทางเดินหายใจในเด็ก อาการหอบเนื่องจากหลอดลมอักเสบ เป็นต้น⁶

3. การศึกษาพิษเฉียบพลันโดยฉีดสารสกัดน้ำที่มีส่วนประกอบของน้ำมันหอมระเหยเข้าสู่ช่องท้องหนูถีบจักร พบว่าขนาดของสารสกัดที่ทำให้หนูถีบจักรตายหมด ตายร้อยละ 50 (LD₅₀) และไม่มีตัวใดตาย เมื่อให้สารสกัดในเวลากลางวัน มีค่าเท่ากับ 1,400, 624.7 และ 200 มิลลิกรัม/กิโลกรัม ตามลำดับ แต่เมื่อให้สารสกัดในเวลากลางคืนมีค่าเท่ากับ 1,600, 773.6 และ 400 มิลลิกรัม/กิโลกรัม ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่าช่วงเวลาของวันมีผลต่อการออกฤทธิ์ของสารสกัด⁶

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ชัยนิตย์ พิเชียรสุนทร, แม้งนมาส ชวลิต, วิเชียร จีรวงศ์. คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2548.
3. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
4. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyaoyin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
5. Bensky D, Gamble A. Chinese herbal medicine: Materia medica. Revised edition. Washington: Eastland Press, 1993.
6. Ma JK. Ramulus Cinnamomi: gui zhi. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional Chinese medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.

เกสรบัวหลวง : Lianxu (莲须)

เกสรบัวหลวง หรือ เหลียนซู่ คือ เกสรตัวผู้ที่ทำให้แห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Nelumbo nucifera* Gaertn. วงศ์ Nymphaeaceae¹

เกสรบัวหลวง (Stamen Nelumbinis)

ชื่อไทย: เกสรบัวหลวง, เกสรบัว (ทั่วไป); เกสรสัตตบงกช, เกสรสัตตบุษย์ (ภาคกลาง)²

ชื่อจีน: เหลียนซู่ (จีนกลาง), โท๋น่วยซิว (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Lotus Stamen¹

ชื่อเครื่องยา: Stamen Nelumbinis¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บดอกบัวที่บ้านเต็มทีในวันที่ท้องฟ้าแจ่มใสในฤดูร้อน แยกเอาเฉพาะเกสรตัวผู้ คลุมด้วยกระดาษ ตากแดดหรือผึ่งให้แห้งในที่ร่ม เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้:

นำวัตถุดิบสมุนไพรมาคัดแยกเอาสิ่งปนปลอมออก ร่อนเอาฝุ่นและเศษเล็ก ๆ ออก^{3,4}

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี เกสรต้องแห้งและไม่แตกหัก สีเหลืองอ่อน เหนียวนุ่ม มีน้ำหนักเบา^{3,4}

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

เกสรบัวหลวง มีสรรพคุณแก้อาการฝันเปียก เลือดกำเดาไหล ประจำเดือนมามากกว่าปกติ

แก้ระดูขาว และแก้อาการท้องเสีย³

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

เกสรบัวหลวง มีกลิ่นหอม รสฝาด สรรพคุณเป็นยาบำรุงหัวใจ ทำให้ชุ่มชื้น บำรุงปอด บำรุงตับ บำรุงกำลัง คุมธาตุ แก้ม บำรุงครรภ์ และแก้ไข้³

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้

การแพทย์แผนจีน ใช้ 3-5 กรัม ต้มเอาน้ำดื่มหรือบดเป็นผงรับประทาน¹

การแพทย์แผนไทย ใช้เกสรบัวหลวงสดหรือแห้งประมาณ 1 หยิบมือชงกับน้ำร้อน 1 แก้ว (ประมาณ 240 มิลลิลิตร) แช่ทิ้งไว้ 10-15 นาที ดื่มขณะที่ยังอุ่นอยู่ วันละ 3-4 ครั้ง ๆ ละ 1 แก้ว หรือใช้เกสรบัวหลวงแห้ง บดเป็นผง รับประทานครั้งละ 0.5-1 ช้อนชา ชงน้ำร้อนดื่มแก้ลม³

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. จากการศึกษาพิษเฉียบพลันในหนูถีบจักรของสารสกัด 50% แอลกอฮอล์จากเกสรแห้ง พบว่าค่า LD₅₀ มีค่ามากกว่า 10 กรัม/กิโลกรัม เมื่อให้โดยการป้อนหรือฉีดเข้าใต้ผิวหนัง⁵
2. สารสกัดน้ำจากเกสรบัวหลวงสามารถต้านเชื้อ *Staphylococcus aureus* ได้อย่างอ่อน⁵

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. สีนหา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณธิการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. สมุนไพรไทย-จีน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2547.
4. Mei XH. Shiyong Zhongyao Paozhi Zhinan. 1st ed. Hubei: Hubei Science & Technology Publishing House, 2005.
5. บพิตร กลางกัลยา, นงลักษณ์ สุขวานิชย์ศิลป์. รายงานผลการศึกษาคำโครงการประเมินประสิทธิภาพและความปลอดภัยของยาจากสมุนไพร. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส อาร์ ฟรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, 2544.

โกฐขี้แมว: Dihuang (地黄)

โกฐขี้แมว หรือ ตั้วหวง คือ รากสดหรือแห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Rehmannia glutinosa* (Gaertn.) Libosch. วงศ์ Scrophulariaceae¹

โกฐขี้แมว (Radix Rehmanniae)

โกฐขี้แมวแห้ง (Radix Rehmanniae Preparata)

ชื่อไทย: โกฐขี้แมว (ทั่วไป)²

ชื่อจีน: ตั้วหวง (จีนกลาง), ตั้วฮั้ง (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Rehmannia Root¹

ชื่อเครื่องยา: Radix Rehmanniae¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวรากในฤดูใบไม้ร่วง แยกเอารากแขนงและดินออก นำไปปิ้งไฟอ่อน ๆ จนกระทั่งเนื้อในเปลี่ยนเป็นสีดำและเกือบแห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้:

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้มี 5 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 โกฐขี้แมวสด เตรียมโดยนำรากโกฐขี้แมวสด มาแยกเอารากแขนงและดินออก ล้างน้ำให้สะอาด ก่อนใช้ให้นำมาหั่นเป็นชิ้นหนา ๆ หรือคั้นเอาน้ำมาใช้

วิธีที่ 2 โกฐขี้แมว เตรียมโดยนำสมุนไพรที่ได้จากการเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว มาล้างน้ำให้สะอาด ใส่ภาชนะปิดฝาไว้เพื่อให้อ่อนนุ่ม หั่นเป็นชิ้นหนา ๆ และนำไปทำให้แห้ง^{1,3}

วิธีที่ 3 โกฐขี้แมวแห้ง เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 เติมห่อหุ้มหรือห่อผ้าขาว คลุกเคล้าให้เข้ากัน แล้วใส่ในหม้อหนึ่งที่มีฝาปิดมิดชิด หนึ่งจนกระทั่งแห้งแทรกซึมเข้าไปในเนื้อตัวยา สังเกต

ได้จากสีของสมุนไพรจะเปลี่ยนเป็นสีดำเข้มมาก เป็นมัน และมีรสออกหวาน หลังจากนั้นนำไปตากแดดจนกระทั่งผิวนอกค่อนข้างแห้งไม่เหนียวติดมือ หันเป็นชิ้นหนา ๆ แล้วนำไปทำให้แห้ง (ใช้เหล้าเหลียงหรือเหล้าขาว 30 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)^{1,3,4}

นอกจากการนึ่งเหล้าแล้ว โกรฐขี้แมวยังสามารถนึ่งโดยไม่ต้องใช้สารปรุงแต่ง เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 มาใส่ในภาชนะหนึ่งที่มีฝาปิดมิดชิด นึ่งจนกระทั่งตัวยาด้านนอกและเนื้อในมีสีดำ นำออกจากเตา และนำไปทำให้แห้งประมาณ 80% หันเป็นชิ้นหนา ๆ แล้วนำไปทำให้แห้ง^{1,3}

วิธีที่ 4 โกรฐขี้แมวถ่าน เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 2 ใส่กระทะ ผัดโดยใช้ไฟแรง ผัดจนกระทั่งผิวนอกของตัวยามีสีดำเกรียมและพองตัว นำออกจากเตา ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น³

วิธีที่ 5 โกรฐขี้แมวหนึ่งเหล้าถ่าน เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 3 ใส่กระทะ ผัดโดยใช้ไฟแรง ผัดจนกระทั่งผิวนอกของตัวยามีสีดำเกรียมและพองตัว นำออกจากเตา ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น³

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดีจะต้องมีน้ำหนัก อ่อนนุ่ม ชุ่มชื้นเป็นมัน ด้านหน้าตัดสีดำ และมีรสหวาน⁵

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

โกรฐขี้แมวสด รสอมหวาน ขม เย็น มีฤทธิ์ระบายความร้อน เสริมธาตุน้ำ ทำให้เลือดเย็น และห้ามเลือด รักษาโรคที่มีอาการยินพร่องทำให้ลิ้นแดง กระหายน้ำ เป็นจ้ำเลือด และอาเจียนเป็นเลือด³

โกรฐขี้แมว รสอมหวาน ขม เย็น มีฤทธิ์ระบายความร้อน ทำให้เลือดเย็น รักษาโรคที่ความร้อนเข้ากระแสเลือด (เช่น ปากแห้ง ลิ้นแดง) เลือดร้อนและออกนอกระบบ (เช่น ตกเลือด จ้ำเลือด อาเจียนเป็นเลือด เลือดกำเดาไหล) มีฤทธิ์เสริมยินและธาตุน้ำ รักษาโรคที่เสียธาตุน้ำ (ร้อนใน กระหายน้ำ คอแห้ง)⁶

โกรฐขี้แมวหนึ่งเหล้า มีรสอมหวาน อุ่นเล็กน้อย มีฤทธิ์บำรุงเลือด เสริมยิน รักษาโรคที่เลือดพร่อง (ซีดเหลือง วิงเวียน นอนไม่หลับ ประจำเดือนไม่ปกติ ตกเลือด) ยินของไตพร่อง (เหงื่อออกตอนหลับ ผื่นเปียก กระหายน้ำ) และมีฤทธิ์บำรุงธาตุน้ำและไขกระดูก รักษาโรคที่ธาตุน้ำและเลือดของตับและไตพร่อง (เอวและเข่าปวดเมื่อยอ่อนแรง วิงเวียน หูอื้อ หนาวและผมหงอกก่อนวัย)^{3,6}

โกรฐขี้แมวถ่าน จะช่วยให้ตัวยาเข้าสู่ระบบเลือด มีฤทธิ์ทำให้เลือดเย็นและห้ามเลือด เหมาะสำหรับผู้ป่วยที่มีอาการอาเจียนเป็นเลือด เลือดกำเดาไหล ปัสสาวะมีเลือดปน และประจำเดือนมาผิดปกติ³

โกรฐขี้แมวหนึ่งเหล้าถ่าน มีฤทธิ์บำรุงเลือดและห้ามเลือดเป็นหลัก เหมาะสำหรับสตรีที่ประจำเดือนมาผิดปกติ³

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ขนาด 9-15 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

ควรระมัดระวังในการใช้ในผู้ป่วยที่มีภาวะกระเพาะและลำไส้แปรปรวน ถ่ายเหลว การรับประทาน โกลูซีแมวในปริมาณสูง อาจทำให้ผู้ป่วยบางรายเกิดอาการปวดท้อง ท้องเสีย วิงเวียนศีรษะ อ่อนเพลีย และใจสั่น หากรับประทานยาไประยะหนึ่ง อาการดังกล่าวจะค่อย ๆ ลดลง (การแพทย์แผนจีน)⁶

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1 สารสกัดน้ำโกลูซีแมวมีฤทธิ์ยับยั้งการลดลงของคอร์ติโคสเตอโรน (corticosterone) ในซีรัมของกระต่ายเมื่อฉีดยาเดกซาเมทาโซน (dexamethasone) และป้องกันเนื้อต่อมหมวกไตฝ่อ นอกจากนี้ สารสกัดน้ำโกลูซีแมวยังมีฤทธิ์ชะลอความแก่และเสริมภูมิคุ้มกันในหนูขาว เพิ่มการไหลเวียนของเลือดไปเลี้ยงหัวใจ ในหนูถีบจักร และต้านเชื้อ *Staphylococcus aureus* หรือ *Escherichia coli* ในหลอดทดลอง^{6,7}

2 เมื่อให้ผู้ป่วยโรคไขข้ออักเสบรับประทานโกลูซีแมว ขนาด 60-90 กรัม พบว่ามีผลเพิ่มภูมิ ต้านทาน บรรเทาอาการปวด ลดบวม และแก้โรคผิวหนัง⁶

3. เมื่อนำโกลูซีแมวไปนึ่งกับเหล้า จะทำให้สารกลุ่มอิริโดไซด์ไกลโคไซด์ (iridoid glycosides) แยกตัวเป็นอิริโดไซด์และน้ำตาลเชิงซ้อน ซึ่งน้ำตาลเชิงซ้อนบางส่วนจะแยกตัวต่อไปเป็นน้ำตาลเชิงเดี่ยว ทำให้ปริมาณน้ำตาลเชิงเดี่ยวในโกลูซีแมวหนึ่งเหล้าสูงกว่าโกลูซีแมว 2 เท่า นอกจากนี้โกลูซีแมวหนึ่งเหล้าจะมี ปริมาณกรดอะมิโนลดลง แต่ปริมาณแร่ธาตุและสารสำคัญในสมุนไพรไม่แตกต่างกัน⁶ มีรายงานว่าเมื่อ รับประทานโกลูซีแมวหนึ่งเหล้า อาจทำให้เกิดอาการข้างเคียงเล็กน้อย เช่น ท้องเสีย ปวดท้อง วิงเวียนศีรษะ อ่อนเพลีย เป็นต้น แต่อาการดังกล่าวจะหายไปเมื่อรับประทานยาอย่างต่อเนื่อง⁸

4. สารสกัดน้ำในขนาด 25.0 ไมโครลิตร/มิลลิลิตร แสดงฤทธิ์ต้านเชื้อไวรัส hepatitis B ใน เซลล์เพาะเลี้ยง และสารสกัด 80% เมทานอลในขนาด 1.0 มิลลิกรัม/มิลลิลิตร สามารถปกป้องตับของ หนูขาวจากสารพิษ carbontetrachloride ได้⁹

5. สารสกัดน้ำ (สกัดโดยไม่ใช้ความร้อน) หรือสารสกัดเมทานอลเมื่อให้ทางกระเพาะอาหารหนู ขาวในขนาด 111.5 หรือ 200.0 มิลลิกรัม/กิโลกรัม แสดงฤทธิ์ลดน้ำตาลในเลือดในสัตว์ทดลองที่ถูกทำให้เป็น เบาหวานจาก streptozocin อย่างไรก็ดีตามสารสกัดน้ำที่สกัดโดยวิธีใช้ความร้อน เมื่อให้ทางปากหนูขาวที่ถูก ทำให้เป็นเบาหวานในขนาด 1.6-2.0 กรัม/กิโลกรัม ทุกวัน ติดต่อกันนาน 8 วัน ไม่แสดงฤทธิ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าสารสำคัญที่แสดงฤทธิ์ลดน้ำตาลในเลือดเป็นสารที่ไม่ทนความร้อน⁹

6. เมื่อให้สารสกัดน้ำทางกระเพาะอาหารหนูถีบจักรในขนาด 60 กรัม/กิโลกรัม วันละครั้ง ติดต่อกันนาน 3 วัน ไม่พบอาการผิดปกติใด ๆ และไม่มีสัตว์ทดลองตัวใดตาย และเมื่อให้สารสกัดดังกล่าวในขนาด 18 กรัม/กิโลกรัม วันละครั้ง ติดต่อกันนาน 45 วัน ไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของน้ำหนักตัวและเอนไซม์ของตับ เมื่อให้สารสกัด 90% เมทานอลทางกระเพาะอาหารหนูถีบจักรในขนาด 600.0 มิลลิกรัม/กิโลกรัม วันละครั้ง ติดต่อกันนาน 4 วัน ไม่พบอาการพิษใด ๆ และไม่ทำให้น้ำหนักตัวลดลง นอกจากนี้ยังพบว่าขนาดของสารสกัด 70% เมทานอลที่ทำให้หนูถีบจักรตายร้อยละ 50 (LD₅₀) เมื่อให้โดยการป้อนมีค่ามากกว่า 2.0 กรัม/กิโลกรัม⁹

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ชีรวัดณ์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณาธิการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เติม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
4. Ye DJ, Zhang SC, Huang WL, Pan SH, Gong QF, Chen Q. Processing of traditional Chinese medicine. 7th ed. Shanghai: Publishing House of Shanghai College of Traditional Chinese Medicine, 2001.
5. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
6. Hou JY. Radix Rehmanniae: di huang. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional Chinese medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.
7. มานพ เลิศสุทธิรักษ์, ผจจจิต เลิศสุทธิรักษ์ (คณะบรรณาธิการ). ยาสมุนไพรจีน. [เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตรยาและสมุนไพรจีน วันที่ 12-24 มิถุนายน 2547]. สถาบันการแพทย์ไทย-จีน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข. กรุงเทพมหานคร : ร้านพุ่มทอง, 2547.
8. Bensky D, Gamble A. Chinese herbal medicine: Materia medica, Revised edition. Washington: Eastland Press, 1993.
9. World Health Organization. WHO monographs on selected medicinal plants. Volume 3. Geneva: World Health Organization, 2002.

โกฐเขมา: Cangzhu (苍术)

โกฐเขมา หรือ ชั่งจู้ คือ เหง้าแห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Atractylodes lancea* (Thunb.) DC. หรือ *A. chinensis* (DC.) Koidz. วงศ์ Compositae¹

2 เซนติเมตร

1 เซนติเมตร

โกฐเขมา (Rhizoma Atractylodis)

ชื่อไทย: โกฐเขมา (กรุงเทพฯ)^{2,3}

ชื่อจีน: ชั่งจู้ (จินกลาง), ชั่งตุ๊ก (จินแต่จิว)¹

ชื่ออังกฤษ: Atractylodes Rhizome¹

ชื่อเครื่องยา: Rhizoma Atractylodis¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวเหง้าในฤดูใบไม้ผลิและฤดูใบไม้ร่วง แยกเอาดินและทรายออก ตากแดดให้แห้ง แล้วตัดรากฝอยทิ้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

การเตรียมตัวยาร่วมใช้มี 3 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 โกฐเขมา เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ได้มาแช่น้ำสักครู่ ล้างน้ำให้สะอาด ใส่ภาชนะปิดฝาไว้เพื่อให้อ่อนนุ่ม หั่นเป็นแว่นหนา ๆ และนำไปทำให้แห้ง^{1,4}

วิธีที่ 2 โกฐเขมาผัดรำข้าวสาลี เตรียมโดยนำรำข้าวสาลีใส่ลงในภาชนะที่เหมาะสม ให้ความร้อนโดยใช้ระดับไฟปานกลางจนกระทั่งมีควันออกมา ใส่ตัวยากที่ได้จากวิธีที่ 1 ลงไป คนอย่างรวดเร็วจนกระทั่งผิวของตัวยากเป็นสีเหลืองเข้ม นำออกจากเตา แล้วร่อนเอารำข้าวสาลีออก ตั่งทิ้งไว้ให้เย็น⁴

วิธีที่ 3 โกฎูเขมาผัดเกรียม เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่กระทะ ผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งผิวนอกของตัวยามีสีน้ำตาลไหม้ พรมน้ำเล็กน้อย แล้วผัดต่อโดยใช้ไฟอ่อน ๆ ผัดจนตัวยาแห้ง นำออกจากเตา ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น แล้วร่อนเอาเศษเล็ก ๆ ออก⁴

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ต้องมีคุณสมบัติแข็งและเหนียว หน้าตัดมีจุดสีแดงจำนวนมาก (สีแดงเหมือนสารซินนาบาร์ cinnabar) มีกลิ่นหอมมาก⁷

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

โกฎูเขมา รสเผ็ดขม อุ่น มีฤทธิ์ขับความชื้น เสริมระบบการย่อยอาหาร สรรพคุณแก้ความชื้น กระทบส่วนกลาง (จุกเสียด อืดอืดลิ้นปี่ อาเจียน เบื่ออาหาร ท้องเสียด) และมีฤทธิ์ขับลมและความชื้น แก้ปวดข้อและกล้ามเนื้อ บรรเทาอาการไข้หวัดจากลมเย็นหรือความชื้น (จับไข้ หนาว ๆ ร้อน ๆ ปวดศีรษะ ปวดเมื่อยตัว)^{1,6}

โกฎูเขมาผัดรำข้าวสาลี รสเผ็ดจะลดลง แต่คุณสมบัติแห้งจะนุ่มนวลขึ้น และมีกลิ่นหอม เพิ่มฤทธิ์ช่วยให้การทำงานของม้ามและกระเพาะอาหารดีขึ้น ใช้รักษาอาการของม้ามและกระเพาะอาหารทำงานไม่สัมพันธ์กัน (กระเพาะอาหารทำหน้าที่ย่อยอาหารจนได้สารจำเป็น ส่วนม้ามทำหน้าที่ลำเลียงสารจำเป็นนี้ไปใช้ทั่วร่างกาย) แก้เสมหะเหนียวเหนืด แก้ท้องอืด แก้ตาบอดกลางคืน⁴

โกฎูเขมาผัดเกรียม รสเผ็ดและคุณสมบัติแห้งจะลดลงมาก มีฤทธิ์ช่วยให้การทำงานของลำไส้แข็งแรง แก้ท้องเสียเป็นหลัก ใช้รักษาอาการท้องเสียเนื่องจากม้ามพร่อง โรคมืดเรื้อรัง⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

โกฎูเขมา มีกลิ่นหอม รสร้อน ใช้เป็นยาบำรุงธาตุ แก้โรคเข้าข้อ แก้โรคในปาก เป็นยาเจริญอาหาร ยาขับปัสสาวะ แก้โรคในปากในคอ ระงับอาการหอบ แก้หวัดคัดจมูก แก้ไข้ แก้เหงื่อออกมาก และแก้ไข้รากสาดเรื้อรัง⁶

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ขนาด 3-9 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. สารสกัดน้ำมีฤทธิ์กระตุ้นระบบภูมิคุ้มกันในหนูที่ทำให้ติดเชื้อ *Candida albicans* ทำให้หนูมีชีวิตรอดมากขึ้น และสารสกัดดังกล่าวมีฤทธิ์ทำให้อาหารอยู่ในกระเพาะนานขึ้น^{7,8}

2. สาร β -eudesmol มีฤทธิ์ต้านปวดในหนูทดลอง และพบว่า มีผลต่อกล้ามเนื้อของหนูที่เป็นเบาหวานมากกว่าหนูปกติ^{9,10}

3. จากการศึกษาพิษเฉียบพลันในหนูถีบจักรของสารสกัด 50% แอลกอฮอล์จากเหง้าโกลูเซมา พบว่าค่า LD₅₀ มีค่ามากกว่า 10 กรัม/กิโลกรัม เมื่อให้โดยการป้อนหรือฉีดเข้าใต้ผิวหนัง¹¹ น้ำมันหอมระเหยเป็นพิษต่อหนูถีบจักรเมื่อฉีดเข้าใต้ผิวหนัง¹² ขนาดของสารสกัดด้วยน้ำร้อนที่ทำให้หนูถีบจักรหรือหนูขาวตายครึ่งหนึ่งของจำนวนทั้งหมดมีค่าเท่ากับ 15 กรัม/กิโลกรัม เมื่อให้กิน¹³

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ชีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณนิเทศ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. ชยันต์ พิเชียรสุนทร, แม้นมาส ชวลิต, วิเชียร จีรวงศ์. คอติบายตำราพระโอสถพระนารายณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2548.
4. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
5. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
6. เย็นจิตร เตชะดำรงสิน. การพัฒนาสมุนไพรแบบบูรณาการ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพยาบาล องค์การทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2550.
7. Inagaki N, Komatsu Y, Sasaki H, Kiyohara H, Yamada H, Ishibashi H, Tansho S, Yamaguchi H, Abe S. Acidic polysaccharides from rhizomes of *Atractylodes lancea* as protective principle in Candida-Infected mice. *Planta Med* 2001; 67(5): 428-31.
8. Nakai Y, Kido T, Hashimoto K, Kase Y, Sakakibara I, Higuchi M, Sasaki H. Effect of the rhizomes of *Atractylodes lancea* and its constituents on the delay of gastric emptying. *J Ethnopharmacol* 2003; 84(1): 51-5.
9. Kimura M, Diwan PV, Yanagi S, Kon-No Y, Nojima H, Kimura I. Potentiating effect of β -eudesmol-related cyclohexylidene derivatives on succinylcholine-induced neuromuscular block in isolated phrenic nerve-diaphragm muscles of normal and alloxan-diabetic mice. *Biol Pharm Bull* 1995; 18(3): 407-10.
10. Kimura M, Kimura I, Moroi M, Tanaka K, Nojima H, Uwano T. Different modes of potentiation by beta-eudesmol, a main compound from *Atractylodes lancea*, depending on neuromuscular blocking actions of p-phenylene-polymethylene bis-ammonium derivatives in isolated phrenic nerve-diaphragm muscles of normal and alloxan-diabetic mice. *Jpn J Pharmacol* 1992; 60(1): 19-24.
11. มงคล โมกษะสมิต, กมล สวัสดิ์มงคล, ประยุทธ์ สาตราวาหะ. การศึกษาพิษของสมุนไพรไทย. ใน: ปราณี ชาลิตดำรง, ทรงพล ชิวะพัฒน์, เอมมณัส อุตตวิชัย (คณะบรรณนิเทศ). ประมวลผลงานวิจัยด้านพิษวิทยาของสถาบันวิจัยสมุนไพร เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2546.
12. Kim S. The pharmacological action of the essential oils from *Atractylis ovata* Thunb. *Acta Med Keijo* 1928; 11:83-104.
13. Aburada M, Takeda S, Ito E, Nakamura M, Hosoya E. Protective effects of jumentaihoto, dried decoction of 10 Chinese herbs mixture, upon the adverse effects of mitomycin C in mice. *J Pharmacobio Dyn* 1983; 6(12): 1000-4.

โกฐจุฬาลำพา: Qinghao (青蒿)

โกฐจุฬาลำพา หรือ ชิงเฮา คือ ส่วนเหนือดินแห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Artemisia annua* L. วงศ์ Compositae¹

โกฐจุฬาลำพา (Herba Artemisiae Annuae)

ชื่อไทย: โกฐจุฬาลำพา (ภาคกลาง)^{2,3}

ชื่อจีน: ชิงเฮา (จีนกลาง), แซเฮา (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Sweet Wormwood Herb¹

ชื่อเครื่องยา: Herba Artemisiae Annuae¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวส่วนเหนือดินในระยะออกดอก คัดแยกเอาลำต้นแก่ทิ้ง ทำให้แห้งในที่ร่ม เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

นำสมุนไพรสดมาพรมน้ำที่ไว้สักครู่ เพื่อให้อ่อนนุ่ม หั่นเป็นท่อน ๆ ขนาดพอเหมาะ และนำไปตากแห้ง¹

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ต้องมีสีเขียว มีปริมาณใบมาก กลิ่นหอมจุน⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

โกฐจุฬาลำพา รสเผ็ดขม เย็น มีฤทธิ์ระบายความร้อนพร่อง (ร้อนใน) ใช้แก้ไข้จากยีนถูกระทบ

(ร้อนตอนกลางคืน ช่วงเช้าไ้ลด ไ้เชื่องซึม) แก้ไ้เรื้อรังเนืองจากยิหนพร่อง (ตัวร้อน ไ้เรื้อรัง ผอมแห้ง มีไ้ตอนบ่าย) แก้ไ้จากกระทบความร้อนอบอ้าวระอุ (ปวดศีรษะ ตัวร้อน คอแห้ง) และแก้ไ้มาลาเรีย⁵

สรรพคุณตามตำราการแพทยแผนไทย:

โกลจุฟาล่าพา รสขุม หอม ร้อน ไ้แก้ไ้เจริย (ไ้จับวันวัน เป็นไ้จับสันประภทหนึ่ง) แก้ไ้เพื่อเสมหะ แก้ไ้หืด แก้ไ้เอ เป็นยาขับเหงื่อ⁵

ขนาดที่ไ้และวิธีไ้:

การแพทยแผนจีน ไ้ขนาด 6-12 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. สาร artemisinin และอนุพันธ์ จะถูกเปลี่ยนแปลงในร่างกายเป็น dihydro-artemisinin ที่มีฤทธิ์ต้านเชื้อมาลาเรีย โดยออกฤทธิ์ฆ่าเชื้อมาลาเรียในระยะที่เป็น blood schizont สารกลุ่มนี้ออกฤทธิ์ต่อเชื้อ *Plasmodium* ทุก species ทั้งที่ดื้อและไม่ดื้อต่อยาคลอโรควิน⁶ สารสกัดต้นโกลจุฟาล่าพาด้วยแอลกอฮอล์มีพิษต่อหนูถีบจักรเมื่อฉีดเข้าทางช่องท้องหนูถีบจักรในขนาด 400 มิลลิกรัม/กิโลกรัม⁷

ในปัจจุบันสารกลุ่มนี้ได้มีการศึกษาอย่างกว้างขวาง ทั้งในสัตว์ทดลองและการทดลองทางคลินิก ทั้งสี่ระยะ จนได้รับการอนุมัติจากองค์การอาหารและยาของหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยให้ใช้รักษาโรคมาลาเรียที่เกิดจากเชื้อ *Plasmodium falciparum* ที่ดื้อต่อยาคลอโรควิน ซึ่งพบมากในประเทศไทย⁶

2. มีรายงานการศึกษาพิษเฉียบพลันของสารสกัดหยาบจากต้นโกลจุฟาล่าพาในหนูถีบจักร เมื่อให้สารทางช่องท้องหรือให้ทางปาก พบว่าค่า LD₅₀ มากกว่า 5 กรัม/กิโลกรัม เมื่อให้ทางปาก และ 0.8485 กรัม/กิโลกรัม เมื่อให้ทางช่องท้อง ในหนูถีบจักรทั้งสองเพศ⁶

การให้ artemether ฉีดเข้ากล้ามเนื้อ ที่ความเข้มข้น 25 มิลลิกรัม/กิโลกรัม/วัน ในหนูขาว ทำให้พยาธิสภาพต่อ brainstem โดยพบว่า auditory nuclei ถูกทำลาย⁶

มีการศึกษา teratogenic effect ในหนู เมื่อให้ artemisinin ในขนาด 1/200-1/400 ของค่า LD₅₀ โดยให้หลัง gestation 6 วัน พบว่ายานี้ทำให้เกิด foetal resorption⁶

แต่เมื่อนำมาใช้กับคน มีรายงานการเกิดอาการข้างเคียงน้อยมาก และเป็นอาการข้างเคียงที่ไม่รุนแรง อาการที่พบคือ มีไ้ คลื่นไส้ อาการที่พบน้อยคือ เม็ดเลือดแดงลดลง มีการเปลี่ยนแปลงของคลื่นไฟฟ้าหัวใจ (EKG) คือ หัวใจเต้นช้าลง⁶

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.

2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณารักษะ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. ชยันต์ พิเชียรสุนทร, แม้นมาศ ขวลิขิต, วิเชียร จีรวงศ์. คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2548.
4. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyaoyin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
5. เย็นจิตร เตชะดำรงสิน. การพัฒนาสมุนไพรแบบบูรณาการ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพยาบาล องค์การทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2550.
6. บพิตร กลองกัลยา, นงลักษณ์ สุขวาณิชย์ศิลป์. รายงานผลการศึกษาโครงการการประเมินประสิทธิภาพและความปลอดภัยของยาจากสมุนไพร. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส อาร์ ฟรินดิง แมสโปรดักส์ จำกัด, 2544.
7. Fransworth NR, Henry LK, Svoboda GH, Blomster RN, Yates MJ, Euler KL. Biological and phytochemical evaluation of plants. I. Biological test procedures and results from 200 accessions. Lloydia 1966; 29: 101-22.

โกฐเชียง: Danggui (当归)

โกฐเชียง หรือ ตังกวย คือ รากแห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Angelica sinensis* (Oliv.) Diels วงศ์ Umbelliferae¹

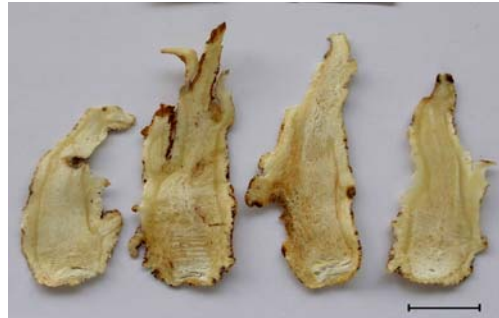
ตังกวยจีน (Radix Angelicae Sinensis)

โกฐเชียง หรือ ตังกวยเหวย (Radix Angelicae Sinensis)

ตังกวยโถว (Radix Angelicae Sinensis)

2 เซนติเมตร

ชื่อไทย: โกฐเชียง (ภาคกลาง)²⁻⁴

ชื่อจีน: ตังกวย (จิ้นกลาง, จิ้นแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Chinese Angelica¹

ชื่อเครื่องยา: Radix Angelicae Sinensis¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวรากปลายฤดูใบไม้ร่วง แยกเอารากแขนงและดินออก ทำให้แห้งหมาด ๆ มัดเป็นมัดเล็ก ๆ วางไว้บนชั้น แล้วรวมมัดให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้:

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้มี 7 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 ตังกุย (ทั้งราก หรือ ทุกส่วน) เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ได้ มาล้างน้ำให้สะอาด ใส่ภาชนะปิดฝาไว้เพื่อให้อ่อนนุ่ม ผานเป็นแผ่นบาง ๆ และนำไปทำให้แห้งโดยใช้อุณหภูมิต่ำ¹⁻⁵

วิธีที่ 2 ตังกุยโถว (ส่วนหัว หรือ ส่วนทั้งอวบสั้นที่อยู่ตอนบนสุด) เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ได้ มาล้างน้ำให้สะอาด ใส่ภาชนะปิดฝาไว้เพื่อให้อ่อนนุ่ม แล้วตัดเอาเฉพาะส่วนหัวมาผานเป็นแผ่นบาง ๆ ประมาณ 4-6 แผ่น ต่อหัว (หรืออาจผานตามยาวเป็นแผ่นบาง ๆ) นำไปทำให้แห้งโดยใช้อุณหภูมิต่ำ⁵

วิธีที่ 3 ตังกุยเขิน หรืออาจเรียกว่า ตังกุย (ส่วนรากแก้วหลัก) เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ได้ มาล้างน้ำให้สะอาด ใส่ภาชนะปิดฝาไว้เพื่อให้อ่อนนุ่ม ปอกเอาเปลือกรากทิ้ง เอาเฉพาะส่วนรากแก้วหลัก นำมาผานเป็นแผ่นบาง ๆ นำไปทำให้แห้งโดยใช้อุณหภูมิต่ำ⁵

วิธีที่ 4 โกลฐเชียง หรือ ตังกุยเหวย (ส่วนหาง หรือ ส่วนรากฝอย) เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ได้ มาล้างน้ำให้สะอาด ใส่ภาชนะปิดฝาไว้เพื่อให้อ่อนนุ่ม แยกเอาเฉพาะส่วนรากฝอย ผานเป็นแผ่น และนำไปทำให้แห้งโดยใช้อุณหภูมิต่ำ⁵

วิธีที่ 5 ตังกุยผัดเหล้า เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 3 ใส่ในภาชนะที่เหมาะสม เดิมเหล้าเหลืองปริมาณพอเหมาะ แล้วคลุกเคล้าให้เข้ากัน จนกระทั่งเหล้าแทรกซึมเข้าไปในเนื้อตัวยา จากนั้นนำไปผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งตัวยามีสีเหลืองเข้ม นำออกจากเตา ตากให้แห้งในที่ร่ม (ใช้เหล้าเหลือง 10 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)⁵

วิธีที่ 6 ตังกุยผัดดิน (เป็นดินที่อยู่ในเตาเผาไฟเป็นระยะเวลานานมาก มักมีฤทธิ์เป็นต่างอ่อน คนจีนเรียกดินชนิดนี้ว่า ผูลงกาน) เตรียมโดยนำดินใส่ในภาชนะที่เหมาะสม ผัดจนกระทั่งดินร้อน ใส่ตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 3 ลงไป ผัดจนกระทั่งดินเกาะติดตัวยาจนทั่ว นำออกจากเตา ร่อนเอาดินออก นำตัวยาที่ได้ไปวางแผ่ออก ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น (ใช้ดินฟูหลงกาน 30 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)⁵

วิธีที่ 7 ตังกุยถ่าน เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 3 ใส่กระทะ ผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งผิวของตัวยามีสีดำจาง ๆ นำออกจากเตา ตากให้แห้งในที่ร่ม⁵

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ผิววนอกต้องมีสีน้ำตาลเหลือง ชุ่มชื้นเป็นมัน ด้านหน้าตัดสีขาวอมเหลือง และมีกลิ่นหอมกรุ่น⁶

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

ตังกุย มีรสเผ็ดอมหวาน อุ่น มีฤทธิ์บำรุงเลือด ทำให้เลือดหมุนเวียน รักษาโรคที่เลือดในระบบ

หัวใจและตับพร่อง (มีอาการหน้าซีดเหลือง วิงเวียน ใจสั่น) การไหลเวียนของเลือดติดขัด (มีอาการประจำเดือนไม่ปกติ ปวดประจำเดือน ประจำเดือนไม่มา) เลือดพร่องต่าง ๆ เช่น การไหลเวียนของเลือดติดขัดและมีความเย็นจับ (มีอาการเลือดคั่ง ฟกช้ำ ช้ำใน ปวดไขข้อ ไขข้ออักเสบ) ให้ความชุ่มชื้นกับลำไส้ (ลำไส้แห้ง ร้อน ท้องผูก) และมีฤทธิ์ระงับปวด รักษาโรคแผลฝีหนอง ลดอาการบวม แก้ปวด เป็นต้น⁷

นอกจากนี้แพทย์แผนจีนนิยมใช้ในตำรับยาเกี่ยวกับโรคทางนรีเวช เช่น ใช้เป็นยาขับระดู แก้กฐิตซัน ขับรกและแก้ไข้ในเรือนไฟ ยาเกี่ยวกับอาการเลือดออกทุกชนิด แก้วหัวดี แก้วท้องซัน ท้องเฟ้อ ตกมูกเลือด⁴

ตั้งกุกยโถว มีสรรพคุณบำรุงเลือด⁴

โกฐเชียง หรือ ตั้งกุกยเหวย มีสรรพคุณช่วยให้การไหลเวียนของเลือดไม่ติดขัด⁴

ตั้งกุกยผัดเหล้า จะช่วยเพิ่มฤทธิ์การไหลเวียนของเลือดดีขึ้น เหมาะสำหรับผู้ป่วยที่มีอาการเลือดพร่อง เลือดไหลเวียนไม่สะดวก สตรีประจำเดือนไม่ปกติ โรคปวดไขข้อ และไขข้ออักเสบ⁷

ตั้งกุกยผัดดิน (ดินผู้หลงกาน) จะช่วยให้ตัวยาสู่ลมได้ดีขึ้นโดยมีฤทธิ์บำรุงเลือด เหมาะสำหรับผู้ป่วยที่มีอาการเลือดพร่องถ่ายเหลว ปวดท้อง⁵

ตั้งกุกยถ่าน มีฤทธิ์ห้ามเลือดและบำรุงเลือด เหมาะสำหรับผู้ป่วยที่มีอาการตกเลือดจากมดลูก และสตรีประจำเดือนมาผิดปกติ⁵

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

โกฐเชียง (ส่วนรากฝอย) มีกลิ่นหอม รสหวานขม สรรพคุณแก้ไข้ แก้อะอึก แก้ไอ แก้เสียด แหวงสองราวข้าง⁸

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ขนาด 6-12 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

สตรีมีครรภ์หรือให้นมบุตร หรือผู้ที่ระบบขับถ่ายไม่ดี ท้องเสียบ่อย ร้อนใน อาเจียนเป็นเลือด ไม่ควรรับประทาน⁹

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. สารสกัดน้ำมีฤทธิ์ยับยั้งการรวมตัวของเกล็ดเลือดและการปล่อยสาร serotonin ในหนูขาว¹⁰ เมื่อฉีดสารสกัดน้ำเข้าหลอดเลือดดำสุนัขในขนาดเทียบเท่าผงยา 10 กรัม/กิโลกรัม พบว่ามีฤทธิ์กระตุ้นการหดตัวของกล้ามเนื้อเรียบกระเพาะปัสสาวะ ลำไส้และมดลูก เมื่อฉีดสารสกัดน้ำและสารสกัดแอลกอฮอล์

เข้าหลอดเลือดดำแมว หนูขาว และกระต่าย พบว่ามีฤทธิ์เพิ่มการหดตัวของกล้ามเนื้อเรียบของมดลูก นอกจากนี้ยังพบว่าสาร polysaccharides มีฤทธิ์ในการสร้างเม็ดเลือด¹¹

2. เมื่อให้สารสกัดน้ำครั้งละ 5 มิลลิลิตร วันละ 3 ครั้ง ติดต่อกันนาน 1 สัปดาห์ จะลดอาการปวดประจำเดือน และช่วยขับประจำเดือน จึงไม่ควรใช้กับผู้ป่วยที่ใช้ยาป้องกันเลือดแข็งตัว สารสกัดน้ำยังมีฤทธิ์กระตุ้นกล้ามเนื้อเรียบของมดลูกและลดความหนืดของเลือดในสตรี และเมื่อฉีดสารสกัดน้ำเข้าหลอดเลือดดำผู้ป่วยจำนวน 40 ราย ในขนาด 240 มิลลิลิตร/คน/วัน ติดต่อกันนาน 30 วัน ไม่ทำให้เกิดอาการผิดปกติใด ๆ¹¹

3. มีรายงานการวิจัยพบว่า โกลูเซียมช่วยยับยั้งการเจริญของเนื้องอกและเซลล์มะเร็ง ต้านการอักเสบ และรักษาโรคหอบหืด⁹

4. เมื่อฉีดสารสกัดเข้าหลอดเลือดดำหนูถีบจักร ขนาดสารสกัดเทียบเท่าผงยาที่ทำให้หนูถีบจักรตายร้อยละ 50 (LD₅₀) มีค่าเท่ากับ 100.6 กรัม/กิโลกรัม¹²

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณนิการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. ชยันต์ พิเชียรสุนทร, แม่นมาส ซวลิต, วิเชียร จีรวงศ์. คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2548.
4. เย็นจิตร์ เตชะดำรงสิน. การพัฒนาสมุนไพรแบบบูรณาการ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์ องค์การทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2550.
5. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
6. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
7. Ye DJ, Zhang SC, Huang WL, Pan SH, Gong QF, Chen Q. Processing of traditional Chinese medicine. 7th ed. Shanghai: Publishing House of Shanghai College of Traditional Chinese Medicine, 2001.
8. วุฒิ วุฒิธรรมเวช. คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิลป์สยามบรรณกิจภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด, 2547.
9. บริษัท หลักทรัพย์จัดการกองทุน กลีกรไทย จำกัด. มหัศจรรย์สมุนไพรจีน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด มหาชน, 2550.
10. Tang W, Eisenbrand G. Chinese drugs of plant origin. 1st ed. Berlin Heidelberg: Springer-Verlag, 1992.
11. World Health Organization. WHO monographs on selected medicinal plants. Vol.2. Geneva: World Health Organization, 2002.
12. Ru K, Jiang JM. Siwu tang. In: Xia M (ed.). Modern study of the medical formulae in traditional Chinese medicine. Vol.1. 1st ed. Beijing: Xue Yuan Press, 1997.

โกฐน้ำเต้า: Dahuang (大黄)

โกฐน้ำเต้า หรือ ตำหวง คือ รากและเหง้าแห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Rheum palmatum* L. หรือ *R. tanguticum* Maxim. ex Balf. หรือ *R. officinale* Baill. วงศ์ Polygonaceae¹

โกฐน้ำเต้า (Radix et Rhizoma Rhei)

ชื่อไทย: โกฐน้ำเต้า (ภาคกลาง)²

ชื่อจีน: ตำหวง (จีนกลาง), ตำฮั้ง (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Rhubarb¹

ชื่อเครื่องยา: Radix et Rhizoma Rhei¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวรากและเหง้าปลายฤดูใบไม้ร่วงเมื่อลำต้นและใบเหี่ยวหรือเก็บเกี่ยวในฤดูใบไม้ผลิถัดไป ก่อนแตกหน่อ แยกรากฝอยและเปลือกนอกทิ้ง นำสมุนไพรมาหั่นเป็นแว่นหรือเป็นท่อน ๆ ตากแดดให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในสถานที่ที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

การเตรียมตัวยาร่วมใช้มี 5 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 โกฐน้ำเต้า เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ได้มาแช่น้ำสักครู่ ล้างน้ำให้สะอาด ใส่ภาชนะปิดฝาไว้เพื่อให้อ่อนนุ่ม หั่นเป็นแว่นหนา ๆ หรือหั่นเป็นชิ้น ๆ และนำไปทำให้แห้ง^{1,3}

วิธีที่ 2 โกฐน้ำเต้าผัดเหล้า เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่ในภาชนะที่เหมาะสม เติมหเล้าเหล้าหรือเหล้าขาวปริมาณพอเหมาะ แล้วคลุกเคล้าให้เข้ากัน จากนั้นนำไปผัดโดยใช้ไฟอ่อน ๆ ผัด

จนกระทั่งตัวยาแห้งและมีสีเข้ม นำออกจากเตา ตากให้แห้งในที่ร่ม (ใช้เหล้าเหลืองหรือเหล้าขาว 10 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)^{1,3}

วิธีที่ 3 โกรฐน้ำเต้าผัดน้ำส้ม เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่ในภาชนะที่เหมาะสม เติมน้ำส้ม (ซึ่งได้มาจากการหมักกลั่นข้าว) ปริมาณพอเหมาะ แล้วคลุกเคล้าให้เข้ากัน จนกระทั่งน้ำส้มแทรกซึมเข้าไปในเนื้อตัวยา จากนั้นนำไปผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งตัวยาแห้ง นำออกจากเตา ตากให้แห้งในที่ร่ม (ใช้น้ำส้ม 15 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)^{1,3}

วิธีที่ 4 โกรฐน้ำเต้าถ่าน เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่กระทะ ผัดโดยใช้ไฟระดับแรง ผัดจนกระทั่งผิวนอกของตัวยามีสีดำเกรียมเล็กน้อย ภายในเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลเข้ม พรมน้ำเล็กน้อย นำออกจากเตา ตากให้แห้งในที่ร่ม^{1,3}

วิธีที่ 5 โกรฐน้ำเต้าแห้งเหล้า เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 มาคลุกเคล้าให้เข้ากันกับเหล้าเหลืองปริมาณพอเหมาะ หมักทิ้งไว้ประมาณ 1-2 ชั่วโมง จนกระทั่งเหล้าแทรกซึมเข้าไปในเนื้อตัวยา แล้วใส่ในภาชนะหนึ่งที่มีฝาปิดมิดชิด นึ่งประมาณ 24-32 ชั่วโมง จนกระทั่งมีสีดำทั้งด้านนอกและเนื้อในของตัวยา นำออกจากเตา และนำไปทำให้แห้ง (ใช้เหล้าเหลือง 30 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)^{1,3}

นอกจากการนึ่งเหล้าแล้ว โกรฐน้ำเต้ายังสามารถนึ่งโดยไม่ต้องใช้สารปรุงแต่ง เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 มาใส่ในภาชนะหนึ่งที่มีฝาปิดมิดชิด นึ่งจนกระทั่งตัวยาด้านนอกและเนื้อในมีสีดำ นำออกจากเตา และนำไปทำให้แห้ง^{1,3}

หมายเหตุ: เหล้าเหลืองผลิตจากข้าว ข้าวสาลี ข้าวโพด มีปริมาณแอลกอฮอล์ 15-20% และเจือปนด้วยน้ำ ไขมัน กรดอะมิโน และแร่ธาตุอื่น ๆ ส่วนเหล้าขาวผลิตจากข้าว ข้าวสาลี ไขมัน ฯลฯ โดยการกลั่นโดยมีปริมาณแอลกอฮอล์ 50-60% และเจือปนด้วยกรดอินทรีย์ ไขมัน ฯลฯ¹

คุณสมบัติของเหล้าร้อนแรง รสหวานเผ็ด สรรพคุณเพิ่มการไหลเวียนของเลือด ขับความเย็น ดับกลิ่นและรส ช่วยให้สารอินทรีย์บางอย่างละลายแตกตัวได้ดีขึ้น โดยทั่วไปเหล้าขาวใช้ในการเตรียมยาตอง เหล้าเหลืองมักใช้ในการเตรียมตัวยาพร้อมใช้¹

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ผิวนอกต้องมีสีน้ำตาลเหลือง มีน้ำหนัก มีคุณสมบัติแข็งและเหนียว มีลายเส้นและมีจุดลักษณะเหมือนดาวชัดเจน มีน้ำมัน มีกลิ่นหอมจรรูใจ รสขมแต่ไม่ฝาด เมื่อเคี้ยวจะมีลักษณะเหนียว⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทยแผนจีน:

โกฐน้ำเต้า รสขม เย็น มีฤทธิ์ระบาย ขับของเสียดก้าง สรรพคุณแก้ของเสียดก้างภายในกระเพาะอาหารและลำไส้ (ท้องผูกจากภาวะร้อน ตัวร้อนจัด) หยางของระบบม้ามไม่เพียงพอ มีของเสียดและความเย็นตกค้าง ทำให้ท้องผูก อาหารตกค้าง ปวดท้องน้อย ถ่ายไม่สะดวก และมีฤทธิ์ระบายความร้อน ขับพิษร้อน ขับพิษ ใช้ในผู้ป่วยที่มีระบบโลหิตร้อน (อาเจียนเป็นเลือด เลือดกำเดา ตาแดง คอบวม เหงือกบวม) ขับพิษร้อน แผลฝีหนองบวม นอกจากนี้ยังมีฤทธิ์ช่วยให้เลือดหมุนเวียน กระจายเลือดคั่ง ใช้แก้สตรีประจำเดือนไม่มาเนื่องจากมีเลือดคั่ง แก้กษัย ช้ำใน เลือดคั่ง ปวด บวม เป็นต้น¹

โกฐน้ำเต้าผัดเหล้า มีสรรพคุณขับพิษร้อนในเลือด โดยเฉพาะส่วนบนของร่างกาย (ตั้งแต่ลิ้นปี่ขึ้นไป) ได้แก่ ปอด หัวใจ¹

โกฐน้ำเต้าผัดน้ำส้ม มีสรรพคุณขับของเสียดก้างภายในกระเพาะอาหารและลำไส้¹

โกฐน้ำเต้าถ่าน มีสรรพคุณระบายความร้อนในระบบเลือด ช่วยให้เลือดหมุนเวียน และห้ามเลือด¹

โกฐน้ำเต้าแห้งเหล้า มีสรรพคุณระบายความร้อนและขับสารพิษ ช่วยลดฤทธิ์ถ่ายที่รุนแรงให้น้อยลง¹

สรรพคุณตามตำราการแพทยแผนไทย:

โกฐน้ำเต้า รสฝาดมัน สุขุม สรรพคุณ บำรุงธาตุ แก้อาการอาหารไม่ย่อย ระบายท้อง รู้ถ่ายรู้ปิดเอง แก้ท้องเสียด ขับลมในลำไส้ ขับปัสสาวะและอุจจาระให้เดินสะดวก แก้กตาเจ็บ แก้อริตติดวงทวาร เป็นยาระบายที่ดี ไม่มีฤทธิ์ระคายเคืองลำไส้ และยังช่วยสมานลำไส้ได้อีกด้วย¹

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทยแผนจีน ใช้ขนาด 3-30 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

เนื่องจากโกฐน้ำเต้ามีฤทธิ์ถ่ายรุนแรง ดังนั้นเวลาต้มให้ใส่ทีหลัง และหากนำไปนึ่งกับเหล้าจะทำให้ฤทธิ์ถ่ายน้อยลง แต่ช่วยปรับการหมุนเวียนของเลือดให้ดีขึ้น¹

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

การใช้โกฐน้ำเต้าเกินขนาดอาจทำให้เกิดอาการปวดเฉียบพลันและมวนเกร็งในลำไส้ใหญ่และอุจจาระเหลวเหมือนน้ำ ดังนั้นควรใช้โกฐน้ำเต้าเฉพาะเมื่อไม่สามารถแก้อาการท้องผูกได้ด้วยการปรับเปลี่ยนโภชนาการ หรือใช้ยาระบายชนิดเพิ่มกาก ในกรณีที่ใช้โกฐน้ำเต้าแล้วมีเลือดออกทางทวารหนัก หรือเมื่อใช้ในขนาดสูงแล้ว ลำไส้ยังไม่มีการเคลื่อนไหว อาจบ่งถึงภาวะรุนแรงที่อาจเกิดอันตรายได้ นอกจากนี้การใช้ติดต่อกันเป็นเวลานานเกินกว่าที่กำหนดอาจจะทำให้ลำไส้เกิดความเคยชินได้ และห้ามใช้โกฐน้ำเต้าในผู้ป่วยที่มีอาการปวดเกร็งหรือปวดเฉียบพลันในช่องท้อง ไตอักเสบ หรือมีอาการปวดท้อง คลื่นไส้อาเจียน

โดยไม่ทราบสาเหตุ⁶⁻⁸

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. สารสำคัญในโถงน้ำเต้าโดยเฉพาะสารเซนโนไซด์ (sennosides) และสารเรอินโนไซด์ (rheinosides) มีฤทธิ์เป็นยาถ่ายโดยออกฤทธิ์กระตุ้นการบีบตัวของลำไส้ใหญ่ ช่วยเร่งการขับกากอาหารออกจากลำไส้ใหญ่ และเพิ่มการซึมผ่านของของเหลวผ่านเยื่อเมือกลำไส้ใหญ่ ทำให้มีปริมาณน้ำในลำไส้ใหญ่มากขึ้น^{9,10} และแทนนินในโถงน้ำเต้ามีฤทธิ์ฝาดสมาน ทำให้หยุดถ่าย⁶

2. โถงน้ำเต้ามีสรรพคุณรักษาอาการท้องผูก เลือดออกในระบบทางเดินอาหารส่วนบนกระเพาะอาหารและลำไส้เล็กเสียบพลัน¹¹

3. เมื่อบ้อนสารสกัดโถงน้ำเต้าด้วย 70% เมทานอลให้หนูถีบจักร พบว่าขนาดที่ทำให้สัตว์ทดลองตายเป็นจำนวนครึ่งหนึ่งมีค่ามากกว่า 2.0 กรัม/กิโลกรัม¹² เมื่อคนรับประทานสารสกัดด้วยน้ำในขนาด 5 มิลลิกรัม ไม่พบพิษต่อตับ¹³ เมื่อบ้อนสารสกัดให้หนูถีบจักรหรือหนูขาวในขนาด 200 มิลลิกรัม/กิโลกรัม ไม่พบพิษ¹⁴

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ชีววัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณาคีการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
4. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
5. วุฒิ วุฒิชรรมเวช. คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรณกิจและการพิมพ์ จำกัด, 2547.
6. World Health Organization. WHO monograph on selected medicinal plants. Vol. 1. Geneva: World Health Organization, 1999.
7. Reynolds JEF (ed.). Martindale: The extra pharmacopoeia. 30th ed.. London: Pharmaceutical Press, 1993.
8. Blumenthal M, Busse WR, Goldberg A, Gruenwald J, Hall T, Riggins CW, Rister RS (eds.) The complete German Commission E monographs, Therapeutic guide to herbal medicine. Austin (TX): American Botanical Council, 1988.
9. Leng-Peschlow E. Dual effect of orally administered sennosides on large intestine transit and fluid absorption in the rat. J Pharm Pharmacol. 1986; 38: 606-10.
10. De Witte P. Metabolism and pharmacokinetics of anthranoids, Pharmacology. 1993; 47 (Suppl. 1): 86-97.
11. Li R, Wang BX. Radix et Rhizomarbe: da huang. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional Chinese medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.
12. Lee EB. Teratogenicity of the extracts of crude drugs. Korean J Pharmacog 1982; 13: 116-21.
13. Yang SH. Influence of Artemisia-Rheum-Gardeniae (A.R.G.) and Coptidis Rhizoma on neonatal jaundice in Chinese newborn infants-preliminary observations. Thesis-MS, College Trad Chinese Med 1982; 24 pp.
14. Brocq-Rousseau D. Rhubarb poisoning. Bull Acad Med 1941; 124: 605-11.

โกฐสอ: Baizhi (白芷)

โกฐสอ หรือ ไป่จื่อ คือ รากแห่งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Angelica dahurica* (Fisch.ex Hoffm.) Benth. et Hook. f. หรือ *A. dahurica* (Fisch.ex Hoffm.) Benth. et Hook. f. var. *formosana* (Boiss.) Shan et Yuan วงศ์ Umbelliferae¹

โกฐสอ (*Radix Angelicae Dahuricae*)

ชื่อไทย: โกฐสอ (ทั่วไป); โกฐสอจีน^{2,3}

ชื่อจีน: ไป่จื่อ (จินกลาง), เปะจี้ (จินแต่จิว)¹

ชื่ออังกฤษ: Dahurian Angelica Root¹

ชื่อเครื่องยา: *Radix Angelicae Dahuricae*¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวรากในฤดูร้อนถึงฤดูใบไม้ร่วงเมื่อใบเริ่มเปลี่ยนเป็นสีเหลือง แยกเอารากแขนง ดินและทรายออก ตากแดดหรือทำให้แห้งที่อุณหภูมิต่ำ เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

นำวัตถุดิบสมุนไพรที่ได้มาล้างน้ำให้สะอาด แล้วแช่น้ำนานประมาณ 1-2 ชั่วโมง นำออกมาผึ่งให้แห้งหมาด ๆ หั่นเป็นแว่นหนา ๆ และนำไปทำให้แห้ง^{1,4}

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ต้องมีสีขาว เนื้อแข็ง มีน้ำหนัก มีแป้งมาก มีกลิ่นหอม รสชาติเข้มข้น⁵

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

โกฐสอ รสเผ็ด อุณหภูมิขี้บเหนียว แก้อาการหวัดจากการกระทบลมเย็นภายนอก (ปวดศีรษะ คัดจมูก) มีฤทธิ์เปิดทวาร บรรเทาปวด แก้อาการปวดศีรษะ (โดยเฉพาะอาการปวดศีรษะด้านหน้า) ปวด ฟัน ลดอาการคัดจมูกจากไข้หวัดหรือโรคโพรงอากาศอักเสบ นอกจากนี้ยังมีฤทธิ์ลดบวม ขี้บหนอง แก้ พิษแผลฝีหนอง บวมเป็นพิษ^{1,6}

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

โกฐสอ มีกลิ่นหอม รสขมมัน มีสรรพคุณแก้ไข้ แก้ไข้ แก้ไอ บำรุงหัวใจ แก้เสมหะเป็นพิษ แก้ สะอึก แก้หลอดลมอักเสบ แก้ไข้จับสั่น⁶⁻⁸

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ขนาด 3-9 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. สาร byakangelicol และ imperatorin ที่แยกได้จากโกฐสอมีฤทธิ์ต้านการอักเสบในหนูทดลอง^{9,10} ส่วนสาร byakangelicol, byakangelicin, oxypeucedanin และ imperatorin มีฤทธิ์ ปกป้องตับจากสาร tacrine ในหลอดทดลอง¹¹
2. สาร angelicotoxin ที่แยกได้จากโกฐสอ เมื่อใช้ในปริมาณน้อยมีฤทธิ์กระตุ้นศูนย์การหายใจ และประสาทส่วนกลาง ทำให้อัตราการหายใจเร็วขึ้น ทำให้ความดันโลหิตสูงขึ้น และทำให้อาเจียน และ หากใช้ในปริมาณมากจะทำให้ช็อกและเกิดอัมพาต¹²
3. จากการศึกษาพิษเฉียบพลันในหนูถีบจักรของสารสกัด 50% แอลกอฮอล์จากเหง้าโกฐสอ พบว่าค่า LD₅₀ มีค่ามากกว่า 10 กรัม/กิโลกรัม เมื่อให้โดยการป้อนหรือฉีดเข้าใต้ผิวหนัง¹³

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณธิการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. ชยันต์ พิเชียรสุนทร, แม้นมาส ชวลิต, วิเชียร จีรวงศ์. คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2548.
4. Mei XH. Shiyong Zhongyao Paozhi Zhinan. 1st ed. Hubei: Hubei Science & Technology Publishing House, 2005.
5. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
6. เย็นจิตร เตชะดำรงสิน. การพัฒนาสมุนไพรแบบบูรณาการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์ องค์การทหารผ่านศึกใน พระบรมราชูปถัมภ์, 2550.

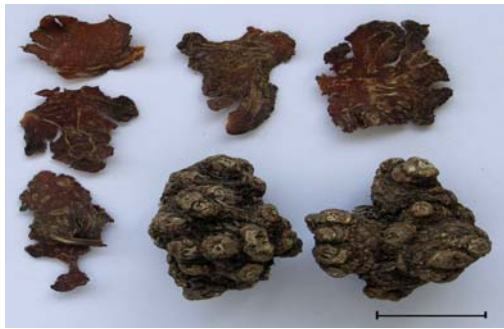

7. เส็งียม พงษ์บุญรอด. ไม้เทศ เมืองไทย. กรุงเทพมหานคร : เกษมบรรณกิจ, 2514.
8. วุฒิ วุฒิชธรรมเวช. คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรณภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด, 2547.
9. Lin CH, Chang CW, Wang CC, Chang MS, Yang LL. Byakangelicol, isolated from *Angelica dahurica*, inhibits both the activity and induction of cyclooxygenase-2 in human pulmonary epithelial cells. *J Pharm Pharmacol* 2002; 54(9): 1271-8.
10. Kang OH, Lee GH, Choi HJ, Park PS, Chae HS, Jeong SI, Kim YC, Sohn DH, Park H, Lee JH, Kwon DY. Ethyl acetate extract from *Angelica Dahuricae Radix* inhibits lipopolysaccharide-induced production of nitric oxide, prostaglandin E2 and tumor necrosis factor-alpha via mitogen-activated protein kinases and nuclear factor-kappa B in macrophages. *Pharmacol Res* 2007; 55(4): 263-70.
11. Oh H, Lee HS, Kim T, Chai KY, Chung HT, Kwon TO, Jun JY, Jeong OS, Kim YC, Yun YG. Furocoumarins from *Angelica dahurica* with hepatoprotective activity on tacrine-induced cytotoxicity in Hep G2 cells. *Planta Med* 2002; 68(5): 463-4.
12. Yeung HC. *Handbook of Chinese Herbs (Chinese Materia Medica)*. California: Los Angeles County, 1996.
13. มงคล โมกษะสมิต, กมล สวัสดิ์มงคล, ประยูรท สาตราวาหะ. การศึกษาพิษของสมุนไพรไทย. ใน: ปราณี่ ชาวลิตอักษร, ทรงพล ชิวะพัฒน์, เอम्मณัส อุตตวิชัย (คณะบรรณาธิการ). *ประมวลผลงานวิจัยด้านพิษวิทยาของสถาบันวิจัยสมุนไพร เล่ม 1*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2546.

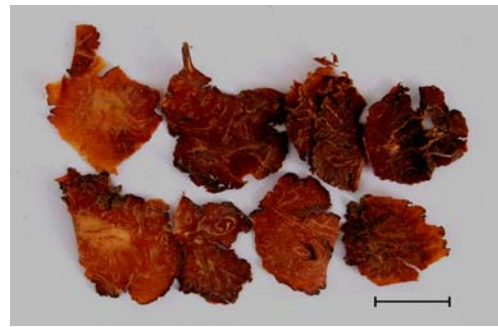

โกฐหัวบัว: Chuanxiong (川芎)

โกฐหัวบัว หรือ ชวนซุยง คือ เหง้าแห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Ligusticum chuanxiong* Hort. วงศ์ Umbelliferae¹

3 เซนติเมตร

2 เซนติเมตร

โกฐหัวบัว (Rhizoma Chuanxiong)

ชื่อไทย: โกฐหัวบัว (หัวไป)^{2,3}

ชื่อจีน: ชวนซุยง (จีนกลาง), ชวนเกียง (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Szechwan Lovage Rhizome¹

ชื่อเครื่องยา: Rhizoma Chuanxiong¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวเหง้าสดในฤดูร้อนเมื่อตาของลำต้นเริ่มเห็นเป็นตุ่มชัดเจนและมีสีม่วงอ่อน ๆ แยกลำต้น ใบ และดินออก นำไปตากในที่ร่มจนตัวยาแห้งประมาณร้อยละ 50 แล้วนำไปปิ้งไฟอ่อน ๆ จนกระทั่งแห้ง แยกเอารากฝอยทิ้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้:

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้มี 2 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 โกฐหัวบัว เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ได้ มาแช่น้ำลวกครู่ ล้างน้ำให้สะอาด ใส่ภาชนะปิดฝาไว้เพื่อให้อ่อนนุ่ม หั่นเป็นแว่นบาง ๆ และนำไปทำให้แห้ง^{1,4}

วิธีที่ 2 โกฐหัวบัวผัดเหล้า เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่ในภาชนะที่เหมาะสม เดิมเหล้า เหลืองปริมาณพอเหมาะ แล้วคลุกเคล้าให้เข้ากัน หมักไว้จนกระทั่งเหล้าแทรกซึมเข้าไปในตัวยา จากนั้น

นำไปผัดโดยใชไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งตัวยามีสีเหลืองอมน้ำตาล นำออกจากเตา ตากให้แห้งในที่ร่ม (ใช้เหล้าเหลือง 10 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)^{1,4}

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ต้องเป็นแวนขนาดใหญ่ อวบน้ำ เนื้อแข็ง มีกลิ่นหอมฉุน และมีน้ำมันมาก⁵

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

โกฐหัวบัว รสเฝ็ด อุณหภูมิช่วยการไหลเวียนของชีและเลือด รักษาอาการปวดจากเลือดคั่ง กระจายการตีบของเส้นเลือด (ประจำเดือนมาไม่เป็นปกติ ปวดประจำเดือน ชับน้ำคาวปลาหลังคลอด เจ็บชายโครง เจ็บบริเวณหัวใจ เจ็บหน้าอก เจ็บจากการฟกช้ำ ช้ำบวมจากฝีหนอง) และมีฤทธิ์ขับลม บรรเทาปวด รักษาอาการปวดศีรษะ อาการปวดจากการคั่งของชีและเลือด^{1,4}

โกฐหัวบัวผัดเหล้า จะช่วยนำตัวยาสู่ส่วนบนของร่างกาย มีฤทธิ์แรงในการระงับปวด ช่วยให้การไหลเวียนของเลือดและชีภายในร่างกายดีขึ้น โดยทั่วไปใช้รักษาอาการปวดศีรษะจากการคั่งของเลือด และโรคไมเกรน⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

โกฐหัวบัว มีกลิ่นหอม รสมัน สรรพคุณแก้ลมในกองริดสีดวง และกระจายลมทั้งปวง (หมายถึงลมที่คั่งอยู่ในลำไส้เป็นตอน ๆ ทำให้ผายหรือเรอออกมา) ยาไทยมักไม่ใช้โกฐหัวบัวเดี่ยว แต่มักใช้ร่วมกับยาอื่นในตำรับ³

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ขนาด 3-9 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. สารสกัดน้ำเมือให้ทางปากหนูขาวในขนาดเทียบเท่าผงยา 25-50 กรัม/กิโลกรัม มีฤทธิ์สงบประสาท และจะเห็นผลชัดเจนขึ้นในหนูถีบจักร สารสกัดมีฤทธิ์ลดระดับคอเลสเทอรอลในเลือด⁶ โกฐหัวบัวในขนาดต่ำ ๆ มีฤทธิ์กระตุ้นการบีบตัวของมดลูกของกระต่าย แต่เมือให้ในขนาดสูงจะยับยั้งการบีบตัวอย่างสมบูรณ์⁷

2. โกฐหัวบัวมีประสิทธิภาพในการยับยั้งการรวมตัวของเกล็ดเลือด⁸ บรรเทาอาการปวดหลังคลอด ช่วยให้การหรือเนื้อเยื่อของมดลูกที่ตายแล้วถูกขับออกมาได้ดี สารสกัดมีฤทธิ์เพิ่มการบีบตัวของมดลูก ทำให้ประจำเดือนมาเร็วขึ้น จึงไม่แนะนำให้ใช้ขณะมีอาการปวดประจำเดือน หรือโรคที่เกี่ยวกับการตกเลือดอื่น³

3. การศึกษาพิษเฉียบพลันโดยฉีดสารสกัดน้ำเข้าช่องท้องและกล้ามเนื้อหูฉัตร พบว่าขนาดของสารสกัดที่ทำให้หนูฉัตรตายร้อยละ 50 (LD_{50}) มีค่าเท่ากับ 65.86 และ 66.42 กรัม/กิโลกรัม ตามลำดับ⁹ กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุขได้ศึกษาพิษเฉียบพลันในหนูฉัตรของสารสกัด 50% แอลกอฮอล์จากเหง้าโกฐหัวบัว พบว่าค่า LD_{50} มีค่ามากกว่า 10 กรัม/กิโลกรัม เมื่อให้โดยการป้อนหรือฉีดเข้าใต้ผิวหนัง¹⁰

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ชัยนนต์ พิเชียรสุนทร, แม้นมาส ชวลิต, วิเชียร จีรวงศ์. คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2548.
3. เย็นจิตร์ เตชะดำรงสิน. การพัฒนาสมุนไพรแบบบูรณาการ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์ องค์การทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2550.
4. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
5. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
6. Huang KC. The pharmacology of Chinese herbs. 2nd ed. Boca Raton: CRC Press, 1993.
7. Bensky D, Gamble A. Chinese herbal medicine: Materia medica, Revised edition. Washington: Eastland Press, 1993.
8. Ye DJ, Zhang SC, Huang WL, Pan SH, Gong QF, Chen Q. Processing of traditional Chinese medicine. 7th ed. Shanghai: Publishing House of Shanghai College of Traditional Chinese Medicine, 2001.
9. Li R. Rhizoma Chuan Xiong. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.
10. มงคล โมกขะสมิต, กมล สวัสดิ์มงคล, ประยูรธ สาดราวาหะ. การศึกษาพิษของสมุนไพรไทย. ใน: ปราณี ชวลิตดำรง, ทรงพล ชีวะพัฒน์, เอมมณัส อุตตวิชัย (คณะบรรณาธิการ). ประมวลผลงานวิจัยด้านพิษวิทยาของสถาบันวิจัยสมุนไพร เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2546.

ขิง: Jiang (姜)

ขิง หรือ เจียง คือ เหง้าของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Zingiber officinale* (Willd.) Rosc. วงศ์ Zingiberaceae¹

ขิงสด (Rhizoma Zingiberis Recens)

ขิงแห้ง (Rhizoma Zingiberis)

ขิงปิ้ง (Rhizoma Zingiberis Preparatum)

ชื่อไทย: ขิง, ขิงแกลง, ขิงแดง (จันทบุรี); ขิงเผือก (เชียงใหม่); สะเอ (กระเหรี่ยงแม่ฮ่องสอน)²

ชื่อจีน: เจียง (จิ้นกลาง), เกียง (จิ้นแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Zingiber (Dried Ginger)¹

ชื่อเครื่องยา: Rhizoma Zingiberis¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวเหง้าในฤดูหนาวเมื่อใบเหี่ยวเฉา แยกเอาใบ รากฝอย ดินและทรายออก ตากแดดหรือทำให้แห้งที่อุณหภูมิต่ำ เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้:

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้มี 3 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 ขิงแห้ง เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรมาล้างน้ำให้สะอาด หมักไว้จนกระทั่งน้ำแทรกซึมเข้าไปในเนื้อตัวยา หั่นเป็นแว่นหนา ๆ หรือเป็นชิ้น ๆ นำไปตากให้แห้งในที่ร่ม^{1,3}

วิธีที่ 2 ขิงปิ้ง (ขิงคั่ว) เตรียมโดยนำทรายที่สะอาดใส่ในภาชนะที่เหมาะสม ให้ความร้อนที่อุณหภูมิสูง เติมตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ลงไป คนอย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งตัวยากรอบ ผิวด้านนอกเป็นสีน้ำตาลดำ นำออกจากเตา ตั้งทิ้งให้เย็น³

วิธีที่ 3 ขิงถ่าน เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่กระทะ นำไปผัดโดยใช้ไฟแรง ผัดจนกระทั่งผิวของตัวยาเปลี่ยนสีไหม้ เนื้อในเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลเข้ม พรมน้ำเล็กน้อย นำออกจากเตา ทิ้งไว้ให้เย็น³

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี จะต้องเป็นชิ้นใหญ่ สมบูรณ์ และอบหนา⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

ขิงสด รสเผ็ด อุ่น มีฤทธิ์ขับเหงื่อ กระตุ้นพิษ สรรพคุณแก้หวัดจากการกระทบความเย็น มีฤทธิ์ให้ความอบอุ่นแก่กระเพาะอาหาร แก้อาการคลื่นไส้ อาเจียนจากภาวะที่กระเพาะมีความเย็นสูง มีฤทธิ์ให้ความอบอุ่นแก่ปอด ระบายไอ แก้ไอจากการกระทบความเย็น¹

ขิงแห้ง รสเผ็ด ร้อน มีฤทธิ์เสริมความอบอุ่น ขับความเย็นและฟืนฟูหยางซี่ของม้ามและกระเพาะอาหาร สมานระบบกระเพาะอาหารทำให้ซึ่งลงต่ำ ระบายอาการคลื่นไส้ อาเจียน^{1,3}

ขิงปิ้ง รสเผ็ด อุ่น มีฤทธิ์ให้ความอบอุ่นแก่เส้นลมปราณ ห้ามเลือด ใช้รักษาอาการเย็นพร่องแล้ว อาเจียนเป็นเลือด ถ่ายเป็นเลือด ตกเลือดทั้งเฉียบพลันและเรื้อรัง นอกจากนี้ยังมีฤทธิ์ให้ความอบอุ่นแก่กระเพาะอาหาร แก้ปวด หยุดถ่าย^{1,3}

ขิงถ่าน รสขม อุ่น มีฤทธิ์ห้ามเลือดแรงกว่าขิงปิ้ง แต่ฤทธิ์ให้ความอบอุ่นแก่เส้นลมปราณอ่อนกว่า ขิงปิ้ง จึงใช้รักษาอาการเย็นพร่องแล้วทำให้เลือดออก เช่น เลือดออกมาก และเลือดออกชนิดเฉียบพลัน³

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

ขิงสด รสหวาน เผ็ดร้อน มีสรรพคุณแก้ปวดท้อง บำรุงธาตุ ขับลมในลำไส้ให้ผายออกและเร็ว^{5,6}

ขิงแห้ง รสหวาน เผ็ดร้อน สรรพคุณแก้ไข้ แก้ลม แก้จุกเสียด แก้เสมหะ บำรุงธาตุ แก้คลื่นเหียน อาเจียน^{5,6}

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ขนาด 3-9 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

การแพทย์แผนไทย ใช้เหง้าแก่ 5 กรัม ทูบพอแตก ผานเป็นแว่น ๆ ชงน้ำร้อน 1 ถ้วย ปิดฝาไว้ 5 นาที ใช้น้ำที่ชงได้ดื่มวันละ 3 ครั้งหลังอาหาร หรือใช้ผงชงแห้ง 0.6 กรัม ชงน้ำดื่มหลังอาหาร แก้วคลื่นใล้เอาเจียน แก้วจุกเสียด แน่นเฟื้อ ใช้เหง้าสดตำคั้นเอาน้ำผสมกับมะนาว เติมเกลือเล็กน้อย ใช้กวาดคอหรือจิบแก้อไอ ขับเสมหะ^{5,7,8}

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

น้ำขิงที่เข้มข้น จะออกฤทธิ์ตรงข้ามกัน ควรใช้ในปริมาณที่ไม่เข้มข้นเกินไป (การแพทย์แผนไทย)⁵

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. น้ำคั้นขิงสดมีฤทธิ์ต้านการอาเจียนได้ผลดี และน้ำคั้นในระดับความเข้มข้นต่ำ ๆ จะเพิ่มแรงบีบตัวของลำไส้หนูโดยไม่ทำให้ความตึงตัวของลำไส้เปลี่ยนแปลง แต่ในระดับความเข้มข้นสูง ๆ จะลดแรงบีบตัวและความตึงตัวของลำไส้อย่างชัดเจน รวมทั้งสามารถเพิ่มแรงบีบตัวของลำไส้เล็กสุนัข⁷ นอกจากนี้ น้ำคั้นขิงแก่งยังมีฤทธิ์ยับยั้งเชื้อราในช่องปาก⁹

2. เมื่อให้สารสกัด 50% แอลกอฮอล์ทางปากหนูถีบจักรในขนาด 25 มิลลิกรัม/กิโลกรัม เป็นเวลาติดต่อกัน 7 วัน พบว่ามีฤทธิ์กระตุ้นภูมิคุ้มกัน เมื่อให้ในขนาด 200 มิลลิกรัม/กิโลกรัม พบว่ามีฤทธิ์ระงับปวดได้อย่างมีนัยสำคัญ และเมื่อให้สารสกัดดังกล่าวทางปากกระต่ายในขนาด 500 มิลลิกรัม/กิโลกรัม พบว่ามีฤทธิ์ลดไขมันในเลือดและมีฤทธิ์ต้านการเกิดภาวะหลอดเลือดแข็ง สารสกัดอะซีโตนหรือ 50% แอลกอฮอล์ เมื่อให้แก่สุนัขทางปากในขนาด 25, 50, 100 และ 200 มิลลิกรัม/กิโลกรัม สามารถลดจำนวนครั้งของการอาเจียนที่เกิดจากยาต้านมะเร็งได้ ส่วนผลต่อการชะลอการเริ่มเกิดการอาเจียนครั้งแรกนั้น เฉพาะสารสกัดอะซีโตนขนาด 100 มิลลิกรัม/กิโลกรัม หรือสารสกัด 50% แอลกอฮอล์ขนาด 25, 50 และ 100 มิลลิกรัม/กิโลกรัม เท่านั้นที่สามารถชะลอการเริ่มเกิดการอาเจียนได้อย่างมีนัยสำคัญ¹⁰

3. ขิงสดมีสรรพคุณรักษาโรคไข้หวัดจากการกระทบลมเย็น แก้วคลื่นใล้เอาเจียน แก้วกระเพาะอาหารอักเสบเรื้อรัง แก้วท้องเสีย¹¹

4. ผงขิงในขนาด 940 มิลลิกรัม มีประสิทธิภาพในการป้องกันและลดอาการเมารถเมาเรือได้ดี เมื่อให้หญิงมีครรภ์รับประทานขิงผงบรรจุแคปซูลขนาด 1 กรัม นาน 4 วัน ให้ผลในการต้านการอาเจียนเนื่องจากตั้งครรภ์ และไม่พบอาการข้างเคียงแต่ประการใด⁸ นอกจากนี้ยังพบว่าขิงช่วยบรรเทาอาการปวดและลดการบวมของข้อ และยังทำให้การทำงานของข้อพื้นตัวดีขึ้นในผู้ป่วยโรคปวดข้อรูมาตอยด์ และผู้ป่วยที่มีอาการปวดหลังเรื้อรัง¹¹

5. การทดสอบความเป็นพิษพบว่า เมื่อฉีดน้ำคั้นขิงสดที่มีความเข้มข้น 20% เข้าหลอดเลือดดำหนูถีบจักร ขนาดที่ทำให้หนูถีบจักรตายร้อยละ 50 (LD₅₀) มีค่าเท่ากับ 1500 มิลลิกรัม/กิโลกรัม อาการ

พิษที่ทำให้สัตว์ตาย คือ ชักและหยุดหายใจ¹² เมื่อป้อนสารสกัด 80% แอลกอฮอล์ ขนาด 3 กรัม/กิโลกรัม จะทำให้เกิดอาการพิษในหนูถีบจักร¹³ การใช้สารสกัด 50% หรือ 90% แอลกอฮอล์ ฉีดเข้าช่องท้อง หนูถีบจักร ขนาดที่ทำให้สัตว์ทดลองตาย 50% เท่ากับ 178 และ 1,000 มิลลิกรัม/กิโลกรัม ตามลำดับ^{14,15} การฉีดสารสกัด 90% แอลกอฮอล์เข้าหลอดเลือดดำกระต่ายขนาด 2 มิลลิลิตร ทำให้กระต่ายตาย¹⁶ สารสกัดด้วยเอเทอร์เมื่อให้ผู้ใหญ่รับประทานมีอาการพิษเกิดขึ้นได้¹⁷

6. ยังไม่พบรายงานเกี่ยวกับการเกิดพิษจากการใช้ขิงแห้งเพียงอย่างเดียว และผลการศึกษาทางคลินิกในผู้ป่วยกลุ่มต่าง ๆ ไม่พบว่าขิงก่อให้เกิดอาการพิษแต่อย่างใด เมื่อให้สารสกัดขิงด้วยน้ำมันงา ในขนาดสูงถึง 1 กรัม/กิโลกรัม แก่หนูขาวที่ตั้งท้องในช่วงที่ตัวอ่อนมีการสร้างอวัยวะ ไม่พบพิษต่อตัวแม่ และตัวอ่อนในท้อง¹⁰

7. ขิงสดปิ้งมีสรรพคุณแก้คลื่นไส้อาเจียน แก้กระเพาะอาหารอักเสบเรื้อรัง แก้ท้องเสีย¹¹

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณานุกรม). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
4. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyaoyin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
5. วุฒิ วุฒิธรรมเวช. คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรณกิจและการพิมพ์ จำกัด, 2547.
6. ชยันต์ พิเชียรสุนทร, แม้นมาศ ชาลิต, วิเชียร จีรวงศ์. คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2548.
7. สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงสาธารณสุข. คู่มือการใช้สมุนไพร เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร : หจก. เอช-เอน การพิมพ์, 2527.
8. วันดี กฤษณพันธ์, เอมอร โสมนะพันธ์, เสาวณี สุริยาภรณ์. สมุนไพรในสวนครัว. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมดิคัล มีเดีย, 2541.
9. สร้อยศิริ ทวีบุรณ. ขิง. ใน: บพิตร กลางกลยา นงลักษณ์ สุขวานิชย์ศิลป์ (คณะบรรณานุกรม). รายงานผลการศึกษาโครงการ การประเมินประสิทธิภาพและความปลอดภัยของยาสมุนไพร. นนทบุรี : บริษัท เอส อาร์ พรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, 2544.
10. นงลักษณ์ สุขวานิชย์ศิลป์. ขิง. ใน: บพิตร กลางกลยา นงลักษณ์ สุขวานิชย์ศิลป์ (คณะบรรณานุกรม). รายงานผลการศึกษาโครงการ การประเมินประสิทธิภาพและความปลอดภัยของยาสมุนไพร. นนทบุรี : บริษัท เอส อาร์ พรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, 2544.
11. Zhao GB. Rhizoma Zingiberis Recens: sheng jiang. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.
12. สถาบันวิจัยสมุนไพร. เอกสารวิชาการสมุนไพร. นนทบุรี : กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, 2543.
13. Mascolo N, Jain R, Jain SC, Capasso F. Ethnopharmacologic investigation of ginger (*Zingiber officinale*). J Ethnopharmacol 1989; 27(1/2): 129-40.
14. Aswal BS, Bhakuni DS, Goel AK, Kar K, Mehrotra BN, Mukherjee KC. Screening of Indian plants for biological activity: Part X. Indian J Exp Biol 1984; 22(6): 312-32.
15. Woo WS, Lee EB, Han BH. Biological evaluation of Korean medicinal plants. III. Arch Pharm Res 1979; 2: 127-31.
16. Emig HM. The pharmacological action of ginger. J Amer Pharm Ass 1931; 20: 114-6.
17. Weber ML. A follow-up study of thirty-five cases of paralysis caused by adulterated Jamaica-ginger extract. Med Bull Vet Admin 1937; 13: 228-42.

คนที่สอ: Manjingzi (蔓荆子)

คนที่สอ หรือ ม่านจิงจื่อ คือ ผลสุกที่ทำให้แห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Vitex trifolia* L. var. *simplicifolia* Cham. หรือ *V. trifolia* L. วงศ์ Verbenaceae¹

0.5 เซนติเมตร

คนที่สอ (Fructus Viticis)

ชื่อไทย: คนทีสอ, ดินสอ (ภาคกลาง); คนทีสอขาว (ชลบุรี); คนทีสอ (สตูล); โคนดินสอ (จันทบุรี, ภาคกลาง); ดอกสมุทร, สีเลื้อน้อย (เชียงใหม่); ทิสอ, เทียนขาว (พิษณุโลก); ฝี่เลื้อ (เลย), ฝี่เลื้อน้อย (ภาคเหนือ); มูดเพ็ง (ตาก); ลีสอ (ประจวบคีรีขันธ์)²

ชื่อจีน: ม่านจิงจื่อ (จีนกลาง), หมั่งเก็งจี้ (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Shrub Chastetree Fruit¹

ชื่อเครื่องยา: Fructus Viticis¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวผลสุกในฤดูใบไม้ร่วง แยกสิ่งที่ปะปนทิ้ง ตากแดดให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็น และแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

การเตรียมตัวยาร่วมใช้มี 2 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 คนทีสอ เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ปราศจากสิ่งปนปลอมมาร่อนเอาเศษเล็ก ๆ ออก แล้วทุบให้แตกก่อนใช้^{1,3}

วิธีที่ 2 คนที่สอผัด เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่กระทะ นำไปผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งผิวด้านนอกสีเข้มขึ้น นำออกจากเตา ร่อนเอากากันผลและเยื่อบาง ๆ สีขาวออก ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น ทูบให้แตกก่อนใช้^{1,3}

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ผลต้องมีขนาดใหญ่ มีเนื้อมาก กลิ่นหอม และปราศจากสิ่งปนปลอม⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

คนที่สอ รสเผ็ด ขม เย็นเล็กน้อย มีฤทธิ์ผ่อนคลาย กระจายความร้อน ใช้แก้หวัดจากการกระทบลมร้อน ปวดศีรษะ อากาการผิดปกติต่าง ๆ จากศีรษะ และมีฤทธิ์ระบายความร้อนของศีรษะและตา ใช้แก้อาการตาแดง บวม ปวดตา ตาลาย น้ำตามาก¹

คนที่สอผัด จะทำให้รสเผ็ดของยาลดลง มีฤทธิ์ระบายความร้อนในระดับซี่ ระวังปวด ใช้รักษาอาการตาและหูสูญเสียความสามารถ โรคไมเกรน³

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

คนที่สอ รสเผ็ดร้อน สรรพคุณ แก้พยาธิ แก้ฟกบวม แก้เสมหะ แก้ลม แก้ริดสีดวงคอ⁵

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 5-9 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

- มีรายงานว่าสารสกัดน้ำมีฤทธิ์ฆ่าเชื้อจุลินทรีย์หลายชนิด เช่น *Staphylococcus aureus*, *Typhoid bacillus* ในหลอดทดลอง⁶
- สารสกัดน้ำ และสาร γ -aminobutyric acid ซึ่งแยกได้จากผลคนที่สอ แสดงฤทธิ์ลดความดันโลหิตในกระต่าย⁶
- เมื่อให้สารสกัด 70% เมทานอลทางปากหนูถีบจักรในขนาด 300, 500 มิลลิกรัม/กิโลกรัม พบว่าแสดงฤทธิ์ระงับปวด และสารสกัดเมทานอลขนาด 300, 500, 1000 มิลลิกรัม/กิโลกรัม แสดงฤทธิ์ต้านการอักเสบในหนูถีบจักรเมื่อให้โดยวิธีรับประทาน⁶

เอกสารอ้างอิง

- The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
- ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ชีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณนิการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
- Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.

-
4. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyaoyin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
 5. วุฒิ วุฒิธรรมเวช. คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรณภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด, 2547.
 6. Li CZ, Ma JK. Fructus Vitis: man jing zi. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional Chinese medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.

เจาก๊วย: Caoguo (草果)

เจาก๊วย หรือ เฉ่ากั้ว คือ ผลสุกที่ทำให้แห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Amomum tsaoko* Crevost et Lemaire วงศ์ Zingiberaceae¹

เจาก๊วย (Fructus Tsaoko)

ชื่อไทย: เจาก๊วย

ชื่อจีน: เฉ่ากั้ว (จีนกลาง), เฉ่ากั้ว (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Caoguo¹

ชื่อเครื่องยา: Fructus Tsaoko¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวผลสุกในฤดูใบไม้ร่วง คัดแยกสิ่งปะปนทั้ง ตากแดดหรือทำให้แห้งที่อุณหภูมิต่ำ เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้:

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้มี 2 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 เจาก๊วย เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรมาผัดในภาชนะที่เหมาะสมโดยใช้ไฟแรง ผัดจนกระทั่งผิวนอกมีสีเหลืองไหม้และพองตัว นำออกจากเตา แล้วตั้งทิ้งไว้ให้เย็น กะเทาะเอาเปลือกออก ใช้เฉพาะส่วนเนื้อใน ทูบให้แตกก่อนใช้^{2,3}

วิธีที่ 2 เจาก๊วยผัดน้ำขิง เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่ในภาชนะที่เหมาะสม เติมน้ำคั้นขิงสด ตั้งทิ้งไว้ให้น้ำขิงสดแทรกซึมเข้าเนื้อในตัวยา นำไปผัดโดยใช้ระดับไฟปานกลาง ผัดจนกระทั่งมีสี

เหล็องอมน้ำตาล นำออกจากเตา แล้วตั้งทิ้งไว้ให้เย็น พูบให้แตกก่อนใช้ (ใช้ซิงสด 10 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)^{2,3}

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยามีคุณภาพดี ผลต้องมีขนาดใหญ่ เนื้อมาก สีน้ำตาลแดง กลิ่นหอมฉุน⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

เฉากัวย รสเผ็ด อุ้่น มีฤทธิ์สลายความชื้น ขับความเย็น แก้ความเย็นกระทบกระเพาะอาหารและลำไส้ ทำให้ปวด จุกเสียด แน่นท้อง อาเจียน ท้องเสีย มีฤทธิ์ขับเสมหะ (ขับความเย็น สลายความชื้น) และแก้ไข้มาลาเรีย¹

เฉากัวยผัดน้ำซิง จะเพิ่มฤทธิ์ให้ความอบอุ่นแก่กระเพาะอาหารและระงับอาเจียน เหมาะสำหรับผู้ป่วยที่มีอาการปวดท้อง จุกเสียดแน่นท้อง อาเจียน³

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 3-6 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

- มีรายงานว่าผลเฉากัวยมีฤทธิ์ช่วยให้ลำไส้เล็กท่อนต้นแข็งแรง และช่วยลดกรดในกระเพาะอาหาร รวมทั้งมีฤทธิ์บรรเทาอาการไอด้วย สารสกัดน้ำช่วยบรรเทาอาการหดตัวอย่างแรงของกล้ามเนื้อลำไส้เล็กท่อนปลายที่เกิดจากสาร acetylcholine⁵
- น้ำมันหอมระเหยจากผลเฉากัวยมีฤทธิ์ต้านเชื้อรา โดยมีค่า MIC และ MFC ใกล้เคียงกัน นอกจากนี้น้ำมันดังกล่าวยังมีฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรียด้วย⁵
- การทดลองทางคลินิก พบว่าผลเฉากัวยเมื่อใช้เดี่ยวหรือใช้ผสมกับตัวยอื่นในตำรับมีสรรพคุณต้านเชื้อมาลาเรีย บรรเทาอาการถ่ายอุจจาระเป็นเลือด คลื่นไส้อาเจียนในสตรีมีครรภ์ แก้ท้องเสีย ภาวะไตล้มเหลวชนิดเรื้อรัง และตับอักเสบ⁵

เอกสารอ้างอิง

- The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.1. English Edition. Beijing: Chemical Industry Press, 2000.
- Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
- Lei GL, Dun BS. Zhongyao Paozhi Jishu Zhinan. 1st ed. Xi-an: World Library Publishing House, 2002.
- Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
- Deng JG, Wei SJ. Genuine and well-reputed medicinal materials in Guangxi. 1st ed. Beijing: Zhongguo Zhongyi Yao Publishing House, 2007.

ชะเอมเทศ: Gancao (甘草)

ชะเอมเทศ หรือ ก้านเผ่า คือ รากแห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Glycyrrhiza uralensis* Fischer หรือ *G. inflata* Bat. หรือ *G. glabra* L. วงศ์ Leguminosae-Papilionoideae¹

ชะเอมเทศ (Radix Glycyrrhizae)

ชะเอมเทศผัดน้ำผึ้ง (Radix Glycyrrhizae Preparata)

ชื่อไทย: ชะเอมจีน, ชะเอมเทศ, ชะเอมขาไก่ (ภาคกลาง)^{2,3}

ชื่อจีน: ก้านเผ่า (จีนกลาง), กำซ่า (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Licorice Root¹

ชื่อเครื่องยา: Radix Glycyrrhizae¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวรากและเหง้าในฤดูใบไม้ผลิและฤดูใบไม้ร่วง แยกเอารากแขนงออก ตากแดดให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้:

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้มี 2 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 ชะเอมเทศ เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ได้ มาล้างด้วยน้ำสะอาด ใส่ภาชนะปิดฝาไว้ เพื่อให้อ่อนนุ่ม ทุบเป็นแว่นหนา ๆ และนำไปทำให้แห้ง^{1,4,5}

วิธีที่ 2 ชะเอมเทศผัดน้ำผึ้ง เตรียมโดยนำน้ำผึ้งบริสุทธิ์มาเจือจางด้วยน้ำต้มในปริมาณที่เหมาะสม ใส่ตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 แล้วคลุกให้เข้ากัน หมักไว้สักครู่เพื่อให้น้ำผึ้งซึมเข้าในตัวยา จากนั้นนำไปผัดในกระทะโดยใช้ระดับไฟปานกลาง ผัดจนกระทั่งมีสีเหลืองเข้มและไม่เหนียวติดมือ นำออกจากเตา แล้วตั้งทิ้งไว้ให้เย็น (ใช้น้ำผึ้งบริสุทธิ์ 25 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)^{1,4,5}

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยามีคุณภาพดี ผิวนอกต้องมีสีน้ำตาลแดง มีคุณสมบัติแข็งและเหนียว ด้านหน้าตัดสีเขียวอมเหลือง มีแป้งมาก และมีรสหวาน⁶

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

ชะเอมเทศ รสอมหวาน สุขุม ค่อนข้างเย็นเล็กน้อย มีสรรพคุณระบายความร้อน ขับพิษ ป้องกัน และรักษาแผลในกระเพาะอาหาร ช่วยย่อยอาหาร แก้ไอ ขับเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ แก้อาการใจสั้น แก้ลมชัก โดยทั่วไปมักใช้เข้าในยาตำรับรักษาอาการไอมีเสมหะมาก พิษจากฝีแผล คอบวมอักเสบ หรือพิษจากยาและอาหาร โดยสามารถช่วยระบายความร้อนและขับพิษได้^{5,7}

ชะเอมเทศผัดน้ำผึ้ง รสอมหวาน อุ้มน มีสรรพคุณบำรุงม้ามและกระเพาะอาหาร เสริมชี ทำให้การเต้นของชีพจรมีแรงและกลับคืนสภาพปกติ โดยทั่วไปมักใช้เข้าในตำรับยารักษาอาการม้ามและกระเพาะอาหารอ่อนเพลียไม่มีแรง ชีของหัวใจพร่อง ปวดท้อง เส้นเอ็นและชีพจรตึงแข็ง ชีพจรเต้นไม่สม่ำเสมอ และชีพจรเต้นหยุดอย่างมีจังหวะ⁷

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

ชะเอมเทศ รสหวาน ชุ่มคอ มีสรรพคุณแก้ไอ ขับเสมหะ ขับเลือดเน่า บำรุงหัวใจให้ชุ่มชื้น แก้กำเดาให้เป็นปกติ ใช้สำหรับปรุงแต่งรสยาให้รับประทานง่าย เป็นยาระบายอ่อน ๆ^{3,5}

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ขนาด 1.5-9 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

ห้ามใช้ชะเอมเทศในผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง ผู้ป่วยโรคตับแข็ง ผู้ป่วยที่โลหิตมีไปแทลเซียมต่ำมากหรือน้อยเกินไป หรือผู้ป่วยโรคไตบกพร่องเรื้อรัง และสตรีมีครรภ์⁸

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. การศึกษาเปรียบเทียบฤทธิ์เสริมภูมิคุ้มกันของชะเอมเทศที่ผัดน้ำผึ้งและไม่ได้ผัด พบว่าฤทธิ์เสริมภูมิคุ้มกันของชะเอมเทศที่ผัดน้ำผึ้งจะแรงกว่าชะเอมเทศไม่ได้ผัดมาก ดังนั้นชะเอมเทศที่ผัดน้ำผึ้งจึงนับเป็นตัวยามีสรรพคุณบำรุงชีที่ดีที่สุดเ็นทางคลินิก⁷
2. ชะเอมเทศมีฤทธิ์คล้ายฮอร์โมนคอร์ติโซน ระวังไป ขับเสมหะในหนูถีบจักร ลดการเกิดแผลในกระเพาะอาหารและบรรเทาอาการบวมอักเสบในหนูขาว แก้วแ้วและเสริมภูมิต้านทานในหนูตะเภา^{7,9}

3. สารสกัดชะเอมเทศด้วยน้ำมีฤทธิ์แก้พิษของสตรีคินินได้ และสารสกัดเข้มข้นสามารถแก้พิษเฉียบพลันของแอมโมเนียมคลอไรด์ได้ รวมทั้งสามารถป้องกันพิษเฉียบพลันที่ทำให้ถึงตายของซัลไฟรินได้นอกจากนี้ชะเอมเทศยังสามารถลดความเป็นพิษของฮีสตามีน คลอโรลไฮเดรท โคเคน แอซีโนเบนซอลและปรอทไปคลอไรด์ได้อย่างเด่นชัด และสามารถแก้พิษปานกลางหรือเล็กน้อยต่อคาเฟอีน นิโคติน เป็นต้น^{10,11}

4. ชะเอมเทศมีสรรพคุณระบายความร้อน ขับพิษ แก้ไอ ขับเสมหะ โดยทั่วไปมักใช้เข้าไปในยาตำรับรักษาอาการไอมีเสมหะมาก พิษจากผีเสื้อ คอบวมอักเสบ หรือพิษจากยาและอาหาร เป็นต้น โดยสามารถช่วยระบายความร้อนและขับพิษได้^{7,9}

5. ชะเอมเทศมีสรรพคุณรักษาโรคแผลในกระเพาะอาหารหรือลำไส้เล็กในระยะเริ่มแรก จากการศึกษานี้ผู้ป่วยจำนวน 50-200 ราย พบว่าได้ผลร้อยละ 90 โดยเฉพาะผู้ป่วยรายที่มีอาการปวดเมื่ออวัยวะมีการเคลื่อนไหวจะได้ผลดี ปกติหลังรับประทานยาแล้ว 1-2 สัปดาห์ อาการปวดจะหายหรือลดลงอย่างเด่นชัด อูจารจะเป็นเลือดจะลดลง ชะเอมเทศสามารถรักษาแผลที่กระเพาะอาหารได้ผลดีกว่าแผลที่ลำไส้เล็กในระยะเริ่มเป็น หลังการรักษาแล้วตรวจด้วยเ็กซเรย์ พบว่าแผลหายเร็วกว่า แต่รายที่มีอาการโรคอื่นแทรกซ้อนมักไม่ได้ผล อย่างไรก็ตามผลการรักษายังไม่เป็นที่น่าพอใจ เพราะคนไข้ที่หายแล้วจำนวนกว่าครึ่งเมื่อหยุดยาแล้ว จะปรากฏอาการขึ้นอีก^{9,11}

6. ผงชะเอมเทศมีสรรพคุณแก้อาการปัสสาวะออกมากผิดปกติ (เบาจืด) จากการรักษาผู้ป่วยโรคเบาจืดที่เป็นมานาน 4-9 ปี จำนวน 2 ราย โดยใช้ผงชะเอมเทศ 5 กรัม รับประทาน 4 ครั้ง พบว่าได้ผลในการรักษาอย่างมีนัยสำคัญ โดยผู้ป่วยเมื่อแรกเข้าโรงพยาบาล ระดับน้ำเข้าออกวันละ 8,000 มิลลิลิตร หลังจากรับประทานยาแล้วปัสสาวะลดลงเหลือวันละ 3,000-4,000 มิลลิลิตร มีผู้ป่วย 1 ราย ปัสสาวะลดลงเหลือ 2,000 มิลลิลิตร^{9,11}

7. ผู้ป่วยวัณโรคปอดที่ได้รับยารักษาวัณโรคแล้วได้ผลไม่น่าพอใจหรือมีอาการเลวลง เมื่อให้ยาสารสกัดชะเอมเทศร่วมด้วย จะช่วยให้ผลการรักษาดีขึ้น สำหรับผู้ป่วยที่มีน้ำเหลืองและเยื่อหุ้มปอดอักเสบ อาการอักเสบจะหายเร็วขึ้น ต่ออาการจุดแผลที่ปอดและหนองในช่องอก ได้ผลค่อนข้างดีและช่วยย่นระยะเวลาในการรักษาด้วย ผลการรักษาผู้ป่วยวัณโรคปอดจำนวนหลายสิบราย พบว่าเมื่อให้ยาผู้ป่วยส่วนใหญ่จะมีอาการดีขึ้นหรือหาย และอัตราการตกตะกอนของเม็ดเลือดแดงจะลดลง เชื้อวัณโรคจะหายไป ผลจากการตรวจดูด้วยเ็กซเรย์ แผลที่ปอดดีขึ้น อาการปอดชื้นจะหายไป น้ำที่ขังในช่องอกลดลงจนหายไป รูแผลที่ปอดที่มีลักษณะเป็นเยื่อจะหดเล็กลง เนื่องจากชะเอมเทศมีสารที่มีฤทธิ์คล้ายกับสารประเภทอ็อกซีคอร์ติโซน ซึ่งลดอาการอักเสบและทำให้อาการต่าง ๆ ดังกล่าวหายเร็วขึ้น และมีอาการ

ข้างเคียงคล้ายกับสารประเภทอีอกซีคอร์ติโซน เช่น ทำให้ความดันโลหิตสูงขึ้น ตัวบวม น้ำ บางรายมีอาการหัวใจเต้นช้าลงหรือเร็วกว่าปกติ ดังนั้น ผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูงหรือการทำงานของหัวใจไม่ปกติ ไม่ควรใช้ชะเอมเทศ^{10,11}

8. ผลการรักษาผู้ป่วยโรคหลอดลมอักเสบเรื้อรัง เป็นหอบหืด โดยรับประทานผงชะเอมเทศ 5 กรัม หรือสารสกัดชะเอมเทศ 10 มิลลิลิตร วันละ 3 ครั้ง พบว่าได้ผลดีขึ้นอย่างเด่นชัด อาการหอบหืดจะดีขึ้นหรือหายไปเป็นปกติในเวลา 1-3 วัน เสียงหอบหืดในหลอดลมจะหายไปในเวลา 11 วัน และการทำงานของปอดดีขึ้น มีผู้ป่วย 1 รายที่มีอาการกลับมาเป็นอีก และได้รับการรักษาด้วยชะเอมเทศอีกก็ได้ผล^{10,11}

9. ผลการรักษาผู้ป่วยจำนวน 13 รายที่มีอาการตัวเหลือง โดยให้รับประทานสารสกัดชะเอมเทศ ครั้งละ 15-20 มิลลิลิตร วันละ 3 ครั้ง พบว่าอาการตัวเหลืองจะหายเป็นปกติในเวลาประมาณ 13 วัน ผู้ป่วยที่มีปริมาณน้ำดีออกมาในปัสสาวะในระดับ 3 จะหายเป็นปกติในเวลาประมาณ 10 วัน อาการตับโตจะลดลงอย่างเด่นชัดในเวลาประมาณ 10 วัน และอาการเจ็บที่ตับจะหายเป็นปกติในเวลาประมาณ 8 วัน^{10,11}

10. ชะเอมเทศมีสรรพคุณแก้อาการของโรคพยาธิใบไม้ในเลือดได้ผลดี เนื่องจากชะเอมเทศมีฤทธิ์คล้ายสารประเภทอีอกซีคอร์ติโซน จึงสามารถใช้แทนคอร์ติโซนได้ ทำให้ต่อมหมวกไตขับสารออกมาปกติเมื่อให้ผู้ป่วยรับประทานยาประมาณ 1-2 วัน อาการไข้เริ่มลดลง และจะลดลงเป็นปกติในเวลา 5-10 วัน ขณะเดียวกันสภาพทั่วไปจะดีขึ้นหรือหายเป็นปกติ^{10,11}

11. ผลการรักษาผู้ป่วยลำไส้เล็กบีบตัวผิดปกติจำนวน 254 ราย โดยใช้สารสกัดชะเอมเทศ รับประทานครั้งละ 10-15 มิลลิลิตร วันละ 3 ครั้ง พบว่าได้ผลอย่างเด่นชัดจำนวน 241 ราย (ร้อยละ 94.8) โดยใช้ระยะเวลาในการรักษา 3-6 วัน^{10,11}

12. ผลการรักษาผู้ป่วยเส้นเลือดอุดตันจำนวน 8 ราย โดยให้รับประทานสารสกัดชะเอมเทศวันละ 12-20 มิลลิลิตร หรือรับประทานชะเอมเทศ 50 กรัม ต้มน้ำแบ่งรับประทานก่อนอาหาร 3 ครั้ง พบว่าได้ผลดี อาการปวดบวมเป็นเส้นหายไป เนื่องจากสารสำคัญในชะเอมเทศสามารถบรรเทาอาการอักเสบปวด และเพิ่มภูมิต้านทานให้แก่ร่างกาย ระงับการเกิดกลุ่มก้อนเนื้อ ผู้ป่วยบางรายในระหว่างรักษามีอาการบวมเล็กน้อย ความดันโลหิตสูงขึ้น เมื่อลดขนาดยาแล้ว อาการเหล่านี้จะหายไป นอกจากนี้มีรายงานว่าหากรับประทานสารสกัดชะเอมเทศวันละ 15 มิลลิลิตร โดยแบ่งรับประทานเป็น 3 ครั้ง พบว่าสามารถรักษาอาการหลอดเลือดดำอุดตันและอักเสบได้ หลังรับประทานยาแล้ว 3 สัปดาห์ พบว่าอาการส่วนใหญ่จะหายไป ผิวหนังสีแดงสดไล่ขึ้น อุ่นขึ้น ข้อเท้าและข้อต่าง ๆ เคลื่อนไหวได้เป็นปกติ^{10,11}

13. มีรายงานว่า เมื่อใช้สารละลายต่างหัตถิมในน้ำในอัตราส่วน 1:4,000 ล้างช่องคลอดของผู้ป่วยก่อนแล้วใช้ลาลีเซ็ดให้แห้ง จากนั้นใช้สารสกัดชะเอมเทศทาปากมดลูก พบว่าได้ผลดีในผู้ป่วยที่ปากมดลูกอักเสบระดับปานกลาง ปกติใช้เวลาในการรักษา 2-3 รอบ (แต่ละรอบทา 5 ครั้ง) ผู้ป่วยจะหายเป็นปกติ ถ้าอักเสบจากเชื้อ *Trichomonas* ก็ต้องฆ่าเชื้อให้หมดเชื้อก่อน จึงมารักษาปากมดลูกที่อักเสบเบาเบื่อยต่อไป^{10,11}

14. ผลการรักษาผู้ป่วยผิวหนังอักเสบจากการสัมผัสจำนวน 12 ราย โดยใช้สารสกัดชะเอมเทศด้วยน้ำความเข้มข้น 2% ทาบริเวณที่เป็นให้ขึ้น ทุก 2 ชั่วโมงต่อครั้ง เวลาทาแต่ละครั้งให้ทานาน 15-20 นาที เป็นเวลา 1-4 วัน อาการบวมแดงหายไป น้ำเหลืองหยุดไหล แผลที่เบาเบื่อยจะหดเล็กลง และใช้ครีมซิงค์ออกไซด์หรือคาลาไมน์ทาต่ออีกหลายวัน ก็จะหายเป็นปกติ หรือใช้ชะเอมเทศจำนวน 30 กรัม ต้มเอาน้ำชะล้างแผลวันละครั้ง สามารถรักษาอาการผิวหนังอักเสบเป็นผื่นคันจากการแพ้ได้ผลดี นอกจากนี้มีรายงานผลการรักษาผู้ป่วยผิวหนังบริเวณแขนขาแตกเป็นขุยมากจำนวน 17 ราย โดยใช้สารสกัดชะเอมเทศซึ่งเตรียมโดยใช้ชะเอมเทศ 30 กรัม หั่นเป็นแผ่นบาง ๆ แช่ใน 75% เอทานอล จำนวน 100 มิลลิลิตรทิ้งไว้ 24 ชั่วโมง กรอง สารสกัดที่ได้นำมาผสมกับกลีเซอรินและน้ำจนครบ 100 มิลลิลิตร ใช้ทาบริเวณที่เป็นได้ผลเป็นที่น่าพอใจ^{10,11}

15. มีรายงานว่า ผลการรักษาผู้ป่วยที่มีอาการเยื่อตาอักเสบเป็นผื่นแดงจำนวน 60 ราย โดยใช้สารละลายสารสกัดชะเอมเทศด้วยน้ำความเข้มข้น 10-30% ใช้หยอดตาทุก 1-2 ชั่วโมงต่อครั้ง ตามอาการของโรค หยอดตาวันละ 3-4 ครั้ง พบว่าผู้ป่วยจำนวน 56 ราย ที่หายเป็นปกติหลังการรักษา 2-7 วัน และมีผู้ป่วยจำนวน 2 รายที่หยุดยาเร็วเกินไป ทำให้อาการกลับมาเป็นใหม่อีก นอกจากนี้ยังมีรายงานว่าผู้ป่วยที่มีอาการเยื่อตาเป็นผื่นแดงอักเสบใช้ยานี้เป็นเวลา 2-14 วัน อาการปวด แดงจัด และผื่นแดง ๆ ค่อย ๆ ลดลงและหายเป็นปกติ^{10,11}

16. ชะเอมเทศมีพิษน้อย แต่การรับประทานต่อเนื่องเป็นเวลานาน จะทำให้ความดันโลหิตสูงขึ้นหรือมีอาการบวม⁷ การศึกษาพิษเฉียบพลันในหนูถีบจักร พบว่า ขนาดของสารสกัดเทียบเท่าผงยาเมื่อฉีดเข้าใต้ผิวหนังที่ทำให้หนูถีบจักรตายร้อยละ 50 (LD₅₀) มีค่าเท่ากับ 3.6 กรัม/กิโลกรัม⁹

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. สีน่า ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณาธิการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.

3. เย็นจิตร เตชะดำรงสิน. การพัฒนาสมุนไพรแบบบูรณาการ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์ องค์การทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2550.
4. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
5. Ye DJ, Zhang SC, Huang WL, Pan SH, Gong QF, Chen Q. Processing of traditional Chinese medicine. 7th ed. Shanghai: Publishing House of Shanghai College of Traditional Chinese Medicine, 2001.
6. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
7. ชัยนัต วิเชียรสุนทร, แม้นมาส ขวลิต, วิเชียร จีรวงศ์. คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2548.
8. World Health Organization. WHO monographs on selected medicinal plants. Volume 1. Geneva: World Health Organization, 1999.
9. Bensky D, Gamble A. Chinese herbal medicine: Materia medica. Revised edition. Washington: Eastland Press, 1993.
10. Zhou QL, Wang BX. Radix Glycyrrhizae: gan cao. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional Chinese medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.
11. เย็นจิตร เตชะดำรงสิน. ษะเอมเทศ. วารสารการแพทยแผนไทยและการแพทยทางเลือก 2547; 2 (3): 75-89.

ดอกคำฝอย : Honghua (红花)

ดอกคำฝอย หรือ หงฮวา คือ ดอกที่ทำให้แห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Carthamus tinctorius* L. วงศ์ Compositae¹

ดอกคำฝอย (Flos Carthami)

ชื่อไทย: ดอกคำฝอย, ดอกคำ (ภาคเหนือ); ดอกคำ (ทั่วไป); ดอกคำยอง (ลำปาง)²

ชื่อจีน: หงฮวา (จีนกลาง), อังฮวย (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Safflower¹

ชื่อเครื่องยา: Flos Carthami¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวดอกในช่วงเช้าตรู่ที่มีแดดจัดในฤดูร้อนเมื่อวงกลีบดอกเริ่มเปลี่ยนสีจากสีเขียว เป็นสีแดง ตากแดดหรือตากในที่ร่ม เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

นำวัตถุดิบสมุนไพรที่ได้ มาคัดแยกเอาสิ่งปนปลอมออก แล้วร่อนเอาเศษเล็ก ๆ ออก³

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ดอกต้องละเอียด สีเหลืองแดงสด ไม่มีกิ่งก้าน คุณสมบัติเหนียวนุ่ม³

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

ดอกคำฝอย รสเผ็ด อุ่น มีฤทธิ์ทำให้เลือดหมุนเวียน ทะลวงจิงลั่ว แก้ประจำเดือนไม่มา ปวด

ประจำเดือน ทำให้ช้ำและเลือดหมุนเวียน ระวังปวด และมีฤทธิ์กระจายเลือดคั่ง ระวังปวด ช่วยให้เลือดหมุนเวียน กระจายเลือดคั่ง ลดบวม ระวังปวด แก้ฟกช้ำ ช้ำใน ปวดบวมจากเลือดคั่ง เส้นเลือดหัวใจตีบ เจ็บ ปวด แน่นบริเวณหัวใจ แก้ผื่นแดง เลือดคั่งเนื่องจากภาวะร้อน¹

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

ดอกคำฝอย รสหวานร้อน สรรพคุณ ขับระดู บำรุงประสาท บำรุงหัวใจ แก้ดีพิการ ขับเหงื่อ ระวังประสาท บำรุงโลหิต แก้ตกเลือด แก้ไข้ในเด็ก แก้ดีชาน แก้ไขข้ออักเสบ แก้หัวต้อน้ำมูกไหล แก้ปวดในรอบเดือน⁴

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 3-9 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

การแพทย์แผนจีน ห้ามใช้ในสตรีมีครรภ์ ในกรณีที่เกิดดอกออกง่ายควรใช้ด้วยความระมัดระวัง¹

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. เมื่อให้สารสกัดแอลกอฮอล์ทางกระเพาะอาหารหนูถีบจักรขนาด 500 มิลลิกรัม/กิโลกรัม พบว่าสารสกัดดังกล่าวแสดงฤทธิ์แก้ปวดและลดไข้ แต่เมื่อให้สารสกัดนี้ทางหลอดเลือดดำหนูถีบจักรในขนาด 10 กรัม/กิโลกรัม พบว่าไม่แสดงฤทธิ์แก้ปวด¹
2. เมื่อให้สารสกัด 50% เมทานอลทางกระเพาะอาหารหนูถีบจักรในขนาด 30 มิลลิกรัม/กิโลกรัม พบว่าสารสกัดดังกล่าวแสดงฤทธิ์ต้านการอักเสบ¹
3. สารสกัดแอลกอฮอล์แสดงฤทธิ์ขยายหลอดเลือดหัวใจในหนูตะเภาและกระต่าย และสารสกัดน้ำเมื่อให้ทางช่องท้องหนูถีบจักรในขนาด 30 มิลลิกรัม/กิโลกรัม พบว่าสามารถลดการรวมตัวของเกล็ดเลือด และป้องกันการสร้างลิ่มเลือดขึ้นมาใหม่ได้¹
4. สารสกัดแอลกอฮอล์แสดงฤทธิ์ยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อ *Staphylococcus aureus*, *Bacillus subtilis*, *Candida albicans* และ *Salmonella typhosa* ในหลอดทดลอง แต่ไม่มีผลต่อเชื้อ *Escherichia coli* และ *Shigella dysenteriae*⁵
5. จากการศึกษาพิษเฉียบพลันในหนูถีบจักรของสารสกัด 50% แอลกอฮอล์จากดอกคำฝอย พบว่าค่า LD₅₀ มีค่ามากกว่า 10 กรัม/กิโลกรัม เมื่อให้โดยการป้อนหรือฉีดเข้าใต้ผิวหนัง⁶

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณธิการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เติม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Mei XH. Shiyong Zhongyao Paozhi Zhinan. 1st ed. Hubei: Hubei Science & Technology Publishing House, 2005.
4. วุฒิ วุฒิชรรณเวช. คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรณภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด, 2547.
5. World Health Organization. WHO monographs on selected medicinal plants. Volume 3. Geneva: World Health Organization, 2002.
6. มงคล โมกษะสมิต, กมล สวัสดิ์มงคล, ประยูรท สาตราวหะ. การศึกษาพิษของสมุนไพรไทย. ใน: ปราณี ชวลิตดำรง, ทรงพล ชิวะพันธ์, เอम्मณัส อุตตวิชัย (คณะบรรณธิการ). ประมวลผลงานวิจัยด้านพิษวิทยาของสถาบันวิจัยสมุนไพร เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2546.

ดีบัว: Lianzixin (莲子心)

ดีบัว หรือ เกลียนจื่อซิน คือ ครรภะ (ยอดอ่อนแรกเกิด) ของเมล็ดที่แก่จัดที่ทำให้แห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Nelumbo nucifera* Gaertn. วงศ์ Nymphaeaceae¹

ดีบัว (Plumula Nelumbinis)

ชื่อไทย: ดีบัว (ทั่วไป)²

ชื่อจีน: เกลียนจื่อซิน (จีนกลาง), ไหน้จี้ซิม (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Lotus Plumule¹

ชื่อเครื่องยา: Plumula Nelumbinis¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บฝักแก่นำมารวมบนลาน แล้วใช้ไม้ทุบให้ลูกบัวแก่ร่วงหลุดจากฝัก เอาดีบัวออกจากลูกบัว นำไปตากแดดให้แห้ง หรือผึ่งให้แห้งในที่ร่ม เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี^{1,3}

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

นำวัตถุดิบสมุนไพรที่ได้ มาคัดแยกเอาสิ่งปนปลอมออก แล้วร่อนเอาเศษเล็ก ๆ ออก^{3,4}

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ต้องมีขนาดใหญ่ สีเขียว ต้องไม่ผ่านการต้มมาก่อน รสขมจัด^{3,4}

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

ดีบัว รสขมเล็กน้อย เย็น มีสรรพคุณแก้อาการหงุดหงิดนอนไม่หลับ การติดเชื้อในช่องปาก ช่วยลดความดันโลหิต บำรุงสายตา บำรุงหัวใจ ปวด ใต้ และแก้ น้ำกามเคลื่อนไหวขณะหลับ^{3,5}

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

ดีบัว รสขม มีฤทธิ์ขยายหลอดเลือดที่ไปเลี้ยงหัวใจสำหรับผู้ที่ เป็นโรคหัวใจ หลอดเลือดตีบ แก้ กระจายน้ำ แก้หน้ากามเคลื่อนไหวขณะหลับ^{2,6}

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 2-5 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. สารสกัดน้ำและสารสกัดแอลกอฮอล์จากดีบัวทำให้อัตราการเต้นและแรงบีบตัวของหัวใจหนู ตะเภาเพิ่มขึ้น⁷ สาร methylcorypalline ในดีบัวมีฤทธิ์ขยายหลอดเลือดที่ไปเลี้ยงหัวใจ ซึ่งนับว่าเป็น ประโยชน์มากต่อคนที่เป็นโรคหัวใจขาดเลือดเนื่องจากหลอดเลือดตีบตัน⁸

2. สารสกัดแอลคาลอยด์ (liensinine) จากดีบัวมีผลลด LVP และ SAP ในหนูขาวเหมือน verapamil และลดการบีบตัวของหัวใจของกระต่าย นอกจากนี้ neferine ซึ่งเป็นสารประเภทแอลคาลอยด์ ในดีบัวสามารถยับยั้งการเกิด transmembrane potential ยับยั้งการหดตัวของกล้ามเนื้อและลด amplitude ของ action potential ของ capillary muscle ในหนูตะเภา เนื่องจากยับยั้ง Na^+ , Ca^{++} , K^+ current ของ myocardium รวมทั้งสามารถยับยั้งการเกาะกลุ่มของเกล็ดเลือด โดยมีผลยับยั้งการเกิด TXA_2 จาก arachidonic acid⁷

3. เมื่อบ้อนดีบัวขนาด 20 มิลลิกรัม/ตัว/วัน แก่หนูถีบจักรเป็นเวลา 3 สัปดาห์ จากนั้นเหนี่ยวนำ ให้หนูเกิดการอักเสบด้วยการฉีด lipopolysaccharide ขนาด 10 มิลลิกรัม/กิโลกรัม เข้าทางช่องท้องหนู พบว่า ดีบัวมีผลลดการอักเสบได้ โดยลดระดับของ tumor necrosis factor- α (TNF- α) และเพิ่ม ระดับของ interleukin-10⁹

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ชยันต์ วิเชียรสุนทร, แม้นมาส ชาลิต, วิเชียร จีรวงศ์. คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2548.
3. กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. สมุนไพรไทย-จีน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2547.
4. Mei XH. Shiyong Zhongyao Paozhi Zhinan. 1st ed. Hubei: Hubei Science & Technology Publishing House, 2005.
5. บริษัท หลักทรัพย์จัดการกองทุน กลสิกรไทย จำกัด. มหัศจรรย์สมุนไพรจีน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด มหาชน, 2550.
6. วุฒิ วุฒิธรรมเวช. คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรณภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด, 2547.
7. บพิตร กลางกัลยา, นงลักษณ์ สุขวานิชย์ศิลป์. รายงานผลการศึกษาโครงการการประเมินประสิทธิภาพและความปลอดภัยของยา จากสมุนไพร. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส อาร์ ฟรินดิง แมสโปรดักส์ จำกัด, 2544.
8. ลัดดาวัลย์ บุญรัตนกรกิจ. สมุนไพรนำใช้. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ แทนทองปรีณดิงเซอร์วิส, 2535.
9. วิสุตา สุทธิยาวัฒน์ (บรรณนิการ). จุลสารข้อมูลสมุนไพร. 2551; 25(2): 2.

ดีปาลี: Bibo (荜茇)

ดีปาลี หรือ บีป้อ คือ ผลเกล็ดสูกหรือผลสูกที่ทำให้แห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Piper longum* L. วงศ์ Piperaceae¹

ดีปาลี (Fructus Piperis Longi)

ชื่อไทย: ดีปาลี, พริกหาง (ภาคกลาง)²

ชื่อจีน: บีป้อ (จีนกลาง), บี้กหวก (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Long Pepper¹

ชื่อเครื่องยา: Fructus Piperis Longi¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวผลเกล็ดสูกหรือผลสูกเมื่อก้านผลเริ่มเปลี่ยนจากสีเขียวเป็นสีดำ แยกเอาสิ่งที่ไม่ปะปนออก ตากแดดให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

หลังเก็บเกี่ยวสมุนไพรแล้ว แยกเอาก้านผลและสิ่งอื่นที่ไม่ปะปนออก ทูบให้แตกก่อนใช้¹

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ผลต้องอวบใหญ่ มีเนื้อนุ่ม แข็งและเหนียว สีน้ำตาลดำ กลิ่นหอมฉุน³

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

ผลดีปาลี รสเผ็ด ร้อน มีฤทธิ์ขับความเย็นออกจากม้ามและกระเพาะอาหาร บรรเทาอาการเจ็บหน้าอก แก้อาเจียนและท้องเสียอันเนื่องมาจากความเย็น และมีฤทธิ์ระงับปวด แก้ไมเกรน ใช้ภายนอกแก้

ปวดฟัน¹

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

ผลดีป्ली รสเผ็ดร้อน ขม มีสรรพคุณบำรุงธาตุ ขับลม แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ ธาตุพิการ ขับเสมหะ แก้หืด แก้หลอดลมอักเสบ แก้โรคนอนไม่หลับ แก้โรคลมบ้าหมู เป็นยาขับน้ำดี เป็นยาขับระดูและทำให้แห้งลูก เป็นยาขับพยาธิในท้อง ใช้ปรุงเป็นยาภายนอกสำหรับบรรเทาอาการปวดที่กล้ามเนื้อ ทำให้ร้อนแดง และมีเลือดมาเลี้ยงที่บริเวณนั้นมากขึ้น แก้อักเสบ^{4,5}

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 1.5-3 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

การแพทย์แผนไทย ใช้ดีป्ली 1-2 ผลฝนกับน้ำมันมะนาวและแทรกเกลือ 1-2 เม็ด ใช้รับประทานหรือใช้กวาดคอช่วยขับเสมหะ⁴

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

ผลดีป्लीสกัดด้วยปิโตรเลียมอีเทอร์ให้สัตว์กิน ทำให้สัตว์ทดลองแท้ง จึงควรระวังการใช้ในสตรีมีครรภ์⁴

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

- เมื่อฉีดสารสกัดแอลกอฮอล์เข้าทางช่องท้องของหนูถีบจักรในขนาดเทียบเท่าผงยา 17.8 กรัม/กิโลกรัม ช่วยให้การไหลเวียนของเลือดไปเลี้ยงหัวใจเพิ่มขึ้น⁶
- น้ำมันดีป्लीมีฤทธิ์ต้านเชื้อ *Escherichia coli*, *Shigella dysenteriae* และ *Staphylococcus aureus* และสาร sesamine ในผลดีป्लीมีฤทธิ์ต้านเชื้อ *Mycobacterium tuberculosis* และเชื้อไข้หวัด⁶
- เมื่อให้สารสกัดแอลกอฮอล์ทางปากหนูขาวในขนาด 0.25 กรัม/กิโลกรัม สามารถต้านการอักเสบในหนูที่ทำให้กระเพาะอาหารเป็นแผลด้วยแอลกอฮอล์บริสุทธิ์ หรือ แอลไพรีน หรือ น้ำส้มสายชูได้ผลดี⁶
- จากการศึกษาพิษเฉียบพลันของน้ำมันดีป्लीชนิด unsaponification ในหนูถีบจักร พบว่าค่า LD₅₀ เท่ากับ 49.73 มิลลิกรัม/กิโลกรัม เมื่อให้โดยการป้อน และเมื่อให้ติดต่อกันนาน 9 เดือน ไม่พบความผิดปกติใด ๆ นอกจากนี้เมื่อป้อนสารสกัดแอลกอฮอล์ในหนูถีบจักร พบว่าค่า LD₅₀ เท่ากับ 4.97 กรัม/กิโลกรัม⁶

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณารักษ์). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Mei XH. Shiyong Zhongyao Paozhi Zhinan. 1st ed. Hubei: Hubei Science & Technology Publishing House, 2005.
4. พเยาว์ เหมือนวงษ์ญาติ. สมุนไพรก้าวใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ที.พี. พริน จำกัด, 2537.
5. ชัยนัต วิเชียรสุนทร, แม้นมาส ชวลิต, วิเชียร จีรวงศ์. คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2548.
6. Qu SY. Fructus Piperis Longi: bi bo. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional Chinese medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.

ต้นพิมเสน : Huoxiang (藿香)

ต้นพิมเสน หรือ ฮั่วเซียง คือ ส่วนเหนือดินที่ทำให้แห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Pogostemon cablin* (Blanco) Benth. วงศ์ Labiatae¹

ต้นพิมเสน (Herba Pogostemonis)

ชื่อไทย: ต้นพิมเสน²

ชื่อจีน: ฮั่วเซียง (จีนกลาง), คักเฮีย (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Cablin Patchouli Herb¹

ชื่อเครื่องยา: Herba Pogostemonis¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวส่วนเหนือดินในระยะที่พืชเจริญเติบโตเต็มที่ ตากแดดให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

หลังเก็บเกี่ยวสมุนไพรแล้ว แยกเอารากและสิ่งอื่นที่ปะปนออก เก็บเฉพาะส่วนใบ แร้งเอาฝุ่นออก ส่วนลำต้นนำมาล้างน้ำให้สะอาด ใส่ภาชนะปิดฝาไว้เพื่อให้อ่อนนุ่ม ทิ้งเป็นท่อน ๆ ตากให้แห้ง แล้วนำมาผสมกับใบ¹

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี กิ่งและลำต้นมีสีเขียว ปริมาณใบมาก ไม่มีส่วนของรากปนปลอม กลิ่นหอมฉุน³

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

ต้นพืชมเสน รสเผ็ด อุ่น มีฤทธิ์คลายความชื้น แก้ความชื้นจางเจียว อาเจียน จุกเสียด แน่น อืด
 อัดที่ลิ้นปี่ เบื่ออาหาร มีฤทธิ์คลายความร้อน แก้อ่อนใน แก้ไข้และไข้หวัดจากความร้อนชื้น ทานอาหาร
 ผิดสำแดง เกิดอาการไข้หรือจุกเสียด อาเจียนหรือท้องร่วง และมีฤทธิ์ระงับอาเจียน แก้อาเจียน¹

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

ต้นพืชมเสน มีกลิ่นหอมเย็น ฉุน เป็นเครื่องยาชนิดหนึ่งในยาหอมแก้ลม ยาเย็นสำหรับดับร้อน
 ถอนพิษไข้และยาเขียว ใบสดใช้ต้มน้ำดื่มแก้ปวดประจำเดือน เป็นยาขับประจำเดือน ยาชงจากยอดแห้ง
 และรากแห้ง (1:10) ดื่มเป็นยาขับปัสสาวะและขับลม⁴

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 3-9 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. สารสกัดแอลกอฮอล์ความเข้มข้น 1-5% และสารสกัดน้ำความเข้มข้น 3-12% มีฤทธิ์ต้าน
 เชื้อราที่เป็นสาเหตุของโรคผิวหนังหลายชนิดในหลอดทดลอง⁷ สารสกัดน้ำมีฤทธิ์ลดอาการเกร็งของกล้ามเนื้อ
 เรียบของลำไส้กระต่าย ต้านอาเจียนในเนกพิราบ ระงับปวดและช่วยให้การทำงานของระบบกระเพาะ
 อาหารและลำไส้ของหนูถีบจักรดีขึ้น⁶
2. ต้นพืชมเสนมีสรรพคุณแก้ปวดท้องและท้องเสียอันเนื่องจากการติดเชื้อ⁶
3. เมื่อให้สารสกัดน้ำทางปากของหนูถีบจักรในขนาดเทียบเท่าผงยา 14.58 กรัม/กิโลกรัม วันละ
 2 ครั้ง พบว่าภายใน 7 วัน หนูถีบจักรทุกตัวมีการเคลื่อนไหวเป็นปกติ และไม่พบหนูถีบจักรตัวใดตาย⁶

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณธิการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
4. ชยันต์ วิเชียรสุนทร, แม้นมาส ชวลิต, วิเชียร จีรวงศ์. คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2548.
5. Institute of Medicinal Plant Development and Institute of Materia Medica, Chinese Academy of Medicinal Sciences. Chinese Materia Medica. Vol. IV. 2nd ed. Beijing: Renmin Weisheng Publishing House, 1988.
6. Wang Y, Wang BX. Herba Pogostemonis (agastaches): huo xiang. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional Chinese medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.

ต้นสะระแทน: Bohe (薄荷)

ต้นสะระแทน หรือ ป้อเหอ คือ ส่วนเหนือดินที่ทำให้แห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Mentha haplocalyx* Briq. วงศ์ Labiatae¹

ต้นสะระแทน (Herba Menthae)

ชื่อไทย: ต้นสะระแทน²

ชื่อจีน: ป้อเหอ (จีนกลาง), เปาะห่อ (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Peppermint¹

ชื่อเครื่องยา: Herba Menthae¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวส่วนเหนือดินในฤดูร้อนและฤดูใบไม้ผลิเมื่อใบเจริญเติบโตเต็มที่ หรือในช่วงที่ออกดอกในรุ่นที่สาม เก็บในวันที่อากาศดี เก็บได้หลายครั้ง ตากให้แห้งหรือทำให้แห้งในที่ร่ม เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

หลังเก็บเกี่ยวสมุนไพรแล้ว แยกลำต้นแก่และสิ่งอื่นที่ปะปนออก พรมน้ำปริมาณพอเหมาะ ใส่ภาชนะปิดฝาไว้เพื่อให้อ่อนนุ่ม หั่นเป็นท่อน ๆ และนำไปทำให้แห้งที่อุณหภูมิห้อง¹

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ต้องมีปริมาณใบมาก สีเขียวเข้ม มีกลิ่น รสเผ็ดและเย็นมาก³

สรพคุณตามตำราการแพทยแผนจีน:

ต้นสะระแทน รสเผ็ด เย็น มีฤทธิ์ช่วยให้ผ่อนคลาย กระจายลมร้อน แก้หวัดจากการกระทบลมร้อน โรคที่มีไข้สูงในระยะแรก มีฤทธิ์ระบายความร้อนให้ศีรษะและทำให้ตาสว่าง แก้ปวดศีรษะ ตาแดง เจ็บคอ คอบวม มีฤทธิ์กระทุ้งและขับหัด อีสุกอีใส สรรพคุณช่วยกระทุ้งหัด อีสุกอีใส แก้มพิษ ผดผื่นคัน และมีฤทธิ์ช่วยผ่อนคลายอาการตบและอาการเครียด แก้อาการเครียดแล้วทำให้ขี้ไม่หมุ่นเวียน อืดอืดบริเวณหน้าอก เจ็บบริเวณชายโครง¹

สรพคุณตามตำราการแพทยแผนไทย:

ต้นสะระแทน รสหอมร้อน สรรพคุณ ขับเหื่อ แก้หืด แก้ปวดท้อง ขับลมในกระเพาะลำไส้ แก้จุกเสียดแน่นเฟ้อ แก้อาการเกร็งของกล้ามเนื้อ ปอกหรือทา แก้ผื่นคัน แก้ปวดบวม²

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทยแผนจีน ใช้ 3-6 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. สารสกัดน้ำมีฤทธิ์ต้านเชื้อไวรัสในกระต่ายและมีฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรียในหลอดทดลอง น้ำมันหอมระเหยมีฤทธิ์ขับเสมหะและต้านอักเสบในกระต่าย โดยทั่วไปใบสะระแทนมักไม่ใช้เดี่ยว ส่วนใหญ่จะใช้เป็นส่วนประกอบในตำรับยารักษาอาการไข้หวัด คออักเสบ และโรคผิวหนัง⁴

2. สาร menthol จากใบสะระแทนมีฤทธิ์ขับเสมหะ และใช้ภายนอกเป็นยาระงับปวด แก้คัน⁵

3. มีรายงานการศึกษาพิษเฉียบพลันในหนูถีบจักรและหนูขาวโดยการฉีดเมนทอล (จากธรรมชาติ) เข้าใต้ผิวหนัง พบว่าขนาดของเมนทอลที่ทำให้สัตว์ทดลองตายร้อยละ 50 (LD₅₀) มีค่ามากกว่า 5 และ 0.1 กรัม/กิโลกรัม ตามลำดับ และเมื่อให้เมนทอลทางปากและฉีดเข้าช่องท้องแมว พบว่า LD₅₀ มีค่าเฉลี่ยมากกว่า 0.9 กรัม/กิโลกรัม⁴

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. วุฒิ วุฒิธรรมเวช. คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรจภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด, 2547.
3. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
4. Du XM. Herba Menthae: bo he. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.
5. Institute of Medicinal Plant Development and Institute of Materia Medica, Chinese Academy of Medicinal Sciences. Chinese Materia Medica. Vol. IV. 2nd ed. Beijing: Renmin Weisheng Publishing House, 1988.

บ๊วยดำ: Wumei (乌梅)

บ๊วยดำ หรือ อุเหมย คือ ผลไม้รสเปรี้ยวที่ทำให้แห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Prunus mume* (Sieb.) Sieb. et Zucc. วงศ์ Rosaceae¹

บ๊วยดำ (Fructus Mume)

ชื่อไทย: บ๊วยดำ, บ๊วย (ภาคกลาง)²

ชื่อจีน: อุเหมย (จีนกลาง), โอบ๊วย (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Smoked Plum¹

ชื่อเครื่องยา: Fructus Mume¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวผลไม้รสเปรี้ยวในฤดูร้อน ผึ่งไฟที่อุณหภูมิต่ำ ๆ จนกระทั่งเปลี่ยนเป็นสีดำ เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้:

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้มี 4 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 บ๊วยดำ เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรมาแยกสิ่งอื่นที่ปะปนออก ล้างน้ำให้สะอาด และนำไปตากแห้ง^{1,3}

วิธีที่ 2 เนื้อบ๊วยดำ เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 มาล้างน้ำอย่างรวดเร็วให้สะอาด ใส่ภาชนะปิดฝาไว้หรือนำไปนึ่งสักครู่เพื่อให้อ่อนนุ่ม แยกเอาเฉพาะส่วนเนื้อ นำไปตากแห้ง แล้วร่อนเอาเศษเล็ก ๆ ออก^{1,3}

วิธีที่ 3 บัวยดำเผา เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 หรือ 2 ใส่กระทะ นำไปผัดโดยใช้ไฟแรง ผัดจนกระทั่งผิวนอกโป่งพองและมีสีดำเกรียม นำออกจากเตา ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น แล้วร่อนเอาเศษเล็ก ๆ ออก^{1,3}

วิธีที่ 4 บัวยดำหมักน้ำส้ม เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 หรือ 2 มาหมักกับน้ำส้ม (ที่ได้จากการหมักกลั่นข้าว) ในภาชนะที่มีฝาปิด จนกระทั่งน้ำส้มแทรกซึมเข้าไปในเนื้อตัวยา จากนั้นนำไปให้ความร้อนโดยใช้น้ำเป็นตัวกลาง (คล้ายวิธีตุ๋น) ประมาณ 2-4 ชั่วโมง แล้วนำออกมาตากแห้ง (โดยทั่วไปใช้น้ำส้ม 10 กิโลกรัม ต่อบัวยดำหรือเนื้อบัวยดำ 100 กิโลกรัม)^{1,3}

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยามีคุณภาพดี ผลต้องมีขนาดใหญ่ เนื้อหนา สีดำ เทนิยวนุ่ม⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

บัวยดำ รสเปรี้ยว ฝาด สุขุม มีฤทธิ์ให้ความชุ่มชื้นปอด ระบายไ้ แก้อาการไอเรื้อรัง มีฤทธิ์สมานลำไส้ ระบายอาการท้องร่วง แก้อาการท้องร่วงเรื้อรัง บิดเรื้อรัง มีฤทธิ์ฆ่าพยาธิ แก้อาการ และมียุทธิเสริมธาตุน้ำ แก้อาการแบบพร่อง ร้อนใน กระหายน้ำ¹

เนื้อบัวยดำ มีสรรพคุณและวิธีใช้เหมือนบัวยดำ แต่มีฤทธิ์แรงกว่า เนื่องจากปราศจากเมล็ด³

บัวยดำเผา มีฤทธิ์สมานลำไส้ ระบายอาการท้องร่วง และห้ามเลือดได้ดี โดยทั่วไปใช้รักษาอาการท้องร่วงเรื้อรังและมีเลือดปน³

บัวยดำหมักน้ำส้ม มีวิธีใช้เหมือนบัวยดำ แต่มีฤทธิ์ฝาดสมานแรงขึ้น โดยทั่วไปใช้รักษาอาการไอเรื้อรังเนื่องจากชื้นของปอดไม่เพียงพอ และอาการปวดท้องเนื่องจากพยาธิไส้เดือน³

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 6-12 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

การแพทย์แผนจีน ควรระมัดระวังในการใช้ในผู้ป่วยมีไข้ ร้อนแกร่ง¹

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. ผลบัวยดำมีฤทธิ์เสริมภูมิต้านทานในหนูถีบจักร สารสกัดน้ำมีฤทธิ์ฆ่าและขับพยาธิไส้เดือนในสุนัข เพิ่มการหลั่งน้ำดี และป้องกันหรือลดการติดเชื้อในท่อน้ำดี สารสกัดน้ำมีฤทธิ์แก้แพ้ในหนูถีบจักร สารสกัดน้ำส่วนที่ตกตะกอนด้วยเอทานอลมีฤทธิ์ต้านเชื้อจุลินทรีย์ในหลอดทดลอง^{5,6}

2. ผลบัวยดำมีสรรพคุณฆ่าพยาธิไส้เดือนและพยาธิปากขอ แก้อาการปวดท้อง บรรเทาอาการกระเพาะอาหารอักเสบ ฤุน้ำดีอักเสบชนิดเรื้อรัง และลำไส้เป็นแผลอักเสบ⁵

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณานุกรม). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เติม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
4. Mei XH. Shiyong Zhongyao Paozhi Zhinan. 1st ed. Hubei: Hubei Science & Technology Publishing House, 2005.
5. Ran MX, Xie BZ. Fructus Mume: wu mei. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.
6. Institute of Materia Medica, Chinese Academy of Medicinal Sciences. Chinese Materia Medica. Vol. III. 2nd ed. Beijing: Renmin Weisheng Publishing House, 1984.

ใบมะขามแขก : Fanxieye (番泻叶)

ใบมะขามแขก หรือ ฟานเซียเยี่ย คือ ใบย่อยที่ทำให้แห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Cassia angustifolia* Vahl หรือ *C. acutifolia* Delile วงศ์ Leguminosae-Caesalpinioideae¹

2 เซนติเมตร

ใบมะขามแขก (Folium Sennae)

ชื่อไทย: ใบมะขามแขก (ทั่วไป)²

ชื่อจีน: ฟานเซียเยี่ย (จีนกลาง), ฮวงเซียเฮียะ (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Senna Leaf¹

ชื่อเครื่องยา: Folium Sennae¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวใบในช่วงก่อนออกดอก ล้างน้ำให้สะอาด ตากแดดสักครู่เพื่อป้องกันไม่ให้แผ่นใบเปลี่ยนเป็นสีเหลือง ตากให้แห้งในที่ร่มหรือที่อุณหภูมิต่ำ เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง ทึบแสง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

หลังเก็บเกี่ยวสมุนไพรแล้ว แยกสิ่งอื่นที่ปะปนออก ล้างน้ำให้สะอาด และนำไปทำให้แห้ง¹

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยามีคุณภาพดี ต้องเป็นใบที่สมบูรณ์และแห้ง รูปหอก แผ่นใบใหญ่ ก้านใบเล็ก ปราศจากสิ่งปนปลอม³

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

ใบ รสขมเล็กน้อย มีฤทธิ์ขับความร้อน ช่วยให้อุจจาระและขับปัสสาวะ สรรพคุณรักษาอาการท้องผูกและปวดหลัง ลดอาการบวมหน้า¹

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

ใบ รสเปรี้ยว หวานชุ่ม ใช้เป็นยาถ่ายที่ดี รักษาอาการท้องผูก⁴

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 2-6 กรัม¹ ต้มเอาน้ำดื่ม (ถ้าต้มกับยาอื่นควรวีที่หลัง) หรือแช่ในน้ำเดือด¹

การแพทย์แผนไทย ใช้ 3-10 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม หรือใช้วิธีบดเป็นผงชงน้ำร้อนดื่ม⁴

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

การแพทย์แผนจีน สตรีมีครรภ์ควรระมัดระวังในการใช้¹

การแพทย์แผนไทย สตรีมีครรภ์หรือมีประจำเดือนห้ามรับประทาน⁴

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. สารประกอบทางเคมีที่สำคัญในใบ คือแอนทราควิโนน ซึ่งประกอบด้วยสาร *sennoside A, B, C* และ *D, emodin, rhein* เป็นต้น มะขามแขกเป็นยาถ่ายที่มีประวัตินานเกือบ 100 ปี สารแอนทราควิโนนมีฤทธิ์กระตุ้นการบีบตัวของลำไส้ใหญ่ทำให้ถ่ายท้องได้ และมีรายงานว่า การใช้มะขามแขกนาน ๆ จะทำให้เกิดอาการขาดโพแทสเซียมได้ ถ้าจำเป็นต้องใช้ติดต่อกันเป็นเวลานาน ควรรับประทานโพแทสเซียมด้วย⁴

สาร *sennoside A* และ *B* ในใบมะขามแขก มีฤทธิ์ช่วยเพิ่มการเคลื่อนตัวของลำไส้ และถูกเปลี่ยนโดยแบคทีเรียบริเวณลำไส้ใหญ่เป็นสารสำคัญ *rhein-anthrone* กลไกการออกฤทธิ์ของสารสำคัญมี 2 ทาง คือ เพิ่มการเคลื่อนตัวของลำไส้ และเพิ่มปริมาณของเหลวในลำไส้

2. มีรายงานว่า การทดสอบฤทธิ์ก่อมะเร็งของมะขามแขกในหนูขาวเพศผู้ พบว่าในหนูกลุ่มที่ได้รับมะขามแขกผสมในอาหารหนูในขนาดสูง 0.2% ทำให้หนูตาย 50% ใน 15 วันแรกเนื่องจากท้องเสีย และจากการศึกษาไม่พบ ACF (*aberrant crypt foci*) ในกลุ่มที่ได้รับมะขามแขกอย่างเดียว แต่พบว่าบริเวณ *mucosal epithelium* มีลักษณะเป็น *darker staining* เมื่อให้ DMF เทนี้ยวนำร่วมกับให้มะขามแขกพบว่า *total ACF* หรือจำนวนเฉลี่ยของ ACF ขนาดใหญ่ไม่เพิ่มขึ้น แต่พบว่ามะขามแขกในขนาดสูง 0.2% และ 1,8 HA จะพบจำนวนของ *crypt* ต่อ *focus* เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ⁶

3. จากการทดสอบฤทธิ์ต่อเชื้อแบคทีเรียของสารสกัดน้ำ สารสกัดแอลกอฮอล์ และสารสกัดเฮกเซนที่เตรียมโดยวิธีหมักนาน 72 ชั่วโมง พบว่าสารสกัดน้ำและสารสกัดเฮกเซนไม่มีฤทธิ์ยับยั้งเชื้อ

แบคทีเรีย แต่สารสกัดแอลกอฮอล์ให้ผลปานกลางต่อแบคทีเรีย *Bacillus subtilis* และ *Salmonella typhimurium* (ความกว้างของเส้นผ่าศูนย์กลางที่ยับยั้งการเจริญของเชื้ออยู่ในช่วง 10-19 มิลลิเมตร)⁶

4. มะขามแขกใช้เป็นยาระบายโดยกินก่อนนอน ช่วงเวลาที่ยาออกฤทธิ์ประมาณ 8-10 ชั่วโมง ยาคจะทำให้อุจจาระมีมวลมากขึ้น และลักษณะอุจจาระจะนุ่มขึ้น มีการใช้มะขามแขกในคนไข้หลังผ่าตัดคว้านต่อมลูกหมาก พบว่ามะขามแขกช่วยให้ถ่ายอุจจาระในลักษณะที่พึงประสงค์ดีกว่าการใช้ Milk of Magnesia นอกจากนี้แคลเซียมเซโนไซด์ ซึ่งเป็นสารสกัดจากใบมะขามแขกช่วยให้ผู้ป่วยสูงอายุหลังการผ่าตัดถ่ายอุจจาระได้คล่องขึ้น⁵

5. การศึกษาพิษเฉียบพลันของ sennosides บริสุทธิ์ และสารสกัด sennosides (ในรูปของเกลือแคลเซียม) ในหนูถีบจักร พบว่า LD₅₀ ของ sennosides บริสุทธิ์ เมื่อให้ทางปากมีค่ามากกว่า 5 กรัม/กิโลกรัม และเมื่อให้ทางเส้นเลือดดำ มีค่าเท่ากับ 4.1 กรัม/กิโลกรัม สำหรับสารสกัด sennosides (ในรูปของเกลือแคลเซียม) เมื่อให้ทางปากจะมีค่า LD₅₀ มากกว่า 5 กรัม/กิโลกรัม⁷

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณานุกรม). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เติม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Mei XH. Shiyong Zhongyao Paozhi Zhinan. 1st ed. Hubei: Hubei Science & Technology Publishing House, 2005.
4. กันทิมา สิทธิธัญกิจ, พรทิพย์ เต็มวิเศษ (คณะบรรณานุกรม). คู่มือประชาชนในการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2547.
5. กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. เอกสารวิชาการสมุนไพร. นนทบุรี : สถาบันวิจัยสมุนไพร, 2543.
6. บพิตร กลางกัลยา, นงลักษณ์ สุขวานิชย์ศิลป์. รายงานผลการศึกษาโครงการการประเมินประสิทธิภาพและความปลอดภัยของยาจากสมุนไพร. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส อาร์ ฟรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, 2544.

ใบหม่อน : Sangye (桑叶)

ใบหม่อน หรือ ซังเยี้ย คือ ใบแห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Morus alba* L. วงศ์ Moraceae¹

ใบหม่อน (Folium Mori)

ชื่อไทย: ใบหม่อน (ทั่วไป)²

ชื่อจีน: ซังเยี้ย (จีนกลาง), ซังเฮียะ (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Mulberry Leaf¹

ชื่อเครื่องยา: Folium Mori¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวใบในฤดูหนาว แยกเอาแขนงและสิ่งที่ปะปนออก ตากแดดให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

การเตรียมตัวยาร่วมใช้มี 2 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 ใบหม่อน เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ได้ แยกสิ่งปนปลอมออก ใช้มีดโกนเบา ๆ แล้ว แยกเอาก้านใบออก^{1,3}

วิธีที่ 2 ใบหม่อนผัดน้ำผึ้ง เตรียมโดยนำน้ำผึ้งบริสุทธิ์มาเจือจางด้วยน้ำต้มในปริมาณที่เหมาะสม ใส่ตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 แล้วคลุกให้เข้ากัน หมักไว้สักครู่เพื่อให้น้ำผึ้งซึมเข้าในตัวยา จากนั้นนำไปผัดใน

กระหะโดยใช้ระดับไฟปานกลาง ผัดจนกระหะที่มีสีเหลืองเข้มและไม่เหนียวติดมือ นำออกจากเตา แล้วตั้งทิ้งไว้ให้เย็น (ใช้น้ำผึ้งบริสุทธิ์ 25 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)³

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ต้องเป็นใบที่สมบูรณ์ ใหญ่และหนา สีเขียวอมเหลือง เปราะและแตกง่าย และปราศจากสิ่งปนปลอม⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

ใบหม่อน รสขมอมหวาน เย็น มีฤทธิ์กระจายลมร้อน ช่วยให้ผ่อนคลาย แก้อาการกระหะบวมร้อน ปวดศีรษะ มีฤทธิ์ให้ความชุ่มชื้น และระบายความร้อนที่ปอด ช่วยขับความร้อนจากปอด แก้อาการไอแห้ง และมีฤทธิ์ผ่อนคลายตับ ช่วยให้ตาสว่าง แก้อาการเวียนศีรษะ (เนื่องจากหยางของตับกำเริบ) ตาอักเสบ ตาตาย¹

ใบหม่อนผัดน้ำผึ้ง มีคุณสมบัติค่อนข้างชุ่มชื้น เหมาะสำหรับผู้ป่วยที่มีอาการไอแห้ง³

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

ใบหม่อน รสจืด เย็น ใช้แก้ไข้ ตัวยร้อน ร้อนในกระหะหน้า แก้อาการ ระบายประสาท ขับเหงื่อ แก้เจ็บคอ⁷

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 5-9 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. น้ำคั้นและสารสกัดเมทานอลจากใบมีฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระ สารสกัดน้ำของใบหม่อนมีฤทธิ์ลดน้ำตาลในเลือดของหนูถีบจักรที่เป็นเบาหวานเนื่องจากได้รับสาร streptozotocin เมื่อฉีดเข้าทางช่องท้องในขนาด 200 มิลลิกรัม/กิโลกรัม นอกจากนี้สารสกัดแอลกอฮอล์จากใบหม่อนมีฤทธิ์ลดความดันโลหิตในหนู และสารสกัดน้ำประกอบด้วยสาร kuwanon L, mulberrofuran A และ sangenone C มีฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรีย⁵

2. จากการวิจัยที่โรงพยาบาลสำโรง จังหวัดอุบลราชธานี ในผู้ป่วยเบาหวานชนิดที่ 2 ที่รับประทาน glibenclamide พบว่าเมื่อให้แคปซูลหม่อนร่วมด้วยในขนาด 20 กรัมต่อวัน นาน 8 สัปดาห์ มีผลช่วยลดระดับน้ำตาลในเลือดก่อนอาหารเช้า และระดับฮีโมโกลบิน เอวันซี (HbA_{1c}) อย่างมีนัยสำคัญ เมื่อเทียบกับเมื่อก่อนรับประทานหม่อน ขณะที่กลุ่มที่ได้รับยาหลอกไม่มีการเปลี่ยนแปลง การนำใบหม่อนในรูปแบบชาชงหรือสารสกัดมาใช้ในการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือด ยังต้องศึกษาวิจัยทางคลินิกเพิ่มเติม⁶

3. การศึกษาพิษเฉียบพลันของสารสกัด 50% แอลกอฮอล์จากพืชทั้งต้นเมื่อฉีดเข้าช่องท้องหนูถีบจักร มีค่า LD_{50} มากกว่า 1 กรัม/น้ำหนักตัว 1 กิโลกรัม

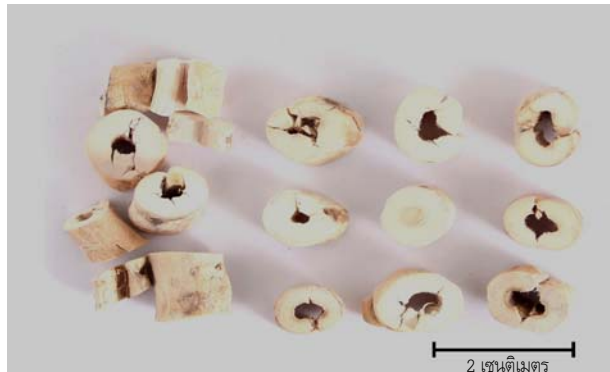
เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณานิการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
4. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyaoyinpiian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
5. อัญชลี จุฑะพุทธิ (บรรณานิการ). สมุนไพรไทยก้าวไกลสู่สากล. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ร.ส.พ., 2548.

เปลือกรากโบทัน : Mudanpi (牡丹皮)

เปลือกรากโบทัน หรือ หมู่ตันผี คือ เปลือกรากแห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Paeonia suffruticosa* Andr. วงศ์ Ranunculaceae¹

เปลือกรากโบทัน (Cortex Moutan)

ชื่อไทย: เปลือกรากโบทัน (กรุงเทพฯ)²

ชื่อจีน: หมู่ตันผี (จิ้นกลาง), โป้วตัวพวย (จิ้นแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Tree Paeony Bark¹

ชื่อเครื่องยา: Cortex Moutan¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวรากอายุประมาณ 3-5 ปีในฤดูใบไม้ร่วง แยกเอารากฝอยและแกนลำต้นทิ้ง ลอกเอาเฉพาะเปลือกราก ตากแดดให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

การเตรียมตัวยาร่วมใช้มี 2 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 เปลือกรากโบทัน เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรมาล้างน้ำอย่างรวดเร็วจนสะอาด ใส่ภาชนะปิดฝาไว้เพื่อให้อ่อนนุ่ม หั่นเป็นแว่นหนา ๆ และนำไปตากแห้ง^{1,3}

วิธีที่ 2 เปลือกรากโบทันเผา เตรียมโดยนำตัวยาร่วมใช้จากวิธีที่ 1 ใส่กระทะ นำไปผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งผิวนอกสีน้ำตาลดำ พรมน้ำเล็กน้อย นำออกจากเตา ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น แล้วร่อนเอาเศษเล็ก ๆ ออก (มีรายงานว่าอุณหภูมิที่เหมาะสมคือ 250 องศาเซลเซียส ผัดนาน 10 นาที)^{3,4}

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยามีคุณภาพดี เปลือกรากต้องหนา ตรงกลางกลวง ด้านหน้าตัดสีขาว มีแป้งและผลึกมาก มีกลิ่นหอมฉุน¹

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

เปลือกรากโบทัน รสขม เผ็ด เย็นเล็กน้อย มีฤทธิ์ระบายความร้อน ทำให้เลือดเย็น แก้ผื่นผดแดงบนผิวหนัง อาเจียนเป็นเลือด เลือดกำเดาออก แก้พิษไข้กระหายน้ำ ยืนพร่อง ร้อนใน นอกจากนี้ยังมีฤทธิ์ทำให้เลือดหมุนเวียน กระจายเลือดคั่ง แก้หลอดเลือดตีบ ประจำเดือนไม่มา ปวดประจำเดือน เป็นเถาดาน ก้อนในท้อง ปกขี้หรือขี้ในจากการกระแทกกระแทก แก้พิษฝี บวม อักเสบ ฝีในลำไส้ หรือไส้ติ่งอักเสบ ปวดท้องน้อย¹

เปลือกรากโบทันเผา รสขมเล็กน้อย จะมีฤทธิ์ระบายความร้อนอ่อนลง แต่เพิ่มฤทธิ์ทำให้เลือดเย็น และฤทธิ์ห้ามเลือดแรงขึ้น โดยทั่วไปใช้แก้อาเจียนเป็นเลือด และเลือดกำเดาออก^{3,4}

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ขนาด 6-12 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

ผู้ป่วยที่มีประจำเดือนมามากเกินไปและสตรีมีครรภ์ห้ามใช้ (การแพทย์แผนจีน)¹

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. สารพีโอนอล (paeonol) ซึ่งเป็นองค์ประกอบทางเคมีของเปลือกรากโบทัน มีฤทธิ์ต้านอักเสบในหนูถีบจักร หนูขาว และหนูตะเภา ช่วยให้การไหลเวียนของเลือดดีขึ้นในสุนัข ระบุปวด ระบายความร้อน ลดไข้ และสงบประสาทในหนูถีบจักร ขั้วปัสสาวะในหนูขาว สารสกัดน้ำช่วยให้การทำงานของหัวใจหนูขาวเป็นปกติ และลดความดันโลหิตในสุนัข⁵

2. ยาเตรียมจากสารพีโอนอลมีสรรพคุณรักษาโรคผิวหนัง เช่น ผดผื่นแดง ยาต้มมีสรรพคุณรักษาโรคความดันโลหิตสูง และโพรงจมูกอักเสบจากการแพ้⁶

3. เมื่อให้สารพีโอนอลที่ละลาย (แขวนตะกอน) ในน้ำมันถั่วลิสง ความเข้มข้น 1:1 ทางปาก และฉีดเข้าช่องท้องหนูถีบจักร พบว่าขนาดของสารพีโอนอลที่ทำให้หนูถีบจักรตายร้อยละ 50 (LD₅₀) มีค่าเท่ากับ 4.9 และ 0.735 กรัม/กิโลกรัม ตามลำดับ⁶

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.

2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ชีร์วัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณารักษ์). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
4. Lei GL, Du BS. Zhongyao Paozhi Jishu Zhinan. 1st ed. Xi-an: Xi-an World Library Publishing House, 2002.
5. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyaoyin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
6. Hou JY. Cortex Moutan: mudan pi. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional Chinese medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.

เปลือกรากหม่อน : Sangbaipi (桑白皮)

เปลือกรากหม่อน หรือ ซังไป่ผี คือ เปลือกรากแห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Morus alba* L. วงศ์ Moraceae¹

เปลือกรากหม่อน (Cortex Mori)

ชื่อไทย: เปลือกรากหม่อน (ท้วไป)²

ชื่อจีน: ซังไป่ผี (จีนกลาง), ซังเปะพั๋ย (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: White Mulberry Root-bark¹

ชื่อเครื่องยา: Cortex Mori¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวรากในฤดูใบไม้ร่วงเมื่อใบร่วงหมด และในต้นฤดูใบไม้ผลิก่อนเริ่มผสมพันธุ์ แยกรากฝอยและดินออก ชูดเปลือกหยาบสีน้ำตาลอมเหลืองออก ทิ้งตามยาว ลอกเอาเฉพาะเปลือกแล้วนำไปตากแดดให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

การเตรียมตัวยาร่วมใช้มี 2 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 เปลือกรากหม่อน เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ได้ มาล้างด้วยน้ำสะอาด ใส่ภาชนะปิดฝาไว้เพื่อให้อ่อนนุ่ม ทิ้งเป็นเส้นหรือแฉ่นหนา ๆ และนำไปทำให้แห้ง^{1,3}

วิธีที่ 2 เปลือกกรากหม่อนผัดน้ำผึ้ง เตรียมโดยนำน้ำผึ้งบริสุทธิ์มาเจือจางด้วยน้ำต้มในปริมาณที่เหมาะสม ใส่ตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 แล้วคลุกให้เข้ากัน หมกไว้สักครู่เพื่อให้น้ำผึ้งซึมเข้าในตัวยา จากนั้นนำไปผัดในกระทะโดยใช้ระดับไฟปานกลาง ผัดจนกระทั่งมีสีเหลืองเข้มและไม่เหนียวติดมือ นำออกจากเตา แล้วตั้งทิ้งไว้ให้เย็น (ใช้น้ำผึ้งบริสุทธิ์ 25 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)³

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี เปลือกหนา สีขาว เวลาปอกหรือลอกเปลือกต้องมีละอองเกิดขึ้น⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

เปลือกกรากหม่อน รสอมหวาน เย็น มีฤทธิ์ระบายความร้อน บรรเทาอาการหอบ ใช้แก้ไข้ หอบหืด (เนื่องจากปอดร้อน) และมีฤทธิ์ขับปัสสาวะ ลดบวม แก้อาการบวมหน้า (ระบายและดึงพิษของปอดลงต่ำ ปรับการหมุนเวียนของน้ำ ขับน้ำ ตัวบวม หน้าบวม กล้ามเนื้อผิวหนังบวม น้ำท่วมปอด ทำให้หอบ ปัสสาวะขัด)¹

เปลือกกรากหม่อนผัดน้ำผึ้ง จะช่วยเพิ่มความชุ่มชื้นให้ปอด มีฤทธิ์ระงับไอ เหมาะสำหรับผู้ป่วยที่มีอาการไอและหอบเนื่องจากปอดพร่อง³

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 6-12 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. สารสกัดน้ำจากเปลือกกรากหม่อนมีฤทธิ์ลดน้ำตาลในเลือดของหนูถีบจักรที่เป็นเบาหวาน เนื่องจากได้รับสาร streptozotocin เมื่อฉีดเข้าทางช่องท้องในขนาด 200 มิลลิกรัม/กิโลกรัม⁵
2. สารสกัดบิวทานอลจากเปลือกกรากหม่อนมีฤทธิ์ลดความดันโลหิตในหนู สารสกัดแอลกอฮอล์มีฤทธิ์ยับยั้งการเจริญของเชื้อรา⁵
3. สารสกัดน้ำและสารสกัดบิวทานอลจากเปลือกกรากหม่อนฤทธิ์แก้ไข้ ขับปัสสาวะ ลดอาการบวม และเป็นยาสงบประสาทในสัตว์ทดลองด้วย⁵
4. เมื่อฉีดสารสกัดน้ำเข้าช่องท้องหนูถีบจักรในขนาด 50 มิลลิกรัม/กิโลกรัม จะทำให้สัตว์ทดลองสงบ ความรู้สึกสัมผัสและความเจ็บปวดลดลง สารสกัดน้ำเมื่อให้หนูถีบจักรทางปากในขนาดเทียบเท่าผงยา 2 กรัม/กิโลกรัม มีฤทธิ์ระงับปวดได้ดีเทียบเท่าแอสไพริน 0.5 กรัม/กิโลกรัม สารสกัดน้ำยังมีฤทธิ์ยับยั้งเชื้อโรคที่เกิดอาการเจ็บคอ เชื้อบิด และเชื้อรา⁵

5. เมื่อให้ผู้ป่วยเด็กที่มีอาการน้ำลายไหลที่มุมปากรับประทานสารสกัดน้ำในขนาดเทียบเท่าผงยา 20 กรัม โดยเด็กที่อายุต่ำกว่า 1 ขวบ ให้ใช้ขนาดเทียบเท่าผงยา 10 กรัม และให้แบ่งรับประทานวันละ 2-3 ครั้ง ติดต่อกันนาน 3-7 วัน พบว่าอาการดังกล่าวหายเป็นปกติ โดยทั่วไปเปลือกกรากหม่อนไม่ใช่เดี่ยว ส่วนใหญ่จะใช้เป็นส่วนประกอบในตำรับยารักษาอาการบวมหน้า หลดลมอักเสบ และเยื่อหุ้มปอดอักเสบ

6. การศึกษาพิษเฉียบพลันของสารสกัด 50% แอลกอฮอล์จากพืชทั้งต้นเมื่อฉีดเข้าช่องท้องหนูถีบจักร มีค่า LD₅₀ มากกว่า 1 กรัม/น้ำหนักตัว 1 กิโลกรัม สารสกัดบิวทานอลจากเปลือกกราก เมื่อให้กิน ฉีดเข้าช่องท้อง หรือฉีดเข้าหลอดเลือดดำในหนูถีบจักร ขนาด 20, 10 และ 5 กรัม/กิโลกรัม น้ำหนักตัว ตามลำดับ ไม่พบความเป็นพิษ สารสกัดน้ำเมื่อให้ทางปาก หรือฉีดเข้าช่องท้องหนูถีบจักรในขนาดเทียบเท่าผงยา 10 กรัม/กิโลกรัม และฉีดเข้าทางหลอดเลือดดำในขนาดเทียบเท่าผงยา 5 กรัม/กิโลกรัม ไม่ทำให้หนูตัวใดตาย นอกจากนี้ยังพบว่าการให้ยาในขนาดสูงครั้งเดียว หรือแบ่งรับประทานครั้งละน้อยๆ ให้ผลไม่แตกต่างกัน ซึ่งจากผลการทดลองข้างต้นอาจกล่าวได้ว่าเปลือกกรากหม่อนมีพิษน้อย

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. สีนหา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณธิการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
4. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
5. อัญชลี จุฑะพุทธิ (บรรณธิการ). สมุนไพรไทยก้าวไกลสู่สากล. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ร.ส.พ., 2548.
6. Deng YC. Cortex Mori: sang bai pi. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional Chinese medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.

โป่งรากสน : Fuling (茯苓)

โป่งรากสน หรือ ฝูหลิง คือ เห็ดที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Poria cocos* (Schw.) Wolf วงศ์ Polyporaceae¹

โป่งรากสน (Poria)

ชื่อไทย: โป่งรากสน²

ชื่อจีน: ฝูหลิง (จีนกลาง), ทกเหลิ่ง (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Indian Bread¹

ชื่อเครื่องยา: Poria¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวสมุนไพรในปลายฤดูร้อน แยกเอาดินออก รวมเป็นกอง ๆ เกลี่ยให้แผ่กระจาย ทิ้งไว้ที่อุณหภูมิห้องจนกระทั่งผิวนอกแห้ง ทำซ้ำหลาย ๆ ครั้ง จนกระทั่งผิวนอกย่นและน้ำข้างในเนื้อค่อย ๆ ระเหย และตากให้แห้งในที่ร่ม เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

การเตรียมตัวยาร่วมใช้มี 2 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 โป่งรากสน เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ได้ มาล้างน้ำให้สะอาด ใส่ในหม้อหนึ่งที่มีฝาปิดมิดชิด นึ่งสักครู่จนกระทั่งสมุนไพรอ่อนนุ่ม ปอกเปลือกออก หั่นเป็นแว่นหนา ๆ และนำไปทำให้แห้ง^{1,3}

วิธีที่ 2 โป่งรากสนขาด เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่ลงในชาด (แร่ธาตุที่มีสีแดง เป็นสารประกอบของเมอร์คิวริกซัลไฟด์) ที่บดเป็นผงละเอียด คลุกเคล้าให้เข้ากัน (ใช้ผงชาด 2 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)³

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยามีคุณภาพดี ต้องมีน้ำหนัก มีคุณสมบัติแข็งและเหนียว ไม่มีรอยแตก หน้าตัดสีขาว ละเอียดเป็นมัน⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

โป่งรากสน รสจืดอมหวาน สุกุม มีฤทธิ์ระบายน้ำ สลายความชื้น สรรพคุณแก้อาการบวม น้ำปัสสาวะขัด และมีฤทธิ์บำรุงม้าม กล่อมประสาท แก้อาการม้ามพร่อง ระบบการย่อยอาหารอ่อนแอ เบื่ออาหาร อ่อนเพลีย ใจสั่น นอนไม่หลับ¹

โป่งรากสนชาด มีฤทธิ์กล่อมประสาทแรงขึ้น³

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ขนาด 9-15 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. สารสกัดน้ำมีฤทธิ์สงบประสาทในหนูถีบจักร คลายกล้ามเนื้อเรียบของลำไส้กระต่าย¹ ผงยาเมื่อให้ทางปากหนูถีบจักรในขนาด 100 มิลลิกรัม/กิโลกรัม มีผลยับยั้งอาการผิวหนังอักเสบ สารสกัดน้ำตาลเชิงซ้อนเมื่อให้ทางปากหนูถีบจักรในขนาด 250, 500, 1,000 มิลลิกรัม/กิโลกรัม วันละครั้ง ติดต่อกันนาน 7 วัน มีฤทธิ์เสริมม้ามให้แข็งแรง และสารสกัด 70% แอลกอฮอล์ เมื่อฉีดเข้าช่องท้อง กระต่ายในขนาด 0.5 กรัม/กิโลกรัม วันละครั้ง ติดต่อกันนาน 5 วัน มีฤทธิ์ขับปัสสาวะ นอกจากนี้ยังพบว่าเมื่อฉีดยาเตรียมเข้าใต้ผิวหนังหนูขาวในขนาดเทียบเท่าผงยา 1.4 กรัม/กิโลกรัม วันละครั้ง ติดต่อกันนาน 8 วัน มีผลปกป้องตับได้¹
2. สารสกัดน้ำสามารถบรรเทาอาการหวัดผวนและจิตใจไม่สงบชนิดเรื้อรัง และมีฤทธิ์ระบายความชื้นและน้ำ⁶

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. วิชัย โชควิวัฒน์, ขวลิต สันติกิจรุ่งเรือง, เย็นจิตร เตชะดำรงสิน. ตำรับยาจีนที่ใช้บ่อยในประเทศไทย เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์ องค์การทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2549.
3. Lei GL, Dun BS. Zhongyao Paozhi Jishu Zhinan. 1st ed. Xi-an: World Library Publishing House, 2002.
4. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
5. Bensky D, Gamble A. Chinese herbal medicine: Materia medica. Revised edition. Washington: Eastland Press, 1993.
6. Hu RJ, Wang SX. Poria: fu ling. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional Chinese medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.

ผลพุดซ้อน : Zhizi (梔子)

ผลพุดซ้อน หรือ จี้อจี้อ คือ ผลสุกที่ทำให้แห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Gardenia jasminoides* J. Ellis วงศ์ Rubiaceae¹

ผลพุดซ้อน (Fructus Gardeniae)

ชื่อไทย: ผลพุดซ้อน, ผลพุดจีน, ผลพุดใหญ่ (ภาคกลาง); ผลพุทธรักษา (ราชบุรี); ผลเคดถวา, ผลแคถวา (เชียงใหม่)²

ชื่อจีน: จี้อจี้อ (จีนกลาง), กี้จี้ (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Cape Jasmine Fruit¹

ชื่อเครื่องยา: Fructus Gardeniae¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวผลสุกในฤดูใบไม้ร่วงเมื่อผลเริ่มเปลี่ยนเป็นสีเหลืองแดง แยกเอาก้านผลและล้าง แผลกลบอมทิ้ง หนึ่งด้วยไอน้ำหรือลวกด้วยน้ำเดือดสักครู่ ทำให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

การเตรียมตัวยาร่วมใช้มี 4 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 ผลพุดซ้อน เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรมาแยกสิ่งอื่นที่ปะปนออก ทูบให้แตกก่อนใช้^{1,3}

วิธีที่ 2 ผลพุดซ้อนผัด เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 มาทูบให้แตก ใส่กระทะ นำไปผัดโดยใช้ไฟอ่อน ๆ ผัดจนกระทั่งผิวนอกสีเหลืองเข้ม นำออกจากเตา ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น³

วิธีที่ 3 ผลพุดซ้อนผัดเคี้ยว เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 มาทุบให้แตก ใส่กระทะ นำไปผัดโดยใช้ระดับไฟปานกลาง ผัดจนกระทั่งผิวนอกสีเหลืองไหม้ นำออกจากเตา ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น³

วิธีที่ 4 ผลพุดซ้อนถ่าน เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 มาทุบให้แตก ใส่กระทะ นำไปผัดโดยใช้ระดับไฟแรง ผัดจนกระทั่งผิวนอกของตัวยามีสีน้ำตาลดำ พรมน้ำเล็กน้อย นำออกจากเตา ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น³

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ผลมีขนาดเล็ก เปลือกผลบาง เนื้อมาก ด้านนอกและด้านในมีสีแดง⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

ผลพุดซ้อน รสขม เย็น มีฤทธิ์ขับความร้อน แก้หูดหงิด แก้ไข้ (ความร้อนจากหัวใจทำให้หูดหงิดและกระวนกระวาย) มีฤทธิ์ระบายความร้อน เสริมความชื้น แก้ดีซ่าน (ตัวเหลืองจากความร้อนหรือร้อนชื้นของตับและถุงน้ำดี) มีฤทธิ์บรรเทาอาการพิษอักเสบ ทำให้เลือดเย็น แก้เลือดกำเดาไหล ปัสสาวะและอาเจียนเป็นเลือด (เนื่องจากโลหิตมีพิษร้อน) และมีฤทธิ์ลดบวมจากการอักเสบ ระบายปวด แก้อักเสบบวมแดง พิษอักเสบของแผล ผื่นอักเสบบวมจากการกระทบกระเทือน¹

ผลพุดซ้อนผัด และผลพุดซ้อนผัดเคี้ยว มีสรรพคุณและวิธีใช้เหมือนกัน แต่ผลพุดซ้อนผัดจะมีรสขมและเย็นมากกว่า โดยทั่วไปหากความร้อนสูงจะใช้ผลพุดซ้อนผัด สำหรับผลพุดซ้อนผัดเคี้ยวจะใช้ในกรณีที่ระบบกระเพาะอาหารและลำไส้พร่อง ตัวยาทั้งสองชนิดนี้มีฤทธิ์ระบายความร้อน แก้หูดหงิด ใช้รักษาอาการความร้อนจากหัวใจทำให้หูดหงิด ตับร้อนทำให้ตาแดง³

ผลพุดซ้อนถ่าน มีฤทธิ์ทำให้เลือดเย็นและห้ามเลือด ใช้รักษาอาการปัสสาวะและอาเจียนเป็นเลือด เลือดกำเดาออก ไรเป็นเลือด³

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 6-9 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

การแพทย์แผนจีน ผลพุดซ้อนไม่เหมาะสำหรับคนธาตุอ่อน อุจจาระเหลว¹

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. สารสกัดน้ำมีฤทธิ์ปกป้องตับและขับน้ำดีในหนูขาว ระบายปวด ลดไข้ และแก้โรคผิวหนังหลายชนิดในหนูถีบจักร สารสกัดแอลกอฮอล์ สารสกัดเอทิลอะซิเตท และสารสกัดเมทานอลมีฤทธิ์ต้านอักเสบในหนูถีบจักรและกระต่าย^{5,6}

2. สารสกัดน้ำมีสรรพคุณแก้โรคดีซ่านชนิดเฉียบพลัน กระเพาะปัสสาวะอักเสบชนิดเฉียบพลัน ลดบวม และระงับปวด^{5,6}

3. การศึกษาพิษเฉียบพลันในหนูถีบจักร โดยฉีดสารสกัดเมทานอลเข้าช่องท้องและให้ทางปาก พบว่าขนาดของสารสกัดเทียบเท่าผงยาที่ทำให้หนูถีบจักรตายร้อยละ 50 (LD₅₀) มีค่าเท่ากับ 17.1 และ 107.4 กรัม/กิโลกรัม ตามลำดับ⁵

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณาธิการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
4. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyaoyin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
5. Hou JY. Fructus Gardeniae: zhi zi. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional Chinese medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.
6. Institute of Materia Medica, Chinese Academy of Medicinal Sciences. Chinese Materia Medica. Vol. III. 2nd ed. Beijing: Renmin Weisheng Publishing House, 1984.

ผลเลี่ยน : Chuanlianzi (川楝子)

ผลเลี่ยน หรือ ชวนเลี่ยนจื่อ คือ ผลสุกที่ทำให้แห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Melia toosendan* Sieb. et Zucc. วงศ์ Meliaceae¹

ผลเลี่ยน (Fructus Toosendan)

ชื่อไทย: ผลเลี่ยน, ผลเคี่ยน, ผลเลี่ยนใบใหญ่ (ภาคกลาง); ผลเกเรียน, ผลเฮี่ยน (ภาคเหนือ)²

ชื่อจีน: ชวนเลี่ยนจื่อ (จีนกลาง), ชวนเหลี่ยนจี้ (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Szechwan Chinaberry Fruit¹

ชื่อเครื่องยา: Fructus Toosendan¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวผลสุกในฤดูหนาว แยกสิ่งอื่นที่ปะปนออก ตากแดดให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

การเตรียมตัวยาร่วมใช้มี 3 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 ผลเลี่ยน เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ปราศจากสิ่งปนปลอมมาทุบให้แตกก่อนใช้^{1,3}

วิธีที่ 2 ผลเลี่ยนผัด เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 มาหั่นเป็นแว่นหรือเป็นชิ้นเล็ก ๆ นำไปใส่กระทะ ผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งผิวนอกมีสีเหลืองไหม้หรือสีน้ำตาลไหม้ นำออกจากเตา ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น แล้วร่อนเอาเศษเล็ก ๆ ออก^{1,3}

วิธีที่ 3 ผลเลี่ยนผัดน้ำเกลือ เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 มาหั่นเป็นแว่นหรือเป็นชิ้นเล็ก ๆ ใส่ในภาชนะที่เหมาะสม เติมน้ำเกลือ คลุกเคล้าให้เข้ากัน ตั้งทิ้งไว้จนกระทั่งน้ำเกลือแทรกซึมเข้าไปในเนื้อตัวยา จากนั้นนำไปใส่กระทะ ผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งผิวนอกมีสีเหลืองเข้ม นำออกจากเตา ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น แล้วร่อนเอาเศษเล็ก ๆ ออก (ใช้เกลือบริสุทธิ์ 2 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)^{1,3}

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ต้องเป็นผลขนาดใหญ่ มีเนื้อมาก ผิวนอกสีเหลืองทอง เนื้อในผลสีขาวเหลือง⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

ผลเลี่ยน รสขม เย็น มีฤทธิ์ทำให้ชุ่มชื้น บรรเทาปวด สรรพคุณคลายเครียด แก้อ่อนในบรรเทาอาการปวดต่าง ๆ และมีฤทธิ์ฆ่าพยาธิ หิด กลาก เกื้อน แก้อุดท้องเนื่องจากพยาธิต่าง ๆ¹

ผลเลี่ยนผัด จะช่วยให้รสขมและเย็นลดลง ลดพิษ มีฤทธิ์ช่วยให้ชุ่มชื้นและบรรเทาปวด ใช้รักษาอาการปวดบริเวณใต้ชายโครงและปวดท้อง³

ผลเลี่ยนผัดน้ำเกลือ จะช่วยนำตัวยาลงสู่ส่วนล่างของร่างกาย (ตั้งแต่ใต้สะดือลงมาถึงท้อง) ใช้รักษาอาการไส้เลื่อน อัณฑะปวดบวม³

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

ผลเลี่ยน ใช้เป็นยาขับพยาธิตัวกลม แก้อโรครื่น และฝีคันทะมาลา^{5,6}

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ขนาด 4.5-9 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

การแพทย์แผนไทย ใช้ขนาด 15-20 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม⁵ และใช้ภายนอกโดยนำผลเลี่ยน 5-7 ผลมาตำให้ละเอียด เติมน้ำมันพืช แล้วใช้ทาบริเวณที่เป็นวันละ 2-3 ครั้ง ติดต่อกันจนกว่าจะหาย นอกจากนี้ยังสามารถใช้ผลที่โตเต็มที่สด ๆ 10-15 ผล โขลกให้ละเอียด เติมน้ำมันมะพร้าว 3-4 ช้อนแกง ชโลมผมหที่เป็นเหาทิ้งไว้ 1 ชั่วโมง แล้วสระให้สะอาด สระติดต่อกัน 2-3 วัน⁶

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

ผลเลี่ยนมีพิษเล็กน้อย ไม่ควรใช้ปริมาณมากหรือใช้ต่อเนื่องนาน ๆ (การแพทย์แผนจีน) อาการพิษที่พบ ได้แก่ หายใจขัด แขนขาไม่มีแรง ปวดศีรษะ คลื่นไส้อาเจียน^{1,7}

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. สารสกัดแอลกอฮอล์และสารทุเซนดานิน (toosendanin) มีฤทธิ์ถ่ายพยาธิ สารทุเซนดานิน มีฤทธิ์กระตุ้นการบีบตัวของกล้ามเนื้อเรียบในกระต่าย และสารสกัดแอลกอฮอล์ความเข้มข้น 10 % มี

ฤทธิ์ต้านเชื้อรา⁸

2. สารพิษที่พบในผลเลี่ยนคือ แอลคาลอยด์ azaridine ซึ่งมีฤทธิ์ทำให้คลื่นไส้อาเจียน และท้องร่วงอย่างแรง เป็นอัมพาต หายใจไม่สม่ำเสมอ หายใจขัด เด็กเล็ก ๆ ถ้ากินผลเลี่ยนเข้าไปเพียง 6-8 ผล จะเป็นอันตรายถึงตายได้ การรักษาทำได้โดย ทำให้อาเจียน ให้ดื่มนมหรือไข่ขาวเพื่อลดการดูดซึมของสารพิษ แล้วรีบนำส่งโรงพยาบาล อาจให้น้ำเกลือเพื่อรักษาสมดุลของน้ำและเกลือแร่ และรักษาตามอาการ⁹

3. ยาเม็ดทุซุนดานินมีสรรพคุณถ่ายพยาธิทั้งในเด็กและผู้ใหญ่⁸

4. เมื่อฉีดสารทุซุนดานินเข้าช่องท้อง หลอดเลือดดำ ใต้ผิวหนังและให้ทางปากหนูถีบจักร พบว่าขนาดสารทุซุนดานินที่ทำให้หนูถีบจักรตายร้อยละ 50 (LD₅₀) มีค่าเท่ากับ 13.8, 14.6, 14.3 และ 244.2 มิลลิกรัม/กิโลกรัม ตามลำดับ เมื่อฉีดสารดังกล่าวเข้าใต้ผิวหนังและให้ทางปากหนูขาว และฉีดเข้าหลอดเลือดดำกระต่าย พบว่าขนาดสารดังกล่าวที่ทำให้สัตว์ทดลองตาย ร้อยละ 50 (LD₅₀) มีค่าเท่ากับ 9.8, 120.7 และ 4.2 มิลลิกรัม/กิโลกรัม ตามลำดับ⁸

5. มีรายงานการทดลองทางคลินิก พบว่าผลเลี่ยนมีสรรพคุณรักษาอาการต่อม้านมแข็งกระด้างชนิดเจ็บปวด และแก้กลากเกลื้อนบนหนังศีรษะได้ผลดี⁸

6. มีรายงานการทดสอบความเป็นพิษพบว่า สารสกัดผลด้วยคลอโรฟอร์ม เมื่อฉีดเข้าช่องท้องของหนูถีบจักร ขนาดที่ทำให้หนูตายร้อยละ 50 เท่ากับ 1.5 กรัม/กิโลกรัม ส่วนสารสกัดด้วยอีเทอร์ เมื่อฉีดเข้าช่องท้องของหนูถีบจักร ขนาดที่ทำให้หนูตายร้อยละ 50 เท่ากับ 1.04 กรัม/กิโลกรัม⁸

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ชีรวัดณ์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณานุกรม). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
4. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyaoyin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
5. เพียว เหมือนนงษ์ญาติ. สมุนไพรก้าวใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เมดิคัล มีเดีย จำกัด, 2537.
6. สุรินทร์ สิงห์บุตร. สรรพคุณสมุนไพร 200 ชนิด. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, 2536.
7. Institute of Materia Medica, Chinese Academy of Medicinal Sciences. Chinese Materia Medica. Vol. III. 2nd ed. Beijing: Renmin Weisheng Publishing House, 1984.
8. Qu SY. Fructus Toosendan: chuan lian zi. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional Chinese medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.
9. สถาบันวิจัยสมุนไพร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. คู่มือฐานข้อมูลพืชพิษ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2545.

ผักคาวทอง : Yuxingcao (鱼腥草)

ผักคาวทอง หรือ ยุหวิซิงเฉ่า คือ ส่วนเหนือดินแห่งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Houttuynia cordata* Thunb. วงศ์ Saururaceae¹

ผักคาวทอง (Herba Houttuyniae)

ชื่อไทย: ผักคาวทอง, พลุแก (กรุงเทพฯ); ผักคาวตอง, ผักข้าวตอง (ภาคเหนือ); ผักก้านตอง (แม่ฮ่องสอน)²

ชื่อจีน: ยุหวิซิงเฉ่า (จีนกลาง), หือซอเซ่า (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Heartleaf Houttuynia Herb¹

ชื่อเครื่องยา: Herba Houttuyniae¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวส่วนเหนือดินในฤดูร้อนเมื่อพืชเจริญเติบโตเต็มที่ แยกเอาสิ่งปะปนออก ตากแดดให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้:

หลังเก็บเกี่ยวสมุนไพรแล้ว แยกเอารากและสิ่งอื่นที่ปะปนออก ล้างอย่างรวดเร็วให้สะอาด หั่นเป็นท่อน ๆ และนำไปตากให้แห้ง^{1,3}

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ต้องมีสีน้ำตาลแดงอ่อน ๆ ใบและลำต้นสมบูรณ์ และมีกลิ่นความมาก⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

ผักคาวทอง มีรสเผ็ด เย็นเล็กน้อย มีฤทธิ์ระบายความร้อน ขับพิษ ขับหนอง ขับปัสสาวะ ใช้รักษาฝีในปอด ไอหรืออาเจียนออกมามีเลือดปนหนอง ขับปัสสาวะ แก้อาการบวมหน้า ฝีอักเสบ บิด โรคติดเชื้อระบบทางเดินปัสสาวะ ต้านเชื้อแบคทีเรียโดยเฉพาะในระบบทางเดินหายใจ^{1,5,6}

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

แพทย์แผนโบราณใช้ต้นแห้งเป็นยาขับปัสสาวะ แก้บวมหน้า ฝีบวมอักเสบ ไอ บิด โรคติดเชื้อทางเดินปัสสาวะ หูชั้นกลางอักเสบและริดสีดวง ต้นสดใช้ภายนอกเป็นยาพอกฝี บวมอักเสบ บาดแผล โรคผิวหนัง ภูมิแพ้และช่วยให้กระดูกเชื่อมติดกันเร็วขึ้น ใบสดผิงไฟพอนิ่มใช้พอกเนื้องอกชนิดต่าง ๆ รากเป็นยาขับปัสสาวะ⁷⁻⁹

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 15-25 กรัม¹ โดยต้มเอาน้ำดื่ม ก่อนดื่มให้แช่ในน้ำไว้ 1-3 นาที ต้มให้เดือดนาน 5 นาที หากใช้สดใช้ 30-50 กรัมโดยต้มหรือคั้นเอาน้ำดื่ม หากใช้ภายนอกให้ใช้สมุนไพรปริมาณที่เหมาะสม ต้มเอาน้ำชะล้างหรือใช้ต้นสดตำพอก^{1,5}

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

- มีรายงานว่า สารประเภทแอลคาลอยด์ที่แยกได้จากส่วนเหนือดินของผักคาวทองแสดงฤทธิ์ปานกลางในหลอดทดลองในการทำลายเซลล์มะเร็งเพาะเลี้ยง 5 ชนิด คือ เซลล์มะเร็งปอด เซลล์มะเร็งรังไข่ เซลล์เนื้องอกที่เป็นเนื้อร้าย เซลล์มะเร็งสมอง และเซลล์มะเร็งลำไส้ใหญ่¹⁰
- สารสกัดน้ำจากผักคาวทองมีฤทธิ์ยับยั้งการเจริญของเซลล์มะเร็งเม็ดเลือดขาวเพาะเลี้ยง 5 ชนิด ได้แก่ L1210, U937, K526, Raja และ P3HR1 โดยมีค่า IC_{50} อยู่ระหว่าง 478-662 ไมโครกรัม/มิลลิลิตร ในประเทศจีน มีการใช้ผักคาวทองเป็นส่วนประกอบในตำรับยารักษา มะเร็งทางเดินอาหารและ มะเร็งทางเดินหายใจ รวมไปถึงเนื้องอกในรังไข่ มะเร็งปากมดลูก มะเร็งเต้านม มะเร็งหลอดอาหาร และ มะเร็งปอด เพิ่มการไหลเวียนของเลือด เพิ่มภูมิคุ้มกัน และรักษาอาการข้างเคียงที่เกิดจากการใช้รังสีรักษาและเคมีบำบัด¹⁰
- น้ำมันหอมระเหยจากผักคาวทองสามารถยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อไวรัสไข้หวัดใหญ่ในเซลล์เพาะเลี้ยง และยังพบว่าน้ำมันระเหยง่ายที่ได้จากการกลั่นด้วยไอน้ำของผักคาวทองสดมีฤทธิ์ฆ่าเชื้อไวรัสริบม ไข้หวัดใหญ่ และเอเดส ในประเทศจีนมีการใช้ผักคาวทองเป็นส่วนผสมในตำรับยารักษาโรคหลอดลมอักเสบชนิดเฉียบพลันและชนิดเรื้อรัง ติดเชื้อเฉียบพลันหัด ไข้หวัดใหญ่ และการติดเชื้อทางเดิน

หายใจยาลดไข้ เป็นส่วนผสมในตำรับยาใช้ในการป้องกันและรักษาอาการโรคที่เกิดจากไวรัสในไก่¹⁰

4. มีรายงานการศึกษาในหลอดทดลองว่า สารสกัดน้ำจากผักคาวตองมีฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรียช่องปาก น้ำมันที่สกัดจากผักคาวตองมีฤทธิ์ยับยั้งการเจริญเติบโตของจุลินทรีย์หลายชนิดโดยเฉพาะยีสต์ในประเทศจีนมีการใช้ผักคาวตองเป็นส่วนประกอบในตำรับยาลำหรับใช้ป้องกันและรักษาโรคติดเชื้อในช่องปาก ยารักษาสิว ป้องกันเชื้อรา รักษาโรคผิวหนัง เช่น กลาก ขี้เรื้อนทวาร เป็นต้น¹⁰

5. ส่วนสกัดน้ำจากผักคาวตองมีฤทธิ์ต้านการอักเสบ ในประเทศจีนใช้ผักคาวตองเป็นส่วนประกอบในตำรับยารักษาอาการอักเสบ แผลไฟไหม้น้ำร้อนลวก โรครูมาตอยด์ หนองใน และรักษาแผลหลังผ่าตัด¹⁰

6. จากการทดลองในกบและคางคก พบว่าน้ำคั้นจากต้นสดมีผลขยายหลอดเลือดฝอย ทำให้อัตราการไหลเวียนของเลือดและการขับปัสสาวะเพิ่มขึ้น¹⁰

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ชีรวัดน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณานิการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Lei GL, Dun BS. Zhongyao Paozhi Jishu Zhinan. 1st ed. Xi-an: World Library Publishing House, 2002.
4. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
5. กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. สมุนไพรไทย-จีน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2547.
6. Huang KC. The pharmacology of Chinese herbs. 2nd ed. Washington DC: CRC Press LLC, 1999.
7. เย็นจิตร์ เตชะดำรงสิน, ชิดาร์ตน์ บุญรอด, จารีย์ บันลือธิ์, ประไพ วงศ์สินคังมัน, ดวงเพ็ญ ปัทมดิลก, จิราวุธ มิ่งเมือง. คุณภาพทางเคมีของผักคาวตอง. ใน: ปราณี่ ชาวลิตธำรง, จารีย์ บันลือธิ์, กัลยา อนุลักขณาปกรณ์, เย็นจิตร์ เตชะดำรงสิน, ชิดาร์ตน์ บุญรอด. บุขรารวณ ศรีวรรณ (คณะบรรณานิการ). ผักคาวตอง *Houttuynia cordata* Thunb. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึก, 2546.
8. สุนทรี่ ลิงหบุตรา. สรรพคุณสมุนไพร 200 ชนิด. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินติ้งเฮ้าส์, 2536.
9. สำลี ใจดี และคณะ. การใช้สมุนไพร เล่ม 2. โครงการพัฒนาเทคนิคการทํายาสมุนไพร. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สารมวลชน จำกัด, 2524.
10. กัลยา อนุลักขณาปกรณ์. ผักคาวตองกับการศึกษาทางด้านเภสัชวิทยา. ใน: ปราณี่ ชาวลิตธำรง, จารีย์ บันลือธิ์, กัลยา อนุลักขณาปกรณ์, เย็นจิตร์ เตชะดำรงสิน, ชิดาร์ตน์ บุญรอด. บุขรารวณ ศรีวรรณ (คณะบรรณานิการ). ผักคาวตอง *Houttuynia cordata* Thunb. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึก, 2546.

ผิวส้มจีน : Chenpi (陈皮)

ผิวส้มจีน หรือ เฉินพี คือ เปลือกผลแก่จัดที่ทำให้แห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Citrus reticulata* Blanco วงศ์ Rutaceae¹

ผิวส้มจีน (Pericarpium Citri Reticulatae)

ชื่อไทย: ผิวส้มเขียวหวาน (ทั่วไป); ผิวส้มจุก (ภาคเหนือ, ปัตตานี); ผิวส้มแป้นเกลี้ยง, ผิวส้มแป้นหัวจุก (ปัตตานี); ผิวส้มเหม็น (ภาคกลาง); ผิวส้มขี้ม้า (นครราชสีมา); ผิวส้มเซียงตุง (ภาคเหนือ); ผิวส้มแก้วเกลี้ยง, ผิวส้มแก้วโบราณ, ผิวส้มจันทบูร, ผิวส้มตรงกานู, ผิวส้มแป้นกระดาน, ผิวส้มแป้นขี้ม้า, ผิวส้มแสงทอง (กรุงเทพฯ)²

ชื่อจีน: เฉินพี (จีนกลาง), ถิงพั๋ย (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Dried Tangerine Peel¹

ชื่อเครื่องยา: Pericarpium Citri Reticulatae¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวผลสุกปลายฤดูใบไม้ร่วงถึงต้นฤดูหนาว ปลอกเอาเฉพาะผิวผลมาตากให้แห้งหรือทำให้แห้งที่อุณหภูมิต่ำ เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

การเตรียมตัวยาร่วมใช้มี 4 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 ผิวส้มจีน เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ปราศจากสิ่งปนปลอม มาล้างน้ำให้สะอาด หมักไว้สักครู่ให้อ่อนนุ่ม หั่นเป็นเส้นฝอย ทำให้แห้งที่อุณหภูมิต่ำ³

วิธีที่ 2 ผิวส้มจีนผัด แบ่งเป็น

1) **ผิวส้มจีนผัดดิน** (เป็นดินที่อยู่ในเตาเผาไฟเป็นระยะเวลานานมาก มักมีฤทธิ์เป็นด่างอ่อน คนจีนเรียกดินชนิดนี้ว่า ผูลงกาน) เตรียมโดยนำดินใส่ในภาชนะที่เหมาะสม ใส่ถ้วยที่ได้จากวิธีที่ 1 ลงไป ผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งถ้วยามีสีเหลืองเข้ม นำออกจากเตา ร่อนเอาดินออก นำถ้วยที่ได้ไปวางแผ่ออก ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น (ใช้ดินฟูหลงกาน 30 กิโลกรัม ต่อถ้วย 100 กิโลกรัม)³

2) **ผิวส้มจีนผัดรำข้าวสาลี** เตรียมโดยนำรำข้าวสาลีใส่ลงในภาชนะที่เหมาะสม ให้ความร้อนโดยใช้ระดับไฟปานกลางจนกระทั่งมีควันออกมา ใส่ถ้วยที่ได้จากวิธีที่ 1 ลงไป คนอย่างรวดเร็วจนกระทั่งผิวของถ้วยเป็นสีเหลืองเข้ม นำออกจากเตา แล้วร่อนเอารำข้าวสาลีออก ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น (ใช้รำข้าวสาลี 30 กิโลกรัม ต่อถ้วย 100 กิโลกรัม)³

วิธีที่ 3 ผิวส้มจีนผัดน้ำผึ้ง เตรียมโดยนำน้ำผึ้งบริสุทธิ์มาเจือจางด้วยน้ำต้มในปริมาณที่เหมาะสม ใส่ถ้วยที่ได้จากวิธีที่ 1 แล้วคลุกให้เข้ากัน หมักไว้สักครู่เพื่อให้ น้ำผึ้งซึมเข้าในถ้วย จากนั้นนำไปผัดในกระทะโดยใช้ระดับไฟปานกลาง ผัดจนกระทั่งมีสีเหลืองเข้มและไม่เหนียวติดมือ นำออกจากเตา แล้วตั้งทิ้งไว้ให้เย็น (ใช้น้ำผึ้งบริสุทธิ์ 18.75 กิโลกรัม ต่อถ้วย 100 กิโลกรัม)³

วิธีที่ 4 ผิวส้มจีนถ่าน เตรียมโดยนำถ้วยที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่กระทะ นำไปผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งผิวนอกมีสีน้ำตาลดำ พรหมน้ำเล็กน้อย นำออกจากเตา ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น แล้วนำไปตากแห้งในที่ร่ม³

คุณภาพของถ้วยจากลักษณะภายนอก:

ถ้วยที่มีคุณภาพดี ต้องเป็นเส้นขนาดสม่ำเสมอ ผิวนอกสีแดงอมส้มหรือสีแดงอมเหลือง ผิวด้านในสีเหลืองอมขาว กลิ่นหอม รสเผ็ด⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

ผิวส้มจีน รสขมเผ็ด อุ่น มีฤทธิ์ทำให้ชุ่มชื้น บำรุงม้าม สรรพคุณ แก้อาหารไม่ย่อย แก้ปวดท้อง มีฤทธิ์คลายความชื้น ละลายเสมหะ สรรพคุณแก้เสมหะและความชื้นตกค้าง บรรเทาอาการไอ^{1,3}

ผิวส้มจีนผัดดิน (ดินฟูหลงกาน) รสขมเล็กน้อย มีกลิ่นหอม สรรพคุณบำรุงม้าม แก้ท้องเสีย³

ผิวส้มจีนผัดรำข้าวสาลี รสขมเล็กน้อย รสเผ็ดจะลดลง แต่คุณสมบัติแห้งจะนุ่มนวลขึ้น มีกลิ่นหอม เพิ่มฤทธิ์ช่วยให้การทำงานของม้ามและกระเพาะอาหารดีขึ้น³

ผิวส้มจีนผัดน้ำผึ้ง รสหวาน สรรพคุณบรรเทาอาการไอ ขับเสมหะ³

ผิวส้มจีนถ่าน รสจืด มีกลิ่นอ่อน ๆ สรรพคุณเป็นยาห้ามเลือด³

คู่มือการใช้สมุนไพรไทย-จีน

141

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

ผิวส้ม รสปร่าหอม ปรูงยาหอม แก้มวิงเวียน หน้ามืดตาลาย แก้มจุกเสียด แน่นเฟ้อ⁵

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 3-9 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. มีรายงานว่าน้ำมันหอมระเหยจากผิวส้มจีนมีฤทธิ์ขับเสมหะ สารสกัดน้ำและสารสกัดแอลกอฮอล์ มีฤทธิ์ขยายหลอดลมในกระต่าย และสาร nobiletin มีฤทธิ์แก้หอบในหนูตะเภาและแมว⁶

2. สารสกัดน้ำมีฤทธิ์ยับยั้งการหดตัวของกล้ามเนื้อเรียบของลำไส้หนูตะเภา กระต่าย และสุนัข ต้านอนุมูลอิสระในหนูขาว น้ำมันหอมระเหยให้ความอบอุ่นและกระตุ้นการทำงานของระบบกระเพาะอาหาร และลำไส้ในกระต่าย เมื่อฉีดสาร hesperidin ที่แยกได้จากผิวส้มจีนเข้าใต้ผิวหนังของสัตว์ทดลองในขนาด 100 หรือ 500 มิลลิกรัม/กิโลกรัม/วัน ติดต่อกันนาน 6 วัน พบว่าสารดังกล่าวแสดงฤทธิ์บรรเทาอาการแผลในกระเพาะอาหารได้ผลดี และสารดังกล่าวในขนาดเดียวกันมีฤทธิ์ขับน้ำดีและละลายนิ่วในถุงน้ำดีในหนูขาวและสุนัข^{6,7}

3. การทดลองทางคลินิก พบว่าผิวส้มจีนมีสรรพคุณรักษาอาการข้ออักเสบเนื่องจากการติดเชื้อ และสารสกัดมีสรรพคุณรักษาแผลกลากเกลื้อน บรรเทาอาการแพ้ และแก้อุจจาระมีเลือดปน น้ำมันหอมระเหยมีสรรพคุณรักษาหัวใจในถุงน้ำดี⁷

4. เมื่อฉีดน้ำมันหอมระเหยเข้าช่องท้องหนูถีบจักร พบว่าขนาดของน้ำมันหอมระเหยที่ทำให้หนูถีบจักรตายร้อยละ 50 (LD₅₀) มีค่าเท่ากับ 1 มิลลิลิตร/กิโลกรัม⁷

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณานุกรม). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Mei XH. Shiyong Zhongyao Paozhi Zhinan. 1st ed. Hubei: Hubei Science & Technology Publishing House, 2005.
4. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
5. วุฒิชัยธรรมเวช. ย่อเภสัชกรรมไทยและสรรพคุณสมุนไพร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรณกิจและ การพิมพ์ จำกัด, 2548.
6. Institute of Materia Medica, Chinese Academy of Medicinal Sciences. Chinese Materia Medica. Vol. III. 2nd ed. Beijing: Renmin Weisheng Publishing House, 1984.
7. Li W. Pericarpium Citri Reticulatae: chen pi. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.

พุทราจีน : Dazao (大枣)

พุทราจีน หรือ ต้าเจ๋า คือ ผลสุกที่ทำให้แห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Ziziphus jujuba* Mill. วงศ์ Rhamnaceae¹

พุทราจีน (Fructus Jujubae)

ชื่อไทย: พุทราจีน (ภาคกลาง)²

ชื่อจีน: ต้าเจ๋า (จีนกลาง), ต้าจ้อ (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Chinese Date¹

ชื่อเครื่องยา: Fructus Jujubae¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวผลสุกในฤดูใบไม้ร่วง ตากแดดให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้:

นำวัตถุดิบสมุนไพรมาล้างน้ำให้สะอาด ตากให้แห้ง ก่อนใช้ให้เอาเม็ดออก¹

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ผลต้องมีขนาดใหญ่ สมบูรณ์ สีแดงอมม่วง เมล็ดเล็ก และมีรสหวาน³

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

พุทราจีน รสหวาน อุ่น มีฤทธิ์เสริมชี้นำรุงม้ามและกระเพาะอาหาร แก้อาการม้ามพร่อง (เปื้อ

อาหาร ถ่ายเหลว อ่อนเพลีย ไม่มีแรง) และมีฤทธิ์สงบประสาท บำรุงเลือด แก้อาการเลือดพร่อง (ซีด เซีวสตรีที่มีอาการของระบบประสาท กระวนกระวาย บำรุงเลือด) รวมทั้งมีฤทธิ์ปรับฤทธิ์ของยาในตำรับยาที่มีฤทธิ์รุนแรง สามารถใช้พุทราจีนปรับฤทธิ์ยาและลดอาการไม่พึงประสงค์ ช่วยให้ร่างกายดูดซึมยาได้ดีขึ้น รักษาชีวิตไว้ได้

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ขนาด 6-15 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

พุทราจีนแห้งมีน้ำตาลสูง ผู้ที่เป็นโรคเบาหวานควรรับประทานแต่น้อย และน้ำตาลอาจทำให้ฟันผุได้ นอกจากนี้ผู้ที่มีอาการของโรคลำไส้และฟันผุควรหลีกเลี่ยง⁴

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. สารสกัดน้ำมีฤทธิ์ปกป้องตับจากสารพิษและเพิ่มความแข็งแรงให้ตับในหนูถีบจักรและกระต่าย ระบุไป๋ ชับเสมหะในหนูถีบจักร^{4,5}
2. มีรายงานว่าเมื่อให้หนูขาวที่เป็นมะเร็งกระเพาะอาหารรับประทานเนื้อพุทราจีนแห้งวันละ 1 กรัม โดยกลุ่มที่ 1 รับประทานติดต่อกันนาน 8 เดือน และกลุ่มที่ 2 ให้รับประทานติดต่อกันนาน 10 เดือน พบว่าสามารถยับยั้งเซลล์มะเร็งกระเพาะอาหารได้ทั้งสองกลุ่ม โดยให้ผลแตกต่างกันอย่างชัดเจน⁵
3. สารเพกทิน (pectin) ในพุทราจีนช่วยจับโลหะหนักที่ตกค้างในร่างกายและลดคอเลสเตอรอล⁶
4. มีรายงานการทดลองทางคลินิก พบว่าสารสกัดน้ำมีสรรพคุณบรรเทาอาการเลือดคั่ง และแก้โรคตับอักเสบชนิดเฉียบพลัน โดยทั่วไปพุทราจีนมักไม่ใช้เดี่ยว ส่วนใหญ่จะเป็นส่วนประกอบในตำรับยาต่าง ๆ^{4,5}

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณานุกรม). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Mei XH. Shiyong Zhongyao Paozhi Zhinan. 1st ed. Hubei: Hubei Science & Technology Publishing House, 2005.
4. Institute of Materia Medica, Chinese Academy of Medicinal Sciences. Chinese Materia Medica. Vol. III. 2nd ed. Beijing: Renmin Weisheng Publishing House, 1984.
5. Zhou ZC. Fructus Jujubae: da zao. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional Chinese medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.
6. บริษัทหลักทรัพย์จัดการกองทุน กลีกรไทย จำกัด. มหัศจรรย์สมุนไพรจีน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด (มหาชน), 2550.

ฟ้าทะลายโจร : Chuanxinlian (穿心莲)

ฟ้าทะลายโจร หรือ ชวนซินเหลียน คือ ส่วนเหนือดินแห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Andrographis paniculata* (Burm. f.) Wall.ex Nees วงศ์ Acanthaceae¹

2 เซนติเมตร

ฟ้าทะลายโจร (Herba Andrographis)

ชื่อไทย: ฟ้าทะลายโจร, ฟ้าทะลาย (กรุงเทพฯ); หญ้าก้านงู (สงขลา)²

ชื่อจีน: ชวนซินเหลียน (จีนกลาง), ชวงซิมโน้ย (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Common Andrographis Herb¹

ชื่อเครื่องยา: Herba Andrographis¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวส่วนเหนือดินเมื่อพืชเจริญเติบโตเต็มที่และเริ่มออกดอกจนถึงออกดอก แยกสิ่งอื่นที่ปะปนมาทิ้ง ตากแดดให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

นำวัตถุดิบสมุนไพรมาล้างน้ำให้สะอาด หั่นเป็นท่อน ๆ ขนาดพอเหมาะ และนำไปทำให้แห้ง^{1,3}

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ต้องมีปริมาณใบมาก สีเขียว⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

ฟ้าทะลายโจร รสขม เย็น มีสรรพคุณรักษาอาการไข้หวัด เจ็บคอ แผลในปากและลิ้น ไอบุเจ็บพลันและไอบุเรื้อรัง แก้ก้องเสียง ติดเชื้อทางเดินปัสสาวะ ปัสสาวะขุ่น¹

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

ฟ้าทะลายโจร มีสรรพคุณแก้ไข้เจ็บคอ แก้ท้องเสีย⁵

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ขนาด 6-9 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

การแพทย์แผนไทย บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดขนาดใช้ของฟ้าทะลายโจร² ดังนี้

- รักษาอาการเจ็บคอ วันละ 3-6 กรัม วันละ 4 ครั้ง หลังอาหารและก่อนนอน
- รักษาอาการท้องเสียไม่ติดเชื้อ ครั้งละ 0.5-2 กรัม วันละ 4 ครั้ง หลังอาหารและก่อนนอน

องค์การอนามัยโลก กำหนดขนาดใช้ของฟ้าทะลายโจร⁴ ดังนี้

- แก้ไข้ ต้มยาฟ้าทะลายโจรแห้ง 3 กรัม รับประทานวันละ 2 ครั้ง
- แก้หวัด ผงยาฟ้าทะลายโจร 1.5-3 กรัม วันละ 3 ครั้ง หลังอาหารและก่อนนอน
- แก้ท้องเสีย 3-9 กรัม รับประทานครั้งเดียวเมื่อมีอาการหรือรับประทานแคปซูลหรือยาเม็ด 500 มิลลิกรัม ครั้งละ 2 เม็ด วันละ 4 ครั้ง ก่อนอาหารและก่อนนอน

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

1. ห้ามใช้ในผู้มีอาการแพ้ฟ้าทะลายโจร³

2. ประสิทธิภาพในการบรรเทาอาการไข้เจ็บคอของฟ้าทะลายโจร น่าจะเกิดจากฤทธิ์ลดไข้ และฤทธิ์ต้านการอักเสบมากกว่าฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรีย ดังนั้นเพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ป่วยได้รับอันตรายที่เกิดจากการติดเชื้อแบคทีเรีย *Streptococcus group A* ซึ่งอาจทำให้เกิดภาวะแทรกซ้อนที่รุนแรงตามมา เช่น ไข้รูห์มาติก โรคหัวใจรูห์มาติก และไตอักเสบ จึงมีข้อห้ามใช้ฟ้าทะลายโจรสำหรับแก้ไข้เจ็บคอในกรณีต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- ในผู้ป่วยที่มีอาการเจ็บคอเนื่องจากติดเชื้อ *Streptococcus group A*
- ในผู้ป่วยที่มีประวัติเป็นโรคไตอักเสบเนื่องจากเคยติดเชื้อนี้
- ในผู้ป่วยที่มีประวัติเป็นโรคหัวใจรูห์มาติก
- ในผู้ป่วยที่มีอาการเจ็บคอเนื่องจากการติดเชื้อแบคทีเรีย และมีอาการรุนแรง เช่น เป็นตุ่มหนองในคอ มีไข้สูง หนาวสั่น

3. ฟ้าทะลายโจรอาจทำให้เกิดอาการแพ้ได้ตั้งแต่อาการผื่นคัน ลมพิษ จนถึงอาการแพ้ขั้นรุนแรง ถ้าให้โดยการฉีดหรือในขนาดสูง³

4. ในผู้ป่วยบางราย ฟ้าทะลายโจรอาจทำให้เกิดอาการปวดท้อง ท้องเดิน ปวดเอว หรือวิงเวียนศีรษะ ใจสั่น หากมีอาการดังกล่าวควรหยุดใช้ยาฟ้าทะลายโจรและเปลี่ยนไปใช้ยาอื่นแทน³

5. หากใช้ติดต่อกันเป็นเวลานาน อาจทำให้แขนขามีอาการชาหรืออ่อนแรง³

6. หากใช้ฟ้าทะลายโจรติดต่อกัน 3 วัน แล้วไม่หาย หรือมีอาการรุนแรงขึ้นระหว่างใช้ยา ควรหยุดใช้และไปพบแพทย์⁵

7. เนื่องจากมีรายงานว่าฟ้าทะลายโจรทำให้เกิดการแพ้ได้ ดังนั้นทางองค์การอนามัยโลกจึงแนะนำว่าสตรีมีครรภ์ไม่ควรใช้ฟ้าทะลายโจร⁵

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. สารสกัดแอลกอฮอล์และสารสำคัญกลุ่ม *diterpene lactone* ของฟ้าทะลายโจรสามารถลดการบีบตัวของลำไส้เล็กและกล้ามเนื้อกระเพาะอาหารของหนูทดลองได้^{6,7} สารสกัดบิวทานอล *andrographolide* และ *neoandrographolide* สามารถต้านฤทธิ์ของ *E. coli enterotoxin* ที่ทำให้ท้องเสียได้ เพราะช่วยทำให้การสูญเสียน้ำทางลำไส้ลดลง นอกจากนี้สารสกัด 85% แอลกอฮอล์ยังป้องกันการเกิดอาการท้องเสียในหนูถีบจักรที่ได้รับน้ำมันละหุ่งหรือ *magnesium sulfate* ได้ แสดงฤทธิ์ลดไข้ในกระต่าย และสามารถต้านการอักเสบในหนูขาวได้เมื่อศึกษาฤทธิ์ในการลดบวมของอุ้งเท้าหลังของหนู หลังได้รับสารคาราจีแนน (*carrageenan-induced hind paw edema*)^{5,8}

2. มีบางรายงานกล่าวว่าสารสกัดฟ้าทะลายโจรมีฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรียบางชนิดได้ แต่รายงานการวิจัยหลายชิ้นในประเทศไทยบ่งชี้ว่าฟ้าทะลายโจรหรือสารสกัดฟ้าทะลายโจรไม่มีฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรียที่ทำให้ท้องเสีย หรือทำให้เกิดโรคติดเชื้อของทางเดินหายใจส่วนบน หรือถ้าพบฤทธิ์ยับยั้งเชื้อก็จะเป็นฤทธิ์ที่อ่อนต้องใช้ความเข้มข้นของสารสกัดสูงเกินกว่าที่จะมีความสัมพันธ์กับระดับยาในเลือดหรือในทางเดินอาหารหลังรับประทานฟ้าทะลายโจร นอกจากนี้สารสกัดฟ้าทะลายโจรยังแสดงฤทธิ์ต้านเชื้อ *Porphyromonas gingivalis* ซึ่งทำให้เกิดโรคปริทันต์ได้ และสารสกัดยับยั้งการจับตัวของแบคทีเรีย *Streptococcus mutans* (แบคทีเรียในช่องปากที่เปลี่ยนน้ำตาลบนเคลือบฟันให้เป็นกรด อันเป็นสาเหตุของฟันผุ) บนผิวแก้วหรือบน *hydroxyapatite* ที่เคลือบน้ำลาย โดยมีค่า IC_{50} เท่ากับ 0.5% โดยน้ำหนัก/ปริมาตร⁵

3. สารสกัดแอลกอฮอล์จากฟ้าทะลายโจรและสาร *andrographolide* สามารถกระตุ้นระบบภูมิคุ้มกันของหนูถีบจักรทั้งแบบจำเพาะและไม่จำเพาะ โดยสารสกัดแอลกอฮอล์มีฤทธิ์กระตุ้นภูมิคุ้มกันที่แรงกว่า *andrographolide* นอกจากนี้สารสกัดแอลกอฮอล์ยังแสดงฤทธิ์ลดน้ำตาลในเลือดในหนูขาวที่ถูกทำให้เป็นเบาหวานจากการได้รับสาร *streptozotocin* (STZ) ได้ ส่วนการศึกษาในกระต่ายปกติพบว่าสารสกัดน้ำในขนาด 10 มิลลิกรัม/กิโลกรัม ป้องกันการเพิ่มของระดับน้ำตาลในเลือดเนื่องจากได้รับกลูโคสทางปากในขนาด 2 มิลลิกรัม/กิโลกรัม แต่ไม่สามารถลดน้ำตาลจากการกระตุ้นด้วย *adrenaline* ได้ และเมื่อให้สารสกัดนาน 6 สัปดาห์ไม่สามารถลดระดับน้ำตาลในเลือดได้ เมื่อให้สารสกัดน้ำขนาด 50 มิลลิกรัม/กิโลกรัม แก่หนูที่เป็นเบาหวานจากการได้รับ STZ พบว่าสามารถลดระดับน้ำตาลในเลือดได้

52.90% และประสิทธิผลจะสูงขึ้นเมื่อใช้สารสกัดที่เตรียมแบบทำให้แห้งโดยวิธีไม่ใช้ความร้อน โดยพบว่าขนาด 6.25 มิลลิกรัม/กิโลกรัม สามารถลดน้ำตาลได้ถึง 61.81% นอกจากนี้สารสกัดน้ำและสารสกัดแอลกอฮอล์ของใบฟ้าทะลายโจรสามารถป้องกันตับจากสารพิษต่าง ๆ⁷

4. การศึกษาประสิทธิผลในการรักษาโรคอุจจาระร่วงและบิดแบคทีเรีย โดยใช้ผงฟ้าทะลายโจร (เตรียมจากส่วนเหนือดิน) เทียบกับยาเตร้าซัยคลินในการรักษาอุจจาระร่วงและบิดแบคทีเรีย โดยให้ยา 2 ขนาด คือ 500 มิลลิกรัม ทุก 6 ชั่วโมง และ 1 กรัม ทุก 12 ชั่วโมง พบว่าฟ้าทะลายโจรทั้งสองขนาดสามารถลดจำนวนอุจจาระร่วง (ทั้งความถี่และปริมาณ) และจำนวนน้ำเกลือที่ให้ทดแทนได้อย่างน่าพอใจ แม้ว่าจะไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ฟ้าทะลายโจรสามารถทำลายเชื้อที่ก่อให้เกิดโรคบิดแบคทีเรียได้ดีกว่าเตร้าซัยคลิน แต่ทำลายเชื้อฮิวตาคโรคได้ไม่ดีเท่า tetracycline อย่างไรก็ตามฟ้าทะลายโจรช่วยให้ผู้ป่วยยอหิวตาคโรคถ่ายน้อยกว่ากลุ่มที่ได้รับ tetracycline อย่างมีนัยสำคัญ⁷

5. เมื่อให้ผู้ป่วยที่มีอาการไข้เจ็บคอรับประทานฟ้าทะลายโจรแคปซูลในขนาด 3 กรัม/วัน หรือ 6 กรัม/วัน แบ่งให้วันละ 4 ครั้ง ติดต่อกัน 7 วัน เปรียบเทียบกับกลุ่มที่ได้รับพาราเซตามอลขนาด 3 กรัม/วัน พบว่าในวันที่ 3 หลังการรักษา ผู้ป่วยที่ได้รับยาพาราเซตามอลหรือฟ้าทะลายโจรขนาด 6 กรัม/วัน หายจากไข้และอาการเจ็บคอได้มากกว่ากลุ่มที่ได้รับฟ้าทะลายโจรขนาด 3 กรัม/วัน อย่างมีนัยสำคัญ แต่ผลการรักษาไม่มีความแตกต่างกันในวันที่ 7⁵

6. รายงานผลการวิจัยทางคลินิกในต่างประเทศ โดยทดลองให้สารสกัดฟ้าทะลายโจรในขนาด 1,200 มิลลิกรัม/วัน แก่ผู้ป่วยโรคหวัดจำนวน 28 คน แล้ววัดผลในวันที่ 4 หลังได้รับยา พบว่าสารสกัดฟ้าทะลายโจรสามารถลดอาการเจ็บคอ เหนื่อย อ่อนเพลีย ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อได้ เมื่อเทียบกับกลุ่มควบคุมที่ได้รับยาหลอก 33 ราย โดยไม่มีรายงานอาการข้างเคียงจากการใช้ยา ต่อมามีการทดลองให้ยาเม็ดฟ้าทะลายโจรซึ่งมีสารสกัด 100 มิลลิกรัม/เม็ด จำนวนครั้งละ 4 เม็ด วันละ 3 เวลา ในผู้ป่วยที่เป็นไข้หวัด 102 คน เทียบกับกลุ่มที่ได้รับยาหลอก 106 คน โดยให้ผู้ป่วยระบุความรุนแรงของแต่ละอาการเมื่อเริ่มให้ยาและหลังได้รับยา 2 วัน และ 4 วันตามลำดับ โดยทำเครื่องหมายลงบนเส้นตรงยาว 10 เซนติเมตร ที่แบ่งจาก 0-10 (0 หมายถึงไม่มีอาการ และ 10 หมายถึงอาการรุนแรงที่สุด) พบว่าวันที่ 2 หลังได้รับยา ความรุนแรงของอาการอ่อนเพลีย นอนไม่หลับ เจ็บคอ น้ำมูกไหล ในกลุ่มที่ได้รับยาฟ้าทะลายโจรน้อยกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญ และในวันที่ 4 หลังได้รับยา ความรุนแรงของทุกอาการ ได้แก่ อาการไอ (ทั้งความถี่และความถี่) เสมหะ น้ำมูกไหล ปวดศีรษะ อ่อนเพลีย ปวดหู นอนไม่หลับ เจ็บคอ ในกลุ่มที่ได้รับยาฟ้าทะลายโจรน้อยกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญ ข้อมูลงานวิจัยทางคลินิกของฟ้าทะลายโจรในโรคติดเชื้อของระบบทางเดินหายใจส่วนต้น สรุปได้ว่าฟ้าทะลายโจรน่าจะมีประสิทธิผลในการนำมาใช้บรรเทาอาการของโรคติดเชื้อทางเดินหายใจส่วนต้นที่ไม่มีภาวะแทรกซ้อน⁷

7. ฟ้าทะลายโจรมีฤทธิ์ยับยั้งเชื้อ *Porphyromonas gingivalis* จึงมีการพัฒนายาเจลฟ้าทะลายโจรเพื่อทดสอบประสิทธิผลในการรักษาโรคปริทันต์อักเสบ โดยศึกษาเปรียบเทียบผลทางคลินิกและทางจุลชีววิทยาของเจลฟ้าทะลายโจรและซีผึ้งยามิโนไซคลินที่ใช้ใส่ใต้เหงือก เพื่อเสริมการรักษาผู้ป่วยโรคปริทันต์อักเสบเริ่มเร็วในระยะเวลา 4 เดือน โดยผู้ป่วยต้องมีรากฟันเด็ยอย่างน้อย 2 ซี่ที่มีร่องลึกปริทันต์เมื่อเริ่มต้นมากกว่าหรือเท่ากับ 5 มิลลิเมตร พบว่าเมื่อใช้เจลฟ้าทะลายโจรรวมกับการเกลารากฟันจะได้ผลใกล้เคียงกับการใช้ minocycline gel เมื่อใช้รวมกับการเกลารากฟัน

8. สารสกัด 50% แอลกอฮอล์ของฟ้าทะลายโจร ไม่ทำให้เกิดอาการพิษเฉียบพลันในหนูถีบจักร และมีขนาดของ LD₅₀ เมื่อให้ทางปากและใต้ผิวหนังมากกว่า 15 กรัม/กิโลกรัม และเท่ากับ 14.98 กรัม/กิโลกรัมเมื่อให้ทางช่องท้อง ส่วนผลการศึกษพิษระยะยาวของผงฟ้าทะลายโจรในหนูพันธุ์วีสตาร์ เมื่อให้ทางปากในขนาด 0.12, 1.2 และ 2.4 กรัม/กิโลกรัม/วัน ติดต่อกันนาน 6 เดือน พบว่าไม่ก่อให้เกิดพิษในหนูขาว

9. การศึกษาความเป็นพิษของสารสกัด 70% แอลกอฮอล์ของฟ้าทะลายโจรต่อระบบสืบพันธุ์ของหนูเพศผู้ โดยให้สารสกัดทางปากนาน 60 วัน พบว่าไม่ก่อให้เกิดพิษต่ออวัยวะ และไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของรูปร่างหรือหน้าที่ของ Leydig cells ในเพศเมียพบว่าเมื่อเอาผงฟ้าทะลายโจรมาผสมกับอาหารแล้ว ให้หนูถีบจักรเพศเมียกินในขนาด 2 กรัม/กิโลกรัม/วัน นาน 6 สัปดาห์ พบว่าไม่มีหนูตัวใดตั้งท้องเมื่อผสมกับหนูเพศผู้ที่ไม่ได้รับยา ขณะที่หนูกลุ่มควบคุมตั้งท้อง 95.2% มีรายงานการศึกษาว่าเมื่อฉีดน้ำต้มฟ้าทะลายโจรเข้มข้น 50% ทางช่องท้องแก่หนูถีบจักร มีผลทำให้หนูแข็งแรง และถ้าฉีด progesterone ร่วมกับฮอร์โมน LH-RH พร้อมกับฟ้าทะลายโจร จะป้องกันการแท้งในช่วงระยะแรกของการตั้งครรภ์ได้ จึงคิดว่าฟ้าทะลายโจรอาจมีผลต้านฤทธิ์ของ progesterone จึงทำให้เกิดการแท้งได้

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ชีววัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณานุกรม). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เติม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Mei XH. Shiyong Zhongyao Paozhi Zhinan. 1st ed. Hubei: Hubei Science & Technology Publishing House, 2005.
4. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
5. อัญชลี จุฑาทุติ (บรรณานุกรม). สมุนไพรไทยก้าวไกลสู่สากล. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ร.ส.พ., 2548.
6. กัลยา อนุลักขณาปกรณ และอุไรวรรณ เพิ่มพิพัฒน์. ฤทธิ์ของฟ้าทะลายโจรในการลดการบีบตัวของลำไส้เล็กและป้องกันการเกิดท้องเสียในสัตว์ทดลอง. วารสารกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ 2540; 39(1): 23-33.
7. วินิตา แสงอสังการ และคณะ. ผลของ andrographolide, neoandrographolide และ 14-deoxy-11,12 didehydroandrographolide ต่อการหดเกร็งของกล้ามเนื้อกระเพาะอาหารหนูขาวนอกร่างกาย. ไทยเภสัชสาร. 2533; 15(1): 5-16.
8. กองวิจัยและพัฒนาสมุนไพร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์. คู่มือสมุนไพรเพื่อการสาธารณสุขมูลฐาน. กรุงเทพมหานคร : Text and Journal Cooperation, 2533.

เมล็ดบัว: Lianzi (莲子)

เมล็ดบัว หรือ เกลียนจื่อ คือ เมล็ดสุกที่ทำให้แห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Nelumbo nucifera* Gaertn. วงศ์ Nymphaeaceae¹

เมล็ดบัว (Semen Nelumbinis)

ชื่อไทย: เมล็ดบัวหลวง เมล็ดบัว (ทั่วไป); เมล็ดสัตตบงกช, เมล็ดสัตตบุษย์ (ภาคกลาง)²

ชื่อจีน: เกลียนจื่อ (จีนกลาง), โหน่ยจี้ (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Lotus Seed¹

ชื่อเครื่องยา: Semen Nelumbinis¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวฝักแก่ (สังเกตได้จากฝักบัวมีลูกบัวเป็นสีเทาหรือสีดำ) นำมารวมบนลานดิน แล้วใช้ไม้ทุบให้ลูกบัวแฉ่งหลุดจากฝัก นำลูกบัวไปตากแดดให้แห้งประมาณ 3 วัน เมื่อแห้งดีแล้วจะใช้ตะแกรงห่าง ๆ ร่อนหรือฝัดเอาลูกลีบหรือเสียทิ้ง กะเทาะเอาเปลือกออก ตากแดดให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี^{1,3}

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้:

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้มี 2 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 เมล็ดบัว เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ปราศจากสิ่งปนปลอม มาแช่ด้วยน้ำร้อนจนกระทั่งอ่อนนุ่ม แยกเอาดีบัวออก และนำไปตากแห้ง^{1,4}

วิธีที่ 2 เมล็ดบัวผัด เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่กระทะ นำไปผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งผิวด้านนอกมีสีเข้มขึ้น และเนื้อด้านในมีสีเหลืองอ่อน ๆ มีกลิ่นหอมกรุ่น นำออก

จากเตา ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น⁴

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี เมล็ดต้องมีขนาดใหญ่ และมีเนื้อมาก⁵

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

เมล็ดบัว รสอมหวานฝาด สุขุม มีฤทธิ์บำรุงไต ควบคุมและกระชับการหลั่งน้ำอสุจิ แก้อาการฝันเปียก และปัสสาวะไหลโดยไม่รู้ตัว (ระหว่างหลับ) มีฤทธิ์บำรุงม้าม หยุดถ่าย แก้อาการท้องร่วงชนิดที่ไม่ได้เกิดจากการติดเชื้อ และมีฤทธิ์บำรุงหัวใจ ใช้บำรุงหัวใจและช่วยให้นอนหลับ³

เมล็ดบัวผัด รสอมหวาน มีกลิ่นหอม ใช้รักษาอาการท้องร่วงชนิดที่ไม่ได้เกิดจากการติดเชื้อหรืออาการฝันเปียกและปัสสาวะไหลโดยไม่รู้ตัว^{3,4}

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

เมล็ดบัว รสหวานมัน สรรพคุณ บำรุงกำลัง บำรุงไขข้อ ทำให้กระชุ่มกระชวย แก้อ่อนในกระหายน้ำ แก้เสมหะ แก้พุพอง แก้ตีพิการ แก้อาเจียน แก้อ่อนเพลีย⁶

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 6-15 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม หรือบดเป็นผงรับประทาน¹

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

การแพทย์แผนจีน ห้ามใช้เมล็ดบัวในผู้ป่วยที่มีอาการท้องผูก ท้องเฟ้อ อาหารไม่ย่อย^{3,7}

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

เมื่อให้สารสกัดบีโตรีเลียมอีเทอร์จากเมล็ดแห้งในหนูขาวโดยการป้อนในขนาด 3 มิลลิกรัม/กิโลกรัม พบว่ามีผลขัดขวาง estrous cycle⁸

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณนาธิการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. สมุนไพรไทย-จีน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2547.
4. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
5. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
6. วุฒิ วุฒิธรรมเวช. คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรณกิจและการพิมพ์ จำกัด, 2547.
7. บริษัท หลักทรัพย์จัดการกองทุน กลีกรไทย จำกัด. มหัศจรรย์สมุนไพรจีน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ซีอีดียูเคชั่น จำกัด มหาชน, 2550.
8. บพิตร กลางกัลยา, นงลักษณ์ สุขวานิชย์ศิลป์. รายงานผลการศึกษาโครงการการประเมินประสิทธิภาพและความปลอดภัยของยาจากสมุนไพร. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส อาร์ พรินติง แมสโปรดักส์ จำกัด, 2544.

เมล็ดฝอยทอง: Tusizi (兔丝子)

เมล็ดฝอยทอง หรือ ทุซื่อจื่อ คือ เมล็ดสุกที่ทำให้แห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Cuscuta chinensis* Lam. วงศ์ Convolvulaceae¹

0.5 เซนติเมตร

0.3 เซนติเมตร

เมล็ดฝอยทอง (Semen Cuscutae)

ชื่อไทย: เมล็ดฝอยทอง (ภาคกลาง); เมล็ดผักไหม (อุดรธานี); เมล็ดฝอยไหม (นครราชสีมา)²

ชื่อจีน: ทุซื่อจื่อ (จีนกลาง), โท่วซื่อจี้ (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Dodder Seed¹

ชื่อเครื่องยา: Semen Cuscutae¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวผลสุกในฤดูใบไม้ร่วง ตากแดดให้แห้ง เคาะเมล็ดร่วง เก็บสิ่งอื่นที่ปะปนออก เมล็ดที่ได้นำไปตากแห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้:

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้มี 4 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 เมล็ดฝอยทอง เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรมาแยกสิ่งอื่นที่ปะปนออก ล้างน้ำให้สะอาด ตากให้แห้ง³

วิธีที่ 2 เมล็ดฝอยทองผัดน้ำเกลือ เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 มาใส่ในภาชนะที่เหมาะสม เติมน้ำเกลือ คลุกเคล้าให้เข้ากัน ตั้งทิ้งไว้จนกระทั่งน้ำเกลือแทรกซึมเข้าไปในเนื้อตัวยา จากนั้นนำไปใส่กระทะ ผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งเมล็ดพองตัวและมีเสียงเปลือกเมล็ดปริออกเล็กน้อย

มีกลิ่นหอมกรุ่น นำออกจากเตา ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น (ใช้เกลือบริสุทธิ์ 2 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)³

วิธีที่ 3 เมล็ดฝอยทองผสมเหล้าอัดเป็นแผ่น เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 มาใส่ในภาชนะที่เหมาะสม ต้มน้ำจนกระทั่งเปลือกเมล็ดแตกออก คนตลอดเวลาจนกระทั่งน้ำแทรกซึมเข้าไปในเนื้อตัวยา และตัวยาทั้งหมดมีลักษณะเหมือนโจ๊ก เติมเหล้าเหลียงและแป้งหมี่ขาวลงไปผสมให้เข้ากัน นำออกจากเตา อัดเป็นแผ่น แล้วหั่นเป็นชิ้นสี่เหลี่ยมเล็ก ๆ ขนาดประมาณ 1 เซนติเมตร ตากให้แห้ง (ใช้เหล้าเหลียง 15 กิโลกรัมและแป้งหมี่ขาว 15 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)³

วิธีที่ 4 เมล็ดฝอยทองผัด เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่กระทะ นำไปผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งผิวด้านนอกเป็นสีเหลืองอ่อน ๆ และมีเสียงปรืออกของเปลือกเมล็ด นำออกจากเตา ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น³

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี เมล็ดมีสีเหลืองเทา เมล็ดอวบอิม⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

เมล็ดฝอยทอง รสอมหวาน อุ่น มีฤทธิ์บำรุงไต ควบคุมการหลั่งของน้ำอสุจิ รักษาภูมิอากาศของระบบไตพร่อง (ปวดเอว อวัยวะเพศไม่แข็งตัว ฝันเปียก ปัสสาวะบ่อย ตกขาว) มีฤทธิ์บำรุงตับ ทำให้ตาสว่าง รักษาภูมิอากาศของระบบตับและไตอ่อนแอ (ตามัว หน้ามืด ตาล้า เบลอ) ช่วยให้หยุดถ่าย (เนื่องจากระบบม้ามและไตพร่อง ทำให้ถ่ายท้อง) นอกจากนี้ยังมีฤทธิ์บำรุงมดลูก ป้องกันการแท้งลูก (เนื่องจากระบบตับและไตอ่อนแอ ทำให้แท้งง่าย)^{1,5}

เมล็ดฝอยทองผัดน้ำเกลือ เนื่องจากเมล็ดฝอยทองมีคุณสมบัติค่อนข้างอุ่น และมีฤทธิ์บำรุงหยางมากกว่าบำรุงยิน เมื่อนำมาผัดน้ำเกลือ จะช่วยให้ฤทธิ์บำรุงยินและหยางเสมอกัน และช่วยนำตัวยาเข้าสู่ระบบไต ช่วยเพิ่มฤทธิ์บำรุงไตและบำรุงครรภ์ เหมาะสำหรับผู้ป่วยที่มีอาการอวัยวะเพศไม่แข็งตัว ฝันเปียก ปัสสาวะบ่อย ตกขาว³

เมล็ดฝอยทองผสมเหล้าอัดเป็นแผ่น จะเพิ่มฤทธิ์ให้ความอบอุ่นและบำรุงไต และช่วยให้ตัวยาสามารถละลายออกมาได้ดีเวลาต้มยา และสามารถบดเป็นผงได้ง่าย จึงเป็นวิธีที่นิยมใช้ เหมาะสำหรับผู้ป่วยที่มีอาการปวดเมื่อยเอวและเข่า หูอื้อตามัว กระหายน้ำ³

เมล็ดฝอยทองผัด มีสรรพคุณและวิธีใช้เหมือนเมล็ดฝอยทอง แต่เมล็ดฝอยทองผัดจะช่วยให้ตัวยาสามารถละลายออกมาได้ดีเวลาต้มยา และสามารถบดเป็นผงได้ง่าย สะดวกในการเตรียมยาตำรับ นิยมใช้ในการเตรียมยาลูกกลอนและยาผง เหมาะสำหรับผู้ป่วยที่มีอาการปวดเอวเนื่องจากไตพร่อง หลังปัสสาวะแล้วยังมีหยดปัสสาวะเหลืออยู่³

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

เมล็ดฝอยทอง รสผาดเผื่อน สรรพคุณ บำรุงกำลัง บำรุงตับไต แก้ปวดเมื่อย ทำให้ตาสว่าง แก้กระหายน้ำ แก้น้ำกามเคลื่อนเวลาหลับ⁶

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้

การแพทย์แผนจีน ใช้ขนาด 6-12 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม หรือทำเป็นยาเม็ด หรือยาผงรับประทาน ใ้ภายนอก บดเป็นผงผสมทา^{1,5}

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง

สตรีมีครรภ์ และผู้ป่วยที่มีอาการท้องผูก ไม่ควรรับประทาน^{1,5}

พืชนี้ถ้าขึ้นเกาะบนต้นไม้ที่เป็นพิษ เช่น ต้นยี่โถ ลำโพง ถอบแถบน้ำ และยาสูบ เป็นต้น ไม่ควรเก็บมาใช้⁵

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. สารสกัดโดยวิธีแช่สกัดเมล็ดด้วยแอลกอฮอล์ น้ำ หรือทำในรูปยาทิงเจอร์ จะมีฤทธิ์ทำให้หัวใจดางคกที่แยกตัว บีบตัวแรงขึ้น สารสกัดแช่ด้วยแอลกอฮอล์มีฤทธิ์ทำให้จังหวะการเต้นของหัวใจเพิ่มขึ้น แต่สารสกัดแช่ด้วยน้ำและที่ทำในรูปยาทิงเจอร์ ทำให้จังหวะการเต้นของหัวใจลดลง ผลต่อสุนัขทดลองที่ทำให้สลบมีผลทำให้ความดันโลหิตลดลง ม้ามหดตัวเล็กน้อย ลดการบีบตัวของลำไส้ ผลต่อมดลูกที่แยกตัวมีผลกระตุ้นการบีบตัวของมดลูกเพิ่มขึ้น⁵

2. เมื่อฉีดสารสกัดโดยวิธีแช่สกัดเมล็ดด้วยแอลกอฮอล์และน้ำเข้าใต้ผิวหนังของหนูขาวในขนาด 2.465 กรัม/กิโลกรัม จะทำให้หนูตายจำนวนครึ่งหนึ่ง เมื่อให้ทางปากในขนาด 30-40 กรัม/กิโลกรัม ไม่ปรากฏอาการพิษ เมื่อให้หนูทดลองกินสารแช่สกัดด้วยแอลกอฮอล์และน้ำ และที่ทำในรูปทิงเจอร์ติดต่อกันเป็นเวลา 70 วัน ไม่มีผลต่อการเจริญเติบโตของสัตว์ทดลอง และไม่พบอาการเปลี่ยนแปลงผิดปกติใด ๆ⁵

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.1. English Edition. Beijing: Chemical Industry Press, 2000.
2. ลีนา ผู้พัฒนาหงส์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณนิการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
4. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
5. ชัยโย ชัยชาญพิทยุทธ, วชิรา แดนตะวัน, สถาพร ลิ้มมณี, ชนะ ครองรักษา, ทิพวัลย์ ทรัพย์เจริญ. สมุนไพร อันดับที่ 03: การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นสำหรับงานวิจัยของโครงการศึกษาวิจัยสมุนไพร. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
6. วุฒิ วุฒิธรรมเวช. คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรณกิจและกาพิมพ์ จำกัด, 2547.

ราชดัด : Yadanzi (鴨胆子)

ราชดัด หรือ ยาต่านจื่อ คือ ผลสุกที่แห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Brucea javanica* (L.) Merr. วงศ์ Simaroubaceae¹

ราชดัด (Fructus Bruceae)

ชื่อไทย: ราชดัด, ดีคน (ภาคกลาง); กาจับหลัก, เท้ายายม่อมน้อย, มะขี้เทา, มะดีควาย, ยาแก้ฮากขม (เชียงใหม่); พญาดาบหัก (ตราด); เพี้ยะพาน (นครราชสีมา); มะลาคา (ปัตตานี)²

ชื่อจีน: ยาต่านจื่อ (จีนกลาง), อ๊ะต่าจี้ (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Java Brucea Fruit¹

ชื่อเครื่องยา: Fructus Bruceae¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวผลสุกในฤดูใบไม้ร่วง แยกเอาสิ่งปะปนออก ตากแดดให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

นำสมุนไพรที่ปราศจากสิ่งปนปลอมมาแกะเอาเปลือกผลออก ใช้เฉพาะส่วนเนื้อ ร่อนเอาเศษเล็ก ๆ ออก ทูบให้แตกก่อนใช้^{1,3}

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ผลมีขนาดใหญ่ อวบมาก เนื้อในเมล็ดมีสีขาว มีน้ำมันมาก⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

ผล รสขม เย็น มีฤทธิ์ขับพิษร้อน แก้มาลาเรีย และแก้โรคบิด¹

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

ผล รสขม สรรพคุณแก้ไข้ แก้กระษัย บำรุงน้ำดี บำรุงน้ำเหลือง แก้ท้องอืดเฟ้อ แก้ลมวิงเวียน แก้ทวารเรอ แก้เจ็บอก แก้อาเจียนเป็นเลือด เป็นยาบำรุงธาตุ ยาขับพยาธิ และแก้บิด^{5,6}

ใช้รักษาโรคผิวหนังจำพวกเกลื้อน ใช้เมล็ดแห้งตำพอกแผลก แล้วเอาน้ำทาบริเวณที่เป็น⁷

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 0.5-2 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

ราชดำดมีพิษเล็กน้อย ห้ามใช้ในเด็กและสตรีมีครรภ์^{8,9}

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. มีรายงานว่าสารพิษที่พบในเมล็ดคือ bruceantin, bruceine A-E, yadanzolid A, F, I ซึ่งมีฤทธิ์ยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อมาลาเรียชนิดฟัลซิพารัมและเชื้อบิดในหลอดทดลอง แต่พบความเป็นพิษสูง⁹ และเนื้อในเมล็ดหรือสารสกัดน้ำจากเล็บมือมีฤทธิ์ยับยั้งเชื้อมาลาเรียในไก่ได้ผลดี และจากการทดลองทางคลินิกในเมืองตันพบว่าสามารถรักษาโรคมาลาเรียได้ นอกจากนี้ยังพบสารพิษ brahmine และ kerpestine^{10,11}

2. กองวิจัยทางแพทย์ กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ พบว่าส่วนสกัดด้วยน้ำไม่มีพิษ เมื่อให้ทางปากในขนาดที่ทำให้หนูตายร้อยละ 50 โดยฉีดเข้าใต้ผิวหนัง เท่ากับ 5.17 กรัม/กิโลกรัม และเมื่อฉีดเข้าทางช่องท้อง เท่ากับ 6.37 กรัม/กิโลกรัม¹⁰

3. มีรายงานการศึกษาทางเภสัชวิทยาและทางคลินิก พบว่าสารสกัดจากผลราชดำดมีฤทธิ์ฆ่าเชื้อบิด แต่ฤทธิ์อ่อนกว่ายา emetine^{8,11}

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. สีนาค ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณาธิการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Lei GL, Dun BS. Zhongyao Paozhi Jishu Zhinan. 1st ed. Xian: World Library Publishing House, 2002.
4. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
5. พยากรณ์ เหมือนนวงษ์ญาติ. สมุนไพรก้าวใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ที.พี. พริน จำกัด, 2537.

6. ชยันต์ วิเชียรสุทนต์, แม้นมาส ชวลิต, วิเชียร จีรวงศ์. คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2548.
7. กองวิจัยและพัฒนาสมุนไพร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. สมุนไพรพื้นบ้านฉบับรวบรวม. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : Text and Journal Corperation Co., Ltd., 2533.
8. พร้อมจิต ศรีลัมภ์, วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล, สมภาพ ประธานสุราษฎร์ (คณะบรรณาธิการ). สมุนไพรสวนสิริรุกขชาติ สารานุกรมสมุนไพร เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2543.
9. World Health Organization. WHO monographs on selected medicinal plants. Volume 1. Geneva: World Health Organization, 1999.
10. สถาบันวิจัยสมุนไพร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. คู่มือฐานข้อมูลพืชพิษ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ กรมการศาสนา, 2545.
11. Institute of Materia Medica, Chinese Academy of Medicinal Sciences. Chinese Materia Medica. Vol. III. 2nd ed. Beijing: Renmin Weisheng Publishing House, 1984.

เร่วดง : Sharen (砂仁)

เร่วดง หรือ ซาเหริน คือ ผลสุกที่ทำให้แห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Amomum villosum* Lour. หรือ *A. villosum* Lour. var. *xanthioides* T.L.Wu et Senjen หรือ *A. longiligulare* T.L. Wu วงศ์ Zingiberaceae¹

0.5 เซนติเมตร

เร่วดง (Fructus Amomi)

ชื่อไทย: เร่วดง (ตราด)²

ชื่อจีน: ซาเหริน (จีนกลาง), ซายิ่ง (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Villous Amomum Fruit¹

ชื่อเครื่องยา: Fructus Amomi¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวผลสุกในช่วงฤดูร้อนถึงฤดูใบไม้ร่วง ตากแดดให้แห้งในทันที หรือทำให้แห้งที่อุณหภูมิ ต่ำ ในการป้องกันการเสื่อมสภาพของเมล็ดและการระเหยของน้ำมันอย่างรวดเร็ว ไม่ควรแกะเมล็ด ก่อนเมล็ดแห้ง เก็บรักษาเมล็ดแห้งในกระสอบป่านหรือถุงพลาสติก เก็บไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี^{1,3}

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

การเตรียมตัวยาร่วมใช้มี 2 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 เร่วดง เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรมาแยกสิ่งอื่นที่ปะปนออก ทูบให้แตกก่อนใช้⁴

วิธีที่ 2 เรวดงผัดน้ำเกลือ เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 มาใส่ในภาชนะที่เหมาะสม เติมน้ำเกลือ คลุกเคล้าให้เข้ากัน ตั้งทิ้งไว้จนกระทั่งน้ำเกลือแทรกซึมเข้าไปในเนื้อตัวยา จากนั้นนำไปใส่กระทะ ผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งตัวยาแห้ง นำออกจากเตา ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น (ใช้เกลือบริสุทธิ์ 2 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)⁴

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ต้องมีขนาดผลใหญ่ แข็งและมีเนื้อมาก เนื้อในเมล็ดสีน้ำตาลแดง กลิ่นหอมฉุนมาก รสเผ็ดและเย็นมาก⁷

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

เรวดง รสเผ็ด อุ่น มีฤทธิ์สลายความชื้น ทำให้ชุ่มชื้นในเยื่อ ใช้รักษาอาการที่ติดขัด ทำให้จุกเสียด แน่นท้อง มีฤทธิ์ให้ความอบอุ่นแก่กระเพาะอาหาร ระบายอาเจียน ท้องเสีย ใช้แก้กระเพาะอาหารและลำไส้เย็นเกินไป ทำให้ท้องเสีย อาเจียน และมีฤทธิ์บำรุงครรภ์ แก้อาการแพ้ท้อง เช่น คลื่นไส้อาเจียน เมื่ออาหารในสตรีมีครรภ์^{1,6}

เรวดงผัดน้ำเกลือ รสเผ็ดจะลดลง มีฤทธิ์ช่วยนำตัวยาลงสู่ส่วนล่างของร่างกาย เพิ่มฤทธิ์ให้ความอบอุ่นกับไตและบำรุงครรภ์⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

ผล รสร้อนเผ็ดปร่า แก่ริดสีดวง แก่หืดไอ แก่ระดูขาว แก่ใช้สันนิบาต⁷

เมล็ด รสร้อนเผ็ดปร่า ขับลมในลำไส้ แก่ท้องขึ้นอืดเฟ้อ แก่ปวดท้อง แก่คลื่นเหียนอาเจียน แก่ริดสีดวง หืดไอ กัดเสมหะ แก่ใช้สันนิบาต ขับน้ำนม บำรุงธาตุ⁷

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 3-6 กรัม หรือมากกว่านี้ตามอาการของโรค ต้มเอาน้ำดื่ม (ถ้าต้มกับยาอื่นควรใส่ทีหลัง)^{1,6} โดยมีรายละเอียดการใช้ทางคลินิก ดังนี้

1. แก้อาการแพ้ท้อง อาเจียน รับประทานอาหารไม่ได้ ให้ใช้เมล็ดบดเป็นผงชงกับน้ำขิงต้ม รับประทานวันละหลาย ๆ ครั้ง⁶
2. แก้อาการเป็นพิษ ให้ใช้เมล็ดบดเป็นผง รับประทานกับน้ำอุ่น⁶
3. บำรุงธาตุ แก้อาการท้องอืด ท้องเฟ้อและปวดท้อง โดยใช้เมล็ดเรวดง หัวแห้วหมู รากชะเอมเทศ และขิงแห้งร่วมกัน⁶
4. แก้ประจำเดือนมามากกว่าปกติ ให้ใช้ผลเรวดงแห้งวางไฟจนแห้งกรอบ แล้วบดเป็นผงชงน้ำรับประทานบ่อย ๆ⁶

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ชีรวีวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณานุกรม). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เติม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. PROSEA: ทรัพยากรพืชในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 12(1) พืชสมุนไพรและพืชพิษ เล่ม 1. นนทบุรี : สหมิตรพรินติ้ง, 2546.
4. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
5. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyaoyinpiian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
6. กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. สมุนไพรไทย-จีน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2547.
7. วุฒิ วุฒิธรรมเวช. ย่อเภสัชกรรมไทยและสรรพคุณสมุนไพร. กรุงเทพมหานคร : บริษัทศิลปะสยามบรรจุกัณฑ์และการพิมพ์, 2546.

ลูกจันทน์เทศ : Roudoukou (肉豆蔻)

ลูกจันทน์เทศ หรือ โรว์ไต่วโค้ว คือ เนื้อในเมล็ดที่ทำให้แห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Myristica fragrans* Houtt. วงศ์ Myristicaceae¹

ลูกจันทน์เทศ (Semen Myristicace)

ชื่อไทย: ลูกจันทน์เทศ (ภาคกลาง); ลูกจันทน์บ้าน (ภาคเหนือ)²

ชื่อจีน: โรว์ไต่วโค้ว (จีนกลาง), เห็นกเต่าไซ่ว (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Nutmeg¹

ชื่อเครื่องยา: Semen Myristicace¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวผลแก่จัดในฤดูใบไม้ผลิและฤดูใบไม้ร่วง แยกเอาเปลือกผลและเปลือกหุ้มเมล็ดเทียมทิ้ง กะเทาะเอาเปลือกแข็งที่หุ้มเมล็ดออก เอาเฉพาะเนื้อในเมล็ดมาแช่น้ำปูนใสทิ้งไว้ข้ามคืน แล้วนำมาบั้งโดยใช้ระดับไฟปานกลาง บั้งจนแห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี³

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

การเตรียมตัวยาร่วมใช้มี 4 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 ลูกจันทน์เทศ เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ปราศจากสิ่งปนปลอม มาล้างน้ำให้สะอาด ตากแดดให้แห้ง ทูบให้แตกก่อนใช้⁴

วิธีที่ 2 ลูกจันทน์เทศคั่วร่ำขาวสาลี เตรียมโดยนำร่ำขาวสาลีและตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่ลงในกระทะ นำไปผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง พร้อมคนอย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งร่ำขาวสาลีเป็นสีเหลือง

เกรียม และตัวยาที่มีสีน้ำตาลเข้ม นำออกจากเตา แล้วร่อนเอารำข้าวสาลีออก ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น ทูบให้แตก ก่อนใช้ (ใช้รำข้าวสาลี 40 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)³

วิธีที่ 3 ลูกจันทน์เทศคั่วผงหินลึน เตรียมโดยนำผงหินลึนใส่ในภาชนะที่เหมาะสม แล้วให้ความร้อนที่อุณหภูมิสูง ใส่ตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ลงไป คนอย่างสม่ำเสมอจนกระทั่งผิวด้านนอกของตัวยา มีสีน้ำตาลเข้มและมีกลิ่นหอมกรุ่น นำออกจากเตา แล้วร่อนเอาผงหินลึนออก ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น ทูบให้แตก ก่อนใช้ (ใช้ผงหินลึน 50 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)³

วิธีที่ 4 ลูกจันทน์เทศห่อแป้งหมี่คั่ว เตรียมโดยนำแป้งหมี่ผสมน้ำในปริมาณที่เหมาะสม ปั้นให้เป็นแผ่น แล้วนำมาอัดให้เป็นแผ่นบาง ๆ จากนั้นนำแผ่นแป้งหมี่ที่เตรียมได้มาห่อตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 พรมน้ำที่ผิวด้านนอกเพื่อให้ชุ่มชื้น แล้วนำไปห่อกับแผ่นแป้งหมี่อีก ห่อประมาณ 3-4 ชั้น ให้ทำเช่นเดียวกัน นำไปตากแดดให้แห้งประมาณ 50% จากนั้นนำไปใส่ลงในภาชนะที่บรรจุผงหินลึนที่ผัดให้ร้อนแล้ว คนอย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งผิวด้านนอกมีสีเหลืองเกรียม นำออกจากเตา แล้วร่อนเอาผงหินลึนออก ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น ให้เอาแผ่นแป้งหมี่ที่ห่อไว้ทิ้ง เอาเฉพาะตัวยา ทูบให้แตกก่อนใช้ (ใช้แป้งหมี่ 50 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)³

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี เนื้อในเมล็ดต้องมีคุณสมบัติแข็งและเหนียว มีลายเส้นคล้ายเนื้อในเมล็ดหมาก มีน้ำมันมาก และมีกลิ่นหอม⁷

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

ลูกจันทน์เทศ รสเผ็ด อุ่น มีฤทธิ์สลายล้าไล่ ระบายถ่ายท้องร่วง แก้ท้องร่วงเรื้อรัง (เนื่องจากม้ามและไตพร่องและเย็นเกินไป) และมีฤทธิ์ให้ความอบอุ่นแก่กระเพาะอาหาร ทำให้ชุ่มชื้นเวียนดี แก้ปวดกระเพาะอาหาร เมื่ออาหาร อาเจียน จุกเสียดแน่นท้อง¹

ลูกจันทน์เทศมีน้ำมันในปริมาณสูง ทำให้มีข้อเสียคือ มีฤทธิ์หล่อลื่นและกระตุ้นลำไส้มากเกินไป โดยทั่วไปจึงต้องนำมาแปรรูปโดยใช้วิธีเฉพาะก่อนใช้ การคั่วจะจัดน้ำมันบางส่วนออกไป ทำให้ฤทธิ์หล่อลื่นและกระตุ้นลำไส้ลดน้อยลง แต่มีฤทธิ์แรงขึ้นในการช่วยให้ลำไส้แข็งแรงและระบบอาการท้องเสีย เหมาะสำหรับผู้ป่วยที่มีอาการปวดท้อง จุกเสียดแน่นท้อง ท้องร่วง อาเจียน อาหารไม่ย่อย³

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

ลูกจันทน์เทศ มีกลิ่นหอม รสเปรี้ยวฝาด ร้อน มีสรรพคุณบำรุงกำลัง บำรุงธาตุ แก้ธาตุพิการ ขับลม แก้จุกเสียด แก้กำเดา แก้ท้องร่วง แก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้ปวดมดลูก บำรุงเลือด⁶⁻⁸

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ขนาด 3-9 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม หรือใช้ภายนอกโดยบดเป็นผงผสมกับน้ำมัน หรือน้ำส้มสายชูผสมทา¹

การแพทย์แผนไทย ใช้เนื้อในเมล็ด 0.5 กรัม หรือประมาณ 1-2 เมล็ด บดให้เป็นผงละเอียด ชงน้ำครั้งเดียว รับประทานวันละ 2 ครั้ง 2-3 วัน^{6,9}

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

ห้ามใช้ในผู้ป่วยที่มีอาการร้อนแฉะ บิดท้องร่วงเพราะมีความร้อน (การแพทย์แผนจีน)¹

ห้ามใช้ลูกจันทน์เทศในปริมาณสูง เพราะทำให้เกิดอาการข้างเคียงอันไม่พึงประสงค์ (การแพทย์แผนไทย)⁶

มีรายงานว่าเมื่อรับประทานลูกจันทน์เทศขนาดน้อยกว่า 1 ช้อนโต๊ะ ก็ทำให้เกิดอาการข้างเคียงได้ อาการข้างเคียงในขนาดสูง ทำให้เกิดอาการคลื่นไส้ อาเจียน ปากแห้ง หัวใจเต้นเร็ว กระตุ่นระบบประสาทส่วนกลางทำให้ม่านตาขยาย นอนไม่หลับ มึนงง ลึบสน เกิดอาการประสาทหลอน และอาจทำให้ชักได้ นอกจากนี้ยังทำให้เกิดอาการแพ้ เช่น allergic contact dermatitis และ occupational asthma⁶

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. สารสกัด Nutmeg oil จากลูกจันทน์เทศสามารถยับยั้งการจับตัวของเกล็ดเลือดได้ โดยมี eugenol และ isoeugenol เป็นสารออกฤทธิ์⁶
2. สารสกัดแอลกอฮอล์มีฤทธิ์ต้านเชื้อจุลินทรีย์ น้ำมันลูกจันทน์เทศสามารถยับยั้งการจับตัวของเกล็ดเลือดได้ สารสกัดของเปลือกเมล็ดแสดงฤทธิ์ต้านอักเสบในสัตว์ทดลอง¹⁰
3. ลูกจันทน์เทศมีสรรพคุณแก้ท้องเสียชนิดเรื้อรัง แก้ปวดท้อง อาหารไม่ย่อย อาเจียน มีรายงานว่าเมื่อรับประทานผงลูกจันทน์ขนาด 7.5 กรัม อาจทำให้เกิดอาการวิงเวียนศีรษะ คลื่นไส้ อาเจียน ปากแห้ง นอนไม่หลับ หากรับประทานในขนาดสูงมากอาจทำให้ตายได้¹⁰
4. เมื่อให้สารสกัดเอเทอร์ทางปากแมว พบว่าขนาดของสารสกัดที่ทำให้แมวตายมีค่าเท่ากับ 0.5-1 มิลลิกรัม/กิโลกรัม และเมื่อให้ผงยาทางปากแมวในขนาด 1.8 กรัม/กิโลกรัม อาจทำให้เกิดอาการประสาทหลอน และถึงตายได้ภายใน 24 ชั่วโมง¹⁰
5. จากการศึกษพิษเฉียบพลันในหนูถีบจักรของสารสกัด 50% แอลกอฮอล์จากลูกจันทน์เทศ พบว่าค่า LD₅₀ มีค่ามากกว่า 10 กรัม/กิโลกรัม เมื่อให้โดยการป้อนหรือฉีดเข้าใต้ผิวหนัง¹¹

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณนิเทศ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เติม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
4. Mei XH. Shiyong Zhongyao Paozhi Zhinan. 1st ed. Hubei: Hubei Science & Technology Publishing House, 2005.
5. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
6. กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. เอกสารวิชาการสมุนไพร. นนทบุรี : สถาบันวิจัยสมุนไพร, 2543.
7. วุฒิ วุฒิชัยธรรมเวช. คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรณภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด, 2547.
8. ชยันต์ วิเชียรสุนทร, แม้นมาส ชวลิต, วิเชียร จีรวงศ์. คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2548.
9. สุนทร ลิงหนุตรา. สรรพคุณสมุนไพร 200 ชนิด. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, 2536.
10. Tao C, Lin ZB. Semen Myristicae: rou dou kou. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional Chinese medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.
11. มงคล โมกษะสมิต, กมล สวัสดิ์มงคล, ประยุทธ์ สาตราวาหะ. การศึกษาพิษของสมุนไพรไทย. ใน: ปราณีย์ ชาลิตดำรง, ทรงพล ชีวะพัฒน์, เอมมนัส อุตตวิชัย (คณะบรรณนิเทศ). ประมวลผลงานวิจัยด้านพิษวิทยาของสถาบันวิจัยสมุนไพร เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2546.

ลูกเดือย : Yiyiren (意苡仁)

ลูกเดือย หรือ อี้อี้เหริน คือ เนื้อในเมล็ดของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Coix lacryma-jobi* L. var. *mayuen* (Rorman.) Stapf วงศ์ Gramineae¹

ลูกเดือย (Semen Coicis)

ชื่อไทย: ลูกเดือย (ทั่วไป)²

ชื่อจีน: อี้อี้เหริน (จีนกลาง), อี้อี้ยั้ง (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Coix Seed¹

ชื่อเครื่องยา: Semen Coicis¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวผลสุกในฤดูใบไม้ร่วง ตากแดดให้แห้ง แยกเอาเนื้อในเมล็ดออกจากเปลือกนอกซึ่งมีสีน้ำตาลเหลือง แยกเอาสิ่งที่ปะปนทิ้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

การเตรียมตัวยาร่วมใช้มี 3 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 ลูกเดือย เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ปราศจากสิ่งปนปลอมมาร่อนเอาเศษเล็ก ๆ ออก^{1,3}

วิธีที่ 2 ลูกเดือยผัด เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่กระทะ นำไปผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งผิวด้านนอกเป็นสีเหลือง พองออกเล็กน้อย นำออกจากเตา ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น³

วิธีที่ 3 ลูกเต๋อยผัดรำข้าวสาลี เตรียมโดยนำรำข้าวสาลีใส่ในภาชนะที่เหมาะสม แล้วให้ความร้อนจนกระทั่งมีควันออกมา ใส่ถ้วยที่ได้จากวิธีที่ 1 ลงไป คนอย่างรวดเร็วจนกระทั่งผิวด้านนอกมีสีเหลือง พองออกเล็กน้อย นำออกจากเตา แล้วร่อนเอารำข้าวสาลีออก (ใช้รำข้าวสาลี 15 กิโลกรัม ต่อถ้วยยา 100 กิโลกรัม)^{1,3}

คุณภาพของถ้วยยาจากลักษณะภายนอก:

ถ้วยยาที่มีคุณภาพดี เนื้อในเมล็ดมีขนาดใหญ่ มีเนื้อมาก และมีสีขาว⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

ลูกเต๋อย รสจืดอมหวาน เย็นเล็กน้อย มีฤทธิ์สลายความชื้น ขับปัสสาวะ ใช้เป็นยาขับปัสสาวะ แก้วบวม น้ำ ขาบวม มีฤทธิ์เสริมบำรุงม้าม แก้อาการม้ามพร่อง ถ่ายกระบิดกระปรอย บวม น้ำ ท้องมาน มีฤทธิ์บรรเทาอาการปวดข้อ ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ แก้วปวดข้อ กล้ามเนื้อ บวมตึง เป็นตะคริว คลายเส้นเอ็น และมีฤทธิ์ระบายความร้อน ขับหนอง น้ำเหลืองเสีย ใช้แก้โรคปอดอักเสบ ลำไส้อักเสบ ขับหนอง แผลฝี¹

ลูกเต๋อยผัด และลูกเต๋อยผัดรำข้าวสาลี จะช่วยให้คุณสมบัติเย็นหรือเย็นมากของลูกเต๋อยเกิดความสมดุล เพิ่มฤทธิ์บำรุงม้ามและระงับท้องเสีย ใช้รักษาอาการท้องเสียที่เกิดจากภาวะม้ามพร่อง แก้วท้องมาน³

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

ลูกเต๋อย รสมันเย็น สรรพคุณ แก้วหลอดลมอักเสบ แก้วปอดอักเสบ ขับปัสสาวะ แก้วน้ำคั่งในปอด ใช้เป็นอาหารบำรุงกำลังสำหรับคนฟื้นไข้⁵

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 9-30 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

ลูกเต๋อยไม่เหมาะกับผู้มีปัญหาท้องผูกบ่อย ปัสสาวะบ่อย หรือมีปัญหาเกี่ยวกับระบบสืบพันธุ์⁶

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. มีรายงานว่าสาร coixol ในลูกเต๋อย มีฤทธิ์คลายอาการเกร็งตัวของกล้ามเนื้อและป้องกันการชัก ลดความดันโลหิตได้ชั่วคราว ลดน้ำตาลในเลือดและลดไขมัน และสาร coixenolide มีฤทธิ์ต้านการเจริญเติบโตของเนื้องอก^{7,8}

2. น้ำมันจากลูกเต๋อย มีประมาณ 5.9-9.8% ซึ่งประกอบด้วยสารสำคัญคือ coix acid, palmitic acid น้ำมันลูกเต๋อยมีฤทธิ์กระตุ้นศูนย์การหายใจในสัตว์ทดลอง (หากให้ปริมาณสูง ๆ อาจทำให้สัตว์ทดลอง

ตายได้) ลดความเปลี่ยของร่างกาย ลดความดันโลหิต และขับปัสสาวะ^{7,8}

3. จากการศึกษาศึกษาพิษเฉียบพลันในหนูถีบจักร พบว่าเมื่อฉีดน้ำมันจากลูกเดือยเข้าทางช่องท้อง ในขนาด 90 มิลลิกรัม/ตัว ไม่พบสัตว์ทดลองตัวใดตายภายใน 24 ชั่วโมง แต่เมื่อฉีดน้ำมันดังกล่าวเข้า ทางใต้ผิวหนัง พบว่าขนาดที่ทำให้หนูถีบจักรตายคือ 5-10 มิลลิกรัม/กรัม และขนาดที่ทำให้กระต่ายตาย เมื่อฉีดเข้าทางหลอดเลือดดำคือ 1-1.5 กรัม/กิโลกรัม เมื่อฉีดสาร coixol เข้าทางช่องท้องหนูถีบจักรใน ขนาด 500 มิลลิกรัม/กิโลกรัม พบว่าแสดงฤทธิ์ระงับปวดได้ชั่วคราว และไม่พบสัตว์ทดลองตัวใดตาย และเมื่อให้โดยวิธีรับประทานวันละ 20, 100, 500 มิลลิกรัม/กิโลกรัม ติดต่อกันนาน 30 วัน ไม่พบ อาการผิดปกติใด ๆ และไม่มีสัตว์ทดลองตัวใดตาย⁸

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ชีร์วัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณาธิการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
4. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
5. วุฒิ วุฒิธรรมเวช. คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิลป์สยามบรรจุกภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด, 2547.
6. บริษัท หลักทรัพย์จัดการกองทุน กลสิกรไทย จำกัด. มหัศจรรย์สมุนไพรจีน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด มหาชน, 2550.
7. ลัดดาวัลย์ บุญรัตนกรกิจ. สมุนไพรนำใช้. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ แทนทองปรีณัฐเซอร์วิส, 2535.
8. Han XZ, Li DH. Semen Coicis: yi yi ren. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional Chinese medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.

เล็บมือนาง: Shijunzi (使君子)

เล็บมือนาง หรือ ลือจวินจื่อ คือ ผลสุกที่ทำให้แห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Quisqualis indica* L. วงศ์ Combretaceae¹

เล็บมือนาง (Fructus Quisqualis)

ชื่อไทย: เล็บมือนาง (ภาคกลาง); จะมั่ง, จ้ามั่ง, มะจีมั่ง (ภาคเหนือ); ไข่หม่อง (แม่ฮ่องสอน); อะดอหนึ่ง (ยะลา)²

ชื่อจีน: ลือจวินจื่อ (จีนกลาง), ไซ้กุงจื่อ (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Rangooncreeper Fruit¹

ชื่อเครื่องยา: Fructus Quisqualis¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวผลสุกในฤดูใบไม้ร่วงเมื่อเมล็ดสุกและเนื้อผลมีสีม่วงดำ แยกเอาสิ่งที่ไม่ปนมาทิ้ง ตากแดดหรือทำให้แห้งที่อุณหภูมิต่ำ เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้:

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้มี 3 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 เล็บมือนาง เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรมาคัดเอาสิ่งปนปลอมและก้านผลออก ทูบให้แตกก่อนใช้^{1,3}

วิธีที่ 2 เนื้อผลเล็บมือนาง เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 มากะเทาะเอาเปลือกออก ใช้เฉพาะส่วนเนื้อผล ทูบให้แตกก่อนใช้^{1,3}

วิธีที่ 3 เนื้อผลเล็บมือนางผัด เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 2 ใส่กระทะ ผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งผิวนอกมีสีเหลืองและมีจุดดำเกรียม มีกลิ่นหอม นำออกจากเตา ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น ทูบให้แตกก่อนใช้^{1,3}

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ผลต้องมีขนาดใหญ่ ผิวนอกสีน้ำตาลม่วง เนื้อผลอวบอิม⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

เล็บมือนาง รสหวานเล็กน้อย มีฤทธิ์ฆ่าพยาธิและช่วยให้อาหารย่อยดีขึ้น ใช้ถ่ายพยาธิไส้เดือนและพยาธิเส้นด้าย¹

เนื้อผลเล็บมือนาง มีสรรพคุณและการใช้เหมือนเล็บมือนาง โดยทั่วไปเล็บมือนางจะใช้ในรูปแบบของยาต้ม หากเตรียมเป็นยาผงหรือยาเม็ดจะใช้เนื้อผลเล็บมือนาง³

เนื้อผลเล็บมือนางผัด จะช่วยลดอาการข้างเคียงที่เกิดจากการหดเกร็งของกล้ามเนื้อกระบังลม มีฤทธิ์ช่วยให้กล้ามเนื้อแข็งแรง การย่อยอาหารดีขึ้น และฆ่าพยาธิ ส่วนใหญ่ใช้รักษาอาการปวดท้องเนื่องจากพยาธิไส้เดือนและพยาธิเส้นด้ายในเด็ก³

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

เล็บมือนาง รสเอียน เบื่อเล็กน้อย ใช้ขับพยาธิและตานซาง⁵

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 9-12 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม หรือเนื้อในผล 6-9 กรัม ทำเป็นยาลูกกลอนหรือเป็นยาผงรับประทานครั้งเดียว หรือแบ่งรับประทานเป็น 2 ครั้ง¹

การแพทย์แผนไทย ใช้ถ่ายพยาธิไส้เดือนและพยาธิเส้นด้าย สำหรับเด็กใช้ 2-3 เมล็ด (หนัก 4-6 กรัม) ผู้ใหญ่ใช้ 5-7 เมล็ด (หนัก 10-15 กรัม) ทูบพอแตก ต้มเอาน้ำดื่มหรือหั่นทอดกับไข่รับประทาน⁶ เมล็ดใช้ตำเป็นผงละเอียด ใช้รักษาโรคผิวหนังโดยผสมกับน้ำมันพืช⁶

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

การแพทย์แผนจีน ห้ามใช้เล็บมือนางร่วมกับน้ำชาเข้มข้น เนื่องจากจะลดล้างฤทธิ์กัน¹

การแพทย์แผนไทย ควรระมัดระวังในการใช้เล็บมือนาง เพราะอาจทำให้เกิดอาการข้างเคียง คือ สะอึก เวียนศีรษะ คลื่นไส้ อาเจียน เป็นต้น⁷

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. เมล็ดเล็บมือนางประกอบด้วยน้ำมันและสาร *quisqualic acid* (กรดอะมิโน) และ *D-manitol* พบว่าสารสำคัญซึ่งออกฤทธิ์ขับพยาธิคือ *quisqualic acid* และยังมีรายงานฤทธิ์ขับถ่ายอย่างแรงของน้ำมันในเมล็ดเล็บมือนางด้วย⁷

2. การศึกษาความเป็นพิษของเมล็ดเล็บมือนางพบว่า เมื่อให้สารสกัดน้ำจากเมล็ดเล็บมือนางแก่หนูถีบจักรทางปากไม่ทำให้เกิดพิษเฉียบพลัน และขนาดเมล็ดเล็บมือนางที่ทำให้สัตว์ทดลองตายร้อยละ 50 (LD_{50}) มีค่ามากกว่า 20 กรัม/กิโลกรัม จากการทดสอบพิษกึ่งเฉียบพลันในหนูแรทพันธุ์สตาร์ โดยให้สารสกัดเทียบเท่าเมล็ดเล็บมือนางขนาด 0.2, 2.0, 6.0, 10.0 และ 20.0 กรัม/กิโลกรัม/วัน ทางปากติดต่อกันเป็นเวลา 60 วัน เปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุมที่ได้รับน้ำพบว่า เมื่อได้รับสารสกัดเทียบเท่าเมล็ดเล็บมือนางขนาด 6.0, 10.0 และ 20.0 กรัม/กิโลกรัม/วัน เป็นเวลา 2 วัน สัตว์ทดลองแสดงอาการที่เกิดจากความผิดปกติของระบบประสาท โดยมีอาการที่สำคัญคือ ชักกระตุกร่วมกับชักเกร็งต่อมาหยุดหายใจและตาย หนูเพศผู้ตายจากอาการพิษ คิดเป็นร้อยละ 26, 53 และ 80 ในเพศเมียคิดเป็นร้อยละ 0, 6 และ 80.0 ตามลำดับขนาดยา และต่อมากลุ่มที่ได้รับสารสกัดขนาดสูงสุดคือ 20.0 กรัม/กิโลกรัม/วัน นาน 3 วันตายหมด หนูที่ได้รับสารสกัดเมล็ดเล็บมือนางครบ 60 วัน มีการเจริญเติบโตและการกินอาหารไม่ต่างจากกลุ่มควบคุม การเปลี่ยนแปลงค่าทางโลหิตวิทยาและค่าทางชีวเคมีของซีรัมตรวจพบได้ในหนูที่ได้รับสารสกัดบางกลุ่มอย่างไม่สัมพันธ์กับขนาดของสารสกัด จึงไม่สามารถกล่าวได้ว่าเกิดจากสารสกัดโดยตรง ผลการตรวจเนื้อเยื่ออวัยวะภายในทางจุลพยาธิวิทยา ไม่พบการเปลี่ยนแปลงที่สรุปได้ว่าเกิดจากความผิดปกติของสารสกัดจากเมล็ดเล็บมือนาง⁷

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. สีน่า ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณาธิการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
4. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyaoyinpiian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
5. กันหิมา สิทธิธัญกิจ, พรทิพย์ เดิมวิเศษ (คณะบรรณาธิการ). คู่มือประชาชนในการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2547.
6. พยากรณ์ เหมื่อนวงษ์ญาติ. สมุนไพรก้าวใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ที.พี. ฟริน จำกัด, 2537.
7. ทรงพล ชิวพัฒน์, ปราณีย์ ขวลิตรารัง, ปราณีย์ จันทเพ็ชร. ความเป็นพิษของเมล็ดเล็บมือนาง ในประมวลผลงานวิจัยด้านพิษวิทยาของสถาบันวิจัยสมุนไพร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข., 2550.

ว่านพร้าว : Xianmao (仙茅)

ว่านพร้าว หรือ เขียนเหมา คือ เหง้าแห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Curculigo orchioides* Gaertn. วงศ์ Amaryllidaceae¹

ว่านพร้าว (Rhizoma Curculiginis)

ชื่อไทย: ว่านพร้าว (ภาคเหนือ)²

ชื่อจีน: เขียนเหมา (จีนกลาง), เขียนเ้า (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Common Curculigo Rhizome¹

ชื่อเครื่องยา: Rhizoma Curculiginis¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวเหง้าในฤดูใบไม้ร่วงหรือฤดูหนาวเมื่อส่วนเหนือดินเหี่ยวแห้งก่อนแตกตา แยกเอาส่วนรากฝอยและใบและทิ้ง ล้างน้ำให้สะอาด ตากแดดให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

การเตรียมตัวยาร่วมใช้มี 2 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 ว่านพร้าว เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรมาล้างน้ำให้สะอาด ใส่ภาชนะปิดฝาไว้เพื่อให้อ่อนนุ่ม หันเป็นท่อน และนำไปตากแห้ง^{1,3}

วิธีที่ 2 ว่านพร้าวผัดเหล้า เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่ในภาชนะที่เหมาะสม เติมเหล้า เหลืองปริมาณพอเหมาะ แล้วคลุกเคล้าให้เข้ากัน จนกระทั่งเหล้าแทรกซึมเข้าไปในเนื้อตัวยา จากนั้นนำไป

ผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนแห้ง นำออกจากเตา ตากให้แห้งในที่ร่ม (ใช้เหล้าเหลียง 10 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)³

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ผิวนอกสีน้ำตาลเข้มหรือสีน้ำตาลดำ คุณสมบัติแข็งแต่เปราะ หักง่ายแต่ด้านหน้าตัดจะไม่เรียบ มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ รสเผ็ด⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

ว่านพร้าว รสเผ็ด ร้อน มีฤทธิ์ให้ความอบอุ่นและเสริมหยางของระบบไต แก้อาการของไตไม่พอธาตุไฟน้อย (เช่น อวัยวะเพศไม่แข็งตัว น้ำอสุจียน้อย ปัสสาวะรดที่นอน ปัสสาวะบ่อย) มีฤทธิ์บำรุงเส้นเอ็นและกระดูก แก้อาการไตอ่อนแอ เข้าและเอาอ่อนแรง ปวดเส้นเอ็นและกระดูก การปวดและการชาเรื้อรังจากความเย็นและความชื้น และมีฤทธิ์ขับความเย็นและความชื้น แก้อาการของม้ามและไตพร่องหน้าท้องและท้องน้อยเย็นและปวด ถ่ายท้อง¹

ว่านพร้าวผัดเหล้า จะช่วยลดพิษของสมุนไพร เพิ่มฤทธิ์ในการบำรุงหยางของไต เสริมความแข็งแรงของเส้นเอ็นและกระดูก รวมทั้งขับความเย็นและความชื้นได้ดี เหมาะสำหรับผู้ป่วยที่มีอาการหย่อนสมรรถภาพทางเพศ ปวดเส้นเอ็นและกระดูก และปัสสาวะบ่อย³

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

ว่านพร้าวมีสรรพคุณเป็นยาชูกำลัง เช่น สตรีคลอดบุตรใหม่ ๆ มดลูกคลายเพราะความอึดเสบ ช่วยให้มีมดลูกเคลื่อนไหวกลับที่เดิมให้เป็นปกติ⁵

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 3-9 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

ว่านพร้าวเป็นสมุนไพรที่มีพิษ ห้ามใช้ในผู้ป่วยที่มีอาการร้อนใน¹

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. สารสกัดแอลกอฮอล์เมื่อให้ทางช่องท้องหนูถีบจักรในขนาด 10 กรัม/กิโลกรัม พบว่าสามารถเพิ่มฤทธิ์ของยา pentobarbital sodium ให้นอนหลับนานขึ้น และช่วยเพิ่มฤทธิ์ของยา picrotoxin หรือ cocculin ให้ลดอาการตื่นตระหนกตกใจลง นอกจากนี้สารสกัดดังกล่าวยังแสดงฤทธิ์ต้านการอักเสบที่เกิดจากน้ำมันสลัดด้วย⁶

2. สารสกัดแอลกอฮอล์เมื่อให้ทางปากหนูถีบจักรในขนาด 10 และ 20 กรัม/กิโลกรัม วันละครั้ง ติดต่อกันนาน 8 วัน พบว่าไม่สามารถเพิ่มเซลล์เม็ดเลือดขาวชนิดลิมโฟไซต์ในหนูปกติ แต่สามารถรักษาภาวะภูมิคุ้มกันบกพร่องในหนูที่ได้รับสารกดภูมิคุ้มกัน⁶

3. การศึกษาพิษเฉียบพลันโดยให้สารสกัดน้ำทางปากหนูถีบจักรในขนาด 150 กรัม/กิโลกรัม พบว่าไม่มีสัตว์ทดลองตัวใดตายภายใน 7 วัน แสดงว่าวานพร้าวมีพิษต่ำมาก⁶

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ชีร์วัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณาธิการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
4. Mei XH. Shiyong Zhongyao Paozhi Zhinan. 1st ed. Hubei: Hubei Science & Technology Publishing House, 2005.
5. เสี่ยงม พงษ์บุญรอด. ไม้เทศ เมืองไทย. กรุงเทพมหานคร : เกษมบรรณกิจ, 2514.
6. Di L. Rhizoma Curculigo: xian mao. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional Chinese medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.

ว่านน้ำ : Zangchangpu (藏菖蒲)

ว่านน้ำ หรือ จั้งซางผู่ คือ เหง้าแห่งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Acorus calamus* L. วงศ์ Araceae¹

ว่านน้ำ (Rhizoma Acori Calami)

ชื่อไทย: ว่านน้ำ, ว่านน้ำเล็ก, ฮางคาวผา (เชียงใหม่); ทิสี่ปุกอ (แม่ฮ่องสอน); ตะไคร้น้ำ (แพร่); ไคร้น้ำ (เพชรบูรณ์); คาเจียงจี้, ผมผา, ลัมซิ่น, ฮางคาวน้ำ, ฮางคาวบ้าน (ภาคเหนือ)²

ชื่อจีน: จั้งซางผู่ (จีนกลาง), เจียงเซียงฟู่ (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Tibet Sweetflag Rhizome¹

ชื่อเครื่องยา: Rhizoma Acori Calami¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวเหง้าในฤดูใบไม้ร่วงและฤดูหนาว แยกเอารากฝอยและดินทิ้ง ตากให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

หลังเก็บเกี่ยวสมุนไพรแล้ว แยกสิ่งอื่นที่ปะปนออก ล้างน้ำให้สะอาด จากนั้นนำไปใส่ในภาชนะที่เหมาะสม คลุมด้วยผ้าขาวบาง ตั้งทิ้งไว้จนตัวยาร่อนนุ่ม หั่นเป็นแว่นเฉียง ๆ หรือหั่นตามขวาง ทำให้แห้งในที่ร่มหรือตากแดด^{1,3}

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ด้านหน้าตัดต้องมีสีออกขาว กลิ่นหอมฉุน⁵

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

ว่านน้ำ รสขมเผ็ด สุขุม มีฤทธิ์ขับลม ขับเสมหะ สงบประสาท ใช้อรักษาอาการไอ ตื่นเต้นลี้มง่าย สลิมสลือ บิด ท้องเสีย ท้องอืด อาหารไม่ย่อย ปวดข้อ แผลฝีหนอง และขับพยาธิ^{1,6}

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

เหง้า มีกลิ่นหอม รสร้อน สรรพคุณเป็นยาแก้บิด แก้ปวดท้อง แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ แน่นจุกเสียด ขับลมในกระเพาะอาหารและลำไส้ ขับเสมหะ แก้ไอ ระงับประสาท แก้ปวดตามข้อ แก้แผลฝีหนอง ขับพยาธิ แก้ปวดฟัน เลือดออกตามไรฟัน⁷⁻⁸

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 3-6 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม ใช้ภายนอก ต้มเอาน้ำชะล้างหรือบดเป็นผงผสมทา^{1,5}

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

การแพทย์แผนจีน ควรระมัดระวังในการใช้ในผู้ป่วยที่เหงื่อออกบ่อย ๆ หรือเหงื่อออกง่าย⁵
การแพทย์แผนไทย ห้ามกินมากกว่าครั้งละ 2 กรัม เพราะจะทำให้อาเจียน (อาจใช้ประโยชน์ในกรณีผู้ป่วยกินสารพิษ และต้องการขับสารพิษออกจากทางเดินอาหารด้วยการทำให้อาเจียน)⁹

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. น้ำมันหอมระเหย และสารสกัดน้ำมันมีฤทธิ์ลดการเคลื่อนไหวของหนูที่ทดลอง น้ำมันหอมระเหยสามารถเพิ่มฤทธิ์สงบประสาทและทำให้นอนหลับของโซเดียมเพนโทบาร์บิทัล โลเซอจิกแอลลิดไดเอทิลเอไมด์ และไดเบนซิลีน เสริมฤทธิ์ของริเซอปีนในการลดพิษของแอมเฟตามีนในหนู รวมทั้งมีฤทธิ์บรรเทาปวด และป้องกันหนูชกจากการทดลองช็อคด้วยไฟฟ้า สารสกัดแอลกอฮอล์จากเหง้ามีฤทธิ์คล้ายกันสามารถเพิ่มฤทธิ์ของยาชาเฉพาะที่ และสามารถลดพิษของแอมเฟตามีนในหนูที่ทดลองได้
2. น้ำมันหอมระเหย สารสกัดแอลกอฮอล์ และสารสกัดน้ำจากเหง้าสามารถลดความดันโลหิตของสัตว์ทดลองที่สลบได้ สารสกัดน้ำมันมีฤทธิ์กดการเต้นของหัวใจ น้ำมันหอมระเหยสามารถลดอัตราการเต้นของหัวใจสุนัขและกบ⁵
3. น้ำมันหอมระเหยจากเหง้ามีฤทธิ์ระงับอาการไอที่เกิดจากการกระตุ้นด้วยซัลเฟอร์ไดออกไซด์ในหนูทดลอง ฤทธิ์ระงับอาการไอนี้เด่นชัดมาก และจากการทดลองใช้หลอด capillary ต่อหลอดลมเพื่อ

วัดปริมาตรของเมือกสารที่ขับออกมาในหลอดลมของกระต่าย พบว่าน้ำมันหอมระเหยแสดงฤทธิ์ขับเสมหะ

4. นำคั้นจากเหง้าสดสามารถเพิ่มการหลั่งกรดในกระเพาะอาหาร โดยเฉพาะในคนที่มีกรดในกระเพาะอาหารน้อย ยาเตรียมจากเหง้าว่านน้ำใช้เป็นยาเจริญอาหาร ช่วยให้อย่อยอาหาร ทำให้การย่อยอาหารดีขึ้น และน้ำมันระเหยง่ายในขนาดน้อย ๆ จะมีฤทธิ์ขับลม

5. น้ำมันหอมระเหย สารสกัดน้ำ และสารสกัดแอลกอฮอล์มีฤทธิ์ลดอุณหภูมิในสัตว์ทดลอง น้ำมันหอมระเหยในขนาด 10 ไมโครกรัม/มิลลิลิตร สามารถยับยั้งการเจริญของเชื้อวัณโรคได้ สารสกัดแอลกอฮอล์สามารถยับยั้งการเจริญของเชื้อราได้ มีบางรายงานว่าสามารถใช้เป็นยาขับและฆ่าพยาธิได้

6. จากการศึกษาพิษเฉียบพลันในหนูถีบจักรของสารสกัด 50% แอลกอฮอล์จากเหง้าว่านน้ำ พบว่าค่า LD₅₀ มีค่ามากกว่า 10 กรัม/กิโลกรัม เมื่อให้โดยการป้อนหรือฉีดเข้าใต้ผิวหนัง¹⁰

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณนิเทศการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Lei GL, Dun BS. Zhongyao Paozhi Jishu Zhinan. 1st ed. Xian; World Library Publishing House, 2002.
4. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
5. ชัยโย ชัยชาญพิทยุทธ, วชิรา แดนตะวัน, สถาพร ลิ้มมณี, ชะนะ ครองรักษา, ทิพวัลย์ ทรัพย์เจริญ. สมุนไพร อันดับที่ 3: การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นสำหรับงานวิจัยของโครงการศึกษาวิจัยสมุนไพร. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
6. สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. PROSEA: ทรัพยากรพืชในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 12(1) พืชสมุนไพรและพืชพิษ เล่ม 1. นนทบุรี : สหมิตรพรินติ้ง, 2546.
7. พเยาว์ เหมือนวงษ์ญาติ. สมุนไพรก้าวใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ที.พี. พริน จำกัด, 2537.
8. ชยันต์ วิเชียรสุนทร, แม้นมาส ชวลิต, วิเชียร จีรวงศ์. คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2548.
9. พร้อมจิต ครุสัมพันธ์, วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล, สมภพ ประธานธรรักษ์ (คณะบรรณนิเทศการ). สมุนไพรสวนสิริรุกชาติ สารานุกรมสมุนไพร เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2543.
10. มงคล โมกษะสมิต, กมล สวัสดิ์มงคล, ประยุทธ์ สาตราวาหะ. การศึกษาพิษของสมุนไพรไทย. ใน: ปราณี ชาลิตดำรง, ทรงพล ชิวะพัฒน์, เอมมณัส อัตตวิษณุ (คณะบรรณนิเทศการ). ประมวลผลงานวิจัยด้านพิษวิทยาของสถาบันวิจัยสมุนไพร เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2546.

สายน้ำผึ้ง : Jinyinhua (金银花)

สายน้ำผึ้ง หรือ จินอินฮวา คือ ดอกตูมหรือดอกเริ่มบานที่ทำให้แห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Lonicera japonica* Thunb. หรือ *L. hypoglauca* Miq. หรือ *L. confusa* DC. หรือ *L. dasystyla* Rehd. วงศ์ Caprifoliaceae¹

สายน้ำผึ้ง (Flos Lonicerae)

ชื่อไทย: สายน้ำผึ้ง (กรุงเทพฯ)²

ชื่อจีน: จินอินฮวา (จีนกลาง), กิมหึงฮวย (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Honeysuckle Flower¹

ชื่อเครื่องยา: Flos Lonicerae¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวดอกตูมหรือดอกเริ่มออกในต้นฤดูร้อน ฝักในที่ร่มแล้วนำไปตากแดดให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

การเตรียมตัวยาร่วมใช้มี 2 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 ดอกสายน้ำผึ้ง เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรมาคัดแยกเอาสิ่งปนปลอมออก ร่อนเอาฝุ่นและเศษเล็ก ๆ ออก³

วิธีที่ 2 ดอกสายน้ำผึ้งถ่าน เตรียมโดยนำตัวยาคั่วที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่กระทะ นำไปผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งผิวนอกสีน้ำตาลดำ พรมน้ำเล็กน้อย นำออกจากเตา ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น แล้วนำไป

ตากแห้งในที่ร่ม³

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ต้องมีปริมาณดอกมาก สีเหลืองอมขาว กลิ่นหอมจืด⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

ดอกสายน้ำผึ้ง รสอมหวาน เย็น มีฤทธิ์ระบายความร้อน แก้ปวดจากการกระทบลมร้อน ระบายความร้อน ขับพิษ มีฤทธิ์ขับพิษ แก้แผลฝี แผลเปื่อย บวม (มักใช้ภายนอก) และมีฤทธิ์ผ่อนคลาย และกระจายความร้อน ใช้แก้บิด มีพิษร้อน ถ่ายบิดเป็นมูกเลือด¹

ดอกสายน้ำผึ้งถ่าน มีสรรพคุณแก้ถ่ายบิดเป็นมูกเลือด สตรีที่มีอาการตกเลือด อาเจียนเป็นเลือด และเลือดกำเดาไหล³

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

ดอกสายน้ำผึ้ง รสหวานเย็น สรรพคุณเจริญอาหาร เป็นยาอายุวัฒนะ ขับปัสสาวะ แก้ไข้ แก้ปวดหลัง แก้ความดันโลหิตสูง⁵

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 6-15 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

การแพทย์แผนไทย คั้นหรือใช้ดอกแห้งชงดื่มแทนน้ำชา⁵

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. มีรายงานว่าดอกสายน้ำผึ้งมีฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรียและเชื้อไวรัสหลายชนิด ได้แก่ เชื้อ *Staphylococcus aureus*, *Hemolytic streptococcus*, *Pneumococcus*, *Typhoid bacillus*, *Influenza virus*, *Herpes virus*, *C virus ECHO₁₉* virus โดยสารสกัดน้ำที่ได้โดยวิธีแช่จะมีฤทธิ์แรงกว่าสารสกัดน้ำที่ได้โดยวิธีต้ม นอกจากนี้ดอกสายน้ำผึ้งมีฤทธิ์ต้านเชื้อราโรคผิวหนังได้⁶

2. ดอกสายน้ำผึ้งมีฤทธิ์ลดไข้ ต้านการอักเสบ ต้านอนุมูลอิสระ ลดไขมันในเลือด และห้ามเลือด⁶

3. การศึกษาทางคลินิกพบว่า ดอกสายน้ำผึ้งเมื่อใช้เดี่ยว หรือใช้เป็นส่วนประกอบของยาตำรับที่ใช้รักษาโรคเกี่ยวกับทางเดินหายใจในทารก การอักเสบที่เกิดขึ้นที่ทางเชื่อมระหว่างปากและคอหอย การติดเชื้อที่เกิดจากเชื้อปรสิตรตระกูล *Treponemataceae* การติดเชื้อที่เกิดจากการผ่าตัด การอักเสบชนิดเฉียบพลัน โรคผิวหนังโดยเฉพาะที่เกิดจากหนังแท้ โรคซาร์ และลำไส้เล็กอักเสบ⁷

4. การศึกษาพิษเฉียบพลันของสารสกัดน้ำเมื่อนำเข้าใต้ผิวหนังของหนูถีบจักร มีค่า LD₅₀ เท่ากับ 53 กรัม/กิโลกรัม⁶

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณานุกรม). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เติม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Lei GL, Dun BS. Zhongyao Paozhi Jishu Zhinan. 1st ed. Xi-an: World Library Publishing House, 2002.
4. Mei XH. Shiyong Zhongyao Paozhi Zhinan. 1st ed. Hubei: Hubei Science & Technology Publishing House, 2005.
5. วุฒิ วุฒิชวรมเวช. คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรณภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด, 2547.
6. Deng WL. Flos Lonicerae: jin yin hua. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional Chinese medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.
7. Deng JG, Wei SJ. Genuine and well-reputed medicinal materials in Guangxi. 1st ed. Beijing: Zhongguo Zhongyi Yao Publishing House, 2007.

สีเสียด : Ercha (儿茶)

สีเสียด หรือ เอ้อฉา คือ ส่วนสกัดน้ำที่เตรียมจากลำต้นและกิ่งที่ปอกเปลือกออกแล้วของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Acacia catechu* (L.f.) Willd. วงศ์ Leguminosae¹

สีเสียด (Catechu)

ชื่อไทย: สีเสียด, ขี้เสียด (ภาคเหนือ); สีเสียดแก่น (ราชบุรี); สีเสียดเหนือ (ภาคกลาง); สีเสียดเหลียง (เชียงใหม่)²

ชื่อจีน: เอ้อฉา (จีนกลาง), หยี่เต้ (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Cutch Black Catechu¹

ชื่อเครื่องยา: Catechu¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวกิ่งและลำต้นในฤดูหนาว ปอกเปลือกออก หั่นเป็นชิ้นใหญ่ ๆ ใส่น้ำให้ท่วม เคี่ยว 5-6 ชั่วโมง ยางจะถูกสกัดออกมา เป็นสีน้ำตาลดำ ช้น ๆ คล้ายน้ำตาลที่เคี่ยวจนงวด เเทลงพิมพ์ตามต้องการ เมื่อเย็นจะแข็ง มีลักษณะเป็นก้อนสีน้ำตาลดำ เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี^{1,3}

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

หลังเก็บเกี่ยวสมุนไพรแล้ว แยกสิ่งอื่นที่ปะปนออก ร่อนเอาเศษเล็ก ๆ ออก ทูบให้แตกหรือบดให้ละเอียดก่อนใช้^{1,4}

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยามีคุณภาพดี ด้านนอกมีสีน้ำตาลเข้มถึงสีน้ำตาลดำ ผิวเรียบเป็นมัน แข็งและแตกหักง่าย ปราศจากสิ่งปนปลอม⁵

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

สีเสียด รสฝาด มีฤทธิ์ช่วยให้เนื้อเยื่อที่เกิดใหม่เจริญเติบโต ช่วยสมานแผล แก้แผลในปาก แก้ท้องเสีย¹

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

สีเสียดไทย รสฝาด สรรพคุณ ช่วยสมานแผล แก้อาการท้องเดิน (ที่ไม่ใช่บิดหรืออหิวาตกโรค) และแก้บิด (ปวดเบ่ง และมีมูก หรืออาจมีเลือดด้วย)^{3,6,7}

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 1-3 กรัม ท่อใส่ถุงผ้าต้มเอาน้ำดื่ม หรือทำเป็นยาลูกกลอน หรือยาผง¹

การแพทย์แผนไทย ใช้ผง ครั้งละ 0.3-1 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม⁶ ใช้ภายนอก ใช้ผงสีเสียดละลายน้ำใส่แผลสดห้ามเลือด ก้อนสีเสียดฝนกับน้ำให้ขึ้น ๆ ทาแผลน้ำกัดเท้า ผงสีเสียดผสมกับน้ำมันพืช ทาแผลน้ำกัดเท้า ใส่ปูนที่ใช้รับประทานกับหมากและพลู เพื่อป้องกันปูนกัดปาก³

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

ควรระมัดระวังในเรื่องขนาดที่ใช้ ถ้าใช้มากจะเกิดอาการข้างเคียงได้⁶

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. ก้อนสีเสียดประกอบด้วย catechin 2-20%, catechu-tannic acid 25-35%, epicatechin, dicatechin และสารอื่น ๆ เนื่องจากมีแทนนินในปริมาณสูง จึงมีฤทธิ์ฝาดสมาน ฆ่าเชื้อแบคทีเรีย⁶
2. สารสกัดน้ำความเข้มข้น 20% สามารถยับยั้งการเจริญของเซลล์มะเร็งกระเพาะอาหารและฤทธิ์ในการฆ่าเซลล์มะเร็งค่อนข้างแรง แต่ไม่มีพิษต่อต่อมน้ำลายและเซลล์ลูกอ้นตะ⁸
3. สาร d-catechin ในสีเสียดช่วยให้การทำงานของตับดีขึ้น และช่วยปกป้องตับจากสารพิษ ดังนั้นจึงสามารถใช้ได้ผลดีในผู้ป่วยโรคตับอักเสบชนิดเฉียบพลันและชนิดเรื้อรังหรือผู้ป่วยที่ตับถูกทำลายจากการได้รับสารพิษ⁸

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.

2. สีนหา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ชีรวัดณ์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณาธิการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. พเยาว์ เหมือนวงษ์ญาติ. สมุนไพรก้าวใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ที.พี. พริน จำกัด, 2537.
4. Lei GL, Dun BS. Zhongyao Paozhi Jishu Zhinan. 1st ed. Xi-an: World Library Publishing House, 2002.
5. Mei XH. Shiyong Zhongyao Paozhi Zhinan. 1st ed. Hubei: Hubei Science & Technology Publishing House, 2005.
6. กันทิมา สิทธิธัญกิจ, พรทิพย์ เต็มวิเศษ (คณะบรรณาธิการ). คู่มือประชาชนในการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพยาบาลองค์การทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2547.
7. กองวิจัยและพัฒนาสมุนไพร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. สมุนไพรพื้นบ้านฉบับรวบรวม. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : Text and Journal Cooperation Co., Ltd., 2533.
8. Wang DP, Guo ZK. Catechu: er cha. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional Chinese medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.

หญ้าคา: Baimaogen (白茅根)

หญ้าคา หรือ ไปเหมาเกิน คือ เหง้าแห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Imperata cylindrica* Beauv. var. *major* (Nees) C.E. Hubb. วงศ์ Gramineae¹

หญ้าคา (Rhizoma Imperatae)

ชื่อไทย: หญ้าคา (ทั่วไป); ลาลาง ลาแล (ยะลา); เก้อฮี้ (แม่ฮ่องสอน)²

ชื่อจีน: ไปเหมาเกิน (จีนกลาง), เปะเหมาเกิน (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Lalang Grass Rhizome¹

ชื่อเครื่องยา: Rhizoma Imperatae¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวเหง้าในฤดูใบไม้ผลิถึงฤดูใบไม้ร่วง ล้างน้ำให้สะอาด ตากแดดให้แห้ง แยกเอารากฝอย และกาบใบทิ้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้:

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้มี 2 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 หญ้าคา เตรียมโดยนำวัตุุดิบสมุนไพรที่ปราศจากสิ่งปนเปื้อนมาล้างน้ำให้สะอาด ใส่ภาชนะหมักไว้สักครู่เพื่อให้อ่อนนุ่ม หั่นเป็นชิ้นขนาดพอเหมาะ และนำไปทำให้แห้ง^{1,3}

วิธีที่ 2 หญ้าคาถ่าน เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่กระทะ ผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งผิวนอกของตัวยามีสีน้ำตาลไหม้ เนื้อในเป็นสีเหลืองไหม้ พรมน้ำเล็กน้อย นำออกจากเตา ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น ตากให้แห้งในที่ร่ม³

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ลำต้นต้องหยาบ สีขาว และมีรสหวาน⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

หญ้านาคา รสอมหวาน เย็น มีฤทธิ์ห้ามเลือด ทำให้เลือดเย็น ใช้รักษาอาการเลือดออกจากภาวะเลือดร้อน เช่น เลือดกำเดา ไอ อาเจียน ปัสสาวะเป็นเลือด และมีฤทธิ์ระบายความร้อน ขับปัสสาวะ ใช้เป็นยาขับปัสสาวะ แก้อาการบวมหน้า ปัสสาวะร้อนมีสีเข้ม¹

หญ้านาคาก้าน รสฝาด เย็นเล็กน้อย ฤทธิ์ระบายความร้อนในระบบเลือดค่อนข้างอ่อน แต่ฤทธิ์ห้ามเลือดแรง โดยทั่วไปใช้ในกลุ่มอาการของโรคที่มีเลือดออก เป็นยาฝาดสมานและยาห้ามเลือด³

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

ตำรายาไทยใช้เป็นยาขับปัสสาวะ แก้อ่อนในกระหายน้ำ แก้อักเสบในทางเดินปัสสาวะ บำรุงไต แก้น้ำดีช้ำน แก้อ่อนเพลีย เบื่ออาหาร⁵

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 9-30 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

การแพทย์แผนไทย ใช้ 1 กำมือ (สด 40-50 กรัม หรือแห้ง 10-15 กรัม) ทนเป็นชิ้นเล็ก ๆ ต้มน้ำ รับประทานวันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหารครั้งละ 1 ถ้วยชา (75 มิลลิลิตร)⁶

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. สารสกัดน้ำจากเหง้ามีฤทธิ์ในการลดจำนวนปัสสาวะและทำให้จำนวนคลอไรด์ในปัสสาวะเพิ่มขึ้น สารสกัดน้ำร้อนจากเหง้าสามารถลดอาการของแผลในกระเพาะอาหารและสามารถยับยั้งการหลั่งฮีสตามีนในหนูขาวที่ถูกกระตุ้นด้วย สาร 48/80 ไม่พบฤทธิ์ในการก่อกลายพันธุ⁷

2. สารสกัดด้วยน้ำจากเหง้าแห้ง สารสกัดด้วยแอลกอฮอล์จากเหง้าสดและเหง้าแห้ง แสดงฤทธิ์ยับยั้งเอนไซม์ HIV-1 protease โดยสารสกัดที่แสดงฤทธิ์แรง คือสารสกัดด้วยแอลกอฮอล์จากเหง้าสด สามารถยับยั้งเอนไซม์ดังกล่าวได้ร้อยละ 98 ที่ความเข้มข้นของตัวอย่าง 66.67 ไมโครกรัม/มิลลิลิตร⁷

3. เมื่อให้กระต่ายกินน้ำต้มจากหญ้านาคาขนาด 25 กรัมต่อน้ำหนักตัว 1 กิโลกรัม หลังจากนั้น 16 ชั่วโมง กระต่ายเคลื่อนไหวช้าลง การหายใจเร็วขึ้น และคืนสู่ปกติในเวลาไม่นานนัก ถ้าฉีดเข้าหลอดเลือดดำขนาด 10-15 กรัมต่อน้ำหนักตัว 1 กิโลกรัม การหายใจจะเร็วขึ้น การเคลื่อนไหวช้าลง หลังจากนั้น 1 ชั่วโมง จะกลับสู่ปกติ ถ้าฉีดขนาด 25 กรัมต่อน้ำหนักตัว 1 กิโลกรัม หลังจากฉีด 6 ชั่วโมง กระต่ายก็ตาย⁸

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณนิเทศ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
4. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyaoyinpiian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
5. เสี่ยงม พงษ์บุญรอด. ไม้เทศ เมืองไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประเสริฐศิริ, 2493.
6. ตรุณ เพ็ชรพลาญ และคณะ. สมุนไพรพื้นบ้าน (ฉบับรวบรวม). สถาบันวิจัยสมุนไพร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์. กรุงเทพมหานคร : หน่วยงานส่วนจำกัด รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2541.
7. เย็นจิตร์ เตชะดำรงสิน, บุษราวรรณ ศรีวรรณ, จันทร์เพ็ญ วิวัฒน์, สุชน วงษ์ศิริ, จารีย์ บันลือธี และประดม ทองศิริรักษ์. หน้้า ค. ใน: ปราณี ชวลิตธำรง (บรรณนิเทศ). รายงานการศึกษาวิจัยโครงการสมุนไพรต้านเอดส์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2546.
8. Jiangsu New Medical College. A Dictionary of Chinese Materia Medica. Vol.1. Hong Kong: Shangwa, 1979.

หญ้าแห้วหมู : Xiangfu (香附)

หญ้าแห้วหมู หรือ เขียงฟู คือ เหง้าแห่งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Cyperus rotundus* L. วงศ์ Cyperaceae¹

หญ้าแห้วหมู (Rhizoma Cyperi)

ชื่อไทย: หญ้าแห้วหมู (ทั่วไป); หญ้าขานหมู (แม่ฮ่องสอน)²

ชื่อจีน: เขียงฟู (จีนกลาง), เขียงฟู (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Nutgrass Galingale Rhizome¹

ชื่อเครื่องยา: Rhizoma Cyperi¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวเหง้าในฤดูใบไม้ร่วง แยกเอารากฝอยทิ้ง ต้มน้ำสักครู่หรือหนึ่งสัปดาห์ ตากให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

การเตรียมตัวยาร่วมใช้มี 5 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 หญ้าแห้วหมู เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ปราศจากสิ่งปนปลอม มาล้างน้ำให้สะอาด ใส่ภาชนะปิดฝาไว้เพื่อให้อ่อนนุ่ม หั่นเป็นชิ้นหรือฝานเป็นแผ่นบาง ๆ นำไปทำให้แห้งโดยใช้อุณหภูมิต่ำ^{1,3}

วิธีที่ 2 หญ้าแห้วหมูผัดน้ำส้ม เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่ในภาชนะที่เหมาะสม เติมน้ำส้ม (ซึ่งได้มาจากการหมักกลั่นข้าว) ปริมาณพอเหมาะ แล้วคลุกเคล้าให้เข้ากัน จนกระทั่งน้ำส้มแทรกซึมเข้าไปในเนื้อตัวยา จากนั้นนำไปผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งตัวยาแห้ง นำออกจากเตา

ตากให้แห้งในที่ร่ม (น้ำส้ม 20 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)^{1,3}

นอกจากหญ้าแห้วหมูผัดน้ำส้มแล้ว ยังอาจเตรียมอีกวิธีหนึ่งคือ หญ้าแห้วหมูหนึ่งกับน้ำส้ม โดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่ในภาชนะที่เหมาะสม เติมน้ำส้ม (ซึ่งได้มาจากการหมักกลั่นข้าว) ปริมาณพอเหมาะ และเติมน้ำสะอาดปริมาณเท่าน้ำส้ม นำไปใส่ในภาชนะหนึ่ง หนึ่งจนกระทั่งน้ำส้มแทรกซึมเข้าไปในเนื้อตัวยา จากนั้นทิ้งต่ออีก 5 ชั่วโมง นำออกจากเตา ตั้งทิ้งไว้ให้เย็นลงเล็กน้อย ฝานเป็นแว่นบาง ๆ นำไปตากแห้ง (น้ำส้ม 20 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)^{1,3}

วิธีที่ 3 หญ้าแห้วหมูผัดสารปรุงแต่ง 4 ชนิด เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่ในภาชนะที่เหมาะสม เติมน้ำคั้นขิงสด น้ำส้ม (ซึ่งได้มาจากการหมักกลั่นข้าว) เหล้าเหลียง และน้ำเกลือ ปริมาณพอเหมาะ แล้วคลุกเคล้าให้เข้ากัน จนกระทั่งสารปรุงแต่งแทรกซึมเข้าไปในเนื้อตัวยา จากนั้นนำไปผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งตัวยาแห้ง นำออกจากเตา ตากให้แห้งในที่ร่ม (ใช้ขิงสด 5 กิโลกรัม คั้นเอาแต่น้ำ ใช้น้ำส้มและเหล้าเหลียงอย่างละ 10 กิโลกรัม เกลือบริสุทธิ์ 2 กิโลกรัมละลายในน้ำ รวมสารปรุงแต่งทั้งหมด ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)³

วิธีที่ 4 หญ้าแห้วหมูผัดเหล้า เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่ในภาชนะที่เหมาะสม เติมน้ำเกลือปริมาณพอเหมาะ แล้วคลุกเคล้าให้เข้ากัน จนกระทั่งเหล้าแทรกซึมเข้าไปในเนื้อตัวยา จากนั้นนำไปผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งตัวยาแห้ง นำออกจากเตา ตากให้แห้งในที่ร่ม (ใช้เหล้าเหลียง 20 กิโลกรัม ต่อตัวยา 100 กิโลกรัม)³

วิธีที่ 5 หญ้าแห้วหมูถ่าน เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่กระทะ ผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง ผัดจนกระทั่งผิวนอกของตัวยามีสีดำไหม้ เนื้อในมีสีน้ำตาลไหม้ พรมน้ำเล็กน้อย นำออกจากเตา ตากให้แห้งในที่ร่ม³

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ขนาดของเหง้าต้องสม่ำเสมอ ผิวเรียบเป็นมัน ไม่มีขน มีกลิ่นหอม⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

หญ้าแห้วหมู รสเผ็ด ขมเล็กน้อย อมหวานเล็กน้อย สุกุม มีฤทธิ์ผ่อนคลายตับ ทำให้ชุ่มชื้นเวียน แก้อาการชืดติดขัด ปวดท้อง ปวดชายโครง และมีฤทธิ์ปรับประจำเดือน แก้ปวด ใช้บรรเทาอาการเครียด ประจำเดือนมาไม่ปกติ ปวดประจำเดือน ปวดคัดเต้านม¹

หญ้าแห้วหมูผัดหรือหนึ่งน้ำส้ม ตัวยาจะเข้าสู่เส้นลมปราณของตับ เพิ่มฤทธิ์ผ่อนคลายตับ ระบายปวด และช่วยย่อยอาหาร เหมาะสำหรับผู้ป่วยที่มีอาการปวดท้อง อาหารไม่ย่อย ธาตุพิการ³

หญ้าแห้วหมูผัดสารปรุงแต่ง 4 ชนิด จะช่วยให้ชี่หมุนเวียนไม่ติดขัด ปรับประจำเดือนให้เป็นปกติ เหมาะสำหรับผู้ป่วยที่มีอาการปวดประจำเดือน ประจำเดือนมาไม่ปกติ³

หญ้าแห้วหมูผัดเหล้า มีฤทธิ์ช่วยให้เลือดลมเดินสะดวก เหมาะสำหรับผู้ป่วยที่มีอาการปวดท้องเนื่องจากไส้เลื่อน³

หญ้าแห้วหมูถ่าน รสขม ฝาด อุณหภูมิ โดยทั่วไปใช้รักษาอาการประจำเดือนมาผิดปกติ³

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

หญ้าแห้วหมู มีกลิ่นหอม รสเผ็ดปร่า ขมเล็กน้อย สรรพคุณเป็นยาบำรุงหัวใจ ขับเหงื่อ ขับระดู ขับปัสสาวะ แก้ไข้ ขับลมในลำไส้ แก้ปวดท้อง ท้องอืด เป็นยาบำรุงกำลัง บำรุงธาตุ บำรุงทารกในครรภ์ เป็นยาฝาดสมาน สงบประสาท เป็นยาอายุวัฒนะ⁵⁻⁷

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 6-9 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

การแพทย์แผนไทย ใช้ครั้งละ 1 กำมือ (60-70 หัว หรือหนัก 15 กรัม) ทบให้แตก ต้มเอาน้ำดื่ม หรือสด ครั้งละ 5 หัว โขลกให้ละเอียดผสมน้ำผึ้งรับประทาน^{5,6}

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. การทดลองในสัตว์ทดลอง พบฤทธิ์ขับปัสสาวะ ลดไข้ ลดความดันโลหิต และลดการอักเสบ ซึ่งเกิดจาก α -cyperone นอกจากนี้ยังพบฤทธิ์ยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อมาลาเรียชนิดพลาสโมเดียมในหลอดทดลองด้วย⁸

2. หัวหญ้าหมูมีน้ำมันหอมระเหย และมีรายงานว่ามีฤทธิ์คลายอาการเกร็งตัวของกล้ามเนื้อเรียบ ช่วยขับปัสสาวะ กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์รายงานว่าไม่มีพิษเฉียบพลัน⁵

3. จากการศึกษาพิษเฉียบพลันในหนูถีบจักรของสารสกัด 50% แอลกอฮอล์จากหัวหญ้าหมู พบว่าค่า LD₅₀ มีค่ามากกว่า 10 กรัม/กิโลกรัม เมื่อให้โดยการป้อนหรือฉีดเข้าใต้ผิวหนัง⁹

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. สีนาคา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณธิการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
4. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.

5. กันทิมา สิทธิชัยกิจ, พรทิพย์ เต็มวิเศษ (คณะบรรณาธิการ). คู่มือประชาชนในการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2547.
6. กองวิจัยและพัฒนาสมุนไพร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. สมุนไพรพื้นบ้านฉบับรวบรวม. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : Text and Journal Corporation Co., Ltd., 2533.
7. ชยันต์ วิเชียรสุทนต์, แม้นมาส ชวลิต, วิเชียร จีรวงศ์. คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2548.
8. พร้อมจิต ศรีลัมภ์, วงศ์ลิตติย์ ฉั่วกุล, สมภพ ประชานธรรักษ์ (คณะบรรณาธิการ). สมุนไพรสวนสิริรุกขชาติ สารานุกรมสมุนไพร เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2543.
9. มงคล โมกษะสมิต, กมล สวัสดิ์มงคล, ประยูรธ สาดราวาหะ. การศึกษาพืชของสมุนไพรไทย. ใน: ปราณี ชวลิตอักษร, ทรงพล ชิวะพัฒน์, เอम्मณัส อุตตวิชัย (คณะบรรณาธิการ). ประมวลผลงานวิจัยด้านพืชวิทยาของสถาบันวิจัยสมุนไพร เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2546.

หมาก: Binglang (檳榔)

หมาก หรือ บิงหลาง คือ เมล็ดสุกที่ทำให้แห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Areca catechu* L. วงศ์ Palmae¹

เมล็ดหมาก (Seminae Arecae)

ชื่อไทย: หมาก, หมากเมียบ (ทั่วไป); หมากมู๋, แซ (แม่ฮ่องสอน); ลีชะ (ภาคเหนือ); มะ (ตราด); เซียด (นครราชสีมา)²

ชื่อจีน: บิงหลาง (จีนกลาง), บิงหฺว้อ (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Areca Seed¹

ชื่อเครื่องยา: Semen Arecae¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวผลสุกใหม่ปลายฤดูใบไม้ผลิถึงต้นฤดูใบไม้ร่วง ต้มน้ำให้เดือด ตากแดดให้แห้ง กรีดแยกเปลือกออก เอาเมล็ดตากแดดให้แห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี^{1,3}

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้:

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้มี 3 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 เมล็ดหมาก เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ปราศจากสิ่งปนปลอม มาแช่น้ำ 3-5 วัน นำตัวยาวอกมาใส่ในภาชนะที่เหมาะสม ราวด้วยน้ำสะอาด หมักไว้จนกระทั่งน้ำซึมเข้าไปในเนื้อตัวยา หั่นเป็นแว่นบาง ๆ ตากให้แห้งในที่ร่ม^{1,4}

วิธีที่ 2 เมล็ดหมากผัด เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่กระทะ ผัดโดยใช้ไฟระดับปานกลาง

ผัดจนกระทั่งผิวนอกมีสีเหลืองอ่อน ๆ นำออกจากเตา ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น แล้วร่อนเอาเศษเล็ก ๆ ออก⁴

วิธีที่ 3 เมล็ดหมากผัดเกรียม เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 ใส่กระทะ ผัดโดยใช้ไฟแรงปานกลาง ผัดจนกระทั่งผิวนอกของตัวยามีสีเหลืองเกรียม มีกลิ่นหอม นำออกจากเตา ตั้งทิ้งไว้ให้เย็น แล้วร่อนเอาเศษเล็ก ๆ ออก⁴

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ต้องเป็นแว่นบาง ๆ หน้าที่ตัดมีสีขาวอมน้ำตาล ระหว่างกลางมีลายเส้นลักษณะคล้ายลายหิน ขอบรอบ ๆ มีสีน้ำตาลอมเหลืองอ่อนหรือน้ำตาลอมแดงอ่อน เนื้อแข็งเปราะ แตกหักง่าย มีกลิ่นอ่อน ๆ รสฝืด ชมเล็กน้อย⁵

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

หมาก รสขมเผ็ด อุณหภูมิเย็น มีฤทธิ์ถ่ายพยาธิ ท้องมานจากพยาธิ ใช้เป็นยาถ่ายพยาธิในลำไส้ และมีฤทธิ์ทำให้ชุ่มชื้นในเยื่อเมือก ขับน้ำ แก้อาการอาหารตกค้าง ซี่ไม่ชุ่มชื้น ถ่ายท้อง บิด ปวดท้อง แก้อาการบวมหน้า ขาบวม ปวด และแก้มาลาเรีย¹

เมล็ดหมากผัด และเมล็ดหมากผัดเกรียม จะช่วยให้ฤทธิ์ของยานุ่มนวลขึ้น และช่วยลดอาการข้างเคียงของตัวยา เช่น คลื่นเหียนอาเจียน ปวดท้อง มีสรรพคุณและวิธีใช้เหมือนกัน โดยมีฤทธิ์ช่วยย่อยอาหาร แก้ท้องเสีย ใช้รักษาอาการธาตุพิการ แก้บิดขั้นรุนแรง เมล็ดหมากผัดจะมีฤทธิ์แรงกว่าเมล็ดหมาก และเมล็ดหมากผัดเกรียม โดยทั่วไปคนที่มีร่างกายแข็งแรงจะใช้เมล็ดหมากผัด สำหรับคนที่มีร่างกายไม่แข็งแรงจะใช้เมล็ดหมากผัดเกรียม⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

เมล็ด รสขมฝาด ทำให้เจริญอาหาร กล่อมประสาท ขับเสมหะ แก้เมาเหล้า อาเจียนอย่างแรง ไอ เสมานแผล³

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ 3-9 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

การแพทย์แผนไทย ใช้ 5-10 กรัม (ถ้าใช้ขับพยาธิ ใช้ 60-90 กรัม) ต้มกินหรือบดเป็นผงทำเป็นยาเม็ดหรือยาผงกิน ใช้ภายนอกต้มชะล้างหรือบดเป็นผงผสมทา³

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

การแพทย์แผนไทย ห้ามใช้ในผู้ป่วยที่มีร่างกายอ่อนแอ หรือหลังจากท้องเสียหรือเป็นมาลาเรีย³

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. สาร arecoline ในเมล็ดมีฤทธิ์ขับพยาธิ ต่อพยาธิตัวตืดในหนู ทำให้พยาธิทั้งตัวเป็นอัมพาตต่อตืดตัว ทำให้ส่วนหัวและข้อที่ยังไม่แก่เป็นอัมพาตต่อปล้องตรงกลางและท้ายที่เป็นส่วนผสมพันธุ์ มี

ผลไม้เรงนั้กต่อพยาธิเข็มหมุด โดยทดลองกับพยาธิเข็มหมุดนอกร่างกายของหนู ทำให้พยาธิเป็นอัมพาตได้ นอกจากนี้ arecoline ยังเป็นพิษต่อพยาธิไส้เดือน แต่ไม่มีผลต่อพยาธิปากขอ³

2. จากการทดลองในหลอดทดลองพบว่า น้ำแช่สกัดจากเมล็ดมีฤทธิ์ยับยั้งการเจริญของเชื้อ *Staphylococcus aureus* เชื้อราที่ทำให้เป็นกลากเกลื้อน และราที่ทำให้เกิดโรคผิวหนังอื่นอีกได้ นอกจากนี้ สารต้มสกัดและน้ำแช่สกัด ยังมีฤทธิ์ทำลายพิษของเชื้อโรคพวกบาซิลลัสได้อย่างมีนัยสำคัญ สารสกัดแอลกอฮอล์สามารถยับยั้งการเจริญของเชื้อ *Escherichia coli*, *Candida albicans*, *C. tropicalis* และ *Triphophyton interdigitate* ส่วนสารละลาย arecoline ความเข้มข้น 2% ไม่สามารถยับยั้งการเจริญของเชื้อ *S. aureus* แต่สารสกัดน้ำสามารถยับยั้งการเจริญของเชื้อนี้ได้ แม้ในขนาดความเข้มข้น 1 ต่อ 10,000 ส่วน ดังนั้นฤทธิ์ฆ่าเชื้ออาจเนื่องจากสารพวกฟีนอลและแทนนินที่มีมากในเมล็ดก็ได้³

3. สารสกัดน้ำ สารสกัดแอลกอฮอล์ สารสกัดด้วยกรด และสารสกัดด้วยด่างจากเมล็ด มีฤทธิ์ทำให้หลอดเลือดฝอยขาหลังของหนูทดลองหดตัว สารสกัดด้วยด่างจะมีฤทธิ์แรงและนานที่สุด สารสกัดด้วยแอลกอฮอล์มีฤทธิ์รองลงมา สารสกัดน้ำและสารสกัดด้วยกรดมีฤทธิ์ไม่เรงนั้ก สารสกัดน้ำจะเพิ่มฤทธิ์ของ adrenaline ที่มีต่อหลอดเลือดฝอยขาหลังของหนูทดลอง ทั้งเพิ่มความแรงและระยะเวลาในการออกฤทธิ์ได้นานขึ้น สารพวกฟีนอลจากหมากสามารถเพิ่มฤทธิ์ของ adrenaline แต่ตัวของมันเองไม่แสดงฤทธิ์ทำให้หลอดเลือดหดตัว³

4. หมากมีสารที่ทำให้เกิดเมรึงที่เยื่อเมือกในช่องปาก ปกติเมื่อเคี้ยวหมาก จะทำให้การรับรู้ต่อรสน้อยลง ความอยากอาหารลดลง ฟันดำ และโยกคลอนง่าย ท้องผูก เจ็บคอเล็กน้อย และยังแก้ปวดท้องอีกด้วย อาจเนื่องจากหมากมีแทนนินปริมาณมาก ในกลุ่มคนที่เคี้ยวหมากเป็นประจำ พยาธิลำไส้จะลดลง อาการกระหายน้ำลดลง อาจเนื่องจากฤทธิ์ของ adrenaline³

5. เมื่อรับ adrenaline มากเกินไป ทำให้มีอาการพิษเกิดขึ้น มีอาการน้ำลายออกมาก น้ำลายยืด อาเจียน ปัสสาวะมาก มึนงง สลบ ชัก ถ้าเกิดจากกินมากไป แก้โดยใช้สารละลายด่างทับทิมเจือจางล้างกระเพาะอาหารและฉีด atropine แก้อาการพิษต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น³

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ธีรวัฒน์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณานุกรม). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้, กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. ชัยโย ชัยชาญพิทยุทธ, วชิรา แดนตะวัน, สถาพร ลิ้มมณี, ชนะ ครองรักษา, ทิวาลัย ทรัพย์เจริญ. สมุนไพร อันดับที่ 03: การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นสำหรับงานวิจัยของโครงการศึกษาวิจัยสมุนไพร. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
4. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
5. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.

โหราเดือยไ้: Fuzi (附子)

โหราเดือยไ้ หรือ ฟุ้จื่อ คือ รากแขนงหนึ่ที่ผ่านการฆ่าฤทธิของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Aconitum carmichaeli* Debx. วงศ์ Ranunculaceae¹

โหราเดือยไ้ (Radix Aconiti Lateralis Preparata)

ชื่อไทย: โหราเดือยไ้ (ภาคกลาง)^{2,3}

ชื่อจีน: ฟุ้จื่อ (จีนกลาง), ฟุ้จื่อ (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Prepared Common Monkshood Daughter Root¹

ชื่อเครื่องยา: Radix Aconiti Lateralis Preparata¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวรากในฤดูร้อน แยกเอารากแก้ว รากฝอย และดินออก เอาเฉพาะรากแขนงมาล้างน้ำให้สะอาด นำไปตากแห้ง เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

การเตรียมตัวยาร่วมใช้มี 5 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 โหราเดือยไ้แช่น้ำเกลือ เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ปราศจากสิ่งปนปลอม มาล้างน้ำให้สะอาด ใส่ภาชนะที่มีฝาปิด เติมน้ำเกลือปริมาณที่เหมาะสม แช่ทิ้งไว้ข้ามคืน แล้วเติมเกลือบริสุทธิ์ลงไปอีก เช่อย่างต่อเนือ่ โดยให้นำตัวยารอกมาตากแดดหรือผึ่งให้แห้งทุกวัน จากนั้นนำตัวยาร่วมใช้ในน้ำเกลือใหม่ เช่จนกระทั่งผิวนอกของตัวยามีผลึกของเกลือเกาะติดอยู่เมือ่ตัวยาร่วมแห้งแล้ว และเนื้อในของตัวยามีลักษณะแข็ง^{1,4}

วิธีที่ 2 โหระเดื่อยไก่แวนสีดำ (ทางการค้าเรียก เฮยซุ่นเฟียน) เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ปราศจากสิ่งปนปลอม มาล้างน้ำให้สะอาด นำมาแช่ในน้ำเกลือหลาย ๆ วัน แล้วนำไปต้มจนกระทั่งเนื้อในไส้นำตัวยาออกมาล้างด้วยน้ำสะอาด หั่นเป็นแวนตามยาวขนาดหนาประมาณ 5 มิลลิเมตร จากนั้นนำไปแช่น้ำอีกครั้ง แล้วล้างน้ำให้สะอาด ย้อมสีตัวยาด้วยสีผสมอาหารให้ได้สีชาเข้ม แล้วนำไปนึ่งจนกระทั่งผิวด้านนอกของตัวยามีน้ำมัน และเป็นมัน นำไปปิ้งต่อไฟแห้งประมาณ 50% แล้วนำไปตากแห้ง หรือปิ้งต่อจนตัวยาแห้ง^{1,4}

วิธีที่ 3 โหระเดื่อยไก่แวนสีขาว เตรียมโดยนำวัตถุดิบสมุนไพรที่ปราศจากสิ่งปนปลอมมาล้างน้ำให้สะอาด นำมาแช่ในน้ำเกลือหลาย ๆ วัน แล้วนำไปต้มจนกระทั่งเนื้อในไส้นำตัวยาออกมา ปอกเอาผิวออก หั่นเป็นแวนตามยาวขนาดหนาประมาณ 3 มิลลิเมตร จากนั้นนำไปแช่น้ำอีกครั้ง ล้างน้ำให้สะอาด นำไปนึ่งจนกระทั่งมองเห็นเนื้อในตัวยา ตากแดดให้แห้งประมาณ 50% แล้วรวมด้วยควันกำมะถัน ตากแดดให้แห้ง^{1,4}

วิธีที่ 4 โหระเดื่อยไก่ดำ เตรียมโดยนำทรายที่สะอาดใส่ในภาชนะที่เหมาะสม แล้วให้ความร้อนที่อุณหภูมิสูง ใส่ตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 3 คนอย่างสม่ำเสมอจนกระทั่งตัวยาเริ่มพองตัวและเปลี่ยนสีเล็กน้อย นำออกจากเตา ร่อนเอาทรายออก แล้วตั้งทิ้งไว้ให้เย็น⁴

วิธีที่ 5 โหระเดื่อยไก่จี๊ด เตรียมโดยนำตัวยาที่ได้จากวิธีที่ 1 มาแช่น้ำสะอาดในภาชนะที่เหมาะสม โดยเปลี่ยนน้ำทุกวัน วันละ 2-3 ครั้ง จนกระทั่งตัวยาไม่มีรสเค็มของเกลือ แล้วนำไปนึ่งพร้อมกับถั่วดำ ชะเอมเทศ และน้ำในปริมาณที่เหมาะสม นึ่งจนกระทั่งมองเห็นเนื้อในตัวยา เมื่อนำมาหั่นและชิมดูจะไม่รู้รสชาติที่ลิ้น จากนั้นนำออกจากเตา แยกเอาถั่วดำและชะเอมเทศออก เอาเฉพาะตัวยา นำมาหั่นเป็นแผ่นบาง ๆ ตากให้แห้ง (ใช้ถั่วดำ 10 กิโลกรัม และชะเอมเทศ 5 กิโลกรัม ต่อตัวยาที่เตรียมโดยวิธีที่ 1 หนัก 100 กิโลกรัม)⁴

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ต้องเป็นแวนขนาดหนาสม่ำเสมอ หน้าตัดสีเหลืองอมน้ำตาลเป็นมัน⁶

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

โหระเดื่อยไก่ รสเผ็ด ร้อน มีฤทธิ์เสริมหยางให้ระบบหัวใจ ให้ความอบอุ่นแก่กระเพาะอาหาร เสริมความแข็งแรงของไต บำรุงธาตุไฟ กระจายความเย็นที่มาจับ บรรเทาอาการปวด ร่างกายอ่อนแอจากป่วยเรื้อรัง เหงื่อออกมาก อาเจียนมาก ถ่ายยาก มือเท้าเย็น ปวดบัสสาวะบ่อยตอนกลางคืน¹

โหระเดื่อยไก่เป็นสมุนไพรที่มีพิษ จึงต้องฆ่าฤทธิ์ยาก่อนใช้ ซึ่งทำได้หลายวิธีโดยมีวัตถุดิบประสงค์เพื่อลดพิษของยาและเพื่อสะดวกในการใช้

โหราเด็ยไก่อแซ่น้ำเกลือ มีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันให้ตัวยามีเน่าเสีย สะดวกในการเก็บรักษา⁴
โหราเด็ยไก่อแวนสีดำ และโหราเด็ยไก่อแวนสีขาว ได้ผ่านกระบวนการฆ่าฤทธิ์ยาแล้ว จึงสามารถนำมาใช้เข้าตำรับยาได้เลย⁴

โหราเด็ยไก่อั่ว มีฤทธิ์ให้ความอบอุ่นแก่ไตเพื่อให้มีไขมันพินคินสู่สภาพปกติเป็นหลัก เหมาะสำหรับผู้ป่วยที่มีอาการหนาวเย็นปวดท้องและทรวงอก อาเจียนและท้องเสีย⁴

โหราเด็ยไก่อัจจัด มีฤทธิ์แรงในการช่วยเสริมหยางเพื่อให้ผู้ป่วยหนักฟื้นตัว บรรเทาอาการปวด เหมาะสำหรับผู้ป่วยที่หยางพร่องมาก มือเท้าเย็น ซึพจรเต้นจังหวะอ่อน เกิดอาการบวมหน้า⁴

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

โหราเด็ยไก่อ มีสรรพคุณแก้ลมจับโปง (แก้ปวดตามข้อ) และใช้ภายนอกเป็นยาชาเฉพาะที่³

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ขนาด 3-15 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

ห้ามใช้ในหญิงมีครรภ์ และห้ามใช้ร่วมกับตัวยาบั้นเซีย เปย์หมู่ กวาไหลว ไปจี เพราะเมื่อใช้ร่วมกันแล้วจะทำให้ฤทธิ์ของตัวยาหมดไป (การแพทย์แผนจีน)¹

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. โหราเด็ยไก่อ มีฤทธิ์ลดความดันโลหิตในสุนัข ต้านอักเสบในหนูถีบจักร และหนูขาว⁷ ระบุปวดในหนูถีบจักร และเสริมภูมิต้านทานในหนูขาว⁸
2. โหราเด็ยไก่อ มีสรรพคุณรักษาโรคหัวใจ⁸
3. โหราเด็ยไก่อมีพิษมาก ความเป็นพิษแตกต่างกันมากหรือน้อยจะขึ้นอยู่กับแหล่งปลูก อายุเก็บเกี่ยว วิธีฆ่าฤทธิ์ของยา และระยะเวลาในการต้ม มีรายงานว่าโหราเด็ยไก่อจากแหล่งต่าง ๆ มีความเป็นพิษแตกต่างกันถึง 8 เท่า เมื่อฆ่าฤทธิ์ของยาแล้วจะสามารถลดพิษได้มากถึง 81% โดยทั่วไปขนาดของยาที่ทำให้เป็นพิษจะสูงกว่าขนาดรับประทานมาก³ การศึกษาพิษเฉียบพลันในหนูถีบจักร โดยฉีดสารสกัดน้ำเข้าหลอดเลือดดำพบว่า ขนาดสารสกัดเทียบเท่าผงยาที่ทำให้หนูถีบจักรตายร้อยละ 50 (LD₅₀) มีค่าเท่ากับ 13.75 กรัม/กิโลกรัม และขนาดของสารสกัดต่ำสุดที่ทำให้หนูขาวตายเทียบเท่าผงยา 23.40 กรัม/กิโลกรัม⁸

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.

2. ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์, ก่องกานดา ชยามฤต, ชีรวัดณ์ บุญทวีคุณ (คณะบรรณาธิการ). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เติม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). สำนักวิชาการป่าไม้. กรมป่าไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2544.
3. ชยันต์ วิเชียรสุทนต์, แม้นมาส ชวลิต, วิเชียร จีรวงศ์. คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2548.
4. Gong QF. Zhongyao Paozhi Xue. 2nd ed. Beijing: National Chinese Traditional Medicine Publishing House, 2003.
5. Ye DJ, Zhang SC, Huang WL, Pan SH, Gong QF, Chen Q. Processing of Traditional Medicine. 7th ed. Shanghai: Publishing House of Shanghai College of Traditional Chinese Medicine, 2001.
6. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyaoyin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
7. Bensky D, Gamble A. Chinese herbal medicine: Materia medica. Revised edition. Washington: Eastland Press, 1993.
8. Qu SY. Radix Aconiti Lateralis Preparata: fu zi. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional Chinese medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.

อบเชยจีน : Rougui (肉桂)

อบเชยจีน หรือ โร่วก้วย คือ เปลือกต้นของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Cinnamomum cassia* Presl วงศ์ Lauraceae¹

อบเชยจีน (Cortex Cinnamomi)

ชื่อไทย: อบเชยจีน^{2,3}

ชื่อจีน: โร่วก้วย (จีนกลาง), เหินก้วย (จีนแต้จิ๋ว)¹

ชื่ออังกฤษ: Cassia Bark¹

ชื่อเครื่องยา: Cortex Cinnamomi¹

การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว:

เก็บเกี่ยวเปลือกต้นในฤดูใบไม้ร่วง ทำให้แห้งในที่ร่ม เก็บรักษาไว้ในที่มีอากาศเย็นและแห้ง มีการระบายอากาศดี¹

การเตรียมตัวยาร่วมใช้:

นำวัตถุดิบสมุนไพรมาชุบน้ำในส่วนที่ขรุขระออก แล้วหั่นเป็นชิ้นบาง ๆ หรือทุบให้แตกก่อนใช้⁴

คุณภาพของตัวยาจากลักษณะภายนอก:

ตัวยาที่มีคุณภาพดี ต้องมีน้ำหนัก ผิวนอกละเอียด เนื้อหนา ด้านหน้าตัดสีม่วงแดงหรือสีแดงเข้ม มีน้ำมันมาก กลิ่นหอมฉุนมาก รสเผ็ดอมหวาน เมื่อเคี้ยวจะมีกากน้อย⁵

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนจีน:

อบเชยจีน รสเผ็ดอมหวาน ร้อน มีฤทธิ์เสริมหยาง บำรุงธาตุไฟในระบบไต แก้อ้วยวะเพศไม่แข็งตัว มดลูกเย็น ปัสสาวะบ่อยตอนกลางคืน หลั่งเร็ว กลั้นปัสสาวะไม่อยู่ และมีฤทธิ์กระจายความเย็น

ระงับปวด รักษาอาการหยาบของม้ามและไตพร่อง (ปวดท้องน้อย คลื่นไส้ อาเจียน มือเท้าเย็น อุจจาระเหลว) รวมทั้งมีฤทธิ์ให้ความอบอุ่นและทะลวงจิงลั่ว ทำให้ระบบหมุนเวียนทั้งเลือดและซิงหุนเวียนดี กระจายความเย็น ระงับปวด ชาเนื่องจากความเย็น แก้ประจำเดือนไม่มาเนื่องจากภาวะพร่อง เย็น ทำให้การหมุนเวียนของเลือดติดขัด ปวดประจำเดือน เป็นต้น^{1,3}

สรรพคุณตามตำราการแพทย์แผนไทย:

อบเชยจีน รสเผ็ด หวาน สรรพคุณแก้ลมอัมพฤกษ์ ปลูกธาตุอันดับให้เจริญ แก้ไข้สันนิบาต แก้อ่อนเพลีย ขับผายลม⁶

ขนาดที่ใช้และวิธีใช้:

การแพทย์แผนจีน ใช้ขนาด 1-4.5 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม¹

ข้อห้ามใช้ ข้อควรระวัง และอาการข้างเคียง:

ควรระมัดระวังในการใช้ในผู้ป่วยที่มีแนวโน้มเลือดออกง่าย¹ ห้ามใช้ในผู้ป่วยที่เป็นไข้โดยไม่รู้สาเหตุ หรืออินสตรัมครวร์ และผู้ป่วยที่เป็นแผลในกระเพาะอาหาร รวมทั้งผู้ป่วยที่แพ้อบเชยจีน⁷ ในทางการแพทย์แผนจีนไม่ใช่ออบเชยจีนร่วมกับชื้อลือจือ เพราะจะถูกล้างฤทธิ์ได้¹

ข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้อง:

1. สารสกัดน้ำขนาดเทียบเท่าผงยา 20 กรัม/กิโลกรัม มีฤทธิ์ลดไข้ บรรเทาอาการปวดในหนูถีบจักร และสาร cinnamic acid ที่แยกได้จากเปลือกต้นอบเชยจีน แสดงฤทธิ์ระงับปวดในหนูทดลอง และแสดงฤทธิ์ลดไข้ในกระต่าย⁸

2. เมื่อให้กระต่ายรับประทานผงอบเชยจีนขนาด 1.2 กรัม/กิโลกรัม ติดต่อกันนาน 6 วัน พบว่ามีฤทธิ์ช่วยให้อาการขาดออกซิเจนของกล้ามเนื้อหัวใจดีขึ้น และสารสกัดสามารถเพิ่มการไหลเวียนของเลือดที่ไปเลี้ยงหัวใจในหนูตะเภา นอกจากนี้เมื่อให้หนูขาวรับประทานสารสกัดน้ำขนาดเทียบเท่าผงยา 10 กรัม/กิโลกรัม หรือสารสกัดอีเทอร์ (น้ำมันหอมระเหย) ขนาด 0.8 มิลลิลิตร/กิโลกรัม วันละครั้ง ติดต่อกันนาน 5 วัน พบว่าสามารถต้านการแข็งตัวของเลือดได้⁹

3. สารสกัดน้ำยังมีฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรียและเชื้อไวรัสบางชนิดในหลอดทดลอง³

4. การศึกษาพิษเฉียบพลันในหนูถีบจักร โดยฉีดสารสกัดน้ำเข้าหลอดเลือดดำ และให้โดยวิธีรับประทาน พบว่าขนาดของสารสกัดน้ำเทียบเท่าผงยาที่ทำให้หนูถีบจักรตายร้อยละ 50 (LD₅₀) มีค่าเท่ากับ 18.48 และ 120 กรัม/กิโลกรัม ตามลำดับ และเมื่อให้สาร cinnamic acid แก่หนูถีบจักรโดยวิธีรับประทาน ฉีดเข้าหลอดเลือดดำ และ ฉีดเข้าช่องท้อง พบว่าขนาดของสารดังกล่าวที่ทำให้หนูถีบจักรตายร้อยละ 50 (LD₅₀) มีค่าเท่ากับ 225, 132 และ 610 มิลลิกรัม/กิโลกรัม ตามลำดับ⁸

5. การทดสอบความเป็นพิษ พบว่าเมื่อป้อนสารสกัดเปลือกอบเชยจีนด้วย 70% แอลกอฮอล์ ให้หนูขาวในขนาด 500 มิลลิกรัม/กิโลกรัม ไม่เป็นพิษต่อตัวอ่อน⁹ และขนาดที่ทำให้หนูถีบจักรตายมีค่ามากกว่า 2 กรัม/กิโลกรัม เมื่อป้อนสารสกัดยาตำรับด้วยน้ำให้หนูถีบจักรหรือหนูขาว ขนาดที่ทำให้หนูตายครั้งหนึ่งคือ 15 กรัม/กิโลกรัม¹⁰ เมื่อป้อนยาตำรับให้กระต่ายในขนาด 0.8 กรัม/กิโลกรัม ไม่พบพิษ¹¹ เมื่อฉีดสารสกัดเปลือกอบเชยจีนด้วยแอลกอฮอล์เข้าช่องท้องหนูถีบจักร พบว่าขนาดที่ทำให้หนูตายเป็นจำนวนครั้งหนึ่งคือ 1 กรัม/กิโลกรัม¹² และการฉีดยาตำรับเข้าช่องท้องหนูถีบจักร พบว่าขนาดที่ทำให้สัตว์ทดลองตายเป็นจำนวนครั้งหนึ่งคือ 23.6 กรัม/กิโลกรัม¹³

6. มีรายงานการศึกษาวิจัยทางคลินิกในประเทศจีนว่า เมื่อให้ผู้ป่วยโรคบิดชนิดเฉียบพลัน จำนวน 110 คน รับประทานยาแคปซูลอบเชยจีน 1.2-1.5 กรัม ติดต่อกัน 2 ครั้ง โดยให้ห่างกันครั้งละ 1 ชั่วโมง หลังจากนั้นให้รับประทานอีก 1.2-1.5 กรัม ติดต่อกัน 3 ครั้ง โดยให้ห่างกันครั้งละ 2 ชั่วโมง พบว่า ยาแคปซูลอบเชยจีนสามารถรักษาโรคบิดชนิดเฉียบพลันได้อย่างมีนัยสำคัญเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุม⁸

เอกสารอ้างอิง

1. The State Pharmacopoeia Commission of P.R. China. Pharmacopoeia of the People's Republic of China. Vol.I. English Edition. Beijing: People's Medical Publishing House, 2005.
2. ชยนต์ พิเชษฐสุนทร, แม่นมาศ ซวลิต, วิเชียร จีรวงศ์. คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2548.
3. เย็นจิตร เตชะดำรงสิน. การพัฒนาสมุนไพรแบบบูรณาการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพยาบาล องค์การทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2550.
4. Lei GL, Dun BS. Zhongyao Paozhi Jishu Zhinan. 1st ed. Xi-an: World Library Publishing House, 2002.
5. Liu TS, Pan QP, Zhou YS, Wu ZY. XiuZhen Zhongyao yin pian Caise Tuben. 1st ed. Hunan: Hunan Science & Technology Publishing House, 2006.
6. วุฒิ วุฒิธรรมเวช. คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรจุกภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด, 2547.
7. World Health Organization. WHO monographs on selected medicinal plants. Volume 1. Geneva: World Health Organization, 1999.
8. Qu SY. Cortex Cinnamomi: rou gui. In: Wang BX, Ma JK, Zheng WL, Qu SY, Li R, Li YK (eds.). Modern study of pharmacology in traditional Chinese medicine. 2nd ed. Tianjin: Tianjin Science & Technology Press, 1999.
9. Yamasaki K, Hokoyama H, Nunoura Y, Umezawa C, Yoneda K. Studies on effect of crude drugs on enzyme activities. 1. Influence of cinnamon bark upon protein digestive action by pancreatin. Shoyakugaku Zasshi 1982; 36:11-6.
10. Aburada M, Takeda S, Ito E, Nakamura M, Hosoya E. Protective effects of jumentaihoto, dried decoction of 10 Chinese herbs mixture, upon the adverse effects of mitomycin C in mice. J Pharmacobio Dyn 1983; 6(12): 1000-4.
11. Akhtar MS. Hypoglycaemic activities of some indigenous medicinal plants traditionally used as antidiabetic drugs. J Pak Med Ass 1992; 42(11): 271-7.
12. Woo WS, Lee EB, Han BH. Biological evaluation of Korean medicinal plants. III. Arch Pharm Res 1979; 2: 127-31.
13. Shin KH, Lee EB, Chung MS, Kim OJ, Yoon KY. The acute and subacute toxicities and pharmacological actions of Gami Ssanghwa Tang preparations. Korean J Pharmacog 1990; 21(2): 179-85.